

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**İDEALİZM-REALİZM SENTEZİ EKSENİNDE
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR**

SERDAR ÇAKMAK

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2019

**İDEALİZM-REALİZM SENTEZİ EKSENİNDE
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR**

Serdar ÇAKMAK

**DOKTORA TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

Serdar ÇAKMAK tarafından hazırlanan “İdealizm-Realizm Sentezi Ekseninde Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında/ Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

.....
M. Nail Alkan

Başkan : Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

.....
Canan Ateş Ekşi

Üye : Prof. Dr. Yelda Hatice ONGUN

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

.....
Yelda Hatice Ongun

Üye : Prof. Dr. Hasibe Şebnem OĞUZ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

.....
Hasibe Şebnem Oğuz

Üye : Doç. Dr. Bilal KARABULUT

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

.....
Bilal Karabulut

Tez Savunma Tarihi: 18/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
F. Zaiif

Prof. Dr. Figen ZAIİF

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Serdar ÇAKMAK

18/07/2019

İDEALİZM-REALİZM SENTEZİ EKSENİNDE
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR
(Doktora Tezi)

Serdar ÇAKMAK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ESNTİTÜSÜ
Temmuz 2019

ÖZET

2010 yılından sonra Arap Baharı süreciyle ortaya çıkan problemler, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sorununun, kavramsal, hukuksal, teorik vb. birçok eksikliğini de gün yüzüne çıkarmıştır. Sığınmacı, mülteci, göçmen vb. kavramsal unsurların birbirleriyle karıştırıldığı bu düzlemde, hataların ve eksikliklerin giderilmesi elzem olmuştur. Bu anlatımdaki en önemli unsur ise, sadece bu eksiklikleri gidermek değil, bu süreci eylemsel, hukuksal ve teorik yaklaşıma dayandırmak olmuştur. İlk bölümde teorik yaklaşımlar anlatılırken de görülecektir ki, sığınmacı ve mülteci konusu aslen teorik temele oturtulması gereken bir konudur. Bu konudan bahsederken, bu alana katkılar sağlayan uzmanların argümanlarına da değinilecektir. Bilindiği üzere, Türkiye'den Yunanistan'a, oradan da diğer Balkan ülkelerine (Kuzey Makedonya, Sırbistan, Bulgaristan, Hırvatistan vb.) geçen Suriyeli sığınmacılar birçok zorlukla başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bu ülkelerin hemen hemen birçoğunda insan hakları ihlalleri meydana gelmiş, hem Avrupa Birliği'nin hem de diğer uluslararası kuruluşların, sığınmacı anlaşma ve kurallarına aykırılık teşkil eden eylemler içinde bulunduğu görülmüştür. Hem bu sorunları hem de İdealizm-Realizm sentezi (İrealist yaklaşım) ekseninde Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sorununu dikkate alarak, 2011 sonrası yaşanan, özellikle Türkiye-Balkanlar rotasında gerçekleşen bu durumları, analizler, hukuksal atıflar ve tarihsel süreç bağlamında değerlendirmek mantıklı olacaktır. Ayrıca, Türkiye'deki hukuksal ve tarihsel süreç de, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar temelinde ve Balkan ve Avrupa coğrafyasındaki sığınmacı ve mülteci olayları düzleminde anlatılacaktır. Kurdukları ve yaymaya çalıştıkları değerlere aykırılık teşkil eden eylem ve davranışlar içinde bulunan AB ve Balkan ülkelerinin, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne aykırı eylemlerinden söz edilecek, yeni anlaşmaların, hangi koşullarda ve nasıl oluşturulması gerektiğinden bahsedilecektir. Kısacası, Suriyeli ve diğer sığınmacı ve mülteci sorununu çözmek için, yeni yaklaşımların, kurumların, oluşumların ve politikaların hayata geçirilmesi zorunlu olmuştur. Son bölümlerde bunlardan bahsedilecek, İrealist çözümler sunulacaktır.

Bilim Kodu : 114112

Anahtar Kelimeler : Türkiye, Suriyeli sığınmacılar, 1951 Cenevre Sözleşmesi, Mülteci, İdealizm-Realizm sentezi, İrealist yaklaşım

Sayfa Adedi : 269

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN

SYRIAN REFUGEES IN TURKEY ON THE AXIS OF IDEALISM-REALISM

SYNTHESIS

(Ph.D. Thesis)

Serdar ÇAKMAK

GAZİ UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July 2019

ABSTRACT

The problems that emerged after 2010 during the Arab Spring has revealed a lot of conceptual, legal, theoretical and other shortcomings of asylum seeker and refugee issue. Due to confusion of such conceptual notions as asylum seeker, refugee, immigrant, etc., it becomes essential to eliminate errors and deficiencies and to place this process on operational, legal and theoretical basis. As it will be shown in the first theoretical chapter, where theoretical approaches will be analysed, the asylum seeker and refugee issue is a subject that has to be put on theoretical basis. During the analysis of the issue, the arguments of experts who made fundamental contributions to this field will be mentioned. It is generally known that Syrian asylum seekers, who were passing through Turkey to Greece and after to other Balkan countries (North Macedonia, Serbia, Bulgaria, Croatia, etc.), had to cope with many challenges. In most of these countries, human rights violations have occurred, and it became obvious that both the European Union and other international organizations were involved in actions that violate the agreements and rules for asylum seekers. Taking these issues and Syrian refugees problem in Turkey on the axis of Idealism-Realism synthesis (Irealist approach) in consideration, it will be logical to analyse the above mentioned problems which occurred after 2011 especially on the Balkan Route, in the context of legal references, historical process and performed analyses. In addition, the legal and historical process in Turkey will be described on the basis of events related to Syrian refugees in Turkey and asylum seekers and refugees in Europe and Balkans. It will be argued that the EU and Balkan states whose actions and behavior are in contradiction with values that they are trying to establish and spread, are violating the main principles established the 1951 Geneva Refugee Convention. Therefore, it will be discussed how, and under which conditions the new agreements should be formed. In short, to solve the Syrian and other asylum seekers and refugees problem new approaches, institutions, organizations, and policies are required. In the last chapters these questions will be addressed and Irealist solutions will be presented.

Science Code : 114112

Key Words : Turkey, Syrian asylum seekers, 1951 Geneva Convention, Refugee, Idealism-Realism synthesis, Irealist approach

Page Number : 269

Supervisor : Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN

TEŞEKKÜR

Türkiye’de ve dünyada yaşanan gelişmeler ışığında anlatılan bu konu, bilimsel anlamda yeni yeni gelişmeye başladığı için kaynak sıkıntısı çekilse de, bu alana katkı sağlamış uzmanların açıklamaları ve analizleri çerçevesinde yeni bir görüş oluşturulmaya ve literatüre katkılar sunulmaya çalışılmıştır. İlk olarak, sığınmacı ve mülteci sorunu bağlamında bu alana katkıları olan ve tezin yazımına veri akışı ve kaynak sağlamış olan herkese teşekkür etmek istiyorum.

Açıkçası, tez ve anti-tezler olmadan sentez kurulmasının zor olduğu, olayları ve olguları kavramanın mümkün olmadığı açıkça görülmüştür. Tezimin yazım sürecinde katkıları olan ve büyük bir sabırla desteklerini sunan hocalarım, Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ’ye, Prof. Dr. Yelda Hatice ONGUN’a, Prof. Dr. Hasibe Şebnem OĞUZ’a, Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL’a, Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ’e, Doç. Dr. Bilal KARABULUT’a, Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ’ye, Dr. Öğretim Üyesi Görkem BİRİNCİ’ye, Mustafa BOSTAN’a ve Sacide OKUR’a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tezimin yazım sürecinde engin bilgi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen, sığınmacı ve mülteci konusu paralelinde yeni bir yaklaşım oluşturmamda teşvik ve yardımları olan, her an her koşulda ve sabırla desteklerini sunan Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN hocama da saygı ve şükranlarımı sunarım.

Bilindiği üzere, tez yazım sürecinde, kişilere en çok destek ve yardımda bulunanların başında aileleri ve yakınları gelmektedir. Bu kişiler, kimileri için anne-babası, kimileri için kardeşi, kimileri için eşi, kimileri için de sevdiği bir yakını olmaktadır. Bu yazım sürecinde bana her türlü desteği veren, yol ve hayat arkadaşım olan, canım eşim Maria SARANTSEVA ÇAKMAK’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: SIĞINMACI VE MÜLTECİ KAVRAMLARI VE DÜZENSİZ GÖÇ PERSPEKTİFİNDE TEORİK ANALİZİ	11
1.1. Kavramsal Süreç	11
1.1.1. İltica	12
1.1.2. Sığınmacı (Şartlı Mülteci)	14
1.1.3. Mülteci.....	17
1.1.4. Diğer Koruma Türleri.....	20
1.1.4.1. İkincil (Tamamlayıcı) Koruma	21
1.1.4.2. Geçici Koruma.....	24
1.2. Sığınmacılık ve Mültecilikle İlgili Teorik Yaklaşımlar	31
1.2.1. İdealist Yaklaşım: Firdtjof Nansen.....	34
1.2.2. Realist ve Neo-Realist Yaklaşım: Machiavelli- Hobbes- Carr- Waltz.....	46
1.2.3. İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım (İrealizm)	52
1.2.3.1. Hegel'in Diyalektik Yöntemi (Tez+Antitez=Sentez).....	54
1.2.3.2. İrealist Yaklaşımın Metodolojisi: Pozitivist ve Post-Pozitivist Yöntemler	56
1.2.4. İnşacılık (Konstrüktivizm): Alexander Wendt	58

Sayfa

1.2.5. Globalist Yaklaşım: Merkez-Çevre, Kuzey-Güney ve Yeni Dünya Bakış Açıları.....	60
1.2.6. Eleştirel Yaklaşım: Antonio Gramsci.....	65
1.2.7. İngiliz Okulu: Çoğulcu ve Dayanımcı Yaklaşımlar.....	68
1.2.8. Kopenhag Okulu: Bölgesel Güvenlik Yaklaşımı; Bary Buzan	71
2. BÖLÜM: TÜRKİYE'YE YÖNELEN SIĞINMACI VE MÜLTECİ HAREKETLİLİĞİ: TARİHSEL SÜREÇ VE ULUSLARARASI HUKUK MEVZUATI	75
2.1. Uluslararası Yapıda Mültecilik Sürecinin Gelişimi	75
2.1.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi	79
2.1.1.1. Sözleşmenin Giriş Kısmı	80
2.1.1.2. Sözleşmenin İçeriği ve Mülteci Tanımı.....	81
2.1.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 New York Protokolü	86
2.1.3. Sığınmacı ve Mülteci Haklarıyla İlgili Diğer Anlaşma ve Sözleşmeler	89
2.1.3.1. Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi	90
2.1.3.2. Cartagena Mülteciler Bildirgesi.....	91
2.1.3.3. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi	93
2.2. Türk Tarihinde ve Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sığınmacı ve Mülteci Hareketliliği.....	95
2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Sığınmacı Hareketleri.....	95
2.2.1.1. İspanya'dan Sürülen Musevi Sığınmacılar ve Belli Başlı Sığınma Hareketleri	97
2.2.1.2. Polonyalı Sığınmacılar.....	102
2.2.1.3. Macar Sığınmacılar.....	104
2.2.1.4. Bulgaristanlı Sığınmacılar	108
2.2.1.5. Rus Sığınmacılar.....	110
2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sığınmacı Hareketleri	114
2.2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Rus Sığınmacılar	115

Sayfa

2.2.2.2. Bulgaristanlı Sığınmacılar (Muhacirler).....	119
2.2.2.3. Bosnalı Sığınmacılar (Muhacirler)	127
2.2.3. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sığınmacı ve Mülteciliğin Hukuksal Gelişimi: 1923-2011	138
2.2.3.1. 1934 İskan Kanunu	139
2.2.3.2. Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	141
3. BÖLÜM: İDEALİZM-REALİZM SENTEZİ EKSENİNDE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR VE DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ	145
3.1. Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında Türkiye-Balkanlar Rotasında Yaşanan Sığınmacı ve Mülteci Sorunu.....	145
3.1.1. Kurumsal, Kavramsal ve Tarihsel Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	145
3.1.1.1. Avrupa Birliği'nin Varoluş Krizi: Kant ve Rousseau'nun 'Avrupa Federasyonu Modeli'nin Evrimi; Avrupa Ulus-Devletler Birliği	146
3.1.1.2. Dublin Sözleşmesi'nde Sorumluluk Paylaşımı Sorunu ve Alternatif Bir Çözüm: Ankara-Atina-Roma Mülteci Konvansiyonu.....	149
3.1.1.3. Frontex'in Yapısal Sorununa Karşı Çözüm Önerisi: Euroex	152
3.1.1.4. Mare Nostrum ve Triton Kurtarma Operasyonları ve Yeni Bir Bakış Açısı: Nansen Kurtarma Operasyonu	155
3.2. Hukuksal Gelişmeler: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye-Avrupa Birliği Arasında Yapılan Geri Kabul Anlaşması ve Mülteci Mutabakatı.....	157
3.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.....	159
3.2.2. Türkiye-Avrupa Birliği Arasında Yapılan Geri Kabul Anlaşması ve Mülteci Mutabakatı (18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi).....	163
3.3. Türkiye'den Balkanlar'a Yönelen Suriyeli Sığınmacı Akını.....	168
3.3.1. Türkiye-Balkanlar Rotasında Yaşanan Suriyeli Sığınmacı Sorunu ve Düzensiz Göç Bağlamında Ülke Örnekleri.....	170

	Sayfa
3.3.1.1. Yunanistan	174
3.3.1.2. Macaristan.....	179
3.3.1.3. Sırbistan	184
3.3.1.4. Bulgaristan.....	189
3.3.1.5. Kuzey Makedonya	193
3.3.1.6. Diğer Balkan Ülkeleri.....	199
3.3.1.6.1. Romanya	199
3.3.1.6.2. Hırvatistan ve Slovenya	200
3.3.1.6.3. Arnavutluk, Karadağ ve Bosna-Hersek	200
3.4. İdealizm’den Realizm’e Geçiş Süreci; Türkiye-Balkanlar Rotasında Yaşanan Suriyeli Sığınmacı Sorunu: Tarihsel Süreç ve Teorik Analiz.....	200
3.4.1. Tarihsel Süreç	201
3.4.2. Türkiye’den Balkanlar’a ve Avrupa’ya Yönelen Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında Ülkesel ve Teorik Analiz	203
3.5. Suriyeli Sığınmacı Sorununa Çözüm Önerisi; İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım	210
3.5.1. Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım (İrealizm)	212
3.5.2. Türkiye’den Balkanlar’a ve Avrupa Birliği’ne Yönelen Suriyeli Sığınmacı Sorununa İrealist Yaklaşım ve Çözüm Önerileri	214
3.5.3. Türkiye’de Yaşanan Suriyeli Sığınmacı Sorununa İrealist Yaklaşım ve Çözüm Önerileri.....	221
SONUÇ	235
KAYNAKLAR	247
ÖZGEÇMİŞ	269

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Avrupa Birliği Ülkelerinin Sığınmacı ve Mülteci Fonuna Katkısı	27
Çizelge 1.2. Uluslararası İlişkilerde İdealizm-Realizm Karşılaştırması.....	40
Çizelge 2.1. 1989-1990 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç Edenlerin Sayısı	127

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım	54
Şekil 1.2. Dünya Geneline Sığınmacı ve Mülteci Sayısı	64
Şekil 2.1. Türkiye'ye Yerleşmiş Bosnalıların Yaşadığı Yerler	136
Şekil 3.1. Ege ve Akdeniz'de Düzensiz Göç Rotasında Yaşanan Ölümmler	168
Şekil 3.2. Suriyeli Sığınmacı ve Mültecilerin Bulunduğu Ülkeler	198
Şekil 3.3. Ülkelere Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı	233

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AAD	Avrupa Adalet Divanı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	Afrika Birliği Örgütü
ADRA	Adventist Development and Relief Agency (Adventist Yardım ve Geliştirme Ajansı)
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFD	Alternative für Deutschland (Almanya için Alternatif Partisi)
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CDU	Christlich Demokratische Union (Hristiyan Demokrat Birliği)
CSU	Christlich-Soziale Union (Hristiyan Sosyal Birliği)
DAEŞ	Devlet’ül Irak ve Şam
EASO	European Asylum Support Office (Avrupa İltica Destek Ofisi)
EURODAC	European Dactyloscopy (Avrupa Birliği Parmak İzi Kayıt Sistemi)
EUROPOL	European Police Office (Avrupa Polis Örgütü)
EUROSUR	European Border Surveillance System (Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi)
FRONTEX	European Border and Coast Guard Agency (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi İçin Operasyonel İşbirliği Ajansı)
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GKA	Geri Kabul Anlaşması
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IOM	International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)

Kısaltmalar	Açıklamalar
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İnsani Yardım Vakfı)
MC	Milletler Cemiyeti
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
PEGİDA	Patriotische Europäer Gegen Islamisierung Des Abendlandes (Batının İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar)
RABIT	Rapid Border Intervention Teams (Acil Sınır Müdahale Ekipleri)
SIS	Schengen Information System (Schengen Bilgi Sistemi)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UNPROFOR	United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)
UNRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi)
WARO	World Asylum-Seeker and Refugee Organization-Dünya Sığınmacı ve Mülteci Örgütü
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Giriş kısmının anlatımı sırasında, özellikle 2011-2018 yılları arasında Türkiye’den Avrupa ve Balkan coğrafyasına yönelen yoğun Suriyeli sığınmacı akışından bahsedilecek, bu konulara değinilmeden önce ise, İdealizm-Realizm sentezi ekseninde ve Suriyeli sığınmacılar bağlamında bir analiz yapılacak, konu anlatımı sırasında hangi metodoloji (yöntem bilimi) ve sorunsal kullanılacak onlardan bahsedilecektir. Ayrıca, bu tezin yazarına ait olan, sığınmacı ve mülteci konusu bağlamında bulup geliştirdiği ‘İrealist yaklaşım=İrealizm’ (İdealizm-Realizm sentezi) kavramının hangi kısımlarda ne amaçla kullanıldığına da değinilecektir. Kısacası, Türkiye’de ve düzensiz göç rotasında (Balkanlar ülkelerinde) yaşanan Suriyeli sığınmacılar konusuna değinmeden önce, tezin temel argümanlarından birisi olan İdealizm-Realizm sentezi (İrealist yaklaşım=İrealizm) konusuna değinmek, bu bağlamında yapılacak bir girizgah, metodoloji ve sorunsalla devam etmek gerekmektedir.

2011 yılından sonra başlayan Suriyeli sığınmacı sorunu hem Türkiye’de yaşanan gelişmelerle hem de Türkiye’den Balkan ülkelerine yönelen düzensiz göç akışıyla ciddi bir sorunsalı ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Türkiye’deki ve düzensiz göç rotasındaki Suriyeli sığınmacı sorununun hem eylemsel (pratik) hem de teorik (kuramsal) bir sorun olduğunu ortaya çıkarmış, Suriyeli sığınmacı sorunu çözme konusunda teori ile pratiğin bir bütünlük oluşturmadığını göstermiştir. Sorunsalı oluşturan ve cevap bekleyen soru ise şudur; ‘sadece İdealist ya da sadece Realist sığınmacı politikaları, Türkiye’de yaşayan ya da düzensiz göç rotasında bulunan Suriyeli vb. sığınmacılar için gerekli ve haklı çözümler bulamamışsa, nasıl bir çözüm yolu bulunmalıdır ve bunun metodolojisi ne olmalıdır?’

Bu tezin anlatımı ve yazımı bağlamında sorulan bu soruya verilebilecek en iyi cevap ise; ‘İdealist ya da Realist politikalarla çözümü bulunamayan Türkiye’deki ve düzensiz göç rotasındaki Suriyeli sığınmacı sorununun İdealizm-Realizm sentezi (İrealist yaklaşım=İrealizm) ile çözülmeye çalışılacağı, bu senteze ulaşırken Hegel’in diyalektik yönteminden (tez-antitez=sentez) yararlanılacağı, metodolojinin ise Pozitivist ve Post-pozitivist kavramların bütünlüğü ile oluşacağı’ şeklinde olmaktadır. Kısacası, tüm bu teorilerin, yaklaşımların (tezin kavramsal kısmında belirtildiği üzere, aslında ‘teori’ olan kavramların ‘yaklaşım’ olarak belirtilmesinin nedeni, sığınmacı ve mülteci konusu bağlamında yorumlanması ve tezin yazarının açıklamaları ve analizleriyle paralel olmasıdır.

Bundan dolayı, kavramların kökenlerinden bahsederken yeri geldi mi ‘teori’ denilecek, sığınmacı ve mülteci konusu bağlamında açıklamalar ve analiz yapılırken ise ‘yaklaşım’ olarak lanse edilecektir. İrealizm ise sadece bir ‘yaklaşım’ olarak açıklanacaktır) ve metodolojilerin örnek durumu Suriyeli sığınmacılar perspektifinde bir analize konu olmuş, yeni yaklaşımlar (İrealizm), kurumlar ve politikaların varlığı elzem olmuştur. Tezin ana argümanını oluşturan bu kavramsal bütünlükten, tezin üç bölümünde de bahsedilecek, hem öznel hem de nesnel nitelikler taşıyan bir bütünsellik oluşturulmaya çalışılacaktır. Ayrıca, Suriyeli sığınmacı sorunuyla başlayan tüm bu olayları anlamak için, bu durumun neden ve nasıl ortaya çıktığına değinmekte fayda vardır.

2010’da Arap Baharı’yla başlayan, kanlı süreçlerle etkinliğini artıran Ortadoğu ve Kuzey Afrika dengeleri yeni dünya düzeniyle farklı bir hale bürünmüştür. Tunuslu bir esnaf olan Muhammed Buazizi’nin 17 Aralık 2010’da kendini yakarak protesto eyleminde bulunması, ülkede Yasemin devriminin başlamasına (18 Aralık 2010) ve bu direniş yapısının tüm Ortadoğu’ya ve diğer bölgelere yayılmasına neden olmuş, sonu gelmeyen ölümler ve sığınmacı sıkıntısıyla yüzleşmek zorunda kalınmıştır.¹

Arap Baharı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki Arap ülkelerinde, diktatörlük rejimlerine karşı ortaya çıkmış bir isyan hareketi olarak belirmiş olsa da, işsizlik, yoksulluk, açlık vb. nedenlerden ötürü etkinliği artmış, dönemin dış dünya konjonktürü de bu olaylarda belirleyici olmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan önce, nasıl ki Nazi Almanyası’nı ve Faşist İtalya’yı örnek alan ülkelerin çokluğu ve demokrasilerin azlığı dönemin diktatörlerini çoğaltmışsa, günümüzün insan hakları ve özgürlükleri dünyasında da tam tersi olarak, diktatörlük rejimlerine karşı eylemler bir o kadar çoğalmıştır.²

Bu eylemlerden ilki ise Tunus’ta gerçekleşmiştir. Tunus’ta gerçekleşen Yasemin Devrimi başarılı gibi gözükse de, Mısır gibi ülkelerde askeri darbe sonrası masum insanların kanı akmaya devam etmiş, sular yeni durulmaya başlamıştır. Bu sessizlik, bir daha herhangi bir demokratik eylem gerçekleştirmeyecekleri anlamına da gelebilir, bir sonraki eyleme kadar

¹ İnternet: “18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı”. (2014, Aralık). İHH (İnsani Yardım Vakfı). Web: <https://www.ihh.org.tr/haber/18-aralik-2010-arap-baharinin-baslangici-1975> adresinden 3 Temmuz 2018’de alınmıştır.

² Arap Baharı’ndan sonra yaşananlar bağlamında değerlendirildiğinde ise tam tersi bir durumla karşılaşılması mümkün olabilmektedir. Libya’da Muammer Kaddafi, Irak’ta Saddam Hüseyin gibi liderler her ne kadar zalim olsalar da, sonrasında gelen emperyalist güçler ve marjinal örgütler nedeniyle daha iyi bir yaşantı oluşturulamamıştır.

sustukları manasına da gelebilir. Gelecekte ne olacağı bilinmez ama Ortadoğu gibi, özellikle Osmanlı Devleti'nin bölgeden ayrılışından sonra akan kanın durmadığı, demokratik yapıların hüküm süremediği ve insan hakları ve özgürlüklerinin yeşeremediği bir coğrafya ile yüzleşmek uluslararası ilişkiler disiplini içinde de farklı bakış açılarının gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur.

2010'da başlayan eylemler sırasıyla, Tunus, Cezayir, Ürdün, Yemen, Mısır, Suriye, Bahreyn ve Libya'da büyük çaplı protesto, miting, kamu binalarına ve araçlarına saldırı ve polisle şiddetli çatışma olayları gibi demokratik çizgiden çıkan bir şekle bürünmüş, Libya ve Suriye gibi ülkelerde ise iç çatışma ve savaşın çıkmasına neden olmuş, sonu gelmeyen olumsuzluklar sığınmacı ve mülteci kriziyle birlikte tüm dünyayı etkiler hale gelmiştir.³ Hızlı bir şekilde tüm Arap coğrafyasına yayılan bu hareket, başarı oranı yüksek olarak görülmüş, Libya'da Muammer Kaddafi, Mısır'da ise Hüsnü Mübarek'in devrilmesinin ardından her şeyin düzeldiği ve demokrasinin yerleşmeye başladığı düşünülmüştür. Sonrasında ise bu olaylar, bölge halklarının gerçeklerle yüzleşmesine, dünya kamuoyunun da olaylara tepkisiz kalmasına neden olmuştur.

Ayrıca, Hüsnü Mübarek'in ardından 2012 yılında Mısır'da demokratik seçimler yapılmış, Muhammed Mursi yüzde 51 gibi ciddi bir oy oranıyla iktidara gelmiştir. Seçimlerden hemen hemen bir yıl sonra ordu yönetime el koymuş, demokratik yollarla seçilen Mursi hapse atılmıştır.⁴ Aynı şekilde Libya'da da, Kaddafi'nin öldürülmesinden sonra ülkede iki farklı hükümet yapısı oluşmuş, radikal grupların etkinliğinin arttığı bölünmüş bir Libya ortaya çıkmıştır.

Bu iki örneğin dışında, Suriye'de de benzer bir durum söz konusudur ama tek bir farkla; daha uzun süren, daha çok kişinin ölmesine ve yerinden yurdundan edilmesine neden olan bir süreç olması... Buna ilaveten, iç savaştan önce 23 milyonluk nüfusu olan Suriye'de, nüfusun üçte biri savaşın ardından ülke içinde yer değiştirmiş, diğer üçte biri de ülke dışına çıkarak sığınmacı konumuna düşmüştür.⁵ Baas rejiminin yıllardır süren egemenliği ve Beşar

³ "18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı", *a.g.e.*

⁴ İnternet: "Portre: Muhammed Mursi". (2014, Şubat). *Al Jazeera Türk*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-muhammed-mursi> adresinden 6 Temmuz 2018'de alınmıştır.

⁵ İnternet: "Global Trends: Forced Displacement in 2018". (2019, Haziran). *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf> adresinden 1 Temmuz 2019'da alınmıştır, 2.

Esad'ın tek adam otoritesinden dolayı ülkede kimi karışıklıklar çıkmış, ülke, Sünniler, Aleviler ve Kürtler arasında nüfuz mücadelesine dönüşmüştür. Hatırlanacağı üzere, Baba Hafız Esad döneminde (1982 yılında) Hama'da çıkan benzer bir isyanda da kırk bine yakın kişi ölmüş, yüzbinlerce insan da yaralanmıştı.⁶

Tüm bu örnekler göstermiştir ki, çoğu ülkede Arap Baharı umulduğu gibi sonuçlanmamış, çok kan akıtılmış ve akıtılmaktadır. İşin kötü yanı ise, eski diktatörleri özlemle ananlar dahi olmuştur. Avrupa ülkelerinin Reform, Rönesans ve Aydınlanma dönemleriyle beş yüz yıla yakın sürede oluşturduğu demokratik yapının, Arap ülkelerinde elli ya da yüz yılda başarıya ulaşamayacağı gerçeği ortaya çıkmıştır. Arap Baharı döneminde, 18. ve 19. yüzyıllarda Fransa'da çıkıp yayınlan milliyetçilik hareketlerine benzer bir süreç görülse de, ne bu durumu destekleyecek ve diğer ülkelere yayacak güçlü bir Fransa ortaya çıkmıştır ne de otoritesiyle tüm dünyayı titreten Napolyon Bonapart...

Osmanlı devletinin egemenliği döneminde de, bu bahsedilen Arap ülkelerinde kimi isyanlar çıksa da, sonuç itibarıyla belirli bir düzen ve huzur ortamı oluşmuştur. Osmanlı devletinin güçsüzleşip I. Dünya Savaşı sonrası çökmesiyle birlikte, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi dönemin güçlü emperyalist ülkeleri bu ülkelerde çıkarlarına uygun otoriter yapılar kurmuşlar, bu ülkelerden çekilseler dahi, bu ülkeleri kendilerine bağımlı halde bırakmışlardır.

Suriye de bir nevi bu ülkelerden birisi olmuştur. Fransa'nın 1946 yılında bölgeden ayrılmasıyla bağımsızlığını kazanan Suriye, özellikle Arap Baharı'nın ülkeye yansımalarından sonra, yani 15 Mart 2011 tarihinden sonra iç savaşla yüzleşmeye başlamıştır. Ama o dönem için ne Suriye muhalefeti ne de Suriye hükümeti, işin içine sonradan dahil olacak ülkeleri ve örgütleri hesap edememiş, felaket dönemlerinin başlamasına neden olmuştur.⁷

Beşar Esad'a bağlı güçler ummadıkları bir direnişle karşılaşmışlar, kısa zaman da yenileceği düşünülen muhalefet, hem organize hareket etmeye başlamış hem de Amerika Birleşik

⁶ İnternet: "Hama katliamının 30. yılı". (2012, Şubat). *CNN Türk*. Web: <https://www.cnntrk.com/2012/dunya/02/02/hama.katliaminin.30.yili/647434.0/index.html> adresinden 2 Ekim 2018'de alınmıştır.

⁷ "18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı", *a.g.e.*

Devletleri (ABD)’nden, Avrupa ülkelerinden, Suudi Arabistan, Katar gibi dünyanın diğer bölgelerinden maddi yardım ve milis güç olarak gücüne güç katmıştır. Bundan dolayı, Muhalefet ve destekçisi ülkeler kendilerini erken galibiyet rehavetine kaptırmışlar, Beşar Esad rejiminin kısa sürede mağlubiyet yaşayacağını düşünmüşlerdir. Ama işler planladığı gibi gitmemiş, Rusya, İran ve kimi destekçi ülkelerden milis gücü takviyesi, askeri ve parasal yardım alan Esad rejimi, işleri kendi lehine çevirmeyi başarmıştır.⁸

Tüm bu süreçlerde, IŞİD (DAEŞ)⁹ adlı örgüt de Suriye ve Irak’ta yaşanan bu kargaşa ortamından yararlanarak birçok şehri ve köyü ele geçirerek hızlı bir şekilde ilerlemiş, hem Suriye’den hem de Irak’tan binlerce kişi Türkiye sınırına akın etmeye başlamış, bu sayı zamanla milyonları bulmuştur. 15 Mart 2011’de başlayan bu çatışmalardan hemen hemen bir buçuk ay sonra, yani 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik ilk Suriyeli sığınmacı kafilesi Türkiye’nin Hatay sınırından (Cilvegözü) geçiş yapmış, zamanla milyonları bulacak bu insan akışında fırtına öncesi sessizlik yaşanmıştır.¹⁰ İç savaşın etkinlik alanı genişleyip bu durumdan olumsuz etkilenen insan sayısı arttıkça, hem dünya kamuoyunun ilgi odağı bu bölgede olmuş, hem de bu durumdan olumsuz etkilenen sınır ülkelerinin şikayetleri artar olmuştur.

Suriyeli vatandaşlar içinde, 2018’in sonu itibariyle, doğrudan çatışmalar vasıtasıyla ya da ülke içinde ve dışında oluşan göç süreciyle 400 bine yakın insan hayatını kaybetmiş ya da kaybolmuş (350 bine yakını hayatını kaybetmiş, 50 bine yakını da kaybolmuştur), 6.5 milyona yakın insan ülke içinde, 6.5 milyona yakın insan da ülke dışında yerinden edilmiş bir pozisyona düşmüştür. Ülke dışına çıkan insanlar içinde 3.6 milyona yakını Türkiye’de, 1 milyona yakını Lübnan’da, 650 bine yakını Ürdün’de¹¹, 400 bine yakını Mısır ve Irak’ta, 1 milyona yakını Almanya başta (550 bine yakını) olmak üzere Avrupa ülkelerinde,

⁸ İnternet: “ABD, Esad'a yardımı teşhir etti”. (2012, Eylül). NTV. Web: <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-esada-yardimi-teshir-etti,tp25b37RBk2xTE18hqUpPg> adresinden 20 Mayıs 2018’de alınmıştır.

⁹ IŞİD (DAEŞ): Irak ve Şam İslam Devleti olarak bilinir. Asıl olarak 1999 yılında Ebu Musab Ez-Zerkavi tarafından kurulmuş, 2011 sonrasında ise Arap Baharı sürecinin bölgedeki yansıması olarak Irak ve Suriye bölgesinde etkinliğini artırmıştır. Bölgedeki çatışma durumunun yarattığı otorite boşluğu, IŞİD’in hızlı bir şekilde güçlenmesine, 2014 yılından itibaren de ‘İslam Devleti’ ismini almasına neden olmuştur, İnternet: “IŞİD nedir?”. (2018, Mayıs). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/i%C5%9Fid-nedir/g-43621048> adresinden 7 Temmuz 2018’de alınmıştır.

¹⁰ İnternet: “Türkiye’de Geçici Koruma”. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Web: <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma> adresinden 2 Temmuz 2019’da alınmıştır.

¹¹ Erkiner, E. (2016). *Mülteciler-Göçmenler*. (Birinci Baskı). İstanbul: TDAS Yayınları, 142.

sığınmacı kamplarındaki çadırlarda ve konteynırlarda ya da şehrin iç kesimlerinde zor koşullarda yaşamaktadır.¹²

Kısacası, konunun asıl unsuru olan Suriyeli sığınmacılar sorunu, Türkiye-Avrupa Birliği-Balkanlar üçlü ilişkisi bağlamında anlatılması gerekirse Suriyeli sığınmacılar ön plana çıkmaktadır. Özellikle 2011 yılından günümüze kadar, Türkiye içinde maddi ve manevi külfet yaratan bu sorun milyarlarca doların harcanmasına, özel girişimcilerin ve devlet kurumlarının birlikte çalışmasına, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini artırmasına ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine hız vermesine neden olmuştur.

Tüm bunlara rağmen bir konu da açıklığa kavuşturulmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti, açık kapı politikasıyla Suriyeli sığınmacıları sorgusuz sualsiz ülkeye alsa da, kimi Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler 20-30 Suriyeli sığınmacıyı dahi ülkelerine almaktan çekinmiştir. Kimilerine göre bunun nedeni, 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve 2008 dünya ekonomik krizinden sonra Avrupa’da artan İslamofobi ve sağ partilerin egemenliği, kimilerine göre ise, artması ihtimal terör saldırıları ve mali yük olarak ortaya çıkmaktadır.¹³

Avrupa’da bu tür olaylar yaşanırken, 1963 Ankara Antlaşması’ndan beri süregelen, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üye olma hayalleri bir türlü gerçekleşememiş, uyması gereken kurallar gün ve gün artmıştır. Türkiye’ye, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile ilgili tavsiyeler verilmeye çalışılırken, Avrupa, iç savaştan, açlıktan ve yoksulluktan kaçan sığınmacıları tel örgüler ve yüksek duvarlarla karşılar olmuştur.

Günümüzde bu negatif gelişmeler yaşanırken, geçmişte Avrupa’da yaşanmış olumlu gelişmeleri görmezden gelmek de hata olacaktır. Avrupa Birliği yapısı oluşmadan önce, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti aracılığıyla mülteciler için ilk adımlar atılmış, Norveçli kaşif Fridtjof Nansen’in 1921 yılında başlattığı çabalarla mülteciler korunmaya başlanmıştır. Özellikle o dönemde, 1917’de Rusya’da gerçekleşen Ekim Devrimi’nden sonra, rejimin sınır dışı ettiği ve rejimden kaçmak zorundan kalan insanlar

¹² “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 14.

¹³ İnternet: “Grafiklerle: Avrupa’da göçmen karşıtlığının en yüksek olduğu ülkeler”. (2018, Mart). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43392262> adresinden 4 Haziran 2018’de alınmıştır.

için yardımlar yapılmış, 1930'da Nansen'in ölümünden sonra ise Uluslararası Nansen Ofisi kurulmuş ve çalışmalarına ara vermeden devam etmiştir.¹⁴

Günümüz de ise bu olumlu çizgiden çıkıldığı görülmektedir. Hem 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ne hem de 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne göre hukuksal ihlaller yapan Avrupa Birliği ülkeleri, çözümsüzlük halinden dolayı Türkiye ile Mülteci Mutabakatı imzalamıştır. Bunun karşılığında ise Türkiye'ye Suriyeli sığınmacılar için 6 milyar (3+3) avro civarında bir parasal yardım yapılması, vize anlaşması ile de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Schengen bölgesinden özgür bir biçimde yararlanması amaçlanmıştır.¹⁵ Bu durum için 2016 yılının Haziran ayı sonuna kadar '72 kriter' şartını uygulaması gereken Türkiye bunların 65'ini uygulamış, uygulayamadığı 7 kriter (Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın tüm maddelerinin uygulanması, terörle mücadele yasa ve uygulamalarının AB standartlarına uyması kanunu, Europol ile operasyonel işbirliğini artırma kanunu, biyometrik pasaport oluşturma kanunu, yolsuzlukla mücadele kanunu, kişisel verilerin korunması kanunu ve suç teşkil eden durumlarda AB ile işbirliği yapma kanunu) nedeniyle Mutabakatın devamlılığında sorunlar yaşanmıştır.¹⁶

Bunun en önemli nedeni de, terör gibi Türkiye'nin büyük sorunlarının AB tarafından görmezden gelinerek, Avrupa'nın birçok ülkesinde dahi çok fazla uygulanmayan kararların Türkiye'den istenmesi olmuştur. Hem Türkiye'nin bu 72 kriteri tamamlayamaması sonucu, hem de Balkanlar üzerinden gerçekleşen bu düzensiz göçün azalmasından faydalanan AB yapısının vize muafiyeti vb. sözleri tutmaması sonucu görüşmeler kesilmiş (2016 Haziran'ında), büyük umutlarla yapılan Mülteci Mutabakatı'nda çatlaklar oluşmuş ve bu olumsuz süreç görüşmelerin duraklamasına neden olmuştur.¹⁷

¹⁴ İnternet: "Fridtjof Nansen". *Encyclopedia Britannica*. Web: <https://www.britannica.com/biography/Fridtjof-Nansen> adresinden 16 Ocak 2017'de alınmıştır.

¹⁵ İnternet: "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi". (2019, Temmuz). *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*. Web: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi.pdf adresinden 8 Temmuz 2019'da alınmıştır.

¹⁶ İnternet: "AB vize serbestisi için ne istiyor?". (2016, Mayıs). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/ab-vize-serbestisi-i%C3%A7in-ne-istiyor/a-19252576> adresinden 7 Temmuz 2017'de alınmıştır.

¹⁷ "AB vize serbestisi için ne istiyor?", *a.g.e.*

Ayrıca, birçok uzman ve kurum tarafından eleştirilerin odağına oturan bu mutabakat, kimi hak ihlallerine neden olsa da, yaz aylarında günde ortalama 3-4 bin kişinin botlarla Yunanistan'a geçerken ölme riskinin olduğu bir senaryoyu engellemiştir.¹⁸ Mutabakatın ardından Ege denizindeki düzenli ve düzensiz göç geçişleri günde 20-30 kişi civarına düşmüştür.¹⁹ Avrupa ülkeleri ise bu süreçle birlikte 'sorunları çözdükleri' yanılgısına kapılmıştır.

Sonuç itibariyle, iş eyleme dönüştüğünde farklı bir senaryo ortaya çıkmış, bugüne kadar yaptığı mülteci anlaşmalarının etkinlik sahasının zayıflamış olduğunun farkına varamayan bir Avrupa Birliği ortaya çıkmıştır. Avrupa'da bu hukuksal gelişmeler yaşanırken, Balkan coğrafyasındaki sorunlar da hızla büyümeye devam etmiştir. Hemen hemen 3-5 yıl Türkiye'de yaşadktan sonra, Türkiye'nin sahil kesimlerinden deniz yoluyla ya da Trakya bölgesinden kara yoluyla Yunan adalarına veya kara parçasına geçip Almanya ve Avusturya gibi gelişmiş ülkelere gitmeye çalışan Suriyeli vb. sığınmacılar, birçok zorlukla karşılaşmış, kimileri botlarla karşı kıyıya geçerken Ege ve Akdeniz'in serin sularında can vermiş, bu süreçten şanslı çıkanlar ise Macaristan veya Bulgaristan gibi ülkeler üzerinden gelişmiş Batı ülkelere gitmeye çalışmıştır. Kısacası, Balkan ülkelerinde zorluklarla karşılaşan bu insanlar, belli bir süre sonra bu ülkelerdeki kamplarda sıkışıp kalmışlardır.

Buradan çıkan sonuç şöyle açıklanabilir; hukuksal zeminle eylemsel yapının birbirleriyle uyuşmaması durumu, mülteciler için bugüne kadar yapılmış en önemli anlaşma olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ndeki açık tanıma dahi uyulmadığı gerçeğidir. Bir yandan hukuksal bir zemin oluşturup bunu tüm dünyaya yayma süreci ortak akıl çerçevesinde yeşerirken, diğer yandan ise, kendi içinde dahi bu anlaşmayı uygulayamayan bir Avrupa Birliği ortaya çıkmıştır.

1951 Cenevre mülteci sözleşmesinde, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal guruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle bir zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkesinin dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkesinin korumasından yararlanamayan veya belirli bir korkudan dolayı yararlanmak istemeyen veya herhangi bir

¹⁸ "BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti", *a.g.e.*

¹⁹ İnternet: "Akdeniz'de mülteci ölümleri azaldı". (2016, Mayıs). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/akdenizde-multeci-olumleri-azaldi-h365245.html> adresinden 9 Temmuz 2017'de alınmıştır.

uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa, oraya dönmeyen ya da belirli bir korkudan dolayı dönmek istemeyen her kişi için uygulanan bir tanım²⁰ olmasına rağmen, Suriye’den kaçıp Türkiye üzerinden Avrupa’ya geçmeye çalışan sığınmacılara haksız uygulamalarla olumsuz cevaplar verilmiştir. Balkan ülkelerinde, asgari barınma koşullarından uzak bir şekilde, kendi imkanlarıyla kurdukları derme çatma çadırlarda yaşamaya mahkum edilmişler, kendileri için sınır bölgelerinde kurulan tel örgüler ve beton duvarlarla yüzleşmek zorunda kalmışlardır.

Bu şekilde Türkiye’den Avrupa ülkelerine gitmeye çalışan Suriyeli sığınmacıların 1 milyona yakını, Balkan sınırlarına tel örgüler çekilmeden ve beton duvarlar örülmeden önce Almanya’ya ulaşabilmiş ve buradaki kamplarda yaşamaya başlamıştır. Ne yazık ki, bir tarafta bu olumlu gelişmeler yaşanırken diğer tarafta ise, Avrupa’da, Balkanlar’da ve dünyanın birçok yerinde Müslüman karşıtı radikal gruplar artmaya başlamış, İslamofobi güçlenmeye başlamıştır. Kısacası, Samuel Huntington’un ‘Medeniyetler Çatışması’²¹ tezinde bahsettiği çatışma ortamını oluşturmak yerine, ‘Medeniyetler İttifakı’ anlamında köprüler kurulup, kardeşlik mesajlarının verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan Suriyeli sığınmacı sorununa benzer durumlar hem bu bölgelerde hem de dünyanın birçok köşesinde devam edecektir (günde 30-50 arası insanın yerinden yurdundan edildiği, 2018’in sonu itibarıyla dünyada 70 milyona yakın sığınmacı, mülteci, ülke içinde yerinden edilmiş kişi ve vatansızın olduğu bir ortamda sorunlar büyüyerek devam edecektir²²).

Sonuç itibarıyla, yazının bütünselliği ve tüm bu sorunların çözümü bağlamında açıklayıcı bir tez yazımı oluşturmak ve birinci bölümden başlayarak kronolojik bir çizgide açıklamalar yapmak gerekmektedir. Bu anlamda ilk anlatılacak konulardan birisi de ‘sığınmacı ve mülteci kavramları ve düzensiz göç perspektifinde teorik analizi’ şeklinde olacak, ‘İrealist yaklaşım’ gibi yeni bakış açılarıyla sığınmacı ve mülteci literatüre katkıları sunulmaya çalışılacaktır.

²⁰ İnternet: “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”. *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: https://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf?fbclid=IwAR2sGq55XmzF-BtGtWfwu1vLreJ4nplpF0Dm6tg3UNOyYJwqRo_K4d9S7OA#zoom=95 adresinden 22 Kasım 2017’de alınmıştır, 14.

²¹ Bkz. Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. (First Edition). New York: Simon & Schuster.

²² “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 2.

1. BÖLÜM

SİĞINMACI VE MÜLTECİ KAVRAMLARI VE DÜZENSİZ GÖÇ PERSPEKTİFİNDE TEORİK ANALİZİ

1.1. Kavramsal Süreç

Kavramsal sürece değinmeden önce en önemli noktalardan birisi olan ve çok karıştırılan bir konuya değinmek gerekmektedir. Kamuoyunda ‘mülteci’ olarak ifade edilen bu insanlar aslında ‘sığınmacı’ statüsündedir. Kısaca açıklamak gerekirse, ikisi arasındaki fark şöyle ayırt edilebilir. Bir zulüm, çatışma, savaş vb. nedenlerden dolayı başka bir ülkeye toplu bir biçimde yönelme hareketi ‘sığınmacı statüsü’ anlamına gelmektedir. Gittikleri ülkede bu statüyü alan insanlar ‘mültecilik’ başvurusunda bulunurlar. Belli bir süre sonra ve gerekli incelemeler yapıldıktan sonra bu statüye alınırlar ya da reddedilirler.

Sığınmacı ve ilticacı kavramları da birbirine benzetildikleri için karıştırılmaktadır. Sığınma, genellikle toplu yapılan bir eylem olarak ortaya çıkarken, iltica daha çok bireysel temelde cereyan etmektedir. Sığınma statüsünü kazanma sürecinde iç çatışma ve savaş gibi durumlar bir neden oluştururken, iltica eylemi daha çok siyasi baskılardan kaçış sürecinden kaynaklanmaktadır.

Elbette ki, tüm bu karmaşık durumlar açıklanırken mültecilerle ilgili olarak da birçok farklı tanım yapılmıştır. Bu tanımları, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ‘öncesi’ ve ‘sonrası’ yapılan tanımlar olarak iki kategoriye ayırmak mümkün olacaktır. Bu bağlamda tanımların şekilleri belirlenecek ve bu tanımlar sınıflara ayrılacaktır.²³ Ayrıca, bu farklı tanımların oluşmasının da birçok nedeni olduğu ortaya çıkacaktır. Bu tanımların daha iyi anlaşılması için, tarihsel olayların nasıl bir etki unsuru yarattığına, bu perspektifte yapılan anlaşmaların da nasıl bir uluslararası hukuk düzeni oluşturduğuna değinilecektir.

Bilindiği üzere, II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkisinden kurtulan dünya devletleri, yüz binlerce evsiz ve işsiz insanın sorunlarına çözüm bulmak için kimi çalışmalara başlamıştır. İşsizliğin artmasıyla birlikte başka ülkelere göç etme süreçleri de hız kazanmış, hem bu

²³ Töre, N. (2016). *Uluslararası Göç Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 86.

yöndeki ekonomik göçler hem de savaş ve çatışma durumlarından kaynaklı düzensiz göçler (bir ülkenin sınırından izinsiz giriş yapan, ülkeye yasal olarak girdikten sonra izin süresi bitip kalmaya devam eden ya da izinsiz olarak o ülkede çalışan sığınmacılar düzensiz göç dahilinde değerlendirilir. Bu konuya dahil olan kişilere de ‘düzensiz göçmen’ denir) artmış, iltica, sığınma ve mültecilik gibi kavramları ortaya çıkmıştır. Bu kavramları sırasıyla anlatmak gerekirse, iltica kavramından başlanması mantıklı olacaktır.

1.1.1. İltica

İrki, dini, milliyeti, siyasi görüşü ve belirli bir gruba mensubiyetinden dolayı ayrımcılığa uğrayan insanlar, başka güvenli bir ülkeye gitmeye çalışacaktır. Bu insanların bireysel olarak bu ülkeye gitmesi ve çoğunlukla siyasi nedenlerden dolayı koruma talep etmesi iltica hakkı olarak tanımlanmaktadır.

Özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere yönelik yaşanan iltica talebinde büyük bir artış olmaktadır. Kimilerine göre bu ülkelerdeki düşünce özgürlüğü, kimilerine göre ise iş bulma imkanları ve refah seviyesi bu durumun nedenidir. Bu gelişmiş ülkeler, ‘Batılı’ diye tabir edilen Avrupalı ülkeler ve ABD’dir. Kendilerine sığınan insanlara düşünce özgürlüğü fırsatı verdiğini söyleyen bu ülkeler, bir yandan da İslamofobi²⁴ gibi gerçeklerle yüzleşmekte, Müslüman insanların özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Reddedilen iltica başvuruları bu duruma en güzel örnektir. Zorunlu nedenlerden dolayı iltica başvurusu yapan, Suriye, Afganistan, Irak ve İran’dan gelen, 2018’in sonlarına doğru sayıları 60 bine yaklaşan sığınmacının Yunanistan’da yaptıkları iltica başvurusu da buna örnek gösterilebilir.²⁵

Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya’nın²⁶, ayrıca Bulgaristan ve Romanya gibi diğer Balkan ülkelerinin iltica karşıtı politikalarına rağmen Alman şansölyesi Angela Merkel büyük bir cesaret örneği göstererek iltica başvurularını kabul etmiş ve Almanya’nın korumasından yararlanmak isteyen insanların sayısı artmıştır. Bu süreçte Merkel bu politikaları gerçekleştirirken hem muhalefetten hem de Almanya’nın sağ kesiminden

²⁴ *İslamofobi (İslam Korkusu)*: Müslümanlara yönelik öfke, kin ve ayrımcılıktan kaynaklanan korkudur. Önyargılarla örülen bu düşünce, sorgusuz sualsiz olarak Müslüman insanları ve toplumu hedef almakta, dinler arasındaki düşmanlığı körüklemekte, nefret tohumları ekmektedir.

²⁵ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 66.

²⁶ Orta Avrupa ülkeleri olarak da bilinen Vişegrad ülkeleridir.

tepkiyle karşılaşmış, kamuoyu yoklamalarında kendisine olan desteğin azaldığı görülmüştür. Bu desteğin azaldığını görünce geri adım atıp politikalarında kimi hatalar yaptığı ifade edilse de, Avrupa liderleri içinde en insancıl davranışı sergileyen siyasi kişilik kendisi olmuştur.

Avrupa'ya yönelen bu iltica süreçleri hukuksal perspektiften değerlendirildiğinde de, 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nin 33(1). maddesi gereği 'geri göndermeme (non-refoulement)' ilkesi devreye girmekte, kaynak ülkesinde²⁷ çatışmalar devam ediyorsa, sığınmacıların, bu ülkelere geri gönderilmeme hakları bulunduğu belirtilmektedir.²⁸ Bu süreçte Suriyeli ve Iraklılar iltica kabullerinde sıkıntı yaşamakta, Afganistan ve İran'dan gelen insanların iltica başvuruları dahi dikkate alınmamakta, en baştan itibaren reddedilmektedirler. Afganistan'da olan olaylara bakıldığında ise, özellikle Pakistan sınırında çatışmalar devam etmekte, bu zulümden kaçan, yerini yurdunu terk edip insan kaçakçılarına binlerce dolar veren bu insanlar, Avrupa'da da bu dışlayıcı durumla karşılaştıklarında büyük hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Mülteci değil de ekonomik göçmen olarak ifade edilmeleri de hukuksal bir ihlal oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise, tek tek inceleme ve araştırma süreçlerinden geçmemeleridir. Ekonomik göçmen olarak nitelendirilen kişinin, mülteci tanımında yer alan koşullardan herhangi birisinden dolayı yerinden edildiği gerçeği göz ardı edilmektedir. Bu konu ile ilgili hukuksal eksiklikler olduğu da aşikardır.

Bilindiği üzere, 1990'da imzalanıp 1997'de yürürlüğe giren Dublin I ve 2003'te onun yerini alan Dublin II tüzüğü, üçüncü ülkelerden gelen insanlarla ilgili durumun hangi ülkeler tarafından incelenip karara bağlanacağına karar vermeye çalışmış, Avrupa Birliği ülkeleri içinde 'ilk giriş ülkesi' hangisiyse o ülke tarafından karar verilmesi gerektiği uygun görülmüştür.²⁹ Bu durumun da kimi sıkıntılar yarattığı gerçektir, çünkü İtalya ve Yunanistan gibi Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine Akdeniz ve Ege'den bağlantısı olan ülkeler sorunlarla daha yoğun olarak yüzleşmekte, maddi ve manevi olarak büyük bir külfetin altında ezilmekte, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler tarafından yapılan yardımlar yetersiz kalmaktadır.

²⁷ Kaynak ülke, menşe ülke (ilk çıkış ülkesi) anlamına gelir.

²⁸ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 30.

²⁹ İnternet: "Dublin Convention". *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN) adresinden 22 Nisan 2019'da alınmıştır, 254/4.

Bu konudaki eksikliklerin giderilmesi için tüm AB ülkelerinin ortak külfet ilkesiyle hareket etmesi gerekmektedir. Sığınmacıların AB ülkelerine yaptıkları iltica başvurularında halen sıkıntılar yaşanmakta, ortak bir çözüm yolu bulunmazsa yükselen bir olumsuz grafik modeli ve tüm dünyanın kötü bir biçimde etkileneceği ‘merkez-çevre’ etkileşimi ortaya çıkacak ve her alanı negatif etkileyecektir.

1.1.2. Sığınmacı (Şartlı Mülteci)

Sığınmacı (şartlı mülteci), Avrupa ülkeleri dışında olan olaylar nedeniyle; dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşü veya belli bir sosyal gruba mensup olmasından dolayı zulme uğrama korkusu olan ve zorunlu olarak ülkesinin dışına çıkmak durumunda kalan vatandaşın, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya söz konusu korkudan dolayı yararlanmak istememesi durumunda; ya da, vatandaşlığı olmayan (vatansız) kişinin, önceden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunması, oraya dönememesi veya söz konusu korkudan dolayı dönmek istememesi durumunda, gerekli yasal işlemlerin ardından verilen statünün adıdır.³⁰

Bireysel başvuru süreçlerinde ‘iltica’ adını alan kavram, toplu bir eyleme dönüşünce daha çok ‘sığınma’ adını almakta, mültecilik öncesi adım olarak görülmektedir. İltica sürecinde olduğu gibi insanlar, milliyeti, dini, ırkı, belli bir siyasi görüşe sahip olması ya da belirli bir gruba mensup olduğu için ayrımcılığa uğraması durumlarında kaynak ülkeden (Suriye, Irak, Afganistan, İran, Eritre vb.) hedef ülkeye (Türkiye, Lübnan, Ürdün, Mısır vb.) geçiş yapmaktadırlar. Ya da transit ülkeden (Türkiye ya da geçiş güzergahındaki Balkan ülkeleri gibi) hedef ülkeye (Almanya, İsveç, Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş Avrupa ülkeleri) yönelmektedirler.

Sığınma kavramı, içinde sosyolojik, hukuksal, politik, ekonomik, psikolojik ve jeostratejik birçok unsuru barındırmaktadır. Tutsaklıktan kurtulup özgürlüğüne kavuşan insanları tanımlamak için ortaya atılan bu kavram yıllar boyunca gelişip bir dönüşüme uğramış, halen kimi tartışmalarla yeni boyutlar kazanmaktadır. Tarihsel anlamda gelişim çizgisine bakıldığında ise şunlar söylenebilir.

³⁰ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12037.

Tek tanrılı dinlerin çıkışından sonra sinagog, kilise ve camiler insanların sığındıkları yerler olurken, 16. yüzyıldan sonra elçilik ve konsolosluk görevi icra eden kurumların artmasıyla, daha çok bunlar gibi resmi yerler sığınma amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Hukuki anlamda bakıldığında ise, kavramın kökeninin tarihçesi kadar eskilere dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda, sığınmanın geleneksel ve siyasi niteliğinin kavramın hukuki niteliğine büyük katkılar sağladığı görülmektedir. Sığınmacının çaresizlik durumundan dolayı kaçış halinde olması, durumun hukuksal yapısının oluşmasını gerekli kılmış, 21. yüzyılda ülke sınırlarının belirginleşmesi hali, bu durumun daha da ön plana çıkmasına neden olmuştur. Vatandaşı olduğu ülkeden ya da vatandaşlığı yoksa sürekli ikamet ettiği ülkeden başka bir ülkeye kaçan bu insanlar ‘yabancı’ olarak nitelendirilmiş, bu kavram tartışmalarından dolayı uluslararası hukuk alanında analiz çalışmaları sıklaşmış ve giderek artmıştır.³¹

Ayrıca, ‘Sığınmacı’ kavramının temelinde ‘tehlikeli hallerden korunma’ anlayışı yatmakta ve bu perspektifte çözümler aranmaktadır. Sığınma arayışında olan kişinin ‘kendisini bu olayların içinden kurtarma çabası’ düşünülen ilk savunma mekanizması olarak ortaya çıkmakta, bunlar içinde akla gelen ilk savunma mekanizmaları ise, ‘zulme karşı korunma’ ve ‘bulunduğu yeri terk etme’ olarak belirmektedir.³²

Konu ve kavramsal bütünlüğün daha iyi anlaşılması için örnekler vermek mantıklı olacaktır. Bu perspektifte, kavramın uygulama boyutu bağlamında açıklamalar yapmak gerekirse, ilk bahsedilmesi gerekenler Suriyeli sığınmacılar olmaktadır. ‘Sığınmacı’ kavramı Suriyeliler bağlamında değerlendirildiğinde, 2011 yılının Mart ayında Suriye’deki zulümden kaçan ilk kafile (252 sığınmacı) 29 Nisan 2011 tarihinde Türkiye sınırından giriş yapmış, bu insanlar, ‘açık kapı politikası’ uygulayan Türkiye Cumhuriyeti tarafından hoşgörüyle karşılanmışlardır.³³ Bütün bunlara ek olarak, Türkiye’deki ‘sığınmacı statüsü’ne göre açıklama ve gerekli analizler yapılması gerekirse şunlar söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’ni imzalarken sözleşmeye kendi ülkesel çıkarları doğrultusunda çekince koymuştur. 1967 New York Protokolü ile çekince koyma durumu yasaklanmış olsa da 1951 Sözleşmesi’ndeki

³¹ Öztürk, N. Ö. (2015). *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 48-49.

³² Öztürk, a.g.e., 49-50.

³³ “Türkiye’de Geçici Koruma”, a.g.e.

çekinceler saklı kalmıştır (1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi döneminde, çok fazla ülkenin katılımını sağlamak adına anlaşma ve sözleşmelere 'çekince' koyma serbest bırakılmıştır³⁴). Bu çekince, 'Avrupa ülkeleri dışından gelen kişilerin mülteci kabul edilmemesi' durumudur. Sadece 'Avrupa ülkelerinde olan olaylar nedeniyle gelen kişiler' mülteci olarak kabul edilmiş, diğer bölgelerden gelen kişiler 'sığınmacı' olarak kalmıştır. Kısacası, birçok haktan ve imkandan (iyi bir işte çalışma, aile birleşimi, uzun süre ikamet etme, vatandaşlık talep etme vb.) yoksun bırakılmışlardır. Bu durumda bu insanların yapacakları tek yol Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'ne başvurmak olmuştur. Dönemin koşulları ve güvenlik nedeniyle, Avrupa ülkelerinde olan olaylar ile bağlantılı olarak, sadece bu bölgelerden gelen kişilerin mülteci olarak kabul edilmesi, genel bir mülteci politikası olarak nitelendirilmiştir. Bu durumları bir örnekle anlatmak gerekirse, SSCB'nin ve Yugoslavya'nın çöküş dönemi ve sonrasında yaşanan gelişmelere ve kimi tarihi dönüm noktalarına bakmak doğru olacaktır.

1989 yılına gelindiğinde halen gücünü koruyan Komünist iktidar lideri Todor Jivkov döneminde Bulgaristan Türkleri, 1992-1995 yılları arasındaki Yugoslavya iç savaşı süresince de Bosnalı Müslümanlar Türkiye'ye gelip mülteci statüsü almıştır. 1986-1988 yıllarında Irak'ta yaşanan Halepçe Katliamında ve 1990-1991 yıllarında cereyan eden I. Körfez Savaşı sırasında sığınmacılar için çözüm yolları (Tampon bölge vb.) bulunmuş ve ülkelere geri gönderilmişlerdir. 2011 sonrası dönemde ise daha büyük bir sorun olan 'Suriyeli sığınmacı sorunu' önemli bir olay olarak gün yüzüne çıkmıştır. Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti büyük bir özveri ve misafirperverlik örneğiyle bu sorunu çözmeye çalışmış ve bu çabaları halen devam etmektedir. 2019'un ilk dönemi itibariyle sayıları 3.6 milyonu aşan Suriyeli³⁵ ve 400 bine yakın Afganistanlı (190 bin), Iraklı (150 bin), İranlı (40 bin), Somalili (5), Pakistanlı ve Eritreli vb. sığınmacılar da (15 bin) Türkiye sınırlarında hayatta kalma mücadelesi vermektedir.³⁶ 2019'un ilk dönemi itibariyle bu insanların 100 bine yakını çadır ve konteynir kentlerde, diğer büyük bir kısmı da İstanbul, İzmir, Ankara, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Kilis vb. şehirlerde zor koşullarda yaşamaktadır.³⁷ Bu sığınmacılar için çözüm

³⁴ Göçer, M. (2002). *Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 39-44.

³⁵ İnternet: "Geçici Koruma". (2019, Temmuz). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*. Web: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden 16 Temmuz 2019'da alınmıştır.

³⁶ İnternet: "İran üzerinden Türkiye'ye geçen Afgan göçmenlerin sayısı neden arttı?". (2018, Nisan). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43668567> adresinden 4 Kasım 2018'de alınmıştır.

³⁷ "Geçici Koruma", *a.g.e.*

bulma durumu zorunlu olmuştur. Aksi takdirde entegre olamayan büyük bir insan topluluğu ile yüzleşmek zorunda kalınacaktır. Bunların sonucunda da, ‘mülteci’ statüsü bir yana, ‘sığınmacı’ statüsünü dahi tam olarak alamayan insan toplulukları birikecektir. Aşağıda bahsedilecek çözüm çalışmaları umut verici nitelikte olsa da, daha fazla adımın atılması, Türkiye’nin gelecekte oluşabilecek sorunlara önceden çözüm yöntemleri geliştirmesini sağlayacaktır.

Ayrıca, yaşanan bu gelişmelerle bağlantılı olarak çözüm önerileri ortaya atılmış, Türkiye Cumhuriyeti, hem üstüne düşen görevi layıkıyla yapmak hem de bu karmaşıklaşan sorunu acilen çözmek amacıyla kimi yasa ve yönetmelikler çıkarmıştır. Bu bağlamda, ‘sığınmacı’ statüsü konusundaki sıkıntıları çözmek amacıyla 2013 yılında ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’³⁸ çıkartılmış, ‘mülteci’, ‘şartlı mülteci (sığınmacı)’, ‘ikincil koruma’ ve ‘geçici koruma’³⁹ (Suriyeliler için) şeklinde statüler belirlemiştir.⁴⁰ Bu statüler aracılığıyla sığınmacıların sorunları yarı yarıya çözüme kavuşturulmuştur. Türkiye’yi bu bağlamda uyaran ve Avrupa toprakları dışından gelen Suriyeli sığınmacılara mültecilik statüsü vermemesi konusunda eleştiren Batı AB ülkeleri ve Balkanlar’daki destekçi ülkeleri (Yunanistan, Macaristan, Bulgaristan, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Slovenya, Slovakya, Hırvatistan, Romanya vb.), 1951 Cenevre sözleşmesine çekince koymamışlar ama sığınmacı ve mültecilerle ilgili hukuksal yükümlülüklerini de yerine getirmemişlerdir. Bu bahsedilenlerden sonra, sığınmacı sürecinin bir üst evresi olan ‘mülteci’ statüsünden bahsetmek, iki statü arasındaki farkın daha belirgin bir biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.1.3. Mülteci

Mülteci, Avrupa ülkelerinde olan olaylar nedeniyle; dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşü veya belli bir sosyal gruba mensup olmasından dolayı zulme uğrama korkusu olan ve zorunlu olarak ülkesinin dışına çıkmak durumunda kalan vatandaşın, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya söz konusu korkudan dolayı yararlanmak istememesi durumunda; ya da, vatandaşlığı olmayan (vatansız) kişinin, önceden ikamet ettiği ülkenin dışında

³⁸ İnternet: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”. T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi. Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

³⁹ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12047.

⁴⁰ Göçmen, İ. (2015). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 132-135.

bulunması, oraya dönememesi veya söz konusu korkudan dolayı dönmek istememesi durumunda, gerekli yasal işlemlerin ardından verilen statünün adıdır.⁴¹

Bir ülkeden başka bir ülkeye, dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşleri ve belli bir sosyal gruba mensup olduğundan dolayı ve ayrımcılığa maruz kaldığı için gitmek zorunda kalan kişinin ilk sahip olacağı statü, bireysel başvurularda ‘ilticacı’, toplu başvurularda ise ‘sığınmacı’ olmaktadır. Bu statülerinin ileriki aşaması ise mültecilik kavramında birleşmektedir. Mültecilik, daha kabul görür nitelikte olan, sığınılan ülkenin vatandaşlarıyla yakın haklara sahip olunan bir hukuksal durumu oluşturmaktadır.

Bu konuyla ilgili literatürde, sığınmacı ile mülteci kavramları karıştırılmaktadır. Hem basında hem de halk dilinde sığınmacılara çoğunlukla ‘mülteci’ denilmektedir. Sığınmacılık, ‘mültecilikten önce oluşan, kısa süreli bir geçici koruma biçimidir’ denilebilir. Sığınmacılar, eğitim, sağlık ve barınma gibi haklara erişebilirler ama çalışma ve aile birleşimi gibi haklardan mahrum kalma durumları oluşabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, konu baştan sona anlatılırken durum ve analiz yapısına göre sığınmacı ya da mülteci kavramı kullanılacak, üst başlık kısımlarında ve genelleme yapılırken sığınmacı ya da mülteci kavramından bahsedilecek, olay detaylandırılmalarında ve anlam düzeltmelerinde sadece sığınmacı kavramı kullanılacaktır. Sonuç itibarıyla, olay bir bütün olarak düşünüldüğünde ‘Suriyeli sığınmacı sorunu’ olarak algılanmış olsa da, var olagelmiş çoğu anlaşma ve sözleşme ‘mülteci’ adıyla anıldığı için bu kısma da değinilmiştir.

Ayrıca, mültecilik statüsü daha teknik bir konu olduğu için unsurları da daha çeşitli olmaktadır. Bu unsulardan birisi de, sadece pasaport ya da sadece kimlik ile sığınmacı statüsünü elde etmek değil, geldiği yerde zulme uğradığını ya da zulme uğrama ihtimalinin olduğunu kanıtlama aşamasıdır. Bu durum da her zaman kanıtlanamayabilir. Bu şartlar altında devreye giren kriter ise objektifliktir. Zor şartlar altında bu ülkelere ulaşabilen insanların, geldikleri yerlerin koşullarını delillerle kanıtlamaları zor olmaktadır. Tek ve en büyük avantajları ise, basın yayın organlarının ve sosyal medyanın yaygınlığı aracılığıyla bu durumu kanıtlamalarının kolaylaşması olmuştur.

⁴¹ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12037.

Türkiye’deki koşullar bağlamında değerlendirildiğinde, sınır kapılarından ülkeye giren kişilerin, bulundukları ilin valiliklerine başvurup ‘sığınmacı (şartlı mülteci)’ ya da ‘geçici koruma’ statüsü almaları mümkün olmaktadır. Ama Türkiye’nin, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre sözleşmesine koyduğu çekinceye dolayı mültecilik statüsü, sadece Avrupa’da olan olaylar sonucu (Avrupa Konseyi ülkelerinden) gelen kişilere verilmektedir.⁴² Kanuna göre, mültecilik statüsü verildiğinde, ‘Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklardan daha fazlasına sahip olunamayacağı’ndan bahsedilmiştir.⁴³ Bu durum kimilerine göre, ülke içindeki vatandaşlık haklarını koruma ve üstün kılma anlamı çıkarmakta, kimilerine göre ise ‘karşılıklılık ilkesi⁴⁴’ne benzer bir durum ortaya çıkarmaktadır. Kısacası, her ne sonuç çıkarsa çıksın, ulus-devlet yapılanmasının güçlü tutulması anlayışının günümüzün global dünyasında dahi devam ettiği, korumacı iç ve dış politikanın varlığından ve etkin oluşundan anlaşılabilmektedir.

Ayrıca, Suriyeli ve diğer sığınmacılar bağlamında mültecilik statüsü, kimi zorluklarla başa çıkma çabası olarak belirmektedir. 2011 yılında Arap Baharı’nın etkisiyle başlayan muhalif isyan hareketi zamanla tüm Suriye’ye yayılmaya başlamış, Beşar Esad’ı iktidardan indirme düşüncesi daha güçlü bir hal almıştır. Her iki taraf da kendine yoğun bir güven duygusuyla diğer tarafı kısa sürede mağlup edeceğini düşünmüş, işin içine dahil olan dış güçlerin de etkisiyle sonuç tam tersi olmuş, bölgedeki huzursuzluk gittikçe artmıştır. Bu sürede en çok mağdur olan kesim sivil halk olmuş, milyonlara varan sığınmacı akını Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve Libya gibi ülkeleri zor durumda bırakmış, en son olarak da Avrupa ve Balkan ülkelerinin bu sorunla yüzleşmeleri kaçınılmaz olmuştur.⁴⁵

Yazının önceki kısımlarında belirtildiği gibi, Türkiye, Suriyeli sığınmacılarla ilgili sorunu ‘geçici koruma’ ve ‘şartlı mülteci (sığınmacı)’ statüleriyle çözmeye çalışmış, bu konuda ‘en başarılı ülkelerden birisi olma’ örneğini teşkil etse de kimi sıkıntılar da baş göstermiştir. Türk hukuk sisteminde ‘şartlı mülteci’ (sığınmacı) olarak kabul edilen insanlar güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmektedirler. Bu tür yerleştirmeler çoğunlukla BMMYK tarafından

⁴² “Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’nin onaylanması hakkında kanun”, *a.g.e.*, 5027.

⁴³ “Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’nin onaylanması hakkında kanun”, *a.g.e.*, 5027.

⁴⁴ *Karşılıklılık İlkesi*: Bir ülkede gerçekleşen bir durumun benzerinin diğer ülkede olan olay, durum ve hukuksal zeminle benzer bir kimliğe bürünme halidir.

⁴⁵ “18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı”, *a.g.e.*

organize edilmektedir. Bu konuda özellikle anlaşmalar bağlamında kazanılmış haklar olmasına rağmen mutlak bir güvencenin ortaya çıkmaması şaşırtıcıdır. Ayrıca, şartlı mülteci (sığınmacı) haklarında da kimi kriterler mevcuttur. Bunlardan birisi de, şartlı mültecilerin yeniden yerleştirilme sürecinde aranan ‘güvenli üçüncü ülke’ şartıdır. Bir ülkenin güvenli üçüncü ülke statüsüne sahip olup olamayacağını belirleyen kimi kriterler de mevcuttur. Bunla ilgili YUKK’un 74(2). maddesinde⁴⁶ yer alan bu kriterler durumu açığa kavuşturmaktadır. Bu kriterler anlamında değerlendirildiğinde, aşağıdaki şartları taşıyan ülkeler sığınmacı ve mülteciler için güvenli üçüncü ülke ilan edilecektir⁴⁷;

- 1) Kişilerin hayat ve hürriyet haklarının, ırkı, dini, milliyeti, siyasi görüşleri ve belli bir toplumsal gruba mensubiyetinden dolayı tehdit altında olmaması,
- 2) Kişilerin, işkenceye, insanlık dışı muameleye ya da onur kırıcı ceza veya duruma maruz kalacakları ülkelere geri gönderilmemesi, kısacası non-refoulement ilkesine⁴⁸ aykırılığın tespit edilmemesi (bu ilke, birçok uluslararası mülteci anlaşmasının da en önemli maddelerinden birisidir),
- 3) Kişinin, mültecilik statüsü talep etmesi ve mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’ne uygun olarak koruma elde etme imkanının bulunması,
- 4) Kişinin ciddi bir zarar görme tehlikesi varsa bu ülke güvenli üçüncü ülke statüsüne sahip olamamaktadır. Ciddi zarara uğrama durumları, Cenevre sözleşmesinde ve insan hakları anlaşmalarında net bir biçimde açıklanmıştır.⁴⁹

1.1.4. Diğer Koruma Türleri

Diğer koruma türleri içinde, ‘İkincil (Tamamlayıcı) Koruma’ ve geçici koruma çeşitleri vardır. Ayrıca, Avrupa ülkelerinin Suriyeli sığınmacılara yönelik oluşturduğu koruma biçimlerinin son dönemdeki uygulama alanları, bu konuda ne gibi eksikliklerin ortaya çıktığı ve çıkacağı da analiz edilmiştir. Ek olarak, mültecilik statüsünün alınamaması durumunda

⁴⁶ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12041.

⁴⁷ Töre, *a.g.e.*, 98.

⁴⁸ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 30.

⁴⁹ Bkz. “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*

ne gibi eksikliklerin olacağı da belirtilmiştir. Öncelikle bu koruma biçimlerinden ilki olan, ‘İkincil (Tamamlayıcı) Koruma’ dan başlamak gerekmektedir.

1.1.4.1. İkincil (Tamamlayıcı) Koruma

1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan mültecilik tanımı kapsamına dahil olmayan ama belirli bir koruma alanına dahil olan kişi ve gruplar mevcuttur.⁵⁰ Bu kişi ve grupların belirli bir korumadan yararlanabilmesi için ‘ikincil koruma’ durumu oluşturulmuştur. Bu koruma türlerinin oluşturulma nedeni, sığınmacıların doğuştan sahip oldukları insan hakları statülerinin kaybolmaması ve bu duruma saygı gösterilmesidir. Bu hal, yazılı metinlerin sonucu olmasının yanında, tüm insanlığın vicdani sorumluluğu altında gerçekleşmesi gereken, tüm dünya halklarının ortak sorumluluk bilinci altında oluşturması gerektiği bir durumdur. Bu koruma türünün mültecilik ve şartlı mültecilikten farkını anlamak için aşağıdaki tanıma ve sınıflandırmaya bakmak gerekmektedir.

Genel Tanım: Dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşü veya belli bir sosyal gruba mensup olmasından dolayı zulme uğrama korkusu olan ve zorunlu olarak ülkesinin dışına çıkmak durumunda kalan vatandaşın, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya söz konusu korkudan dolayı yararlanmak istememesi durumunda; ya da, vatandaşlığı olmayan (vatansız) kişinin, önceden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunması, oraya dönememesi veya söz konusu korkudan dolayı dönmek istememesi durumunda, gerekli yasal işlemlerin ardından verilen statünün adıdır.⁵¹

Mülteci Statüsü: Yukarıdaki tanımın başına, ‘Avrupa ülkelerinde olan olaylar sonucu’ ifadesi getirilir.

Şartlı Mülteci (Sığınmacı) Statüsü: Yukarıdaki tanımın başına, ‘Avrupa ülkeleri dışında olan olaylar sonucu’ ifadesi getirilir.

⁵⁰ Töre, *a.g.e.*, 101.

⁵¹ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 14.

İkincil (Tamamlayıcı) Koruma: Bu iki korumanın dışında kalan kişileri kapsar. Bu kapsama alanları şunlardır;

- 1) Kişi ya da kişilerin gönderilecekleri ülkede ölüm cezası tehlikesi varsa, non-refoulement (geri göndermeme) ilkesi gereği bu kişilerin bu ülkeye gönderilmeleri durumunda ikincil koruma statüsü devreye girer.
- 2) İşkence, insanlık dışı ve onur kırıcı davranış durumunda ikincil korumadan yararlanılır.
- 3) Uluslararası düzeyde veya ülke içinde yaşanan silahlı çatışma durumlarında ya da şiddet hareketleri cereyan ettiği zamanlarda belirli bir tehditle karşılaşan kişilerin menşe ya da ikamet ülkesinin korumasından yararlanamadığı ya da bazı korkulardan dolayı yararlanmak istemediği hallerde ikincil korumadan bahsedilebilir (YUKK-madde 63).⁵²

Unutmamak gerekir ki, 1951 Cenevre Sözleşmesi statüsüne dahil olmayan ama ikincil koruma statüsünde yer alan kişiler diğer uluslararası anlaşmalardan faydalanma noktasında alıkonulamazlar. Özellikle, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, İşkenceye Karşı Sözleşme, Kadın Hakları Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi vb. anlaşmalarda var olan koruma türleri devreye girmekte, dünya genelinde yaygınlaşan şiddet eylemlerine karşı koruma şekilleri de yaygınlaşmaktadır.⁵³

Ayrıca, 1951 yılındaki konjonktür ile günümüz konjonktürü bir değildir. O dönemde dünya genelinde 5 milyona yakın göçmen, mülteci ve sığınmacı varken, günümüzde toplam rakam 250 milyona yaklaşmakta⁵⁴, sığınmacı ve mülteci sayısı da 70 milyona ulaşmaktadır (2018).⁵⁵ Türkiye, Suriyeli sığınmacılar için sadece ‘geçici koruma’ (YUKK-madde 91) statüsünü kullanmakta, Avrupa ülkeleri ise, hem ‘ikincil koruma’ hem de ‘geçici koruma’ statüsünü kullanmakta ve buna göre koruma usulü oluşturmaktadır.⁵⁶

Ek olarak belirtmek gerekir ki, Suriyeliler için birinci maddede yer alan ‘ölüm cezası tehlikesi’ hali mevcuttur, kimileri için de ikinci ve üçüncü maddeler... Askerlik görevinin zorunluluğuna rağmen Suriye’den kaçmak zorunda kalan bu kişiler döndüklerinde ölüm

⁵² “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12037.

⁵³ Töre, *a.g.e.*, 101.

⁵⁴ İnternet: “Labour migration”. *International Labour Organization (ILO)*. Web: <https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/lang--en/index.htm> adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.

⁵⁵ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 2.

⁵⁶ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12037, 12047.

cezasıyla yüzleşmek zorunda kalabilirler. Bu durum, yukarıda bahsedilen üç maddenin içinde gerçekleşmesi en düşük olasılığa sahip madde gibi görünmektedir ama ciddi bir önem arz ettiği de inkar edilemez bir gerçektir. İkinci maddede yer alan, ‘işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı davranış durumunda ikincil korumadan yararlanırlar’ ifadesi de zulüm karşında oluşacak hak kaybını engellemeye yöneliktir.⁵⁷ Uluslararası düzeyde ya da ülke içinde çatışma durumunun yaşanması hali sığınmacılar için büyük bir tehdit oluşturmakta, ‘belli bir tehditle karşılaşan kişilerin menşe ya da ikamet ülkesinin korumasından yararlanamadığı ya da kimi korkudan dolayı yararlanmak istemediği durumlar’ı ortaya çıkarmaktadır.

Bu bağlamda belirtilmesi gereken diğer bir durum ise, geçmişten beridir çözüm bulma çabalarıdır. 29 Nisan 2004 tarihinde, üçüncü ülke vatandaşları ile ilgili minimum standartların oluşturulması için Avrupa Birliği tarafından Yeterlilik Direktifi oluşturulmuştur.⁵⁸ Bu direktif, Avrupa Ortak Sığınma Sistemi’nin oluşturulmasında ve geleceğe yönelik atılan adımlar anlamında bir ilk olarak görülmüştür.⁵⁹ Bir anlamda bu direktifin amacı, AB ülkeleri arasında ortak bir sığınma sisteminin oluşturularak minimum standartların belirlenmesi olmaktadır. Bu çalışmalardan sonra ülkelere gerekli bildirimler yapılmış, 10 Ekim 2006’ya kadar sığınma hukuku ile ilgili mevzuatlarını Yeterlilik Direktifi ile uyumlu hale getirmeleri söylenmiştir. 1951 Cenevre sözleşmesine ek olarak bu Yeterlilik Direktifi aracılığıyla, korunması gereken başka gruplara da gerekli haklar verilmiştir.⁶⁰

Sonuç itibariyle, ikincil (tamamlayıcı) korumadan yararlanabilmek için ya üçüncü bir ülke vatandaşı ya da vatansız (haymatlos) olunması gerekmektedir. Bunların dışında, ‘ciddi bir zarara uğrama’ tehlikesinin baş göstermesi gerekmekte, yukarıda bahsedilen üç maddeden birisiyle bağlantılı olan bir durumun cereyan etmesi gerekmektedir.⁶¹ Sıradaki koruma biçimi ise, Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıları da ilgilendiren ‘geçici koruma’ statüsüdür.

⁵⁷ Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 12-14.

⁵⁸ İnternet: “Council Directive”. *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/directive_2004_80_relating_to_compensation_en_1.pdf adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁵⁹ İnternet: “Treaty of Lisbon”. *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19 adresinden 22 Nisan 2019’da alınmıştır, 306/61-306/62.

⁶⁰ Töre, a.g.e., 102.

⁶¹ Töre, a.g.e., 102.

1.1.4.2. Geçici Koruma

Geçici koruma, vatandaşı olduğu ya da vatandaşlığı yoksa ikamet ettiği ülkenin dışına çıkan insanların, ülkelerindeki şiddet eylemleri duruncaya kadar ya da en azından kamu düzeni ve güvenliği yeniden tesis edilene kadar diğer bir ülkede asgari standartlara sahip olarak yaşamaları, yardım ve korumadan yararlanmaları durumudur.⁶²

Bilindiği üzere dünyadaki sığınmacıların çoğu, ülkelerindeki şiddet olayları, kamu düzeninin ve güvenliğinin bozulması durumlarından dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalmakta, meşakkatli göç yolculuklarında, ya yakınlarını kaybetmekte ya da açlık ve yoksulluğun pençesine düşmektedir. Bu sıkıntılı süreçlerde ise geçici koruma aramaktadırlar.

Bilindiği üzere, bu geçici koruma hallerinde, geri kalmış ülkeler bu sığınmacılara neredeyse hiç yardımda bulunamamakta, gelişmekte olan ülkeler ise kısmi bir yardım yapmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ‘her koşulda yardımda bulunduğu’ şeklinde yanlış bir algı da bu olumsuz duruma eklenmektedir. Bu yanlış algının nedeni, gelişmiş olan bu ülkelerin ‘gelirleriyle orantılı olarak yardımda bulunacakları’ yanılgısıdır. Özellikle Avrupa Birliği’nin gelişmiş ülkelerin (Almanya, Fransa, İtalya, İspanya vb.) ve ABD gibi Batılı ülkelerin çabaları, kapasiteleriyle orantılandığında yeterli görülmemektedir.

Sonuç olarak, sığınmacı ve mültecilere yardım eden gelişmekte olan ülkeler kaynak sıkıntısı çekmekte, uluslararası toplumdan gerekli yardımlar gelmeyince de zor durumda kalmaktadırlar. Kalacak yer sıkıntısı, yiyecek-ıçeceklerin karşılanması süreci, istihdam edilme durumları ve diğer kamu hizmetlerinden yararlanma aşamaları ciddi bir maliyet kalemi oluşturmaktadır. Sığınmacıların, vardıkları ülkeye entegrasyon süreçleri de kolay olmamaktadır. Dünya genelinde bu konuyla ilgili yaşanan gelişmelerde, sığınmacıların çoğunluğunun kaynak ülkeye dönemedikleri tespit edilmiştir. Özellikle Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerinde sığınmacı krizi yoğun bir etkinlik alanı oluşturmuş, Kenya, Malavi ve Pakistan gibi ülkeler için büyük bir yüke dönüşmüştür. 1979 yılında SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)’nin Afganistan’ı işgaliyle başlayan, 1990’larda Taliban’ın yükselişi ile devam eden süreç, günümüzde dahi Afganistan’dan Pakistan ve İran’a yoğun bir göç akışının oluşmasına neden olmuştur. Demokratik sorunlarla karşılaşan ve bu konuda

⁶² Töre, *a.g.e.*, 103-104.

büyük sıkıntılar yaşayan Pakistan'ın, sığınmacı problemiyle de yüzleşmesi, işin içinden çıkılmaz bir hal almış ve sorunları daha da görünür hale getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde gelişmekte olan bir ülkeyken, bir anda Hindistan ile nükleer silah yarışına giren Pakistan, günümüzde o güçlü dönemlerinden uzaklaşmaya başlamış, sığınmacı ve mülteci sorunuyla da ilgilenemez olmuştur.⁶³

Ayrıca bilinmelidir ki, son dönemlerde gelişmiş Batılı ülkeler ve Balkan ülkeleri, Suriyeli vb. sığınmacı sorununa çözüm bulma sürecinde 'geçici koruma' statüsünü tercih etmektedir.⁶⁴ Özellikle artan İslamofobi'nin etkisiyle Müslüman karşıtı çizgide yer alan bu ülkeler, Suriyeli sığınmacılara mültecilik statüsü verip vatandaşlarla aynı haklara sahip olmalarını istememektedir. Bunun yerine, 'kaynak ülkede uygun koşullar oluşunca oraya geri gönderme' amacı daha belirgin bir politika olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu süreçler bağlamında uygulanan kurallar ise, uluslararası kurallardan çok ülkelerin kendi çıkardığı kurallar olmaktadır. Daha sert tedbirler alan bu ülkeler başka ülkelere de kötü örnek teşkil etmekte, bu durum bir domino etkisiyle dünyanın dört bir yanını sarmaktadır.

Sonuç itibarıyla, 'geçici koruma' kavramı, döngüsel tarih süreci bağlamında birçok kez kullanılmıştır. Avrupa'da ciddi anlamda kullanılışı 1990'lar sonrasına dayanır. SSCB'nin 1991 yılında resmi olarak dağılmasından sonra Yugoslavya'da iç savaş patlak vermiş, 1992-1995 yılları arasında devam eden bu iç savaş 1995 Dayton anlaşmasıyla son bulmuştur. Bu dönemde Batılı ülkelere yönelen sığınmacılar 'geçici koruma' adı altında sığınma hakkı elde etmeye başlamışlardır (1998-1999 yılları arasında cereyan eden Kosova savaşı sırasında da benzer bir durum oluşmuş, Orta ve Batı Avrupa ülkelerine gelen sığınmacılar geçici koruma statüsüne alınmışlar, belli bir süre sonra ülkelere dönmeleri beklenmiştir. Bundan dolayı geçici koruma statüsünde yer almışlardır).

Türkiye'de yaşanan olaylar bağlamında değerlendirildiğinde de geçici koruma statüsünün eksiklikleri ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı, 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesi uyarınca, verilen haklar bağlamında, Türkiye'de geçici koruma statüsü altında olan Suriyeli sığınmacıların⁶⁵, 'geçici koruma' dan

⁶³ Töre, *a.g.e.*, 104.

⁶⁴ Töre, *a.g.e.*, 105.

⁶⁵ "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu". *a.g.e.*, 12047.

ziyade ‘mülteci’ ya da ‘şartlı mülteci’ statüsüne geçmeleri, hem entegrasyon sıkıntılarını çözmeye yardım edecek, hem de üçüncü bir ülkeye gidişlerini kolaylaştıracaktır. Ülke kamuoyu her ne kadar Suriyeli sığınmacıları ‘misafir’ olarak görse de, Suriye’de yaşanan yıkıma bakıldığında, ülkenin tekrardan eski haline dönmesi yıllar alacağı benzetilmektedir. Ama yapılan anket sonuçları, Suriyeli sığınmacıların yüzde 70-80’inin, iç savaş bitip eski günlere dönülürse ülkelerine dönmek istediğini göstermiştir.⁶⁶ Dünyanın en gelişmiş ülkesine gidip rahat ve huzur içinde yaşasalar dahi, kendi topraklarını özledikleri ve dönmek istedikleri gerçeği değişmeyecektir.⁶⁷

Özellikle Güneydoğu Anadolu (Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis, Hatay, Adıyaman, Malatya vb.) bölgesinde ve İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde yaşayan bu insanlar ciddi zorluklar çekmektedir. Kamplarda yaşayan kesim ise, dışardaki insanlara göre daha iyi koşullarda yaşamaktadır ama bu kamplarda yaşamak onlar üzerinde de psikolojik olarak olumsuz etkiler yaratmıştır. 2019’un ilk dönemi itibarıyla 3.6 milyonun üstünde Suriyeli sığınmacının olduğu Türkiye’de, az bir kısım sığınmacı da (100 bine yakını) konteynır ve çadır kentlerde yaşamaktadır.⁶⁸ Bunun nedeni ise, dünya ülkelerinin ortak sorumluluk (kölfe) konusunda Türkiye’yi yalnız bırakmasıdır. AB tarafından ilk etapta 3 milyar avro⁶⁹ yardıma bulunulacağı, sonrasında ise bir 3 milyar avro daha yollanacağı söylenmiştir. Şu ana kadar AB tarafından 2 milyar 200 bin avro tahsis edilmiş, bunun ise ancak 677 milyon avrosu Suriyeli sığınmacılar için kullanılmıştır. Yapılan yardımlar da proje bazlı ve sınır güvenliğini artırmaya yönelik olduğu için, hem para geç gelmekte hem de acil ihtiyaçları gidermekten yoksun olmaktadır.⁷⁰

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, bu bütçe konusunda en büyük katkıyı, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkeler yapmış, sığınmacılara yapılan bu destek döneminde ülkeler arasında tartışmalar da cereyan etmiştir. İtalya ve Yunanistan gibi

⁶⁶ Akdeniz, E. (2014). *Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 63-65.

⁶⁷ İnternet: “Hollanda’dan ülkelere dönmek isteyen Suriyelilerin sayısı artıyor”. (2018, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42792701> adresinden 1 Aralık 2019’da alınmıştır.

⁶⁸ “Geçici Koruma”, *a.g.e.*

⁶⁹ “3 milyar avronun 1 milyar avrosu Avrupa Birliği bütçesinden, geriye kalan 2 milyar avrosu da üye ülkelere karşılanacaktır” denmiştir, “18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, *a.g.e.*

⁷⁰ İnternet: “AB’nin tutmadığı sözler, anlaşmaları riske soktu”. (2016, Kasım). *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/gundem/abnin-tutmadigi-sozler-anlasmalari-riske-soktu-2353087/> adresinden 13 Şubat 2017’de alınmıştır.

lkeler ekonomik durumlarını ne sürerek yardım etmek istememişler, Vişegrad lkeleri⁷¹ (zellikle Macaristan) ise maddi yardımın dışında, insan hakları anlamında yapılan yardımları dahi engellemeye çalışmıştır.

Çizelge 1.1.⁷² Avrupa Birliği lkelerinin Sığınmacı ve Mülteci Fonuna Katkısı

ye Devletlerin Fona Katkısı (Milyon Euro)			
ye Devlet	Katkı	ye Devlet	Katkı
Almanya	427,5	İrlanda	22,9
Birleşik Krallık	327,6	Romanya	21,6
Fransa	309,2	Çek Cumhuriyeti	20,4
İtalya	224,9	Macaristan	14,7
İspanya	152,8	Slovakya	10,5
Hollanda	93,9	Bulgaristan	5,9
İsveç	61,3	Hırvatistan	5,9
Belçika	57,6	Litvanya	5,2
Polonya	57,0	Slovenya	5,2
Avusturya	45,6	Lüksemburg	4,3
Danimarka	38,4	Letonya	3,5
Finlandiya	28,4	Estonya	2,8
Yunanistan	25,1	Malta	1,1
Portekiz	24,4	Toplam	2 Milyar Euro

Bu konular bağlamında, Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar anlamında bir değerlendirmeye dönmek gerekirse şöyle devam edilebilir. Türkiye’deki yardım süreçlerinde halen kimi sıkıntılar yaşanmaktadır. Bilindiği üzere, ‘geçici koruma’ ile ‘şartlı mülteci’ (sığınmacı) arasında barınma, yeme-içme, sağlık ve eğitim alanında çok fark yoktur ama özellikle mültecilik statne başvuru ve üçüncü bir ülkeye yerleştirinceye kadar BMMYK’nın korumasından yararlanma hakkını elde etme açısında bir fark ortaya çıkmaktadır. Suriyelilerin, geçici koruma statüsünden mülteci ya da şartlı mülteci statüsüne geçmesi, insan hakları açısından ve yukarıda bahsi geçen nedenlerden ötürü olumlu bir adım olacaktır. Planlar dahilinde olmasına rağmen bu tür bir hakkın tam anlamıyla işlerlik kazanması zaman alacak, entegrasyon sürecini zorunlu kılacaktır. Ayrıca, bu statülerin verilmemesinin de kimi

⁷¹ Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya’dan oluşmaktadır.

⁷² İnternet: *Türkiye-AB ortak raporu, kışa bağlı “mülteci akınında gerilemeye” işaret etti.* Web: <https://zete.com/turkiye-ab-ortak-raporu-kisa-bagli-multeci-akininda-gerilemeye-isaret-etti/> adresinden 13 şubat 2017’de alınmıştır.

nedenleri vardır. Dünyada çoğu ülkede var olan çekinceler ve korkular bu duruma neden olmakta, çözülemeyen sorunlar olarak kalmaktadır. Bu çekince ve korkulardan bazıları şunlardır;

- 1) **Yerel halkın işsiz kalma ihtimali:** Bu ihtimal, hemen hemen dünyanın her köşesinde cereyan eden bir durum olmaktadır. Bu olay, hem Türkiye ve AB ülkelerinde, hem de Balkanlar bölgesinde yaşanan ortak bir sorundur. Aşağıda belirtilecek kısımda da, Türkiye üzerinden anlatılacak olaylar silsilesi, tüm dünyada yaşanan ortak bir sığınmacı ve mülteci sorunu olduğu gerçeğini gün yüzüne çıkaracaktır.

Sığınmacılara iş verildiği taktirde ‘yerel halkın işsiz kalacağı’ şeklinde yanlış bir algı oluşmuştur. Bu yanlış algının en büyük nedeni ise, işverenlerin sigortasız ve ucuz işçi çalıştırmasıdır. Kısacası, bu konuda en son suçlanacak kişi onlar olmaktadır. Bilinmelidir ki, ancak devletin bu konuda gerekli tedbirleri alması durumunda sorunlar çözülebilecektir. Böylece, sığınmacıların suçlandığı ve yerel halkla karşı karşıya getirildiği durumlar nadir olarak yaşanacak ve toplumsal huzurun sağlanması kolaylaşacaktır.

Suriyeli sığınmacılar anlamında değerlendirildiğinde ise, bu konuda çok fazla sonuç çıkmaktadır. Çoğunlukla Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan bu insanlar, ya o şehirlerde iş bulmaya çalışmakta ya da kıyı şehirlerinde mevsimlik tarım işçiliği yapmaktadır. Bunun dışındaki alternatif ise, İstanbul, İzmir ve Ankara gibi şehirler olmaktadır. Bu şehirlerde iş çeşidi çok olabilir ama kalifiye iş bulmak zorlaşmaktadır. İstanbul’da ise daha çok Fatih ve Cihangir gibi semtlerde tekstil işiyle uğraşan bu insanların, ücretlerini tam anlamıyla alamadıkları konusunda şikayette bulundukları tespit edilmiştir. Kapitalizm’in kirli yüzünün dışa vurumu olan bu durum, yerel halk için de vuku bulmakta, zorlu bir hayatın kapılarını aralamaktadır (2018 itibarıyla 1 milyona yakın Suriyelinin çalışma hayatında olduğu, sadece 20 bine yakınının kayıtlı olarak çalıştığı tespit edilmiştir.⁷³ Bilindiği üzere, her işyeri yüzde on kotasına göre Suriyeli sığınmacı çalıştırabilmektedir. Geç de olsa 2016 Ocak ayında çıkan bir kanunla şekillenen bu hak⁷⁴, işverenler tarafından

⁷³ İnternet: “1 milyon göçmen kayıt dışı çalışıyor”. (2018, Kasım). *Yeniçağ*. Web: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/1-milyon-gocmen-kayit-disi-calisiyor-212137h.htm> adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁷⁴ İnternet: “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”. *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

uygulanan bir kural olmamaktadır. Sigortalı işçi çalıştıracaklarsa sadece Türk vatandaşlarına iş imkanı sunacaklarını beyan eden çoğu iş verenin bu düşünceleri bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı, ya sığınmacıların statü probleminin düzeltilmesi ya da geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma mevzuatının yenilenmesi gerekmektedir. İşverenler tarafından haklarının ihlal edilmemesi, ucuza çalıştırıldıkları için işsiz kalan Türk vatandaşlarının nefretini kazanmamaları ve toplumsal çatışmanın merkezine yerleşmemeleri için bu yapılacaklar elzem olmaktadır. Ayrıca, belirtilmesi gereken bir diğer durum da, Türk vatandaşlarının da yüzde 30'unun kayıt dışı istihdam edildiği gerçeğidir. Hem Suriyeli sığınmacıların hem de Türk vatandaşlarının kayıt-dışı çalışması, büyük hak ihlallerine neden olmakta, Avrupa'ya yönelen düzensiz göçü de tetiklemektedir).

Sonuç itibarıyla, Suriyeli sığınmacılar için iş anlamında bir devlet politikası oluşturulup iş bulma imkanları artarsa sorunlar da belli bir miktar azalacaktır. Bunun olabilmesi için de, yerel halk için benzer bir uygulama olması, yani Türk vatandaşları içindeki işsiz sayısının minimize edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde şikayetler artacak, hem sığınmacılar hem de devlet görevlileri zor durumda kalacaktır.

Geçmişte yaşanan olaylarda da buna benzer durumlar görülmüştür. Örneğin, özellikle Balkanlar'dan gelen ve sığınmacı ve mülteci statüsü alan sığınmacılar için iş imkanları konusunda pozitif bir sığınmacı politikası yürürlüğe sokulmaya çalışılmıştır. 16. Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde, 'Bulgaristan hükümetinin (Todor Jivkov iktidarı) zulmünden⁷⁵ kaçıp Türkiye'ye gelen Müslümanlara ev ve iş verme' sözü en başlarda başarılı bir şekilde sürdürülmüş ama sığınmacı sayısı artıkça, durum, işin içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Sonuç tam başarılı olmasa da bir eylem planı uygulanmış ve stratejik yapılanması kısmi başarıya ulaşmıştır.

Günümüzdeki olaylara, yani Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan Suriyeli sığınmacı sorununa dönmek gerekirse şunlar söylenebilir. Avrupa Birliği'nde ve Balkanlar'da, Suriyeli sığınmacılar bağlamında Almanya dışında olumlu adım atan çok fazla ülke olmamıştır

⁷⁵ Saddam Hüseyin döneminde gerçekleşen 1988 Halepçe Katliamı'nda ve 1991 Körfez Savaşı'nda Türk sınırına gelen sığınmacılara 'geçici barınma' merkezleri oluşturulmuş, çatışmalar ve mevcut sorunlar bitince bu insanlar ülkelerine geri dönmüştür. ABD'nin negatif yönlendirmelerine rağmen Turgut Özal döneminde bu konuda kısmi de olsa bir başarı sağlanmıştır. Sığınmacılar ülke sınırlarından içeri girmediği için (tarafsız-tampon bölge oluşturulduğu için) sorunlar da büyümemiştir. Günümüzdeki durum uygulanan politika anlamında benzer olabilir ama birebir aynıysa değildir. Suriye'nin kuzey bölgeleri yıkılmış durumdadır ve sığınmacılar için dönülecek bir yer yoktur.

(elbette ki Almanya'daki bu olumlu tavrın da birçok nedeni vardır. Yaşlanan nüfus, doğum oranlarının 2'nin üstünde olması gerekirken 1.59⁷⁶ gibi rakamlarda seyretmesi⁷⁷, işgücü ihtiyacı vb. nedenler). Almanya'da sığınmacılara yönelik meslek kurslarıyla iş bulma imkanları artmış, dil kursuna gönderilen sığınmacılar entegrasyon konusunda başarı elde etmeye başlamıştır. 1960'larda Almanya'ya göç eden Türk vatandaşlarının yaşadığı sıkıntıların benzerini şu an için Suriyeli sığınmacılar yaşamakta, bu konuda tecrübesi olan Alman devletinin çok fazla hata yapmaması ve oluşacak sıkıntılara meydan vermemesi şaşılabilecek bir durum değildir.

- 2) **Aile birleşimi ve bütünlüğünün korunması:** 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Kadın ve Çocuk Hakları Sözleşmesi vb. birçok insan hakları ve sığınmacı sözleşmesinde aile birleşimi ve bütünlüğünün korunmasına yönelik dolaylı ya da doğrudan maddeler yer almıştır.

Özellikle Balkanlar bölgesinde hayat sahası bulan geçici koruma statüsünde (sığınmacılara mültecilik statüsü verilmeden önce), ülkelerindeki can güvenliğinin sağlanması durumunda Suriyeli sığınmacıları bir an evvel ülkelerine geri gönderme mantığı oluşmakta, 'aile bütünlüğü' kavramı başlamadan sona ermektedir. Savaş, iç çatışma, ırk, din, milliyet ya da siyasi görüş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan sığınmacının aile bireylerinden, akrabalarından, eşinden ve çocuklarından ayrı düşmesi psikolojik olarak sorun oluşturmakta, evsiz yurtsuz kalan bu insanlar, bir de yakınlarından ayrı kalma acısıyla yüzleşmektedir.

Suriyeli sığınmacılar bağlamında 'açık kapı politikası' uygulayan Türkiye Cumhuriyeti, aile birleşimi ve bütünlüğüne saygı göstermiş, sığınmacılara sıkıntılar yaşatmamıştır.⁷⁸ Bu durumdan dolayı kamu düzeni ve güvenliğinin tehlikeye düştüğü anlar (intihar saldırıları vb.) olmasına rağmen sığınmacılar mağdur edilmemiştir. Türkiye-Avrupa Birliği-Balkan ülkeleri arasındaki sığınmacı politikası farkı bu kısımda belirginleşmektedir. Kamu düzeni

⁷⁶ İnternet: "AB'de Doğum Oranları Artıyor Ancak İstenen Düzeyde Değil". (2018, Nisan). *VOA (Amerika'nın Sesi)*. Web: <https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-de-dogum-oranlari-artiyor-ancak-istenen-duzeyde-degil/4329141.html> adresinden 4 Haziran 2019'da alınmıştır.

⁷⁷ Caldwell, C. (2011). *Avrupa'da Devrimin Yansımaları: Göç, İslam ve Batı*. (Birinci Baskı). (Çev. Kaya, H.). İstanbul: Profil Yayıncılık. (Eserin orijinali 2009'da yayımlandı), 27.

⁷⁸ 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Kadın ve Çocuk Hakları Sözleşmesi vb. birçok insan hakları ve sığınmacı sözleşmesine uygun davranılmış, çok fazla kural ihlali yapılmamıştır.

ve güvenliği tehdidine rağmen Suriyeli sığınmacılara düzgün davranılmış, iyi bir misafirperverlik örneği sergilenmiştir.

Avrupa’da yaşanan olaylara da örnek vermek gerekirse, Almanya örneği ön plana çıkmaktadır. 2018’in sonu itibariyle Almanya’da 1 milyonu aşkın sığınmacının (550 bine yakını Suriyeli) olduğu söylenmekte⁷⁹, aile birleşimi durumunda 500 bine yakın kişinin daha gelmesi muhtemel görünmektedir.⁸⁰ Ayrıca belirtmek gerekir ki, Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi Almanya’da da iki farklı görüş belirmiş, birinci grup, bu aile yakınlarının Türkiye, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelere gelip Almanya’ya yerleşmesine karşı çıkmış, ikinci grup ise aile birleşimini desteklemiştir. Ek olarak, ‘Avrupa’da ve dünyanın diğer bölgelerinde marjinal örgütler tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları Müslüman karşıtlığına neden olmuş ve sağ partilerin ya iktidara gelmesine ya da mevcut oylarını artırmasına neden olmuştur’. Hem bu terör olaylarıyla hem de Türkiye-Balkanlar rotasından gerçekleşen Suriyeli sığınmacı akışıyla, 2011-2014 yılları arasındaki olumlu algı bir anda değişmiş, 2014-2018 yılları arasında Müslüman topluma yönelik saldırılar artmıştır. Cami vb. ibadet yerlerine ve Müslüman kesime yönelik şiddet eylemlerindeki artış, bu ortaya çıkan olumsuz politikalardan kaynaklanmış, AB ve Balkan ülkelerinin yüzleşmesi gereken bir gerçeklik olmuştur. Bu kavramsal süreçten ve çözüm önerilerinden bahsettikten sonra teorik sürece de değinmek gerekmektedir.

1.2. Sığınmacılık ve Mültecilikle İlgili Teorik Yaklaşımlar

Mültecilikle ilgili özellikle 20. yüzyılda oluşup varlığını sürdüren ya da başka bir adla devam eden teorik yaklaşımlar var olmuştur. Teoriler bu konu bağlamında oluşmamıştır ama içindeki anlamsal bütünlük sığınmacılık ve mültecilik sürecinin oluşup gelişmesine katkı sağlamış, kimi ‘yaklaşım’lara dönüşmüştür. Özellikle I. Dünya Savaşı sonunda oluşan ‘Wilson İlkeleri’⁸¹ (İdealizm ilkesi) perspektifiyle kurulan Milletler Cemiyeti (MC)’nin sığınmacılar ile ilgili kısmi başarıları mevcuttur. Özellikle Rusya’da yaşanan gelişmeler bağlamında değerlendirildiğinde kimi örnekler ortaya çıkmaktadır. 1917 Ekim Devrimi’nden sonra Rusya’da iç savaş devam etmiş, Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki

⁷⁹ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 14.

⁸⁰ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 14.

⁸¹ Dönemin Amerikan başkanı Woodrow Wilson’un adıyla anılan ilkelerdir (On Dört Madde-Fourteen Points), Link, S. A., et al., eds. (1984). *The Papers of Woodrow Wilson*. Vol. 45. Princeton: Princeton University Press.

iç savaşta Bolşevikler galip gelmiş, Menşevikler Rusya'dan kaçıp başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Hem üst düzey yöneticiler hem de alt tebaadan kişiler özellikle Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelere sığınmış, MC bu konuda kısa süreli korunma rejimi uygulamış ama sığınmacıların güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilme sürecine kadar birçok sorun yaşanmıştır. Savaş ortamının dünyadaki birçok ülkeyi etkilemiş olması ve ekonomik krizlerle yüzleşmek zorunda kalınması, yaşanan bu sorunların en önemli nedenlerinden birisi olmuştur.

II. Dünya Savaşı döneminde de milyonlarca insan ülkesini terk etmek zorunda kalmış, Milletler Cemiyeti belli ülkelerin (İngiltere ve Fransa gibi) tekelinde olduğu, ABD ve SSCB gibi ülkeler de geç üye olduğu için MC pek bir başarı sağlayamamış, Hitler liderliğindeki Nazi Almanyası'nın silahlanmasına ve hızlı yükselişine çözümler bulmakta yetersiz kalmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise, bu tür büyük yıkımların ve çatışmaların bir daha yaşanmaması için İdealizm ilkesi ön plana çıkarılmış olsa da, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde (özellikle 1950'lerden sonra) Edward Hallett Carr⁸² gibi düşünürlerin katkısıyla Realizm ilkesi ciddi anlamda ilerleme kat etmiştir.⁸³ Bu dönemde, sorunların barışçıl yollarla çözülemeyeceği anlaşılmış ve devletlerin güç ve çıkar temelli yapılarına odaklanılmıştır. Ayrıca bu dönemde, İdealizm'in tamamen yok olduğu yönünde yanlış bir algı oluşsa da, Nazi zulmünden kaçan Yahudiler vb. mağdur kesimler için koruma statüsü oluşturulması durumları, aslında 'İdealizm'in hayaletleri'nin görünür olduğunu kanıtlar nitelikte olmuştur. Birleşmiş Milletler gibi örgütler de Realizm'in uluslararası anarşik doğasına aykırılık teşkil etmiş, İdealizm'in halen yaşadığını göstermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ise, yaşanan iki büyük dünya savaşından ders aldıkları anlaşılan dünya devletleri, Birleşmiş Milletler sistemini kurmuşlar, artık tüm sorunların çözüleceği konusunda umut beslemeye başlamışlardır. II. Dünya Savaşı'nda büyük sorunlar yaşatan iki büyük ülke Almanya ve Japonya kontrol altına alınmış, ABD'nin ve Avrupalı ülkelerin kontrolü altında gelişmeye devam etmişlerdir. Ek olarak belirtmek gerekir ki, BM gibi ulus-ötesi örgütler ön plana çıkmaya başlamış ama Post-Modernizm ile bu örgütler de eleştiri perspektifinin yörüngesine oturmuştur. Post-Pozitivist metodoloji (sadece deney ve gözlem ile çözüme ulaşılamayacağını, çok yönlü düşüncenin ön plana çıkması gerektiğini

⁸² İngiliz tarihçi, yazar ve öğretim görevlisi...

⁸³ Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939. An Introduction to the Study of International Relations*. (Second Edition). London: Macmillan & Co. Ltd, 9-10.

vurgulayan metodoloji) kullanan bu yaklaşımlar (Eleştirel yaklaşım ve Post-Modern yaklaşım), pozitivizm gibi tek bir bakış açısından (deney ve gözlem ağırlıklı) çıkıp çok yönlü bir bakış açısıyla analizler yapmaya başlamış, bu durum hem uluslararası ilişkilerde hem de sığınmacılarla ilgili hak arayışlarında daha yoğun bir tempoyla çalışılmasını sağlamış, günümüz dünyasının böyle önemli bir soruna çözüm bulması açısından büyük önem taşımıştır. Ayrıca bu anlatımda, sığınmacılık ve mültecilikle ilgili bu teorik yaklaşımlar, geçmişten gelen ve günümüzde cereyan eden olaylar, gelişmeler ve sorunlar doğrultusunda analiz edilmiş, sığınmacı ve mülteci perspektifi ön planda olacak şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Bilindiği üzere, literatürdeki eksiklik ve yanlışlık da, sığınmacı ve mültecilik tartışmalarını uluslararası ilişkiler kuramlarıyla ilişkilendirmekten ve yeni yaklaşımlar ortaya atmamaktan ileri gelmiştir. Bu bahsedilecek teoriler sığınmacı ve mülteci konusu bağlamında açıklandığı ve analiz edildiği için, aslında birer teori olan bu kavramların sığınmacı ve mültecilerle ilgili bağlantısı, çoğunlukla yazarın kişisel açıklama ve analizleri aracılığıyla oluşmuş, ‘teori’ olarak değil de ‘yaklaşım’ olarak nitelendirilmelerine neden olmuştur. Bundan dolayı, kavramların kökenlerinden bahsederken yeri geldi mi ‘teori’ denilecek, sığınmacı ve mülteci konusu bağlamında açıklamalar ve analizler yapılırken ise ‘yaklaşım’ olarak lanse edilecektir. İrealizm ise sadece bir ‘yaklaşım’ olarak açıklanacaktır. Kısacası, bu konuda belli başlı yaklaşımlardan bahsetmek gerekirse anlatılacak konular şunlar olacaktır;

- 1) İdealist Yaklaşım: Firdtjof Nansen
- 2) Realist ve Neo-Realist Yaklaşım: Machiavelli- Hobbes- Carr- Waltz
- 3) İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım (İrealizm)
 - a) Hegel’in Diyalektik Yöntemi (Tez+Antitez=Sentez)
 - b) İrealist Yaklaşımın Metodolojisi: Pozitivist ve Post-Pozitivist Yöntemler
- 4) Globalist Yaklaşım: Merkez-Çevre, Kuzey-Güney ve Yeni Dünya Bakış Açıları
- 5) Eleştirel Yaklaşım: Antonio Gramsci
- 6) İngiliz Okulu: Çoğulcu ve Dayanımcı Yaklaşımlar
- 7) Kopenhag Okulu; Bölgesel Güvenlik Yaklaşımı: Bary Buzan

Sonuç itibariyle, hem tezin yazarı tarafından oluşturulan İrealist yaklaşımda hem de diğer yaklaşımlarda yazarın görüşleri paralelinde sığınmacı ve mülteci konuları açıklanmış ve

analiz edilmiştir. Bahsedilen yaklaşımların temel argümanlarından ve metodolojilerinden de yararlanılmış, sığınmacı ve mülteci konusuna entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bahsedilecek ilk konu ise İdealist yaklaşım olmaktadır.

1.2.1. İdealist Yaklaşım: Firdtjof Nansen

İdealizm'in kökenlerine ve bu yaklaşımın oluşumuna katkı sağlayan düşünürlere kısaca değinip, hem bu yaklaşımı hem de ekonomik safhası olan Liberalizm'i sığınmacı ve mülteci konusuyla bağlantılı olarak anlatmakta fayda vardır. Tarihsel süreçle bağlantılı olarak anlatmak gerekirse şunlar söylenebilir.

Bir disiplin olarak I. Dünya Savaşı sonrasında etkinliğini artıran Uluslararası İlişkiler (1919 yılında W. Wilson ismi ile Galler Üniversitesi'nde kurulan kürsü ile bir disiplin olmaya başlamıştır⁸⁴), gelişim kronolojisinde birçok teoriden etkilenmiş, birçok teoriyi de etkilemiştir. Kısacası İdealizm, tarihsel bağlamda Liberalizm'in içinden çıkmış, ekonomik yapıdan çok politik unsurların ön plana çıktığı bir şekle bürünmüştür. Özüne bakıldığında, 19. yüzyıl sanayileşmesi ile ekonomik bir temelde türediği sanılan Liberalizm ise, Eski Yunan ve sonrası dönemlere kadar götürülebilmektedir. Bu dönemler bağlamında düşünüldüğünde, İdealizm kendini göstermeye başlamış ve hayat sahası bulmuştur. Platon, Aristoteles, Descartes, Farabi, Hegel ve Rousseau ile şekillenen düşünsel yapı, 'insanın doğası gereği iyi olduğunu ve iyiliğe yönelmesi gerektiğini' beyan etmiştir.⁸⁵

Ayrıca, Platon'un hocası Sokrates'in Atina demokrasisi tarafından 'haksız yere' ölüme mahkum edilmesi ile Platon'un, kimi dönemler Realist çizgiye kaydığı görülse de, 'çoğu zaman İdealist yönü ağır basmıştır' denilebilir. İdealistlerin birçok yönden 'ütöpik' olarak nitelendirilmeleri de, Platon'un 'ideal devleti' kurma çabası anlayışından ileri gelmektedir. Her ne kadar Platon'un ütopyaları gerçekleşemez gibi görünse de, alt tebaanın görevlerinin sınırlarını çizmesi, yönetici sınıfın mutlak gücünün bir sınırı olduğunu belirtmesi ve 'Nomoi (Yasalar)' ve 'Politeia (Devlet)' adlı eserlerinde bu yapının tasniflemesini yapması, temelleri

⁸⁴ İnternet: *Uluslararası İlişkiler Nedir?*. Web: <https://www.diplomasi.net/uluslararasi-iliskiler-nedir/> adresinden 25 Mayıs 2019'da alınmıştır.

⁸⁵ Rousseau, J. J. (2002). *The Social Contract and the First and Second Discourses*. (First Edition). New Haven and London: Yale University Press, 267.

olan ve gerçekleşmesi ihtimal bir durumu temsil etmektedir.⁸⁶ Aklı, bilgiyi ve adaleti vurgulaması da (yöneticilerin görevleri kısmında), binlerce yıl önce belirtilen gerçekliğin halen uygulanmadığını gözler önüne sermektedir.⁸⁷

Önceleri İmparatorluk çağında, sonrasında da Orta Çağ'ın karanlık döneminde ön plana çıkamayan İdealizm, Reform, Rönesans ve Aydınlanma dönemleriyle birlikte tekrar hatırlanır olmuştur. Özellikle 1789 tarihli Fransız Devrimi'nden önce, bu devrimin alt yapısını oluşturan İngiliz ve Fransız düşünürler John Locke, Montesquieu, Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler aracılığıyla halk temelinde (Toplum Sözleşmesi) kavramlar da oluşmuştur. Devrim sonrası konjonktür bunun tam tersi bir senaryo oluştursa da (özellikle güçlenen burjuvaya karşı gerçekleşen bu devrimin burjuvayı bitiremediği, Napolyon Bonapart gibi liderlerle, çatışma, güç dengesi ve milliyetçilik merkezinde bir döngü yaşandığı gerçeğini ortaya çıkarmış), düşünürler açısından özünü yitirmeyen, kökleşmiş bir felsefe oluşturmuştur. Ayrıca bu dönemlerde Alman filozof Immanuel Kant, Rasyonalizm (Descartes'ın) ve Empirizm (Hume'un) tezlerini alıp bir sentez (Transsendental Epistemolojik İdealizm) oluşturmuştur.⁸⁸ Sonraki konularda bahsedilecek İngiliz Okulu'nun vurguladığı 'Uluslararası Toplum' yapısının İdealist kökenleri de Kant'ın felsefesinde hayat bulmuştur (ikisi arasındaki farka ve hangi 'Uluslararası Toplum' yapısının başarılı olduğuna İngiliz Okulu kısmında değinilecektir). Bu düşüncelerinden dolayı Kant, Realizm, Neo-Realizm, İngiliz Okulu gibi gerçekçi çizgiden (devlet ve güç merkezli) kurtulamamış kuramlar tarafından 'ütopik' olmakla yaftalanmış, günümüzde dahi tartışma konusu olmuştur. Kant'ın bahsettiği 'Federatif Dünya Devleti' ise, 'ebedi barış'ın zorunlu unsuru olmuştur.⁸⁹ Westphalia Barışı süreci (1648) ve Fransız Devrimi (1789) dönemi sonrası yaşanan milliyetçilik hareketleriyle ulus-devlet yapısının güçlenmesi bu federatif dünyayı imkansız kılsa da, sığınmacı ve mülteci sorununun çözümü için elzem olan İrealist yaklaşımın (Uluslararası Toplum ile ulus-devlet yapısının kesişim kümesi olan yapı) kökenine katkı sağlaması açısından önemli bir kuram olmaktadır.

⁸⁶ Bkz. Plato. (1988). *The Laws of Plato*. (First Edition). Chicago and London: The University of Chicago Press.

⁸⁷ İnternet: "Ütopyalar: Platon ve 'İdeal Devlet'". Web: http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/platon_ve_ideal_devlet_utopyasi_anlayisi_nedir.asp adresinden 28 Aralık 2018'de alınmıştır.

⁸⁸ Kant, I. (2006). *Toward Perpetual Peace and Other Writings on Politics, Peace and History*. New Haven and London: Yale University Press, 104-109.

⁸⁹ Kant, *a.g.e.*, 247.

İrealist yaklaşıma yakın görüşlerden birine sahip diğer bir düşünür de Hollandalı hukukçu Hugo Grotius'dur. Uluslararası hukukun kurucularından birisi olarak kabul edilen Grotius, doğal hukuk öğretileriyle İdealist kurama katkı sağlamış, ütöpik olmaktan çok hukuksal temellere dayanan tarafsız açıklamalarıyla başarı kazanmıştır. Grotius göre devlet, hukukun koruyucusu olmalıdır. Grotius, Realist çizgideki İtalyan düşünür ve siyaset bilimci Niccola Machiavelli gibi, devletin hukuku oluşturduğu anlayışını değil, hukukun devleti oluşturduğu anlayışını savunmuştur.⁹⁰ Hak ve hukuk kavramlarının ahlak ve etik unsurlarla doğrudan bağlantılı olduğunu savunan düşünür, günümüz sığınmacı ve mülteci haklarının ahlaksal ve hukuksal bir sorun olduğu gerçeğine de katkı sağlamış olmaktadır. Ayrıca devletlerin, uluslararası anlaşma ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumu da bu konunun içeriğini oluşturmaktadır. Bu kısa bilgilerden sonra, İdealizm'in uluslararası ilişkiler temelinde oluşumuna, sığınmacı ve mülteci konusu anlamında analizine değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

19. yüzyılın sonlarına doğru Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini geç de olsa tamamlamalarının ardından sömürgecilik yarışı hız kazanmış, İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi emperyalist ülkelerin yanına bu iki ülke de eklenmiştir. Bu süreç ve olaylar silsilesi, Avusturya-Macaristan veliahtı Fransız Ferdinand'ın 'Kara El' adlı Sırp örgüt tarafından öldürülmesinin ardından I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine neden olmuş, dört yıl süren savaş sonunda milyonlarca asker ve sivil hayatını kaybetmiş, milyonlarcası da evsiz-yurtsuz kalarak sığınmacı konumuna düşmüştür.

Bu süreçte, Amerikan başkanı Woodrow Wilson'un yayınladığı 'on dört ilke (fourteen points)'⁹¹ ile Milletler Cemiyeti örgütünün kuruluş adımları atılmış, savaşları önlemek için mekanizmalar oluşturulmaya çalışılmıştır.⁹² Norveçli kaşif Fridtjof Nansen de ilk mülteciler yüksek komiseri olarak 1921 yılında göreve atanmıştır. Bu göreve atanmasında, 1920 yılında 450.000 savaş tutsağının ülkelere geri gönderilmesi görevini başarıyla yönetmesinin etkisi büyüktür. Hem devletlerin hem de gönüllü kuruluşların desteğiyle başarıya ulaşan bu durumlar, Nansen için bir gurur kaynağı olmuştur. Yüz binlerce sığınmacının hayatta kalmasında, yasal statü elde etmesinde ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasında pay

⁹⁰ Grotius, H. (2005). *The Rights of War and Peace*. Indianapolis: Liberty Fund, Inc, 131.

⁹¹ Link, "The Papers of Woodrow Wilson", a.g.e.

⁹² Mengiler, Ö. (2005). *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*. (Birinci Baskı). Ankara: Platin Yayınları, 32-37.

sahibi olan Nansen, günümüze kadar gelişimini devam ettiren sığınmacı haklarında da büyük pay sahibi olmuş, bu alanda çalışan binlerce insana ilham kaynağı olmuştur (günümüzde dahi bu bilim adamı, ‘Nansen mülteci ödülü’ adı altında verilen ödül ile onurlandırılmaktadır).⁹³ Bu dönemde, vatansız kişiler için ‘Nansen Pasaportu’ adı altında, daha sonra 52 ülke tarafından da kabul edilecek bir belge de hazırlamıştır.⁹⁴

Ayrıca, hem Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin hem de birçok ülkenin katkısıyla, 1921-1922 yılları arasında Rusya’da baş gösteren kıtlığın neden olduğu sığınmacı sorununu çözmesi için Nansen görevlendirilmiş, bu konuda bir program hazırlaması istenmiştir. Bu bağlamda Nansen, ülkelerin ortak sorumluluk çerçevesinde hareket etmelerini, bu konuda destek olacak ülkelerin ellerinden geleni yapıp yardımda bulunmaları gerektiğini bildirmiştir.⁹⁵

Günümüzdeki ‘yük paylaşımı’ kavramına denk gelen bu durum, şu anki şartlarda dahi sıkıntıların temel noktasını oluşturmakta, uluslararası toplumun en büyük eksiklerinden birisi olarak görülmektedir. Hem Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin ifadelerinde hem de sığınmacılarla ilgili yapılan anlaşmalarda ‘yük paylaşımı’ kavramından bahsedilmiş, ama bu durum sadece yazılı metinlerde kalmış, uygulama alanında ciddi bir gelişim yaşanmamıştır. Görüldüğü üzere, İdealist yaklaşımlar gelişimini devan ettirip süregelmış, şahsi çabaların ötesine geçilemediği için başarı şansı da azalmıştır. Özellikle Nansen’in ölümünden bir yıl önce, yani 1929 yılında Büyük Buhran (The Great Depression) ile dünya ekonomik krizi de cereyan etmiş, halihazırda düşük bir bütçe ayrılan sığınmacılar için bu miktar daha da azalmış (Nansen’in çabaları hariç), İdealist bakış açısı zayıflamaya başlamıştır.⁹⁶

⁹³ “Göçmen sorununa daha geniş çapta ilgi çekebilmek ve Nansen’in hümanist yaklaşımını canlı tutabilmek için, BM’in ilk Mülteciler Yüksek Komiseri Gerrit Van Heuven Goedhart, 1954 yılında Nansen Mülteci Ödülünü oluşturdu. Nansen Mülteci Ödülünün amacı, mültecilerin karşı karşıya kaldığı zorluklara dikkat çekmek ve bu amaca ulaşmak için uluslararası yardım ve işbirliğini arttırmaktır. Bir hatıra madalyası ve 100.000 dolarlık bir para ödülünden oluşan Nansen Mülteci Ödülü her yıl, mülteciler için önemli bir çalışma gerçekleştirmiş olan bir kişi veya kuruluşa verilir”, İnternet: “Nansen Refugee Award”. *Permanent Missions to the UN and WTO/EFTA in Geneva*. Web: <https://www.norway.no/en/missions/wto-un/our-priorities/humanitarian-affairs/nansen-refugee-award/> adresinden 16 Ocak 2017’de alınmıştır.

⁹⁴ “Fridtjof Nansen”, *a.g.e.*

⁹⁵ “Fridtjof Nansen”, *a.g.e.*

⁹⁶ Sav, Ö. (2016). “Uluslararası Hukuk Açısından ‘Sığınma’, ‘Göç’, ‘Nüfus Mübadelesi’, ‘Vatansızlık’ gibi ‘Silahlı Çatışma’ Bağlantılı Nüfus Sorunları”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (124), 528.

Bu dönemde yapılan en büyük hata, sığınmacılar için entegrasyon süreci başlatmak yerine, ‘geçici koruma’ ile kısa süreli koruma sağladıktan sonra bu insanları ülkelerine geri gönderme düşüncesi olmuştur (günümüzde dahi yapılan en büyük hatalardan birisidir). Ayrıca o dönemlerde, Rusya’dan gelen sığınmacılarla ilgili Fransız düşünürlerin fikirleri şekillenmeye başlamış, bu sığınma durumunun ancak ‘geri dönüş’ durumu olursa kabul edileceği, aksi taktirde bu tür bir korumanın yanlış olacağı algısı egemen olmuştur. İşin gerçekçi boyutuna bakıldığında ise, o dönem için bu tür bir durumun oluşabilmesi için SSCB’nin ‘güvenli üçüncü ülke’ konumuna gelmesi, geri gönderilecek kişilerin de hayati tehlike yaşamaması gerekmektedir. Nansen, bilim adamı olmanın verdiği tarafsızlıkla, aracı kurumlar bularak sorunları çözmeye çalışmıştır. Bu kurumlardan birisi de Rus Kızılhaç Derneği olmuştur. Bu tür aracı kurumlar sayesinde bazı sığınmacılar kendiliğinden geri dönüş yapmıştır. Buna benzer bir diğer olay da, İstanbul’da sığınmacı olarak kalan Wrangel ordusu subaylarının ülkelerine geri dönmeleri olayı olmuştur.⁹⁷

1924-25 yılları arasında, vatansız konumuna düşen birçok kişi ve ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan sığınmacılar için çalışmalar devam etmiş, Nansen’in katkıları artmıştır. Nansen, bu kişiler için güvenli bir ülke aramaya devam etmiş, Paraguay, Uruguay, Arjantin ve Brezilya gibi ülke hükümetleriyle görüşmelerinden istediği sonuçları alamamıştır. Bu durumlara rağmen 1924 yılında Milletler Cemiyeti ile Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) arasında yapılan mutabakat ile işçi ihtiyacı olan ülkelerle bağlantılar kurulmuş, sığınmacıların bir kısmı bu ülkelere yerleştirilmiştir. Bu dönemde yapılan düzenlemeler büyük bir başarı örneği teşkil etmiş, 1925-1929 yılları arasında 50 bine yakın sığınmacı iş sahibi olmuştur. Avrupa ülkelerine bakıldığında ise çok farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. En zengin ülkeler bu coğrafyada olmasına rağmen çoğunlukla Fransa yabancı işçi kabul etmiştir.⁹⁸

Nansen’in işbaşında olduğu dönemde binlerce Ermeni için de yardım çalışmaları yapılmıştır. 40 bine yakın Ermeni Suriye ve Lübnan’daki bazı kasabalara, 10 bine yakını da Erivan’a yerleştirilmiştir. Bu dönemde binlerce Ermeni’nin yanında binlerce Rus ve Alman da

⁹⁷ Sav, *a.g.m.*, 531.

⁹⁸ Sav, *a.g.m.*, 532.

Fransa'ya sığınmıştır. Yaklaşık 1 milyona yakın insana Nansen Ofisi tarafından maddi yardımda bulunulmuş, zor durumda kalmaları engellenmiştir.⁹⁹

Nansen, bu çalışmalarından dolayı 1922 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüş, 1923 yılında Türkiye ve Yunanistan arasındaki müzakerelere¹⁰⁰ de davet edilmiş ve katkılarını sunmuştur. Sonraki dönemlerde de Ermeni krizinin çözülmesi için çabaları olmuştur.¹⁰¹ Mültecilikle ilgili devrim niteliğinde yenilikler getiren bu Norveçli kaşif, birçok hukukçu ve siyasetçinin yapamadığını yapmış, 1930 yılında ise hayata gözlerini yummuştur.

Nansen'in ölümünden sonra Milletler Cemiyeti, 'Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi'ni (1930-1938) kurmuş, onun bıraktığı yerden devam etmeye çalışmıştır. 1930'lardan sonra dünya dengeleri değişmeye başlamış, Faşist rejimlerin artmasıyla bu ülkelere kaçan insanların sayısı da çoğalmıştır. Bu dönemde, başka ülkelere kaçan siyasi suçlular da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu yıllarda üç farklı mülteci anlaşması yapılmış ve Nansen'in bıraktığı yerden devam edilmeye çalışılmıştır. Bu anlaşmalar sırasıyla şunlardır;¹⁰²

- 1) 28 Ekim 1933 tarihli, Sığınmacıların Uluslararası Statüsüne İlişkin Sözleşme,
- 2) 4 Temmuz 1936 tarihli, Almanya'dan Gelen Sığınmacıların Statüsüyle İlgili Geçici Anlaşma,
- 3) 4 Eylül 1939 tarihli, Almanya'dan Gelen Sığınmacıların Statüsüyle İlgili Düzenlemeye Ek Protokol...

Adolf Hitler'in 1933'te iktidara gelmesinden sonra Almanya'daki Yahudilere, Komünistlere, Romanlara ve fiziksel engeli olan vatandaşlara karşı soykırım ve baskılar artmış, toplu katliamlara varan eylemler yeni bir sığınmacı sorunuyla yüzleşilmesine neden olmuştur. 1939-1945 yılları arasında devam eden II. Dünya Savaşı, İdealist bakış açının güçsüzleşmesine neden olmuş, devlet egemenliği ve çıkarlarını temel alan Realizm'in ön plana çıkmasına neden olmuştur.

⁹⁹ Sav, *a.g.m.*, 532.

¹⁰⁰ Lozan Antlaşması ile bağlantılı olan mübadele (karşılıklı nüfus değişimi) müzakereleridir.

¹⁰¹ "Fridtjof Nansen", *a.g.e.*

¹⁰² Sav, *a.g.m.*, 533.

Mülteciler bağlamında bu dönemde İdealist bakış açısının temsilcisi olan Nansen'in çabalarını görmezden gelmek de hata olacaktır. Bu olaylar bağlamda tam anlamıyla bir başarı elde edilememesinin nedeni ise, ülkelerin çıkarlarının, insani değerler, hukukun üstünlüğü ve demokratik yapı ile çelişmesi olmuştur. İki dünya savaşı arasında, Milletler Cemiyeti ve Nansen'in çabalarından ilham alınmasıyla, kimi bölgesel sığınma sözleşmeleri de imzalanmıştır. Bu sözleşmeler sırasıyla şunlardır¹⁰³;

- 1) 20 Şubat 1928 tarihli Havana Sığınma Sözleşmesi,
- 2) 26 Aralık 1933 tarihli Montevideo Siyasal Sığınma Sözleşmesi...

Görüldüğü üzere, yeteri kadar anlaşma ve sözleşme yapılmasına rağmen devletlerin otoriter yapılanmaları ve daha fazla toprak elde etme mücadeleleri, II. Dünya Savaşı'nın başlamasına ve milyonlarca insanın sığınmacı konumuna düşmesine neden olmuştur. Özellikle Adolf Hitler'in Üçüncü Reich¹⁰⁴'i kurma ve güçlendirme çabaları bu durumu hızlandırmış, I. Dünya Savaşı'nın olumsuz sonuçları artmaya devam etmiştir. Bu süreçlerin İdealizm ve Realizm perspektifinden anlaşılması için aşağıdaki tablonun içeriğine bakmak mantıklı olacak, süreci analiz etmek için kolaylık sağlayacaktır.

Çizelge 1.2.¹⁰⁵ Uluslararası İlişkilerde İdealizm-Realizm Karşılaştırması

Analiz Ünitesi		Devlete Bakış	Davranış Dinamiği	Önemli Konular
Realizm (Gerçekçilik)	Ulus-devletler temel aktörlerdir	Devlet üniter bir yapıdadır	Devletler çıkarlarını maksimize etmek isteyen rasyonel ünitelerdir	Ulusal (Milli) Güvenlik meseleleri (Yüksek Politika)
İdealizm (Liberalizm)	Ulus devletlerin yanında tüm diğer aktörler (stö'ler, uluslararası kurumlar, şirketler vs.)	Devletin içerisinde farklı çıkar grupları vardır, devlet üniter değildir	Karar alma süreçleri çok çeşitli faktörlerden etkilenir, rasyonel karar olmayabilir	Sosyoekonomik meseleler ve tüm diğer konular (Alçak Politika)

¹⁰³ Sav, *a.g.m.*, 533.

¹⁰⁴ “Nazilerin iktidara gelmesi, I. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da kurulan parlamenter demokrasi olan Weimar Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, Adolf Hitler'in 30 Ocak 1933'te şansölye olarak atanmasından sonra Nazi devleti (Üçüncü Reich olarak da bilinir) kısa sürede, Almanların temel haklarını kullanamadıkları bir rejim haline gelmiştir.” İnternet: “Üçüncü Reich: Genel Bakış”. *USHMM (United States Holocaust Memorial Museum)*. Web: <https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005141> adresinden 16 Ocak 2017'de alınmıştır.

¹⁰⁵ İnternet: “Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm ve İdealizm”. *Polis Akademisi*. Web: <http://politikaakademisi.org/wp-content/uploads/tablo.jpg> adresinden 30 Ocak 2017'de alınmıştır.

Bu iki temel yaklaşım sığınmacılar ve mülteciler bağlamında değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir. Birincisi, günümüz dünyasında, sığınmacı ve mültecilerin haklarının savunulabilmesi için ulus-dışı aktörlerin etkinliğinin yadsınamaz olduğu gerçeği bilinmektedir. Bunun aksine, ulus-devletlerin temel aktör olduğu durumlarda ise çoğunlukla ülke sınırları sığınmacılara kapatılmakta, insan hakları ihlalleri oluşmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının, bölgesel ve uluslararası örgütlerin devre dışı bırakılması durumlarında sığınmacılar için çözüm yolları kapanmakta, evrensel ve yerel mülteci anlaşmaları da önemini yitirmektedir.

İkinci durum ise, devletlerin üniter yapısıdır. Realizm, birçok etnik çeşitliliğe rağmen devletin bütünlüğünü savunmakta, farklı çıkar gruplarını ise dışarıda bırakmaktadır. ‘Suriyeli vb. sığınmacı ve mültecilerin, Türkiye veya AB-Balkan ülkeleri içindeki üniter yapıyı bozacakları’ yönündeki iddialar gerçeği yansıtmayabilir. ABD gibi ülkelerin de, zamanında birçok sığınmacıyı kabul ederek gelişmeye ve büyümeye başladığını unutmamak gerekir. Avrupa Birliği ülkelerinde son dönemlerde artan ırkçılık¹⁰⁶, yabancı korkusu ve düşmanlığı (Zenofobi)¹⁰⁷, sığınmacıların gelecekte, AB ülkelerinin üniter yapısı için tehdit oluşturacağı algısını oluşturmuş, birçok sağ parti tarafından da bu durum propaganda aracı olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

Tüm bu oluşan İdealist yaklaşım yapısının anlaşılabilmesi için Liberalist görüşten de bahsetmek mantıklı olacaktır. Ekonomik temelli olan bu unsuru anlatıp sığınmacı ve mülteci politikalarıyla bağlantı kurmak olayları anlamaya yardımcı olacaktır. Liberalist görüşten bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Bu görüşün en önemli özelliklerinden birisi, ‘insanın (bireysel girişimin) aktif olduğu, devlet egemen ekonomik yapının ya çok az olduğu ya da hiç olmadığı’ bakış açısını ön plana çıkarması olmuştur. Bu elbette ki ekonomik süreçteki tanımlama şekli olmuştur. Felsefik, siyasal, kültürel, sosyolojik, psikolojik ve hukuksal tanımlamaya göre en önemli süreç ise, vicdani ve inançsal unsurların, özgür düşüncenin katmansal yapısındaki yükseliş ve düşüş durumlarında dahi bağımsızlığa vurgu yapması durumudur. Bu süreçten bahsederken ayrıca

¹⁰⁶ Canatan, K. (1995). *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*. (Birinci Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları, 285-290.

¹⁰⁷ *Yabancı Korkusu (Zenofobi)*: “Yunanca *xenos* ve *phobos* kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Kişinin yabancılardan ya da bir şekilde kendisinden farklı olan insanlardan korkmasına ve nefret etmesine verilen addır. Değişik olanın tehlikeli olduğu düşüncesiyle oluşan bir korkudur.”, İnternet: “Yeni Çağın Hastalığı: Yabancı Korkusu”. *Akademik Perspektif*. Web: <http://akademikperspektif.com/2015/03/31/yeni-cagin-hastaligi-yabanci-korkusu-zenofobi/> adresinden 2 Şubat 2017’de alınmıştır.

belirtmek gerekir ki, yukarıda anlatılan İdealist konu kısmında da Liberalist bağlantılardan bahsedilmiştir.

Liberalizm konusunda bahsedilmesi gereken en önemli düşünürlerden birisi İskoç iktisatçı ve felsefeci Adam Smith olmuştur. 1776 yılında yayınladığı “*Ulusların Zenginliği*” adlı kitabı ile günümüzün ekonomik yapısına ve yansımalarına ışık tutan yazarın birçok alanda çalışması olmuştur. Smith’in bahsettiği Liberalizm, sadece devletlerin değil, bireylerin de yoğun bir biçimde katıldığı ekonomik sürecin (‘görünmez el prensibi’) hem rekabetçi bir ortam yaratarak fiyatların düşmesini sağlaması hem de toplumun genelinin zenginleşmesini sağlamasıdır.¹⁰⁸

Analojik bakış açısıyla değerlendirilirse, bu düşüncelerin benzerini Alman sosyolog ve ekonomist Max Weber’de de görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Adam Smith’in ailesi kilise üyesi olmasına rağmen kendisi deist olmuş ve dini perspektiften değerlendirmeler yapmamıştır. Bunun aksine Max Weber ise, Protestan Ahlakı’nı ön plana çıkarmış, daha fazla çalışmanın bireyleri ve toplumları zenginleştireceğinden ve insanları cennete yakınlatacağından bahsetmiştir.¹⁰⁹ Her ne kadar Weber, Liberal ve Kapitalist yapıyı dini ahlaka bağlasa da, Smith’e göre bu durum sadece bireysel ahlaktan ileri gelmektedir. Her iki düşünür de sosyalist bakış açısının varlığını yadsımazken, kontrolcü (vahşi Kapitalizm vb.) bir mekanizmadan bahsetmemiştir. Smith, yaşadığı dönem itibarıyla vahşi Kapitalizm’i hissetmemiş olsa da, Weber’in yaşadığı çağ, günümüzdeki sığınmacıların yaşadığı dönemin bir benzeri niteliğindedir. Kadın-çocuk fark etmeksizin günde 15-20 saat çalışıp yeterli ücret alamayan insanlar¹¹⁰, Avrupa şehirlerinde (özellikle 19. yüzyıl İngiliz şehirlerinde-Alman felsefeci ve ekonomist Karl Marx’ın Londra’ya gidip çalışmalarına burada devam etmesinde de etkisi vardır), köle gibi yaşamışlardır.¹¹¹ Ayrıca, 20. yüzyılda yaşamış kimi Liberal düşünüler de, ‘demokratik koşullar altında’ ve ‘karşılıklı bağımlılık’ hallerinde yaşayan ülkeler arasında savaşların ve çatışmaların yaşanmayacağı yanılgısı içine düşmüşlerdir. Kısmi anlamda doğru olsa da, 20. ve 21 yüzyılda yaşanan (özellikle Soğuk Savaş döneminde

¹⁰⁸ Smith, A. (1981). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Indianapolis: Liberty Fund, Inc, 593.

¹⁰⁹ Weber, M. (2005). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London and New York: Routledge, 24.

¹¹⁰ Bkz. Marx, K. (1906). *Capital. A Critique of Political Economy*. (First Edition). New York: The Modern Library.

¹¹¹ Marx, K., Engels, F. (1970). *Manifesto of the Communist Party*. (Third Printing). Peking: Foreign Languages Press, 226-227.

ve 2011 sonrasında Suriye’de yaşanan ‘vekalet savaşları’¹¹²) çatışmalar bunun tam tersini göstermektedir.

Kısacası, bu teorik bakış açısına göre, uluslararası ilişkilerin barış ve işbirliği koşulları göz önüne alınarak 20. yüzyıl liberalizminin temel özelliği ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, bunlar daha çok insan unsuruna yönelik yaklaşımlardır. Bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün etkin olduğu, devletin müdahale alanının daraldığı bir süreç oluşmaktadır.¹¹³ Buradaki müdahalenin az olması, ‘görünmez el prensibi’¹¹⁴ndeki gibi sadece kimi durumlarda gerçekleşmiştir. Ek olarak, Adam Smith’in teorisi dengeli süreci ortaya çıkarmış, devletin, özel sektörün başarısız girişimlerinde, eğitimin iyileştirilmesinde vb. noktalarda müdahale alanının açık olması gerektiği, liberal görüşün etkinlik sahasının genişletilmesi gerektiği, tekellilikten (monopol) ziyade çoğul şirket yapısının etkin olması gerektiği vurgulanmıştır.¹¹⁵ Sığınmacı ve mülteciler bağlamında değerlendirildiğinde, liberal anlayışın hem olumlu hem de olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Olumlu sonuçlar; özgürlükler bağlamında değerlendirildiğinde, bu kişilerin elde ettikleri hakların bireysel temelde oluşup toplumsal anlamda yansımalarının olması ve bu yansımaların uluslararası anlaşma ve sözleşmelerle koruma altına alınmasıdır. Bu şartlar altında, hangi etnik kökene, cinsiyete, kültürel katmana, dini inanca ve düşünce sistemine sahip olursa olsunlar ayrımcılığa maruz kalmadan kimi haklara sahip olacakları, liberal düşüncenin temel mihenk taşlarından birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Liberal yapı anlamında gerçek savunucular ve analiz yapıcılar sivil toplum örgütleri (uluslararası af örgütü, sınır tanımayan doktorlar, sınır tanımayan gazeteciler vb.) olmakla birlikte, diğer devlet-dışı aktörlerin (Liberalist bakış açısındaki gibi) de etkinlikleri ön plana çıkmaktadır.

¹¹² *Vekalet Savaşları (Temsili Savaş)*: Devletlerin birbirleriyle doğrudan savaşmadıkları ama dolaylı yollardan (üçüncü ülkeleri kullandıkları) çatışma içinde oldukları koşullar bütünüdür.

¹¹³ Çam, a.g.e., 18.

¹¹⁴ “Piyasa mekanizmasında, üreticilerin ve tüketicilerin kişisel yararlarını maksimize etmeye yönelik davranışlar sonucu, toplumun veri kaynaklarından maksimum yarar ve kazanç sağlanır. Piyasa mekanizmasındaki her türlü karar biriminin toplum yararını (sosyal yararı) değil de kendi yararını maksimize etmeye yönelik davranışlar sergilemesi sonucu, hiç amaç edinilmemesine rağmen sosyal yararın maksimize edilmeye çalışılması durumu ‘görünmez el prensibi’ni ifade eder. Modern iktisadın kurucusu Adam Smith, ‘Ulusların Zenginliği’ adlı eserinde bu hususu detaylı bir şekilde açıklamıştır.”, İnternet: *Görünmez El Prensibi, Adam Smith Görünmez El*. Web: <http://www.ekodialog.com/Konular/gorunmezel.html> adresinden 19 Şubat 2017’de alınmıştır.

¹¹⁵ Smith, a.g.e., 208.

Sonuç olarak, Suriyeli, Iraklı, Afganistanlı ve İranlı sığınmacılara yardım etmeye çalışan STK'ların çabaları da yeterli olmamakta, BM gibi büyük çaplı örgütlerin yardımları da bir yere kadar çözüm sağlamaktadır. Türkiye'den AB ülkelerine gidip kendileri ve aileleri için bir gelecek kurma planı yapan bu insanlar, sığınmacı haklarına milliyetçi perspektiften bakıp bunu politikalarına yansıtan ülkelerde sıkıntılar yaşamaya başlamışlardır. Kendilerini liberal ya da özgürlükçü olarak lanse eden partiler (Hollanda'daki Özgürlük Partisi, Danimarka'daki Liberal Parti vb.) dahi sığınmacılara cephe almışlar, kendi özleriyle çelişen davranışlar sergileyerek varlık nedenlerine aykırılık teşkil etmişlerdir.

Avrupa'da yükselen bu sağ akımlar (çoğunlukla aşırı milliyetçi partiler), tam bir kararlılıkla liberal sığınma haklarına karşı çıkmışlar, buna karşın bazı istisnai durumlar da vuku bulmuştur. Almanya şansölyesi Angela Merkel'in partisi Hristiyan Demokrat Birliği (CDU-merkez sağ parti) bağlamında değerlendirildiğinde (her ne kadar parti içinde Merkel'e muhalifler azımsanmayacak kadar çok olsa da), Merkel'in desteği istisnai durumlardan birisini oluşturmuştur. Merkel'in şahsiyetinde şekillenen bu kararlar, sığınmacı politikalarının olumlu seyirde devam etmesini sağlamış, ülke içinde Merkel ve partisine desteğin azalmasından dolayı zamanla bu olumlu politikalarından vazgeçilmek zorunda kalınmıştır. Ayrıca, oluşabilecek ağır külfetten kurtulma çabasının da bu duruma neden olduğu söylenmiş ve bu konuda tartışmalar devam etmiştir.¹¹⁶ Liberal düşüncenin sığınmacılar ve mülteciler bağlamında olumlu sonuçlarından sonra olumsuz sonuçlarından da bahsetmek gerekmektedir.

Olumsuz sonuçlar ise; olumlu gibi görünen tüm bu yapıların aslında soyut bir süreç olduğu, somut gibi görünen sivil toplum örgütlerinin dahi yeterli güce sahip olmadığı için etkinlik sahasının zayıf olduğu ve devlet gücüyle kıyaslandığında yeterli seviyeye gelemediği gerçeği ile yüzleşilmesidir. Doğal süreç incelendiğinde ortaya çıkan anlayış ise, olumsuz sonucun Suriyeli sığınmacılar için daha belirleyici olduğu, ulus-üstü AB yapısının da yeterli çözüm bulamadığı, ortak bir sığınma prosedürü etkin hale getirilemediği için sığınmacıların mağdur olduğu bir senaryonun ortaya çıktığı gerçeğidir.¹¹⁷

¹¹⁶ İnternet: "Almanya'da mültecilere yönelik artan hoşnutsuzluk Merkel'e geri adım attırabilir". (2016, Şubat). *Sputnik News Türkçe*. Web: https://tr.sputniknews.com/dunya_panorama/201602161020918532-almanya-siginmaci-krizi-angela-merkel/ adresinden 21 Şubat 2017'de alınmıştır.

¹¹⁷ "Treaty of Lisbon", *a.g.e.*, 306/61-306/62.

AB'nin kurumları olan AB Konseyi ve Komisyonu'nda çıkan kararların liberal bakış açısıyla alındığı noktasında pek bir şüphe yoktur ama sığınmacılarla ilgili alınması gereken kimi kararların bazı ülkeler tarafından uygulanmak istenmemesi, durumunun liberal bakış açısıyla uzaktan yakından bir ilgisi olmadığını göstermektedir. Kısacası, uluslararası hukuk bağlamında oluşan kimi yükümlülüklerde itiraz durumu kısıtlansa da¹¹⁸, bölgesel bir örgüt olan Avrupa Birliği'nin kararlarına, kendi üye ülkelerinin kısıtlama getirmesi ciddi bir sorun teşkil etmiştir.

Sosyalizm'in adaletsiz Komünizm'e kayan süreci nasıl ki büyük bir tehlike oluştuyorsa, Liberalizm'in acımasız Kapitalizm'e kayan süreci de o derecede tehlike oluşturmıştır. İlk kısım siyasi başarısızlıklara, ikinci kısım da ekonomik çatışmalara neden olmuştur. Liberalizm'in ekonomik yapısının yanında, bahsedilen özgürlük boyutu bağlamında başka yapıları da ortaya çıkmış, son dönemde yaşanan sığınmacı sorunuyla bu durum zirve yapmıştır.

Bu süreçte liberal politikaların daha işler hale gelmesi için, AB ülkeleri içinde ortaya çıkan popülist-ırkçı görüşlerin artışta olduğu ve Suriyeli vb. sığınmacıların zor koşullar altında Türkiye'den bu ülkelere geldiği gerçeği unutulmamalı, Türkiye, AB ve Balkan topraklarında bulunan Suriyeli sığınmacılara yönelik negatif medya ve kamuoyu algısının değişmesi ve daha tarafsız politikaların oluşması için çabaların artması gerekmektedir.¹¹⁹ Aksi durumda, 1991'de SSCB'nin çöküşünden sonra bahsedilen, "*tarihin sonu ve son insan*"¹²⁰ analizi doğruluk payı kazanacak, içe kapanan AB yapısı özüne aykırı davranışlar içine girecektir. Bu durum, AB'nin savunduğu değer ve yargıların işlerliği ve uygulanabilirliği açısından kimi sıkıntılara neden olacaktır. Bu bağlamda, İdealizm dahi bunlara çözü bulamayacak, Realist ve Neo-Realist yaklaşımlar ön plana çıkacaktır.

¹¹⁸ Non-refoulement (geri-göndermeme) ilkesi bu bağlamda değerlendirilen kurallardan birisidir. Bu ilke, Jus Cogens (Buyruk Kural) olarak da değerlendirilir. Uluslararası Toplum tarafından kabul edilen, 'uyulması zorunlu' kurallar arasında gösterilmektedir.

¹¹⁹ Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler*. (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 108-111.

¹²⁰ Bkz. Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. (First Edition). New York: Free Press Pub.: Amerikalı gazeteci ve akademisyen Francis Fukuyama'nın 1989 yılında öne sürdüğü; modern dünyanın komünizmin sonu ve sosyalizmin güçsüzlüğü ile sonuçlandığı, 1991 yılında yaşanan gelişmelerin, II. Dünya Savaşı sonunda monarşiler ve faşist yapıların yıkılmasına, liberal demokrasilerin yükselişine benzer bir durum oluşturduğu yaklaşımıdır. Sonraki dönemlerde yaşanan gelişmeler bu durumun gerçeği yansıtmadığını göstermiştir. Sosyalizm küllerinden yeniden doğmuş, kendini sorgulayarak yeni bir hayat sahası yaratmış ama ulus-dışı aktörlerin sosyalizm içinde yeterli oranda güçlenememesinden dolayı etkinlik sahası da bir yere kadar belirginlik kazanmıştır.

1.2.2. Realist ve Neo-Realist Yaklaşım: Machiavelli- Hobbes- Carr- Waltz

Realist perspektifin sığınmacı ve mülteciler bağlamında analizi yapılmadan önce kısa bir tarih anlatımına ve Neo-Realist yapının yeniliklerine değinmek gerekirse şunlar söylenebilir. Tarihsel derinliği ve anlamı itibariyle incelendiğinde, Realist perspektifi M.Ö. 5. yüzyıla kadar götürmek şaşırtıcı olmayacaktır. Antik Yunanda yaşamış olan, tarihçi ve asker (general) kimliğini bünyesinde barındıran Thukydides (Tukidides), Atina ile Sparta arasında yaşanan güç ve çıkar çatışmalarını Realist perspektifte incelemiştir. Atina'nın yükselen gücü Sparta'nın güvenlik korkusuna dönüşmüş ("güvenlik ikilemi"¹²¹ ya da "*Tukidides Tuzağı*"¹²² olarak bilinir), bu durum Sparta'nın Atina'ya savaş açmasıyla sonuçlanmıştır. Günümüzün Realistleri ile o dönemin Realistleri arasındaki fark da bu durumla ortaya çıkmaktadır. Eski düşünürlerin yaşadıkları olumsuz durumlara karşı savunma mekanizması olarak kullandıkları Realizm'in, 20. yüzyıl düşünürleri için teorik çizgide kalması başarı şansının düşmesine neden olmuştur. 16. yüzyılda yaşamış İtalyan siyaset bilimci, diplomat, devlet adamı ve askeri stratejist olan Makavel (Niccolo Machiavelli) gibi düşünürlerin sürgün hayatı ve ölüm korkusu gibi haller yaşaması ve Realizm'in düşünce hayatlarını şekillendirmesi durumları da bu duruma örnek gösterilebilir. Machiavelli'nin "*Prens*" adlı eserine, dönemin Floransalı güçlü ailesi Medici'leri öven sözlerle ("*Muhteşem Lorenzo de Medici'ye*"¹²³) başlaması ama kitabının içeriğinde dolaylı yollardan onları eleştirmesi gerçekliği de bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Machiavelli'den sonra 17. yüzyılda yaşamış diğer bir Realist düşünür de İngiliz düşünür ve felsefeci Thomas Hobbes'tur. 1651 tarihli Leviathan¹²⁴ adlı eserinde devletlerin oluşum yapısını anlatan Hobbes, insanın doğası gereği ('doğa durumu') çıkarıcı ve kötü olduğuna vurgu yapmış, insanın, korkusundan ve güvenlik isteğinden dolayı egemenlik haklarını devlete devrettiğinden ('*Toplum Sözleşmesi*'nin temeli niteliğindedir) bahsetmiştir. Hobbes,

¹²¹ Bkz. Ken Booth and Nicholas J. Wheeler, "The Security Dilemma: Fear, Cooperation, and Trust in World Politics".

¹²² İnternet: Allison, G. (24.09.2015). "The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?". *The Atlantic*, Web: <https://www.hks.harvard.edu/sites/default/files/centers/mrcbg/files/Allison%2C%202015.09.24%20The%20Atlantic%20-%20Thucydides%20Trap.pdf> adresinden 20 Mayıs 2019'da alınmıştır.

¹²³ Machiavelli, N. (1994). *Prens*. (İkinci Baskı). (Çev. N. Güvenç). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi. (Eserin orijinali 1532'de yayımlandı), 37.

¹²⁴ Tivratta bahsedilen çok başlı canavarın adıdır. Her bir başı bir insanı temsil etmektedir.

bir yandan devletin güç ve çıkarından bahsederken diğer yandan da dini otoriteleri (papalık makamı, papazlar, rahipler vb.) ve hükümdarları eleştirmiştir.¹²⁵

20. yüzyıla gelindiğinde ise modern anlamda Realizm'in kurucularından birisi olan İngiliz tarihçi ve yazar Edward Hallett Carr karşımıza çıkmaktadır. Önceki kısımlarda bahsedildiği üzere, Wilson Prensipleri ile temelleri atılan teorik İdealizm'in, iki dünya savaşı arasında baskın düşünce olması ve egemenlik sürecinin 'II. Dünya Savaşı ile sonuçlanması', Nazi Almanyası'na çözüm bulamaması eleştirilerine neden olmuş, 'Realizm'in güçlenmesine zemin hazırlamıştır'.¹²⁶

Ama bu bahsedilen düşünceler sorgulanamaz gerçekler değildir. Önceki kısımlarda da bahsedildiği üzere, Realizm'in oluşumu 1950 sonrası olarak gösterilse de asıl başlangıcı 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'na (The Great Depression-Büyük Buhran) denk gelir. Nazi Almanyası'nı yaratan da bu marjinal (vahşi) Kapitalist düzen olmuştur. Ağır savaş tazminatı (Versay Barış Antlaşması ile 50 milyar dolarlık savaş tazminatı) ile yüzleşen Almanya, bu parayı uzun taksitlerle Fransa'ya öderken ABD'den kredi almıştır. Taksitler halinde öden para, 1929 yılında New York borsasında hisse senetlerinin düşmesi sonucu ekonomik krizin kapıyı çalması ile ödenemez hale gelmiş, kredi veremeyen ABD, Almanya'yı zor durumda bırakmış, işsizlik, yüksek enflasyon, açlık ve sefaletle yüzleşen Alman halkı isyan barajını çekmiştir. Borcun ödenememesi sonucu, Fransa'nın, Almanya'nın kimi bölgelerini işgal etme tehdidi devam etmiş, Komünistlerin Almanya içinde güçlenmesi korkusu da Nazi lideri Adolf Hitler (Führer)'in iktidara gelip tüm demokratik kurum ve kişileri ilga etmesi ve bu kişileri öldürtmesinin yolunu açmış, siyasi, askeri ve ekonomik olarak güçlenen ve Versay'ın yükümlülüklerinden kurutulan Alman halkının Hitler'e sınırsız güç vermesiyle (ya da sessiz kalmalarıyla) soykırımların (Yahudiler, Romanlar ve engelli insanlara yönelik) önünü de açmıştır.

Tüm bu durumlar birlikte analiz edildiğinde Edward H. Carr'ın ve Realistlerin tezleri çürümekte, II. Dünya Savaşı'na 'İdealizm'in değil'¹²⁷, 'devletlerin güç ve çıkarlarının neden

¹²⁵ Hobbes, T. (1997). *Leviathan or the Matter, Form & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill*. (First Edition). New York: Touchstone Publishers, 345-346.

¹²⁶ Carr, E. H. (1945). *Nationalism and After*. (First Edition). New York: Macmillan, 38.

¹²⁷ Japonya'nın 1931'de Mançurya'yı işgali, Almanya'nın 1938'de hem Avusturya'yı ilhakı hem de aynı yılda Münih anlaşması ile Çekoslovakya'nın Südetler bölgesini işgali İdealizm'in bir yan unsuru olan Milletler Cemiyeti'nin önleyemediği gelişmeler olarak gösterilmekte, ABD ve SSCB'nin MC'ye geç üye olmaları da bunlara eklenmektedir. Realistlerin bu tezlerinin nedenini, Fransa ve İngiltere'nin tekeline olan MC'nin,

olduğunu’ söylemek daha doğru olacaktır. Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin azalmasında ve ciddi bir teşkilatlanma oluşturmamalarında da baş gösteren hatalar, bu örgütleri tekelinde tutan ulus-devletlerden kaynaklanmış denilebilir. Bunun en büyük nedenlerinde birisi de alçak politikanın (ekonomi, sosyoloji, teknoloji, psikoloji vb.) ihmal edilmesi, yüksek politikanın (siyaset, güvenlik vb.) tek gerçeklik olarak görülmesidir.

Edward H. Carr gibi 20. yüzyılda yaşamış diğer bir Realist düşünür, Alman kökenli Amerikalı düşünür Hans J. Morgenthau’dur. Realizm’in 6 unsuru (güç, çıkar, ahlak, siyasal gerçekçilik, ılımlılık, siyasal olan ile olmayan arasındaki ilişki) olduğundan bahseden teorisyen, siyasetçilerin, tüm bu unsurları amaçlarına ulaşmak için kullanması gerektiğinden, etik ve ahlaki kaygıları görmezden gelmeleri gerektiğinden bahsetmiştir.¹²⁸ Aslında tüm bahsedilenler, Machiavelli’nin: “*Amaca giden her yol mubahtır*”¹²⁹ sözünün detaylandırılmış ve günümüze uyarlanmış versiyonudur denilebilir.

Kısacası, 1950-1970 yılları arasında hayat sahası bulan, devletin çıkarı, gücü, üniter yapısı ve güvenliğine odaklanan ve İdealistleri ütöpik olmakla suçlayan Realistler, küreselleşme (teknoloji, ulaşım vb.) ve örgütlenmenin (sivil toplum ve devlet-dışı aktörler) etkinliği ile birlikte sona geldiklerini anlamışlar, Neo-Realizm ile tekrar Uluslararası İlişkiler sahnesine inmişlerdir. Bu teorinin en önemli temsilcisi ise Amerikalı siyasetçi Kenneth Waltz’dur. Realistlerin bahsetmiş olduğu ‘uluslararası yapının anarşik yapısı’na farklı bir bakış açısı getiren Waltz, Neo-Realizm’in, devlet-dışı aktörleri dışta bırakmadığından bahsetmiştir. 1979 yılında yayınladığı “*Uluslararası Politika Kuramı (Theory of International Politics)*” adlı kitabında da, devletler ile uluslararası sistem arasındaki ilişkinin ve etkileşimin öneminden bahsetmiştir.¹³⁰

Kısacası, Realizm’de güç bir ‘amaç’ iken, Neo-Realizm’de güç bir ‘araç’ olmaktadır (güvenliğe ulaşabilmek için). Realizm’deki güç mücadelesi insanın bencil ve çıkarıcı yapısı

işlerlik kazanma konusunda ülkesel güç tekelinde kalmasında aramak daha doğru olacaktır. Bu durum da, Realist paradigmanın güç ve çıkar odaklı düşüncelerinin yansıması olmaktadır.

¹²⁸ Bkz. Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. (First Edition). NewYork: Alfred A. Knoff, Inc.

¹²⁹ Machiavelli, *a.g.e.*, 111.

¹³⁰ Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. (First Edition). California: Addison-Wesley Publishing Company, Inc, 42.

ile bağlantılı iken, Neo-Realizm’de bu durum uluslararası sistemin anarşik yapısıyla bağlantılı olmaktadır. Neo-Realistler alçak politikaya (ekonomi vb.) önem vererek, indirgemeci (Realistlerin sadece politika, güvenlik gibi yüksek politikayı ön plana çıkardığı) anlayışın da dışına çıkmıştır. Ama tüm bunlara rağmen her iki görüş de ‘güç dengesi’ni ön plana çıkarmış, devletin üniter yapının üstünlüğüne vurgu yapmıştır.

Sonuç itibariyle, Yapısal (Neo) Realizm, her ne kadar Klasik Realizm’e yenilikler katsa da, devleti odak noktası yapması¹³¹ ve eşitlikçi bir bakış açısı geliştirememesi sebebiyle uzun vadeli bir başarı elde edememiştir. Bu iki ayırmadan sonra tarihsel bağlamda da kimi bilgiler vermek gerekmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan, temel vurgu ve anlayışın dışında kalan ve ‘çevre’ diye tabir edilen Gelenekselcilik ve Davranışsalcılık (önceki iki görüş gibi ciddi anlamda etki yaratamayan görüşler) gibi teoriler, bu dönemden Soğuk Savaş’ın bitişine kadar olan sürece Realist ve Neo-Realist teorilerin damga vurmasına engel olamamıştır. Realist teorinin, devlet dışı aktörleri reddetmesi, devletleri sadece üniter yapılar olarak görmesi ve devlet içerisindeki siyasi farklılıkları görmezden gelmesi, eleştirilerin odağına oturmasına neden olmuştur. Ayrıca, Realist anlayışın alt başlıklarından olan ‘güç’ kavramı da, devlet odaklı bakış açısından dolayı toplumsal ve bireysel ihtiyaçlara cevap verememiştir. Realist bakış açısında, ‘karşılıklı çıkar’ mekanizması olduğundan dolayı, sığınmacılar ve mülteciler bağlamında bireysel ve toplumsal koşullar değil de devletin çıkarları ön plana çıkmakta, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne yönelik gerçekçi bir çözüm üretilmemektedir. Sonuç itibariyle, sığınmacı ve mültecilere karşı emperyalist düşüncelere sahip kimi ülkelerin fikri yapısı ‘güvenlik’ merkezli çizgide cereyan etmeye devam etmektedir.¹³² Bu durum olayları indirgemeci bakış açısıyla değerlendirmeye neden olmakta, diğer sosyolojik ve psikolojik sorunlar görmezden gelinmektedir. Hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan haklarını ön plana çıkaran politikaları da geri plana iten bu koşullar, sığınmacı ve mülteciler için dezavantajlı bir hal oluşturmaktadır. Bu halleri tarihsel bağlamda değerlendirmek ve Realist bakış açısının, yerini tekrardan İdealist ve Liberalist görüşlere bırakmasına değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

¹³¹ Uğur, M. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 40-41.

¹³² Çam, F. (2014). *Avrupa Birliği Göç Politikaları: Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Alter Yayıncılık, 13-14.

Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra, ülkelerin öncelikleri olan toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlık düşüncesinin dışında da kimi unsurların devreye girmesi farklı bakış açılarını ortaya çıkarmıştır. Bu bakış açıları içinde, ekonomik bağımsızlık, kültürel kimlik ve toplumsal istikrar gibi unsurlar da var olmuştur. Soğuk Savaş döneminin değişen yapısı, sınır geçişleri, seyahat özgürlüğü ve iletişim teknolojileri için de bir kapı aralamış, bu süreçleri yönetecek yeni bir görüş arayışı belirlemiştir. Uluslararası sözleşmelerin görünürlüğü daha da belirginleşmiş, ekonomik, siyasi ve hukuki süreçler etkinlik sahası arayışına girmiştir. Evrensel örgütlerin bireysel ve toplumsal bağlamda yapılan sığınmacı ve mülteci tanımlamaları ve analizlerinde farklılıklar olduğu için, kimliksel yapı üzerindeki etkinliklerinde de farklılıklar meydana gelmiştir. Tüm bunlarla birlikte, sığınmacı ve mülteci krizlerini bir 'sorun' olarak gören Realist bakış açısı, yerini liberal ve ideal bakış açılarına bırakmaya başlamıştır.¹³³

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar bağlamında değerlendirildiğinde ise şunlar söylenebilir. 2008 dünya ekonomik krizinin, Avrupa'ya ve birçok zengin ülkeye olumsuz yansımalarından dolayı bu konuda yeterli maddi destek alınamamıştır. Maddi desteğin dışında, manevi desteğin tam olduğu konusunda da şüpheler mevcuttur. Bu tür ekonomik krizlerden dolayı Avrupa'da yaşanan işsizlik sorunu sığınmacılara da yansımıştır. Özellikle İtalya ve Yunanistan'a doğru akan sığınmacı akını, bu ülkelerin kimi sıkıntılar çekmesine, maddi külfet altında kalmalarına neden olmuştur. İtalya'ya Akdeniz üzerinden (Mısır, Libya, Tunus vb.), Yunanistan'a da Türkiye üzerinden gelen bu sığınmacı ve göçmen akını (uluslararası toplumunun görevi bağlamında), 'ortak sorumluluk ilkesi'nin devreye girememesine de neden olmuştur. Bu durum, uluslararası hukukun (Cenevre Mülteci Sözleşmesi vb.) görmezden gelinmesine ve Realist bakış açısının Avrupa'nın üstüne kara bulutlar gibi çökmesine zemin hazırlamıştır.

İdealist bakış açısının hak ettiği değerine ulaşamadığı ve Realist görüşlerin ön plana çıktığı bu durumlarda, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı hat safhaya çıkmakta, geçmişte olduğu gibi sağ partilerin oyları artmakta, İslamofobi (İslam korkusu) tüm Avrupa kıtasını sarmaktadır.¹³⁴ Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin sığınmacı politikasını eleştirmeye

¹³³ Çam, a.g.e., 14.

¹³⁴ Hammarberg, T. (2012). *Avrupa'da İnsan Hakları*. (Birinci Baskı). (Çev. Ekmekçi, A.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2011'de yayımlandı), 36-40.

kalkıştıklarında, verdikleri yardım sözlerini unutmakta (6=3+3 milyar avro yardımı vb.)¹³⁵, ‘ortak çıkar’ temelinde değil de ‘ulusal çıkar’ temelinde davranış sergilemektedirler. Almanya gibi ülkelerin, göçmen kabul tecrübelerinden dolayı daha entegre politikalar gerçekleştirdikleri ifade edilmekte, Türkiye’nin ise, tecrübe eksikliğinden dolayı gerçekçi bir entegrasyon sergileyemediğinden bahsedilmektedir. Ama unutmamak gerekir ki, Suriyeli sığınmacı sorunsalında Almanya, İsviçre ve Yunanistan dışında pek bir çaba gösteren olmamış, bu ülkeler de sığınmacı sayısı artınca bu iyimser tavırlarını sorgulamaya başlamışlardır.

Sonuç itibarıyla, İdealist yaklaşımdaki çok yönlü bakışı göremezden gelen ve indirgemeci Realist bakış açısını ön plana çıkaran bu süreç doğru analiz edilmezse sığınmacıların entegrasyon süreci de zorlaşacaktır. Bu durumda, Avrupa’da artan popülist yaklaşımlar sığınmacıların bu ülkelerdeki yaşayış ve uyumunu zorlaştıracak (çok-kültürlülüğün Avrupa’da bir türlü yerleşememesi nedeniyle¹³⁶), artan baskılar da bu kişileri psikolojik ve sosyolojik sorunlarla yüz yüze getirecektir. Ayrıca, bütün bu iyimser bakış açısına rağmen, Realist yaklaşım bağlamında kimi güvenlik önlemlerinin alınması da doğal karşılanmalıdır. Bunlardan birisi de EUODAC güvenlik sistemidir. Sığınmacıların, EUODAC sistemi adı altında parmak izi vb. uygulamalardan geçmesi, olası terör saldırılarının önlenmesi ve tespiti için avantaj sağlayacaktır.

Ayrıca, Realist yaklaşımın eleştirilme nedeni, ‘sığınmacılar her ne olursa olsun kabul edilsin’ fikrini savunmaktan ileri gelmemektedir. Cenevre sözleşmesine göre sığınmacı ve mülteci olmanın da kimi şartları vardır. Bu şartlar sağlanmadıkça, gerekli statülerin verilmesi hem yerel halkın tepkisini çekecek hem de uluslararası mülteci anlaşmalarına aykırılık teşkil edecektir [1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin 33(2). maddesinde belirtildiği üzere; ülke güvenliği için tehdit teşkil ettiği yönünde ciddi emareler bulunan ve ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümden dolayı o ülkenin halkı için tehdit oluşturan insanlar non-refoulement (geri-göndermeme) ilkesinden yararlanamazlar].¹³⁷ Tüm bu bahsedilen haklar

¹³⁵ “18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, *a.g.e.*

¹³⁶ Sezgin, M. N. (2005). *Bilinmeyen Avrupa: Avrupa’nın Gerçek Gündemi, Siyasi, toplumsal, ekonomik ve dış politik dinamikler*. (Birinci Baskı). Ankara: Platin Yayınları, 121-122.

¹³⁷ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 30.

ve durumlar göstermiştir ki, yeni bir bakış açısının, yani İdealizm-Realizm sentezi ile oluşan bir İrealist yaklaşım (İrealizm)'in olması elzem olmaktadır.

1.2.3. İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım (İrealizm)

Bu yaklaşımın daha iyi anlaşılması için örnek bir vakalar üzerinden açıklama ve analiz yapılması mantıklı olacaktır. Hem bu teorik yaklaşımı hem de İdealizm-Realizm Sentezi (İrealist yaklaşım) perspektifinde oluşan Suriyeli sığınmacı sorununu, 'entegrasyon' örneği ile ve felsefik yaklaşımlarla anlatmak gerekirse şunlar söylenebilir.

Realist yaklaşıma göre, sığınmacıların hedef ülkeye entegrasyonu zordur ve milliyetçi düşünceler buna engel olacaktır. İdealist bakışa göre ise, kendi kültürlerinin yok olmaması için çaba göstermeliler ve heterojen toplum yapısına uyum sağlamalıdır. Ama İdealist bakış da dahil, uygulama alanında ciddi çözüm önerileri sunan bir yaklaşım ortaya çıkmamaktadır. Tam da bu noktada İdealizm-Realizm Sentezi=İrealizm ('Ulus-devlet yapılanması ile Uluslararası Toplum yapılanmasının kesişim kümesi' olarak bilinir. Özellikle üçüncü bölümde detaylı bir biçimde, örnek vakalarla anlatılacaktır) devreye girmektedir. İrealist yaklaşımda, hem 'asimile olma' düşüncesine hem de 'ciddi bir entegrasyon yapısı oluşturulamaması' durumuna karşı çıkmaktadır. Asıl olması gereken ise, yukarıda da bahsedildiği üzere, sığınmacıların, kendi dilleri ve kültürlerini unutmamaları, ama bunun yanında, bulundukları ülkenin kültürünü ve dilini de iyi öğrenmeleri gerçeğidir. Bunun gerçekleşmesi için de, yasal sürecin yanında uygulama alanında da ciddi çalışmaların yapılması ve kontrol mekanizmalarıyla bu durumun takip edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, sığınmacı ve mültecilerin entegrasyon sürecine bakıldığında, bugüne kadar ya Realist ya da İdealist süreç işlerlik kazanmış, İrealist bakış açısı ön plana çıkmadığı için sorunlar devam etmiştir. Bir çözüm bulunmazsa bu sorunlar devam edecektir. Bu bağlamda çözümler bulmak için tarihsel dönemlere bakmak mantıklı olacaktır. Bilindiği üzere, özellikle I. Dünya Savaşı'nın İdealist dünyası Fridtjof Nansen öncülüğünde büyük işler başarmış (Nansen Pasaportu vb. uygulamalar) ama bu çalışmalar sadece Nansen'in şahsında ön plana çıkmıştır. Bu dönemlerden sonra ise ciddi bir kurumsallaşma yapısının ön plana çıkmaması, bu konuya ülkelerden önemli maddi destek gelmemesi ve şahsi başarıların

belirmemesi, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan örgütlenmelerin (BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü vb.) beklentileri karşılayamamasına neden olmuştur.

Bütün bunlarla birlikte, günümüze kadar gelen süreçlerle, Avrupa’da aşırı ırkçı ve yabancı düşmanı tavırların artması, sığınmacı ve mülteci statüsüne sahip insanlara yapılan saldırıları artırmış, kimi yaklaşımların bu sorunlara bakış açıları da ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunlardan birisi olan Realist çizgi, devlet sınırlarını ön plana çıkarmış, İdealist görüş ise, bölgesel ve uluslararası örgüt yapılarına vurgu yapmıştır. İrealist yaklaşım ise devletin ve örgütlerin bir bütün içinde ve iş birliği ile çalışması gerektiğinden bahsetmiştir.

Sonuç itibariyle, ‘Milliyetçi’ ve ‘Globalist’ yaklaşım kümelerinin kesiştiği noktada İrealizm ortaya çıkmaktadır. Diğer yaklaşımlardan farkı ise, uygulama alanına, yani somut olana önem vermesi olmaktadır. Bugüne kadar çoğu yaklaşım soyut konulardan bahsedip bir ütopya olarak kalsa da, İrealizm, hukuksal, ekonomik, istatistiksel ve sosyolojik (pozitivist ve post-pozitivist metotlar) çeşitlilikten yararlanarak somuta inmeye çalışmıştır.

Bu yaklaşımın sığınmacılar ve mülteciler ile bağlantılı olması da bu açıklamaları kanıtlar niteliktedir. Aşağıdaki resimde yer alan anlatım da bu bağlamda felsefik bir yaklaşım sunmuştur. Uzakdoğu’da, özellikle de Çin’de ortaya çıkıp gelişen bir felsefe olan Yin ve Yang’ın, yani siyah ve beyaz (pasif ve aktif)’ın uyumundan bahsedilmiştir. İdealizm-Realizm sentezinin mantıksal temeli bu şekilde açık bir biçimde görülmüş, bu şekildeki bir kesişim kümesi, İrealizm’in bulunduğu yeri işaret etmiştir.

Bugüne kadar birbirini reddeden İdealist ve Realist yaklaşımlar, aslından birbirini besleyen karşıtlıkların bir bütününden oluşmuştur. Ne tek başına İdealist sığınmacı politikaları, ne de tek başına Realist sığınmacı politikaları ciddi bir başarıya ulaşamamış, bu iki yaklaşımın tam ortasında yer alan İrealist sığınmacı politikaları ön plana çıkmıştır. Kısacası, her İdealist düşüncenin içinde bir Realist yaklaşım, her Realist düşüncenin içinde de bir İdealist yaklaşım vardır. Bu iki yaklaşımın ortak uyumuyla da İrealizm ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1.1.¹³⁸ İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım (İrealizm)

1.2.3.1. Hegel'in Diyalektik Yöntemi (Tez+Antitez=Sentez)

Bir konuda var olan tezin, karşıtı niteliğinde oluşan bir anti-tezle çatışması ve değişime uğraması sonucu bütünsel bir yapı ortaya çıkmaktadır. Tam da bu noktada sentez oluşmakta, diyalektik süreç tamamlanmaktadır. Bu sürecin tamamlanabilmesi için, karşıtlıkların hemen hemen tüm unsurlarının dikkate alınması, çözümleme sürecinde bir potada eritilmesi gerekmektedir.

Bilindiği üzere, 18-19. yüzyıl arasında yaşamış olan Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel, modern anlamda diyalektik yaklaşımın kurucusudur. Modern anlamda kurucu olarak nitelendirilmesinin en büyük nedeni ise, öncesinde de bu konuda yapılmış olan açıklamaların ve yaklaşımların olmuş olmasıdır. Hem Antik Yunan'da M.Ö. 5. ve 6. yüzyıllarda yaşamış filozofların analizlerinde ve karşılaştırmalarında bu diyalektik sistemin unsurlarını görmek, hem de yukarıda bahsedilen uzak doğu felsefesinde (Yin-Yang vb.) bu sistemin alt yapısını oluşturan tasnifleme-yi görmek şaşırtıcı olmamıştır.

¹³⁸ İnternet: "Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs İdealizm". (2014, Mayıs). *Uluslararası Politika Akademisi*. Web: <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/> adresinden 26 Şubat 2017'de alınmıştır.

Kısacası, Antik Yunan filozofları Herakleitos, Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi nice düşünürler, bir önceki düşünürün tezini çürütmek için anti-tezler ortaya atmış, doğal sirkülasyon süreci de sentezi oluşturmuştur. Aynı şekilde, Kant ve Marx gibi düşünürlerde de buna benzer bir diyalektik süreci görmek şaşırtıcı olmamıştır. Özellikle Liberal bir 19. yüzyıl dünyasında, Liberalizm tezine karşı Sosyalizm anti-tezini ortaya atıp, diyalektik bir analiz süreci oluşturan Marx'ın görüşlerini görmezden gelmek hata olacaktır.

Bu bağlamda, Hegel'e göre de, soyut konulardan somut konulara yönelmek için diyalektik yöntemi kullanmak elzem olmaktadır. Bu yöntemi iyi anlayabilmek için, doğanın yasalarını iyi bir şekilde incelemek, objektif ve subjektif unsurların farklılığını iyi analiz etmek ve evrenin bütününe anlamlandırmak gerekmektedir. Bunun için ise, 'varlık' ve 'yokluk' unsurlarını görmek gerekir. 'Varlık' (tez) olmadan 'yokluk' (anti-tez) olamayacak, 'yokluk' olmadan da 'varlık' olamayacaktır.¹³⁹ Bu ikisinin bütünsel yapısından da 'oluş' (sentez) ortaya çıkacaktır. Hegel'in bu diyalektik yaklaşımını, İdealizm-Realizm sentezi (İrealizm) konusu bağlamında analiz etmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Tez (İdealizm) ve anti-tez (Realizm)'in kesişim kümesini bulmak için, tüm görüşleri tamamen dışta bırakmadan bir analiz yapısı oluşturmak gerekirse, sentez (İrealizm) ortaya çıkmaktadır. Kısacası, tez ve anti-tezin birleşmi ya da çatışması (değişime uğraması) ile bütünsel bir sentez ortaya çıkmış, İrealizm ile kendini göstermiştir. Bu konulara tarihsel bağlamda değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Bilindiği üzere, 1950'li yıllarda temelleri atılan kimi değerler yok edilmeye çalışılmış, I. ve II. Dünya Savaşları'nda ve çatışma dolu yüzyıllarda yaşanan kimi gelişmelerin benzeri bir senaryo tekrardan tarih sahnesine inmiş, İdealizm ve Realizm ile şekillenen ve günümüze kadar gelen tartışmaların yenilikçi bir bakış açısıyla tekrardan analiz edilmesi zorunlu kılınmıştır. Politikacıların, bürokratların ve teorisyenlerin görmezden geldiği bu durum, 'Demokles'in Kılıcı' misali, sadece Türkiye, Balkanlar ve Avrupa'nın değil, tüm dünyanın tepesine inmiştir. Görmezden gelinen bu sorunlar büyüdükçe, bunların çözüm oranları da düşmüş, sığınmacı ve mülteci konusu bağlamında analize konu olan bu unsurlar, yeni bir yaklaşımın, yani sentezin (İrealizm) oluşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda yapılan diyalektik

¹³⁹ Hegel, G. W. F. (2010). *The Science of Logic*. (First Edition). New York: Cambridge University Press, 71.

anlatımdan sonra, tezin metodolojisini oluşturan, Pozitivist ve Post-pozitivist yaklaşımlara değinmek gerekmektedir.

1.2.3.2. İrealist Yaklaşımın Metodolojisi: Pozitivist ve Post-Pozitivist Yöntemler

İdealizm-Realizm sentezi ekseninde Türkiye’deki ve düzensiz göç rotasındaki Suriyeli vb. sığınmacıları anlatırken bir metot kullanmak zorunlu olmuştur. Bu metodolojinin unsurlarına ve hangi bağlamda ne tür anlam yüküne sahip olacağına değinmeden önce, Pozitivist ve Post-pozitivist görüşlerden bahsetmek gerekmektedir.

İlk olarak Pozitivist görüş ile hayat sahası bulan bu tartışma, Pozitivizm’in kurucularından olan Fransız sosyolog Auguste Comte ile belli bir şekle bürünmeye başlamış, birçok tartışmanın da kökenini oluşturmuştur. 19. yüzyılın dünyasında, bilimsel gelişmelerin ön plana çıktığı ve sanayileşmenin yoğunlaştığı bir dönemde, Comte gibi düşünürlerin görüşleri de bu çağdan etkilenmiştir. Bilimsel bilgiye ve deneye vurgu yapan Pozitivistler, sadece gözlenebilir unsurların araştırılması ve incelenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu görüşü savunanlara göre, fen bilimleri bilimsel bir hüviyete kavuşmuş olmasına rağmen, sosyal bilimler böyle görünmemekte, bir bilim olamamaktadır. Bunun nedeni de, sosyal bilimlerde ciddi bir deney ve gözlem ortamının oluşmaması, bu alanı çalışan düşünürlerin ise objektiflikten uzak olmasıdır. Ayrıca, çok fazla yaklaşımla tek bir çıkarımda bulunmaya çalışıyor olmalarıdır.¹⁴⁰

Pozitivizm bunlardan bahsederken, ona karşı oluşan ve var olan Pozitivist görüşleri reddeden bir Post-pozitivist yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu görüşün en önemli kurucu ve temsilcilerinden birisi de, 20. yüzyılda yaşamış Avusturyalı filozof Karl Popper’dır. Post-pozitivistlere göre, Pozitivistler, büyük bir yanılgı içindedir. Bunun nedeni ise, fen bilimlerini ve bu alanda çalışan bilim adamlarını objektif (tarafsız) gösteren tavırlarıdır. Post-pozitivistlere göre, hem bilimsel bilgi sürekli değiştiği ve yanılgılara açık olduğu için, hem de bilim adamları kendi kültürlerinin etkisi altında hiçbir zaman tarafsız olamayacakları için, subjektif (öznel) analizlerin, gözlemlerin ve deneylerin varlığı kaçınılmaz olacaktır.¹⁴¹

¹⁴⁰ Comte, A. (2009). *A General View of Positivism*. (First Published in 1865). New York: Cambridge University Press, 1-7.

¹⁴¹ Popper, K. (2002). *The Logic of Scientific Discovery*. (First Edition). New York: Routledge Classics, 87.

Bu iki konunun farkına ve bu tezin konusu bağlamında oluşturduğu metodolojik yapıya değinmek gerekirse şunlar söylenebilir. İlk olarak belirtmek gerekir ki, Pozitivistler, ‘Realist’ olarak nitelendirilen, gerçekçi unsurların etrafında toplanan kişilerdir. Post-pozitivistler ise, bu görüşe getirdikleri yoğun eleştiriler ve farklı bakış açıları ile, ‘Eleştirel-Realistler’ olarak nitelendirilmektedir. İşlencek bu tezde, hem Realist hem de Eleştirel-Realist unsurlar birlikte inceleneceği için ve sığınmacı-mülteci konusu başlı başına hem Pozitivist hem de Post-pozitivist unsurlar içerdiği için, iki metodun birlikte kullanıldığı bütünsel bir yapı oluşturulmaya çalışılacaktır. Türkiye’deki ve düzensiz göç rotasındaki Suriyeli vb. sığınmacılar bağlamında yapılacak bu yöntemsel yapının, neden bu iki metodu da içerdiği aşağıdaki örneklerden anlaşılabacaktır.

Bilindiği üzere, Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan düzensiz göçe konu olan Suriyeli sığınmacıların, kamptan çıkamaması ve kimi ağır ithamlarla karşı karşıya kalması durumları yaşanmıştır. Harmanlı Sığınmacı Kampı (Bulgaristan) gibi geçici barınma merkezlerinde bulunan bu insanların, bulaşıcı cilt hastalıkları vb. hastalıklara sahip oldukları için kamp dışına çıkışları yasaklanmıştır. Ama bu durumla ilgili sorulması gereken, ‘neden bu insanların hastalık kaptığı?’ sorusu olmalıdır. Yetersiz beslenen ve hijyenik olmayan koşullarda kalan bu sığınmacıların hastalık kapmış olmaları şaşırtıcı olmamalıdır. Oluşan hatayı kendi sistemi içinde aramayan Bulgar hükümeti, sığınmacıları suçlamaya devam etmiş, soruna bir çözüm bulamamıştır.¹⁴² Bu örnek bağlamında incelendiğinde, bu sorunun çözülmesi sürecinde, Tıbbi laboratuvar (fen bilimleri) koşullarının kullanılması gerekmektedir. Böylece, bu koşullar altında Pozitivist bir metot izlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, gerekli veriler sunulduktan sonra, diğer sosyal bilim alanlarından yararlanmak ve hak arayışında bulunmak gerekmektedir. Bu durumda da Post-pozitivist metotlar ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, sığınmacıların yaşadıkları sıkıntıları çözmek ve bu durumları adlandırmak adına, hem Tıp biliminden yararlanılması, hem de konu anlatımları sırasında İstatistik gibi Matematik biliminden yararlanılması, Pozitivist bir metodoloji kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Fen bilimleri dışında, sosyal bilimlerden de yoğun bir şekilde yararlanılması, subjektif değerlendirmelerle yeni yaklaşımlar öne sürülmesi, Post-pozitivist yöntemleri de zorunlu kılmıştır. Bu iki metodu da bir bütünsellik içinde, sığınmacı ve mülteci sorununu

¹⁴² İnternet: *Bulgaristan’da Mültecilerle Polis Çatıştı!* Web: <http://www.haksozhaber.net/bulgaristanda-multecilerle-polis-catisti-86367h.html> adresinden 5 Aralık 2017’de alınmıştır.

anlamlandırmak ve çözüm önerileri sunmak için, kısacası, hem bir araç hem de sonuca giderken bir amaç olarak kullanmak için analizlerde bulunmak gerekmektedir. Bu yöntemsel süreçten sonra anlatılacak diğer bir konu da İnşacılık (Konstrüktivizm) olacaktır.

1.2.4. İnşacılık (Konstrüktivizm): Alexander Wendt

Bu yaklaşımın kurucularından birisi olarak görülen Amerikalı siyaset bilimci Alexander Wendt, İnşacı yaklaşım ile farklı bir konjonktür oluşturmuş, birçok konuya farklı anlamlar yükleyerek çözümlemere gitmiştir.¹⁴³ Bunu yaparken kimlik ve kültür gibi unsurlar aracılığıyla analiz yapısı oluşturmuş ve 4 farklı kimlik tasnifinde bulunmuştur. Bu kimlik yapıları şunlardır;

- 1) Kişisel ya da kurumsal kimlik,
- 2) Tür (tip) Kimliği (dil, bilgi, görüşler, deneyim, tarihi ortak özellikler, değerler vb.)
- 3) Rol Kimliği,
- 4) Kolektif Kimlik...¹⁴⁴

Wendt'in yaptığı bu sınıflandırmalar bağlamında sığınmacı ve mülteci sorunsalı oluşturulursa; kimlik ve kültür bağlantısı İnşacı bir temelde sığınmacı perspektifi oluşturur mu? sorusu akla gelmektedir. Cevap ise olumlu nitelikte olmaktadır. Bu cevabı veren de Wendt'in kendisidir. Wendt'e göre, çoğu konu, İnşacı temelde bir analiz ortamı oluştursa da, her konu kimlikle bağlantılı bir ortam oluşturmaz. Kimlik konusunu geniş bir alanda değerlendiren, ama kendi içinde bir kısıtlamaya giden Wendt, özellikle Tür (Tip) Kimliği'nin, sosyal bir bağlam ve anlama sahip konularla ilişkilendirilebileceğini belirtmiştir.¹⁴⁵ Tezin konusu bağlamında bir süreç oluşturup, İnşacı kimlik ve kültür ile bağlantılı açıklamalar yapmak gerekirse şunlar söylenebilir.

Bilindiği üzere, İnşacı bakışa göre bir analiz yapıldığında, sığınmacılar ile yerel halk arasındaki kültür ve kimlik çatışmasının entegrasyon süreçleriyle minimize edilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar

¹⁴³ Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. (Birinci Baskı). (Çev. H. S. Ertem, S. G. I. Öner). İstanbul: Küre Yayınları. (Eserin orijinali 1999'da yayımlandı), 279-290.

¹⁴⁴ Wendt, *a.g.e.*, 280-286.

¹⁴⁵ Wendt, *a.g.e.*, 281.

bağlamında değerlendirildiğinde, kültür, kimlik ve eğitim ile ilgili konuların önem arz ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, kültürel uyum ve kimlik meselesi ile ilgili bir analiz yapmak gerekirse şunlar söylenebilir. Suriyelilerin, Türkiye’de misafir olarak görülüp büyük sıkıntılar yaşamamalarının nedeni, her iki milletin de Müslüman olduğu gerçeğidir. Sığınmacılarla ilgili bilinen diğer bir gerçek ise, Türkiye’den Yunan adalarına büyük zorluklarla (karşı kıyıya geçerken binlerce dolar verip ölüm korkusuyla yüzleşmeleri) geçtikten sonra Almanya ve İsveç gibi gelişmiş ülkelere vardıkları, içlerinden kimilerinin, ‘Türkiye’de çok kötü koşullarda yaşadıklarını’ iddia etmeleri ama sonuç olarak Avrupa’da İslamofobi gibi bir gerçekle yüzleştiklerinde, ‘Türkiye’deki yaşantılarını özlemle aradıkları’ durumudur.¹⁴⁶ Bu durum Türkiye’de, Avrupa’da yaşadıkları kimlik ve kültür bunalımlarının aksine, Müslümanlık özelinde birleştiğinde, ortak kimlik ve kültür denkleminde uyuştuğunu göstermektedir. Kısacası, sığınmacının, geldiği ülkedeki kültürü ve kimliği ile, gittiği yerdeki ülkenin kültür ve kimlik öğelerinin uyumu ciddi bir önem arz etmektedir. Bilinmesi gereken ise, bu süreçleri yöneten üst yapının ‘devlet kimliği’ ile ortaya çıktığı gerçeğidir. Bu devlet kimliği ile ilgili kimi izolasyonist dirençler olsa da, kimlik ve kültür analizleri bağlamında aşılacak sorunlar olarak görünmektedir.

Ayrıca bu insanların, Avrupa ve Türkiye’deki yerel hakla kaynaşıp sorun yaşamamaları isteniyorsa, devlet kurumlarının başlatacağı kurslarla, hem dil hem de ülke kültürleri hakkında bilgi edinmeleri ve kısa zamanda entegrasyon süreçlerine dahil edilmeleri gerekmektedir. Bu süreç gerçekleşmezse yerel halkla yaşanan çatışmalar artacak, huzursuzluk ortamı oluşacaktır.

Bu durumlardan çıkarılacak en önemli sonuç ise, ülkesine dönme imkanı zorlaşmış olan sığınmacı, mülteci ya da göçmenleri mevcut topluma entegre etmek, hem o ulusun yaşadığı dönemi hem de geleceği için büyük önem arz etmektedir. İyi bir entegrasyona tabi olamayan kişiler, ileride ciddi bir tehlike olarak o ulusun başına büyük sorunlar açacaktır. Teorik yaklaşımla açıklamak gerekirse, Osmanlı vb. Türk devletlerinin, sığınmacı sorununda hem İdealist hem Realist düşünceyi dengelemesi olumlu gelişmelerden birisi olmuştur. Özellikle Osmanlı gibi güçlü ve disiplinli bir devlet geleneği olan İmparatorlukların, bu durumları hem

¹⁴⁶ “Hollanda’dan ülkelerine dönmek isteyen Suriyelilerin sayısı artıyor”, *a.g.e.*

sezgisel hem de mantıki bir bakış açısına dönüştürdüğü gerçeği inkar edilmemeli, rasyonel sonuçlar anlamında çıktılarla da ilgilendikleri gerçeği gözden kaçmamalıdır.

Sonuç itibariyle şunu da belirtmek gerekir ki, Avrupa ülkelerinde oluşan, ‘sadece Hristiyan sığınmacıların Avrupa’ya gelebileceği’¹⁴⁷ üzerine kurgulu algı, hem İslamofobik (İslam korkusu) hem de Zenofobik (yabancı korkusu) bir hal almış, bu kavramların sığınmacı ve mültecilerin kültürü ve kimliği üzerindeki olumsuz etkisini kırarak yeni bir yaklaşımın (İrealizm) varlığı elzem olmuştur. Ayrıca, kültür ve kimlik sorunlarının, İnşacı yaklaşımdaki gibi, genellikle devlet-merkezli değil de, hem ulus-devlet hem de uluslararası resmi ve sivil örgütler nezdinde çözülmesi gereken bir yaklaşım olduğu açıktır. İnşacı yaklaşımı anlattıktan sonra, sığınmacı, mülteci ve göç hareketlerinin temel nedenlerinden birisini teşkil eden Globalist bakış açısını anlatmak mantıklı olacaktır.

1.2.5. Globalist Yaklaşım: Merkez-Çevre, Kuzey-Güney ve Yeni Dünya Bakış Açıları

Bu görüşte, sığınmacı ve mülteci perspektifinden çok göç bağlamında bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Önce, düşüncenin özünü ve göç yaklaşımına bakış açısını, sonrasında ise sığınmacı ve mültecilere etkilerini anlatmak daha doğru olacaktır.

Göç olgusunun açıklanmasında ve analiz edilmesinde kullanılacak ana yaklaşımlardan birisi Globalist yaklaşımdır. Uluslararası sistemi daha çok ekonomik bakış açısıyla değerlendiren, bu alandaki kırılma noktalarını kolay bir şekilde anlayabilmek için ‘tarihsel döngüye ayak uydurulması gerektiği’ni belirten bir yaklaşımdır. Ayrıca, bu süreçleri doğru analiz edebilmek için, 19. yüzyıl İngilteresi ile belirginlik kazanan, 21. yüzyıl dünyası ile doruk noktasına ulaşan kapitalist yapıyı ve etki alanındaki modern dünya sistemlerini de iyi anlamak gerekir. Bu ‘modern dünya sistemleri teorisi’¹⁴⁸ (Amerikalı sosyolog Immanuel Wallerstein’a ait teori), kendi içinde ‘merkez’ (gelişmiş) ve ‘çevre’ (uydu-az gelişmiş) ülkeler olarak ikiye ayrılmış (yarı çevre olarak nitelendirilen ‘gelişmekte olan ülkeler’ için de kısa bir bilgi verilmiştir), bu bölünmüşlük durumu dünyanın hemen hemen her köşesine

¹⁴⁷ İnternet: “Slovakya sadece Suriyeli 'Hristiyan' mültecileri kabul edecek”. (2015, Ağustos). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2015/08/19/slovakya-sadece-suriyeli-hristiyan-multecileri-kabul-edecek> adresinden 26 Nisan 2017’de alınmıştır.

¹⁴⁸ Bu konuda detaylı bilgiye ulaşılabilir: Wallerstein, I. (1976). *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. (Sixth Edition). New York: Academic Press, 229-233.

yayılmıştır.¹⁴⁹ Sürekli vurgulanan bir ifadeyle belirtmek gerekirse; ‘zengin ülkelerin fakir ülkeleri sömürdüğü, onlardan ham madde aldıkları, işlenmiş madde olarak 3-5 kat fiyata tekrardan onlara sattıkları’ algısı üzerine kurulu yapıdır. Modern dünya sistemi, siyasi ve ekonomik unsurların etkinliği altında, göçmenlik, mültecilik ve sığınmacılık açısından açıklayıcı bir durum oluşturmaktadır. Birçok sorunun temelinde de bu eşit olmayan yapı yer almaktadır.¹⁵⁰ Bunlara ek olarak Wallerstein, merkez-çevre ayrımının coğrafi bir ayrım olmadığını, ülkelerin kar ve üretim yoğunluklarıyla ilgili bir ayrım olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹ Bütün bunlara rağmen, ortaya atılan Kuzey-Güney ülkeleri ayrımı da bununla paralel seyretmektedir.¹⁵² Merkez-Çevre ayrımı, Doğu-Batı şeklinde bir ayrımı akla getirirse de, paralel gibi görülen ama tam tersi bir senaryo da ortaya çıkarmıştır. Kuzey-Güney ayrımı yapılırken, güneyde bulunan ve gelişmiş bir ekonomiye sahip Avusturalya, Yeni Zelanda ve Japonya gibi ülkeler güneyin dışında bırakılmış, Çin, Brezilya, Hindistan, Türkiye, Suudi Arabistan, Katar ve BAE (Birleşik Arap Emirlikleri) gibi ülkeler de, ekonomik atılımlar yapmaya başlamalarıyla paralel olarak Kuzey ülkeleri arasında yer almaya başlamıştır.¹⁵³ Bu konuda ciddi çalışmalar yürüten kişi ise, Amerikalı muhafazakar yazar David Horowitz’dır.¹⁵⁴ Sosyalist düşüncelere sahipken sağa kayan ve Batı’nın üstünlüğüne (öteki kavramı olarak İslamofobi’yi merkeze alan) vurgu yapan Horowitz, AB ve Balkan ülkelerinin kriz sonraları savunduğu politikalara benzer bir politikayı savunur olmuştur.¹⁵⁵

Kısacası belirtmek gerekir ki, Kuzey-Güney algısı, güneydeki ülkelerin gelişmesiyle yıkılmaya başlasa da tam olarak yok olmamıştır. Özellikle Güney ve Orta Afrika’dan, çatışma bölgelerini kapsayan Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya’dan gelen sığınmacı akını, oluşan çatışmaların ve politik krizlerin temelinde ekonomik sorunların olduğunu göstermiştir. Batı ülkelerinin ekonomik üstünlüğüne vurgu yapan Merkez-Çevre ve Kuzey-Güney ayrımları, eleştirilmesi ve oluşan dengesizliğin önlenmesi için yerini yeni bir

¹⁴⁹ Wallerstein, *a.g.e.*, 229-233.

¹⁵⁰ Çam, *a.g.e.*, 14-15.

¹⁵¹ Wallerstein, *a.g.e.*, 229-233.

¹⁵² Bkz. Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis. An Introduction*. (Fourth Printing). Durham and London: Duke University Press.

¹⁵³ İnternet: “ABD’den Avrupa’ya İslamofobik destek”. (2015, Ekim). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/abdden-avrupaya-islamofobik-destek-h342095.html> adresinden 7 Temmuz 2017’de alınmıştır.

¹⁵⁴ Tosunoğlu, B. T., Erden, C. (2014). “Kuzey-Güney Ayrımı ve Güneyin Yükselişi: Kalkınma Retoriğinde Yeni Kutuplaşma Tartışmaları”. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 51 (590), 21.

¹⁵⁵ “ABD’den Avrupa’ya İslamofobik destek”, *a.g.e.*

yaklaşımına bırakması gereken bir hal almıştır. Neo-klasik ekonomi ve İtme-çekme¹⁵⁶ teorileri ile göç sorunlarını açıklayan George J. Borjas (Amerikalı ekonomist) gibi uzmanların analizleri de bunu kanıtlar niteliktedir. Borjas'ın, 'kendi kendine seçim modeli (self selection model)'¹⁵⁷ ile fayda maksimizasyonu (göçmen işçilerin, gideceklerin yerin iş piyasasının avantajlı ve dezavantajlı durumunu hesaplaması) ön plana çıkarması bu bağlamda değerlendirilebilir.¹⁵⁸ Bu sorunları güncel örneklerle belirtmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Ekonomik unsurun siyasi yapıyı ya da siyasi unsurun ekonomik yapıyı etkilediği denklem ülkelere ve zamana göre değişim göstermekte, alt yapı-üst yapı ilişkisi ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁹ Kimi durumlarda siyasi ve ekonomik yapı etkinlik sahasına sahip olamamakta, başka faktörler de devreye girebilmektedir. Özellikle Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı sığınmacı sorunsalı bağlamında değerlendirildiğinde, 'demokrasi elde etme' (siyasi) amaçlı ortaya çıkan eylemler, etnik sorunların devreye girdiği bir süreç dönüşmüş, sorunun çözümü noktasında ekonomik ve siyasi süreç tekrardan devreye girmesine rağmen sağlıklı bir çözüm üretilmemiştir. Görüldüğü üzere, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar yeni bir dünya savaşı olmamıştır ama yaşanan bölgesel ve ülke içi savaşlar, iki dünya savaşında ölen insan sayısı kadar asker ve sivilin ölmesine ve yaralanmasına neden olmuştur.

Sonuç itibarıyla, ekonomik sorunlardan dolayı insanlar göç etmekte, bu bölgesel çatışmalar ve iç savaşlar sığınmacı ve mülteci sorunlarını gün yüzüne çıkarmakta, zorunlu durumlardan dolayı ülkelerinden kaçıp gelen bu insanlar, kimi durumlarda ise ekonomik (düzenli-gönüllü) göçmen olarak adlandırılmaktadır. Bilindiği üzere bu insanlar, detaylı araştırmalar yapılmadığından dolayı ülkelere geri gönderilmektedir. Günümüzde, çoğu zaman medyanın yanlış aktarımları ve yönlendirmelerine rağmen sosyal medyanın etkinliğinin yoğun olmasından dolayı bölgesel ve iç savaşlardan kısa sürede bilgi sahibi olunmakta, bu durum, 'zor durumda kalan bu insanların sığınmacı oldukları' gerçeğini inkar etmeyi

¹⁵⁶ Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 50-52.

¹⁵⁷ Borjas, G. J. (1994). "The Economics of Immigration". *Journal of Economic Literature*, 32 (4), 1687-1692.

¹⁵⁸ Yazan, Y. (2016). *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası: Türkiye Örneği Çerçevesinde İnsan Hakları Sorunsalı*. (İkinci Baskı). İstanbul: Milenyum Yayınları, 31-36.

¹⁵⁹ "Alt yapı, ekonomik ilişkiler, her türlü iktisadi, finansal ve sosyal faaliyetlerin ve üretim biçimlerinin tümünü oluşturmaktadır. Genel anlamıyla alt yapı, bir toplumun sosyo-ekonomik ilişkilerine verilen addır. Alt yapıda temel olan ekonomik karakterler, üretim araçları, üretim güçleri, üretim ilişkileri vb.'dir. Üst yapı ise, hukuksal sistem ve devlet olmak üzere, ekonomik olmayan kurumlardan oluşmaktadır. Üst yapı, din, sanat, bilim, kültür, ahlak kurumlarını içermekte, yani ekonomik olmayan ama ekonomisiz de olamayan kurumları kapsamaktadır.", İnternet: *Alt Yapı, Üst Yapı ve İktisadi Yapı Kavramları*. Web: <http://www.iktisadi.org/alt-yapiust-yapi-ve-iktisadi-yapi-kavramlari.html> adresinden 11 Şubat 2017'de alınmıştır.

zorlaştırmaktadır. Bu durumlardan dolayı, ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanlara (sığınmacı konumunda olanlara) ekonomik göçmen demek hem uluslararası hukuka hem de insani değerlere aykırılık teşkil etmektedir.

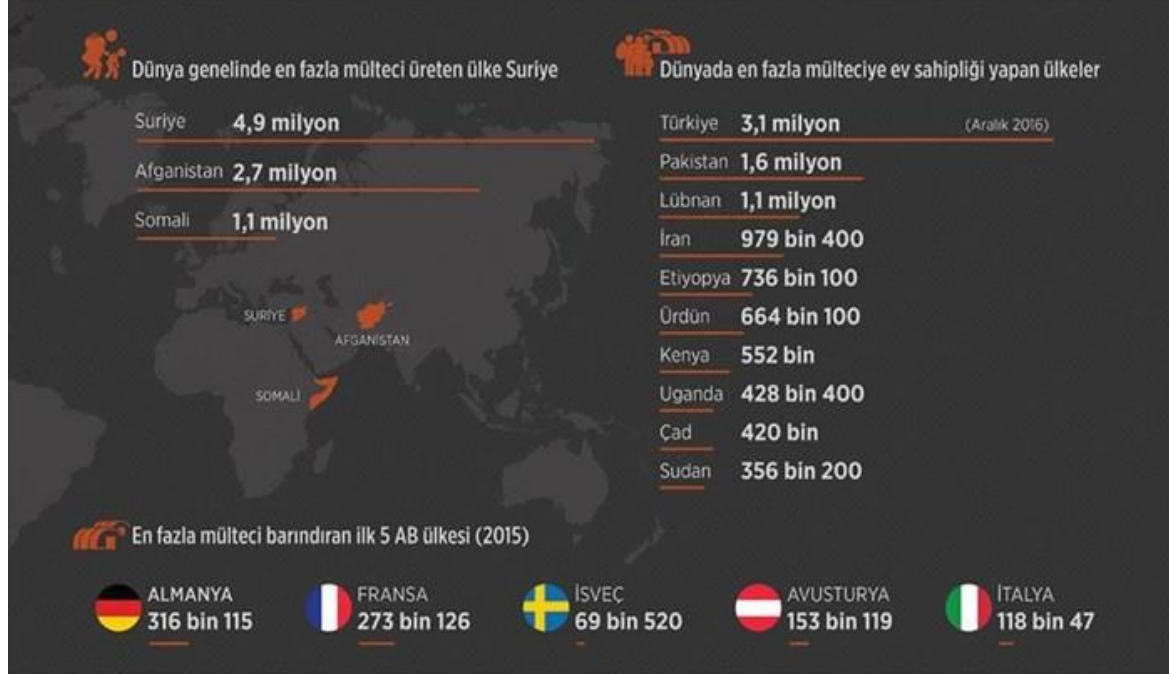
Tüm bu bilgiler ışığında değerlendirilirse şunlar söylenebilir. Arap Baharı sürecinden sonra Suriyeli ve Iraklı sığınmacılara hukuk dışı (statü hatası oluşmuş) davranılmış (2014-2016 yılları arasında Almanya, İsveç vb. ülkelerin çabaları hariç), Afganistan ve İranlı sığınmacılar ise bu hukuksal sürecin konusu dahi olamamışlar, ya sınırlardan içeri alınmamışlar ya da detaylı incelemeler yapılmadan ülkelere geri gönderilmişlerdir. Ayrıca, bu durumu kanıtlar nitelikteki bilgileri de iyi analiz etmek gerekmektedir.

Özellikle ABD'nin 2001 yılında Afganistan'ı işgalinden sonra görece olarak istikrar sürecine giren Afganistan, 2018 yılında dahi, şehirlerinde bombaların patladığı, ülke içi bölgesel çatışmaların devam ettiği bir konuma oturmuş, Taliban'ın etkinliğini arttırdığı bir döneme girilmiştir. Taliban'ın dışında, DAESH ve El-Kaide gibi örgütlerin etkinlik alanı da genişlemiş, özellikle Afganistan'ın doğu ve güney bölgesinde (Pakistan sınırı yakınları) oturan insanlar evlerinden kaçmak zorunda kalmışlardır.¹⁶⁰ Uzun göç yolculuklarından sonra Avrupa'ya ulaşan bu insanların sığınmacı statüsü alamaması uluslararası hukukun ihlali anlamına gelmektedir. Bunlara ek olarak, İran gibi ülkelere gelen insanların, Globalist görüş anlamında oluşan ekonomik nedenlerden çok, İran rejiminin özgürlükleri kısıtlayan baskıcı yapısından dolayı Avrupa kapılarına dayanmış olmaları, iltica statüsü (bireysel sığınma statüsü olarak, daha çok siyasi nedenlerden dolayı) almalarını haklı kılmaktadır.

Özellikle 2014-2016 yılları arasında, Suriyeliler örneğinde olduğu gibi, sığınma ve mültecilik statüsü alma çabasıyla yollara çıkan İranlı ve Afganistanlı vatandaşlar, Türkiye-Balkanlar göç güzargahında büyük sıkıntılar çekmişler, Suriyeli sığınmacıların bir kısmı kamplara yerleştirilmiş, bu insanlara ise, 'ülkelerine dönmeleri gerektiği' söylenmiştir. Açlık grevine başlayan bu insanların mağduriyetleri giderilmemiş, zor koşullarda yaşamaya devam etmişlerdir. AB ve Balkan ülkeleri dışındaki devletler tarafından alınan sığınmacılar ise, daha çok eğitim seviyesi ya da maddi durumu iyi olan insanlardan oluşmuştur. Sonuç

¹⁶⁰ "İŞİD nedir?", *a.g.e.*

itibariyle, tüm bu durumlardan dolayı aşağıda belirtilen olumsuz tablo ile yüzleşmek zorunda kalmıştır (tablo verilirken, sığınmacı akışının en yoğun olduğu yıllar esas alınmıştır).

Şekil 1.2.¹⁶¹ Dünya Genelinde Sığınmacı ve Mülteci Sayısı

Bu sayısal verilerden sonra tekrardan teorik kısma dönmek gerekirse şunlar söylenebilir. Globalist yaklaşımın bir uzantısı olan kapitalist anlayışın, maddi geliri yüksek olan sığınmacıların daha çabuk ve kolay mültecilik statüsü almasını sağlaması dünyadaki adaletsizliği bir kez daha gün yüzüne çıkarmış, Realist bakış açısının çıkar temelli unsurunu devreye sokmuş, İdealist bakış açısının insan hakları ve hukukun üstünlüğünü ön plana çıkaran, uluslararası mülteci anlaşmalarının önemine vurgu yapan haklılık perspektifini geri plana itmiştir. Burada belirtilebilecek en önemli çözüm metodu, Globalist yaklaşıma salt ekonomik temelli değil de, hukuksal, sosyolojik, siyasal ve felsefik bakış açısıyla bakıp, bu kavramsal yapılara hakim ve egemen olduğunu iddia eden Batı düşünce tarzının, sosyal temelli yaklaşımlardan uzaklaştığı noktasında uyarılması gerektiğidir.

Kısacası, kendi kurdukları tuzağa düşen Avrupa Birliği üye ülkeleri, Soğuk Savaş dönemindeki kısmi (1968 Prag Baharı, 1980’lerde Polonya’da yaşanan isyanlar vb.) olaylar ve 1991-1995 yılları arasında yaşanan Yugoslavya iç savaşı ve sonrasında yaşanan sığınmacı

¹⁶¹ İnternet: “Dünyadaki mültecilerin yarısından çoğu 10 ülkede”. *Akademik Perspektif*. Web: <http://haber.akademikperspektif.com/2017/01/31/dunyadaki-multecilerin-yarisindan-cogu-10-ulkede/> adresinden 26 Şubat 2017’de alınmıştır.

sorunu dışında pek bir zorlukla karşılaşmamış, yaptıkları sığınmacı anlaşma ve sözleşmelerin, ifadelerde ve yazılı metinlerde kalmasına (2011 sonrası yaşanan yoğun sığınmacı akını ile) neden olmuşlar ve bu zorlu sınavdan geçememişlerdir. Türkiye'nin bu sınavdan başarıyla geçme döneminde ise (özellikle Avrupa'daki aşırı sağ partiler ve yasa dışı marjinal örgütler vb.), Türkiye'de yaşanan sorunlar kullanılarak, Avrupa'da yaşayan Müslüman göçmenler, sığınmacılar, mülteciler ve iltica talebinde bulunan insanlar üzerinden rant elde etme çabaları artmış, 'yeni bir Medeniyetler Çatışması'nın fitili ateşlenmeye çalışılmış ve çalışılmaktadır. Bu hassas dönemde daha dikkatli olunmalı, 'Medeniyetler İttifakı' için büyük çaba gösterilmelidir. Bu olumlu durumun gerçekleşmesi, sadece Avrupa vatandaşları ya da Müslüman insanlar için değil, tüm dünyanın barış ve huzuru için gerekli görülmektedir.¹⁶² Klasik yaklaşımlarla bağlantılı olan ve birçok yeni yaklaşımın köklerini oluşturan Eleştirel bakış açısına değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

1.2.6. Eleştirel Yaklaşım: Antonio Gramsci

Özellikle Frankfurt Okulu tarafından¹⁶³ ve İtalyan düşünür-siyaset bilimci Antonio Gramsci'nin katkılarıyla oluşturulan Eleştirel teori, uluslararası ilişkiler disiplini açısından değerlendirildiğinde, sosyal kurum ve ilişkileri veri olarak kabul etmeyip, bu olguların kültürel, entelektüel ve toplumsal kökenlerine inerek nasıl oluştuklarını, nasıl algılandıklarını ve nasıl bir değişim-dönüşüm içine girdiklerini araştırarak, çözülmeyecek gibi görünen karmaşık olaylara çözüm üretmeye çalışmıştır. Eleştirel teoride, uluslararası ilişkilerde meydana gelen olay ve gelişmeler sadece devletlerarası ilişkilere dayandırılmamakta, İdealist teorideki sivil toplum yapılarının ve Realist yapıdaki devlet içi yapıların benzeri bir etkinlik sahası oluşmaktadır. Eleştirel kuram savunucuları, bu teorideki sosyal, siyasal, ekonomik, hukuksal ve kültürel unsurları genişleterek ve kimlik, kavramsal

¹⁶² Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik*. (Birinci Baskı). (Çev. P. B. Yalım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı), 161.

¹⁶³ "Frankfurt Okulu, Almanya'da 1923 yılında kurulan ve sosyoloji, siyaset bilim, psikanaliz, tarih, estetik, felsefe, müzikoloji gibi farklı disiplinlerden insanları bir araya getiren Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün bir düşünce akımı olarak ifade edilmesidir. Okulun genel yaklaşım biçimi Eleştirel teori olarak adlandırılmaktadır. Marksizm'in eleştirel bir edinimine yönelmiş ve bu doğrultuda yeni bir Eleştirel toplum teorisi kurmaya çalışmışlardır. Rus Devrimi'nin Stalinizm'e dönüşerek olumsuz bir yapıya bürünmesi, Avrupa'da sol kanat hareketlerinin yenilgisi ve düşüşü, giderek yükselen Nazizm ve Faşizm olguları, kapitalist sistemde baş gösteren yeni iktisadi ve siyasal ivmeler, Frankfurt Okulu'nun ortaya çıkış koşullarını gösterir. Hem kapitalizmin hem de Sovyet sosyalizminin eleştirisi Frankfurt Okulu'nun ana unsuru olarak ortaya çıkmaktadır.", İnternet: *Frankfurt Okulu Nedir?, Frankfurt Okulu'nun Tarihçesi*. Web: http://www.felsefe.gen.tr/frankfurt_okulu_nedir.asp adresinden 25 Şubat 2017'de alınmıştır.

çeşitlilik, çevre felaketleri, salgın hastalıklar ve göç gibi (mültecilik, sığınmacılık, iltica vb.) konuları güvenlik perspektifine dahil ederek,¹⁶⁴ günümüzün sosyal bilimler yapısına katkı sağlama amacını taşımışlardır.¹⁶⁵

Bu akımın oluşturduğu perspektif bağlamında analiz yapıldığında, eleştirel yaklaşımın asıl amacı, kimliklerin ve aktörlerin bu durumdan nasıl ve ne şekilde etkilendikleri, savaşlar sonucu beliren sığınma ve mülteci hakkı kazanma haline ek olarak, doğal afet ve ekonomik durumlarda oluşan göç hareketlerinin tespit edilme sürecinin nasıl yönetileceğini anlamlandırmaktır. Bu bağlamda, olaylara tarihsel bakış açısıyla bakılmasının daha yararlı olacağı savunulur.¹⁶⁶ Eleştirel yaklaşımın mülteciler bağlamında, İdealist, Realist, Globalist ve Liberalist görüşlerden ayrılan yönlerine bakıldığında şunlar söylenebilir.

Eleştirel bakış açısıyla benzerlikleri olan İdealist yaklaşımın, tüm bunlara rağmen kimi eksiklikleri olduğu noktasında kuşku götürmez bir gerçek vardır. Sivil toplum kuruluşları ve devlet-dışı aktörleri merkezine alan İdealist yaklaşım, günümüzün gerçekleriyle örtüşmemiş, özellikle Suriyeli sığınmacıların AB ülkelerinde yaşadıkları sıkıntılar anlamında değerlendirildiğinde, bölgesel bir örgüt olan AB yerine ulus-devlet yapılarının söz sahibi olup güç gösterisi yaptığı, Realist bakış açısının da önemli olduğu gerçeğinin su yüzüne çıktığı bir senaryo ortaya çıkarmıştır. Bu durumun doğruluk payı noktasında tartışmalar belirdiğinde ise, Realist yaklaşımın kazanacağı ama İdealist yaklaşımın haklı olacağı inkar edilemez bir gerçek olmaktadır.

Ayrıca Eleştirel yaklaşımın, devlet içi aktörlere ve oluşumlara atıfta bulunması ve bunların öneminden bahsetmesi Realist yaklaşım ile benzerliklerini ön plana çıkarmaktadır. Ama bilindiği üzere, Realist yaklaşımdan ayrılan yönleri de vardır. Eleştirel yaklaşıma göre, Realist yaklaşımın en büyük eksikliği, devlet yapılanmasını tamamen merkeze koyması ve bu yapının dışında kalan STK'ları ve hükümet-dışı aktörleri görmezden gelmesi ve tarafsız bir politika güdememesi olmuştur. Türkiye, AB ve Balkanlar'daki Suriyeli vb. sığınmacı sorununun çözülmesi noktasında ise, 'devlet üst yapılanması' şeklinde bir yapı oluşturulmaya çalışılmış, ama Eleştirel yaklaşımdaki görüşlere benzerlik teşkil eden devlet

¹⁶⁴ Gramsci, A. (1978). *Selections from Political Writings 1921-1926*. (First Edition). London: Lawrence and Wishart Ltd, 344.

¹⁶⁵ Çam, a.g.e., 20.

¹⁶⁶ Çam, a.g.e., 20.

içi yapılanması ihmal edildiği için kararların uygulanabilirliği açısından tam bir başarı elde edilememiştir.

Diğer bir görüş olan Globalist düşünce bağlamında analizler yapıldığında ise şunlar söylenebilir. Globalist yaklaşım ekonomik unsurlara vurgu yaptığı için, olayların siyasi, hukuki, kültürel ve sosyolojik boyutları eksik kalmakta, doğru bir analiz yapılıp çözüm yolları bulunması noktasında eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Ek olarak, kapitalist ilkeler dünyanın her köşesine yayılmışken yerel değerlerin yok olmaya başlaması hem iyi hem de kötü sonuçlar doğurmaktadır. Teknolojik araç ve gereçlerin yaygınlaşması, sağlık ve ulaşım sektöründeki gelişmeler, bilimdeki ilerlemeler, globalist şirketlerin yatırım alanı oluşturup işsizliği azaltması vb. unsurlar iyi yönü oluşturmaktadır. Bu durumun kötü yanı ise, sığınmacı, mülteci ve göçmenlerin olumsuz etkilendiği durumlardır.

Gerekli sivil toplum örgütlenmesinin kurulamadığı durumlarda herkesin kendi çıkarını düşündüğü, Uluslararası Toplum yapısının ortak bir çözüm yolu [Suriyeli, Afganistanlı, Pakistanlı, İranlı, Somalili, Eritreli vb. sığınmacılara ve dünyanın birçok köşesinde yoksulluk, açlık vb. sorunlar yaşayan 70 milyona yakın (2018) sığınmacı, mülteci, ülke içinde yerinden edilmiş kişi ve vatansızlar için¹⁶⁷] bulamadığı bir durum ortaya çıkmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Eleştirel yaklaşımın çok yönlü sorun çözme kapasitesi Globalist yaklaşımda vuku bulamamış, yukarıda bahsedilen olumsuz senaryolar ortaya çıkmıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Liberal yaklaşımın özgürlükçü yapısı Eleştirel yaklaşımın olumlu gördüğü bir kısımdır ama buna rağmen ‘sosyalist bakış açısının görmezden gelinmesi’ anlayışı kabul görmemiştir. Eleştirel yaklaşıma göre, her tezin bir anti-tezi olmalıdır ki sentez oluşabilsin. Karşıtlıkların bir bütünü parçası olduğu noktasında bir bilinç oluşmazsa, ne dünyadaki sorunlara tarafsız bir perspektiften bakılabilir ne de bu sorunlara kalıcı bir çözüm üretilebilir.

Bu olumlu katkılarına rağmen Eleştirel yaklaşım da nitel (soyut) çizgiden çıkamamış, düşünsel ve sorgulayıcı yapı içinde boğulması nicele (somuta) ulaşmasını zorlaştırmıştır. Tüm bu analizlerden sonra belirtilecek diğer bir görüş İngiliz Okulu olacaktır.

¹⁶⁷ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 2.

1.2.7. İngiliz Okulu: Çoğulcu ve Dayanımcı Yaklaşımlar

Temel tartışma konuları İdealizm ve Realizm'in birbirlerini eleştirdikleri, sorunları çözme ve kriz analizi yapma konusunda eksik kaldıkları bir dönemde, 'birçok teorinin bir karışımı niteliğinde' olduğunu iddia eden ama aslında Realist ve Neo-Realist bakış açılarının bir karışımı olmaktan öteye geçemeyen, düşünürleri arasında dahi ciddi görüş farklılıklarının olduğu bir teoridir İngiliz Okulu. Bilindiği üzere İdealizm'in, 'iki dünya savaşı arası dönemde başarısız olduğu'nun iddia edilmesi ile (önceki konularda bu durumun doğruluk payının olmadığı gerekçeleriyle anlatılmıştır), yeni bakış açıları bulma çabası içine girilmiş, İngiliz Okulu, Realizm ve Neo-Realizm gibi teoriler hayat sahası bulmaya başlamıştır. Bu teorilerden birisi olan İngiliz Okulu da II. Dünya Savaşı sonrasında etkinliğini artırmıştır.

İngiltere menşeli olan teorinin dünyanın birçok yerine yayıldığını ve birçok düşünürü etkilediğini söylemek doğru olur. Bu görüşü savunanlar, Makyavelci ve Hobbescu Gerçekçilik (Realizm; amaca giden her yolu mubah gören ve etik unsurları dışta bırakan düşünce tarzı), Grotiuscu Rasyonalizm (Akılcılık; hukuksal ve mantıksal unsurlar bağlamında analizler yapan ve daha merkezde yer alan görüş) ve Kantçı Devrimciliğin (İdealizm-Federalizm; bölgesel ya da uluslararası bir Federal devlet düzeninin var olmasının gerekliliğinden bahseden, Kant ve Victor Hugo'nun vurguladığı 'Avrupa Birleşik Devletleri' görüşü ile paralellik gösteren yapısal bütünlük süreci)¹⁶⁸ merkezinde olduklarını iddia etmişler ama devlet merkezci temelden kurtulamadıkları gerçeğini de görmezden gelmişlerdir.

Başlıca düşünürleri arasında ise, Hedley Bull, Martin Wight, Herbert Butterfield, Adam Watson vardır. Avustralyalı olan Bull dışındaki tüm bu düşünürler İngiliz kökenlidir ve Birleşik Krallıkta çalışmalarına devam etmişlerdir. Kendi aralarında dahi, 'kimlerin İngiliz Okuluna dahil olup olamayacağı' gibi tartışmalar içine giren ekol temsilcileri, E. H. Carr gibi ünlü düşünürlerin Okula dahil olup olmadığını tartışmışlardır. Kimi İngiliz düşünürüne göre, Realizm'in kurucularından olan Carr'ın, devlet merkezci yapısı bağlamında İngiliz Okulu'na dahil edilmesi gerekirken, kimi düşünürlere göre ise Carr'ın Okul'a dahil edilmesi, ekolü, 'birçok teorinin bir karışımı olma' iddiasından uzaklaştıracaktır.

¹⁶⁸ Kant, *a.g.e.*, 247.

Bilindiği üzere, Okul'un en önemli fikirlerinden birisi, 'Uluslararası Toplum' yapısı görüşü olmuştur. Ayrıca, İngiliz Okulu bu konuda kimi belirsizlikler ve sorunsallar içinde boğulmuş, kendi aralarında ortak bir paydada buluşamayan ve temel argüman üretme konusunda zorlanan Okul temsilcileri kimi sorulara da cevap aramışlardır. Bu sorulardan bazıları şunlardır;

- "Uluslararası Toplum nedir ve nasıl oluşmuştur?"
- "Uluslararası toplumun varlığı, devletlerarası işbirliğine yol açar mı?"
- "Ortak amaç, çıkar ve kurallar bir toplum yaratmaya yeter mi?"¹⁶⁹

Bu bahsedilen sorulara kısaca cevap aramak, sığınmacı ve mülteci politikalarıyla bağlantı kurmak gerekirse şunlar söylenebilir. "*Uluslararası Toplum nedir ve nasıl oluşmuştur?*": Devletlerin bir bütünsellik hali bağlamında oluşturduğu bu yapı amacına tam anlamıyla ulaşamamıştır. Sonuç itibariyle İngiliz Okulu'nda, araştırmaların merkezine devlet odaklı bir anlayış oturmuş, çatışma ve işbirliğinin birlikte analiz edildiği bir perspektif oluşmuştur.¹⁷⁰

Günümüzdeki Uluslararası Toplum yapısına bakıldığında ise, tam bir devletçilik ortaya çıkmasa da, süper güçlerin etrafında toplanan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinin ve G-8 ülkelerinin verdiği kararlar ile şekillenen bir çatı oluşmuştur. Bu süreçte tarafsızlık ilkesinden ve Kantçı Federalizm'den bahsetmek zor görünmektedir.

Sonuç itibariyle, tüm bu İdealist düşüncüler dışta bırakılsa dahi, Grotiuscu Rasyonalizm'in etkinliğini tam anlamıyla hissettiremediği görülmüştür. Özellikle günümüzün sığınmacı ve mülteci krizlerinde dayanak noktası oluşturan uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin (1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi vb.) uygulama sahasına geçmeden sadece yazılı metinlerde kalması da bu duruma örnek teşkil etmektedir.

"*Uluslararası toplumun varlığı, devletlerarası işbirliğine yol açar mı?*": İngiliz Okulu temsilcileri bu bakış açısına pozitif yönden değinse de, uygulamada farklı bir tablo ortaya

¹⁶⁹ İnternet: Kaymak, O. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorilerini Bilmek; İngiliz Okulu Kuramı*. Web: <https://www.ilimvemedeniyyet.com/uluslararasi-iliskiler-teorilerini-bilmek-ingiliz-okulu-kurami.html> adresinden 14 Şubat 2019'da alınmıştır.

¹⁷⁰ Devlen, B., Özdamar, Ö. (2010). "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (25), 46.

çıkmiştir. Özellikle Herbert Butterfield ve Martin Wight gibi düşünürlere göre, ortak bir kültür ve din yapısı olmadan, ortak çıkarların, yönelimlerin ve hukukun bir toplumu oluşturamayacağı¹⁷¹ gerçeği ortaya çıkmaktadır.¹⁷² Bu düşünceler, İngiliz Okulu'nun, merkezde duran Grotiuscu akla yaklaşmadığını göstermektedir. Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington gibi yazarların 'Medeniyetler Çatışması'¹⁷³ tezlerine de paralellik gösteren bu düşüncelerin, Realizm'e yakın olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu durumun tek istisnası ise, Wheeler¹⁷⁴, Vincent¹⁷⁵ ve Dunne¹⁷⁶ gibi düşünürlerin 'Dayanışmacı' bakış açılarıdır. Jackson¹⁷⁷ ve Mayall¹⁷⁸ gibi 'Çoğulcu' düşünceye sahip düşünürler ise tam tersi düşüncelere sahip olmuşlar, farklı çözüm önerileri sunmuşlardır. Aşağıda bu konuda daha açıklayıcı bilgiler yer almakta ve diğer tartışma konusunun analizi de yapılmaktadır.¹⁷⁹

Son tartışma konusu olan, 'ortak amaç, çıkar ve kurallar uluslararası toplumu geliştirmeye yeter mi?' sorusu da Çoğulcu-Dayanışmacı tartışması üzerinden cevaplanırsa mantıklı olacaktır. Bilindiği üzere, Çoğulculara göre, 'devlet merkezci' bir uluslararası hukuk kavramı oluşurken; Dayanışmacılara göre, 'bireyi temel alan' bir uluslararası hukuk oluşmuştur. Çoğulcular için, ortak amaç, çıkar ve kuralların Uluslararası Toplum'un gelişimine katkı sağlaması için devletin egemenliğinin korunması ve UT'un gücünün kısıtlanması gerekmektedir. Dayanışmacılara göre ise, ortak amaç ve çıkarların UT'u geliştirmesi için bireysel temelde oluşan hakların evrensel haklar ve ortak değerler ile bütünleşmesi ve insan hakları alanında oluşan krizlerde, ülke yararına olan uluslararası müdahalenin artması gerekmektedir.¹⁸⁰

¹⁷¹ Butterfield, H., Wight, M. (1966). *Diplomatic Investigations. Essays in the Theory of International Politics*. (First Edition). Cambridge: Harvard University Press, 146.

¹⁷² Devlen ve Özdamar, *a.g.m.*, 47.

¹⁷³ Bkz. Huntington, *a.g.e.*

¹⁷⁴ Bkz. Wheeler, N. J. (2000). *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. (First Edition). Oxford: Oxford University Press.

¹⁷⁵ Bkz. Vincent, R. J. (1986). *Human Rights and International Relations*. (First Edition). Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁷⁶ Bkz. Dunne, T. (1998). *Inventing International Society: A History of the English School*. (First Edition). London: Macmillan.

¹⁷⁷ Bkz. Jackson, R. H. (2000). *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*. (First Edition). Oxford: Oxford University Press.

¹⁷⁸ Bkz. Mayall, J. (2000). *World Politics: Progress and its Limits*. (First Edition). Cambridge: Polity Press.

¹⁷⁹ Devlen ve Özdamar, *a.g.m.*, 55.

¹⁸⁰ Devlen ve Özdamar, *a.g.m.*, 55.

Sığınmacı ve Mülteciler bağlamında değerlendirildiğinde ise, Dayanışmacı görüşün ilkelerinin birçok sorunu çözme noktasında kılavuz olacağı gerçeği aşıkardır ama tüm bunlara rağmen çok yönlü etkileşimin eksik kalacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır. 2011-2018 yılları arasında Türkiye-Balkanlar ve AB rotasında ortaya çıkan ve çıkmaza giren bu sorunun temel nedeni de, AB ülkelerindeki yabancı düşmanlığı ve sağ kanat partilerin (hareketlerin) yükselişi olmuştur. Kısacası, İngiliz Okulu içindeki Çoğulcu düşüncelerin hayat sahalarını genişletmeleri, sorunların büyümesine neden olmuştur. İngiliz Okulu'ndan sonra anlatılacak diğer bir konu da Kopenhag Okulu olacaktır.

1.2.8. Kopenhag Okulu: Bölgesel Güvenlik Yaklaşımı; Bary Buzan

Kopenhag Okulu'nun temelleri 1980'lerle birlikte atılmaya başlansa da asıl olarak 90'larda etkinlik alanını genişletmeye başlamıştır. Bilindiği üzere, Soğuk Savaş döneminde devam eden İki Kutuplu Dünya (ABD-SSCB arasında) askeri temelde çatışmaların yoğunlukta olduğu bir dönemi oluşturmuştur. Değişen dünya dengeleriyle, iç çatışmaların, küresel ısınmanın, insan ticareti ve kaçakçılığın gündeme geldiği bir süreç oluşmaya başlamıştır. 'Devlet odaklı askeri güç yapısının ve güvenlik anlayışının dışında da birçok güvenlik sorununun olduğu' Kopenhag Okulu temsilcileri tarafından belirtilmiştir. Merkezi konuma güvenlik perspektifini oturtan Okul temsilcileri, diğer konularda da kısmi olarak ilgilenmiştir. Her konuyu güvenlik odaklı değerlendirmeleri bütünsellik içinde kısmi kayıplara neden olsa da, yeni bakış açıları getirmeleri açısından Uluslararası İlişkiler literatürünü zenginleştirmiştir.

Kopenhag Okulu'nun başlıca temsilcileri ise, İngiliz siyaset bilimci Bary Buzan, Danimarkalı akademisyen Ole Waever ve Hollandalı bilim adamı Jaap de Wilde'dir. Güvenlik araştırmalarına yeni bakış açıları getirmeye çalışan bu düşünürler, üç farklı güvenlik analizi yapmışlardır. Güvenlikleştirme, Sektörel Güvenlik Anlayışı ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi olarak bilinen bu analizleri sırasıyla anlatmak gerekirse şunlar söylenebilir.¹⁸¹

a) Güvenlikleştirme (Securitization): Özellikle 1990'ların ortalarına doğru çerçevesi çizilen bu kavramı ilk olarak Ole Waever ortaya atmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise

¹⁸¹ Baysal, B., Lüleci, Ç. (2015). "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22), 70.

Bary Buzan ve arkadaşları farklı bir güvenlikleştirme anlayışı sunmuşlar, diğer alanlarla karışmaması için üçlü bir tasnif yapmışlardır. Buna göre, devletin ilgi alanına dahil olmayan ve kamusal bir tartışma ortamı oluşturmeyen ‘politize edilmemiş süreç’; kamusal yapının bir parçası olmuş, hükümet tarafından finansal destek ile şekillenen ‘politize edilmiş süreç’; ve son olarak, kısa bir sürede tehdit unsuru olan, acil tedbirler gerektiren ve normal politik çözüm önerilerinin dışında öneriler ile çözülebilecek ‘güvenlikleştirme’ süreci var olmaktadır.¹⁸² Güvenlikleştirme sürecinin en önemli ayırıcı özelliği ise, bu konuya gösterilen önem ve bu önemin diğer konuların önüne geçtiği gerçeğidir.¹⁸³

Sonuç olarak, güvenlik sürecinin kapsamının önemine vurgu yapan bu kavram, kapsamın yanında, güvenlik sorununun ortaya çıkışını da incelemekte, kısacası bu sorunsalla ilgili tanımlayıcı sorular sormaktadır. Ayrıca, politik arenadaki krizlerin güvenlik alanına aktarımını da sağlamaktadır. Bunu yaparken de iç ve dış tüm unsurları dikkate almakta, güvenlik temelinde analizler yapmaktadır. Bu kavramın ucu açık olduğu için (aşırı-güvenlikleştirme=oversecuritization yapısını eleştirip güvenlik-dışlaştırma=desecuritization sürecine çevirme anlayışı da yer almıştır), özellikle günümüzde, sığınmacı, mülteci ve göçmenler üzerinden güvenlikleştirme (aşırı-güvenlikleştirme de dahil) kavramları ortaya atılmakta, terör örgütlerinin Avrupa’da işledikleri suçların cezasını bu insanlar çekmektedirler. Kendi dünya görüşlerine göre bir güvenlikleştirme oluşturan AB ve Balkanlar’daki sağ partiler, kendi çıkarları için (oy kazanmak vb.) bu kavramın asıl amacını saptırmışlardır.

b) Sektörel Güvenlik Anlayışı: Askeri yapı bağlamında ortaya çıkan güvenlik anlayışını çeşitlendirmeyi amaçlayan bu anlayışa göre, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik perspektifleri de etkinlik kazanması gereken alanlar olmuştur. Buzan, Waever ve De Wilde’nin çabalarıyla şekillenen sektörel güvenlik anlayışı, her ne kadar indirgemeci anlayıştan kaçınmaya çalışsa da, devlet ve güvenlik odaklı çizgiden çıkamaması, eksik bir yönünün kaldığını göstermiştir. Bunlara rağmen, göç, mülteci, kimlik ve kültürle ilgili sektörel konuların eksik yönlerine de değinmiş olmaları, pozitif

¹⁸² İnternet: Waever, O. (1993). “Securitization and Desecuritization”. *Centre for Peace and Conflict Research*. Web: <https://www.libraryofsocialscience.com/assets/pdf/Waever-Securitization.pdf> adresinden 26 Eylül 2018’de alınmıştır, 5-20.

¹⁸³ Baysal ve Lüleci, *a.g.m.*, 74-77.

yönlerini ortaya çıkarmıştır.¹⁸⁴ Ayrıca, kimi sektörel unsurlarla da var olan eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Aşağıda da bu beş unsurdan oluşan bir tasnif yapılmıştır.

Bu beş unsura kısaca değinmek gerekirse şu tanımlar yapılabilmektedir. Askeri unsur, baskı anlayışı oluşturan bir süreç; siyasi unsur, egemenlik ve otorite ile bağlantılı bir süreç; ekonomik unsur, ticaret, üretim ve tüketim kültürü ile şekillenen bir süreç; toplumsal unsur, güvenliğin kimliksel yapısı ile ilgili bir süreç; çevresel unsur, insan faaliyetlerinin biyolojik çalışmalarına vurgu yapan bir süreçtir.¹⁸⁵ Sığınmacı ve mülteciler anlamında değerlendirme yapılırsa, tüm bu sektörel güvenlik unsurları, 2011-2018 arasında Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan krizde insanların aleyhine kullanılmış, en ılımlı görünen, toplumsal sektör anlayışındaki kolektif güvenlik algısı dahi, üniter temelde bir analize konu olmuş, aşırı sağ partilerin kazanımlarına dönüşmüştür.

c) Bölgesel Güvenlik Kompleksi (Bary Buzan): Buzan (İngiliz akademisyen Richard Little gibi düşünürlerin katkılarıyla) bu yaklaşımı değerlendirirken, öncelikle akla ilk gelen konu olan genel (evrensel) güvenlik yapısının önemi ile ilgili kuşkuları gidermeye çalışmıştır. Evrensel güvenlik yapısının önemini yadsımamak gerektiğini ama bölgesel güvenliğin de daha mantıklı bir çerçeveye oturduğunu söylemiştir. Kısacası, bölgesel güvenliğinin en önemli unsurlarından birisi, ülkeler arasında oluşan güvenlik bakış açılarının birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği gerçeğidir. Karşılıklı bağımlılık bağlamında değerlendirildiğinde ise, aynı bölgede bulunan ülkelerin bağımlılığının daha yoğun olacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır¹⁸⁶ (tüm bunlara vurgu yapılırken, Avrupa vb. coğrafyalardaki ‘indirgemeci bölgesel güvenlik perspektifi’nden de kurtulmak gerektiğinden bahsedilmiştir¹⁸⁷).

Ayrıca Buzan’ın bölgesel analizi, Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington’un ‘Medeniyetler Çatışması’ tezine de bir eleştiri niteliğindedir. Buzan’a göre, uluslararası sistem analizi yapılırken dikkatli olunmalı, din, etnik köken ve kültürel unsurlar üzerinden bir ayırım yapılarak çözüm analizi yapılmamalıdır. Asıl değerlendirme, bölgeler içinde

¹⁸⁴ Buzan, B., Weaver, O. (2003). *Regions and Powers. The Structure of International Society*. (First Edition). New York: Cambridge University Press, 76.

¹⁸⁵ Baysal ve Lüleci, *a.g.m.*, 71-72.

¹⁸⁶ Buzan, *a.g.e.*, 3-5.

¹⁸⁷ Karabulut, B. (2011b). *Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”*. (Birinci Baskı). Ankara: Barış Kitabevi Yayınları, 66-67.

oluşan alt sistemler ve bunlar arasındaki etkileşimler ve güvenlik problemleri üzerinden yapılan analizler olmalıdır. Böyle bir analiz yapılmasının temel nedeni ise, bölge içinde algılanan tehditlerin bölge dışındaki tehditlere göre daha yoğun ve ilişkisel olmasıdır. Buzan, bu ilişkinin oluşmasında ise kimi faktörlerin etkili olduğundan bahsetmiştir.¹⁸⁸ Bunlar şunlardır¹⁸⁹;

- Ülkelerin coğrafi yakınlığı,
- Bölge denklemi içindeki ülkelerin güvenliklerinin birbiriyle bağlantılı olması,
- Bölge ülkeleri arasında güç dengesi ve rekabet unsurlarının (tarihsel olarak dostluk ve düşmanlık ilişkileri ile paralellik gösteren) artması,
- Bölge ülkeleri arasında askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel unsurların dahil olduğu bir güvenlik bağının olması...

Sonuç itibariyle, Bary Buzan'ın bölgesel güvenlik analizini, Türkiye ve düzensiz göç rotasındaki Suriyeli sığınmacı sorunu bağlamında değerlendirmek gerekirse ilişkisel bir sonuç da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, ülkeler arasında var olması gereken işbirliği ve dayanışma, sadece negatif güç dengesi ve çatışma odaklı tarihsel olaylar bağlamında şekillenirse, tek başına Türkiye-Balkanlar rotasında değil, tüm Avrupa'da dostluklardan çok düşmanlıkların var olagelmiş olduğu görülecek ve ciddi bir iletişim eksikliği belirecektir. Bundan dolayı, pozitif unsurların da hesaba katılması ve sığınmacılara uygulaması kısmında bu olumlu unsurların da analiz edilmesi gerekmektedir.

Kısacası, Buzan'ın bu yaklaşımı gerçek manada hayat sahası bulabilirse, sığınmacı ve mülteci sorunu bölgesel çözüm odaklı bir güvenlikleştirmeye tabii olup başarı şansı artacak, aşırı-güvenlikleştirme (ABD ve diğer güçlü ülkelerin, kendi bölgeleri dışındaki coğrafyaları sözde-güvenlikleştirme=so-called securitization politikaları bu duruma örnek gösterilebilir)'nin de önüne geçilecektir.

¹⁸⁸ Buzan, *a.g.e.*, 53.

¹⁸⁹ Birdişli, F., Gören, M. (2018). "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği". *İran Çalışmaları Dergisi*, 1 (2), 15-16.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'YE YÖNELEN SİĞINMACI VE MÜLTECİ HAREKETLİLİĞİ: TARİHSEL SÜREÇ VE ULUSLARARASI HUKUK MEVZUATI

2.1. Uluslararası Yapıda Mültecilik Sürecinin Gelişimi

Sığınmacılık ve mültecilik, kavramsal olarak olmasa da eylemsel olarak insanlığın var oluşundan beri süregelen bir süreçtir. İlk ve Ortaçağ dönemlerinde, insanların göçebe yaşantılarından dolayı sürekli yer değiştirmeleri bu kavramların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Bu bahsedilen katkının yanında, bu durumu kısıtlayan yeni gelişmeler de cereyan etmiştir. İmparatorluklar döneminde yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlayan bu süreç, 17. yüzyıl başlarında etkinlik sahasını genişletmiştir. Bilindiği üzere, 1618-1648 yılları arasında Kutsal Roma İmparatorluğu ile Alman Prensları arasında 30 yıl savaşları cereyan etmiş, imzalanan Westphalia Barış Antlaşması günümüze kadar devam eden ve halen yaşanan sistemler bütününe alt yapısını oluşturmuştur. ‘Ulus-devlet’ olarak bilinen bu yapı, taş duvarlarla örülen kaleler ve tel örgülerle çevrilen sınırların temellerini de atmıştır (tüm bu içe kapanık ve çatışma dolu süreç, eski bir Roma atasözü olan; “*barış istiyorsan savaşa hazır ol=si vis pacem para bellum*” sözüyle de paralellik göstermektedir).¹⁹⁰

Tüm bunlardan sonra, 18. yüzyıl sonlarında Fransa’da başlayıp, Fransız general Napolyon Bonapart liderliğinde gelişip birçok ülkeye yayılan milliyetçilik hareketleriyle ulus-devlet yapısı daha da ön plana çıkmış, imparatorlukların içinden çıkan milliyetçi hareketler tüm dünyayı etkiler olmuştur. Bütün bu içe kapanan milli yapılara rağmen, I. Dünya Savaşı’ndan sonra sığınmacı ve mültecilerle ilgili ciddi gelişmeler de yaşanmaya başlamış, önceki kısımlarda bahsedildiği gibi, bunun örgütsel temsilcisi Milletler Cemiyeti, bireysel temsilcisi ise Norveçli kaşif ve bilim insanı Fridtjof Nansen olmuştur. Savaş sonrası yaşanan gelişmelerin kökenine inildiğinde ise kimi bilgileri vermek gerekmektedir.

¹⁹⁰ Vietti, F., Tibaldeo, R. F. (2015). “A Human Rights and Ethical Lens on Security and Human Dignity: The Case Study of Syrian Asylum Seekers”. *Information and Security: An International Journal*, 33 (1), 36.

Bilindiği üzere, değişen dünya dengeleri sonucu I. Dünya Savaşı patlak vermiş, bu dönem kanlı çatışmalara sahne olmuştur. 1917 Ekim Devrimi ile Rusya’da ihtilal gerçekleşmiş, 1918-1922 yılları arasında Muhafızlar (Menşevikler) ile Bolşevikler çatışma içine girince iç savaş yaşanmış, hem bu olaylarla hem de oluşan kıtlıkla birlikte 3 milyona yakın sığınmacı ülkesini terk etmek zorunda kalmış, 1921-22 yılları arasında Fridtjof Nansen öncülüğünde bir program hazırlanmıştır. Vatansız durumuna düşen sığınmacılara da ‘Uluslararası Nansen Pasaportu’ adı altında bir kimlik belgesi dağıtılmış, bu kişiler Almanya, Fransa ve ABD gibi ülkelere yerleştirilmişlerdir.¹⁹¹

1921 yılıyla birlikte mültecilerle ilgili çalışmalar artmaya devam etmiş, Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütler ve Kızılhaç gibi sivil toplum kuruluşlarının çabalarıyla Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi kurulmuş, yetkileri belli çerçevelerle çizilmiş yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yukarıdaki bölümde de bahsedildiği gibi, bu mülteci ofisinin çalışma sahasını Rusya’dan kaçan sığınmacılar ve sonraki dönemlerde Türk, Yunan, Ermeni ve Bulgar kökenli olan ya da Asya ve Afrika bölgesinden gelen binlerce sığınmacı ile birlikte, milliyeti olsun ya da olmasın birçok farklı kişi oluşturmuştur. O dönem için bütünsel bir sığınmacı ve mülteci yapısı oluşturulamadığı için, I. Dünya Savaşı’na taraf olan ülkeler arasında azınlık antlaşmaları yapılmış ve bu antlaşmalarla yetinilmek zorunda kalınmıştır. Sonraki dönemlerde ise bu antlaşmalar, Almanya ve Avusturya gibi ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.¹⁹²

Tüm bu çalışmaların yükünü, yoğun çalışmaları ve üstün başarılarıyla sağlayan Fridtjof Nansen olmuş, tarihe adını altın harflerle yazdırmıştır. Günümüzdeki birçok sığınmacı ve mülteci sisteminin temellerinin atıldığı bu dönemde, bireysel bazda kimi çabalar ön plana çıksa da, örgütsel ve sivil toplum yapısında kimi eksikliklerin var olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Bu dönemde, Avrupa’da ve dünyanın birçok bölgesinde demokratik ülke sayısının az olması ve faşist yapıların güçlenip yayılmasıyla dünyayı tehdit eden unsurlar çoğalmış, ihtimal dahilindeki bir savaşı engelleme çabaları, sığınmacı ve mülteci antlaşmalarının yapılmasını da engellemiştir. Faşist ve Nazi görünümündeki rejimlerin milliyetçi yapıları, bu durumu engelleyen en önemli unsurlardan birisi olmuştur.

¹⁹¹ “Fridtjof Nansen”, *a.g.e.*

¹⁹² Betts, A., Loescher, G., Milner, J. (2017). *BMMYK: Mülteci Koruma Siyaseti ve Pratiği*. (Birinci Baskı). (Çev. Ö. E. Koç). İstanbul: İKÜ Yayınevi. (Eserin orijinali 2008’de yayımlandı), 28.

İki savaş arası bu dönemde evrensel bir sığınmacı ve mülteci tanımı oluşturmamayan, yüksek komiserliğin bütçesini ve yüksek komiserin yetkilerini kısıtlayan ülkesel tekel (Fransa, İngiltere vb.) yapılar, ‘demokratik’ olmalarına rağmen etkili bir süreç oluşturmamıştır. 1931’de Japonya’nın Mançurya’yı, 1935’te İtalya’nın Habeşistan (Etiyopya)’ı işgali ve 1938’de Almanya’nın Avusturya’yı ilhakına ciddi bir tepki göstermeyen Milletler Cemiyeti oluşumu, bu kuruma olan güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Ayrıca bu durum, örgütün sığınmacı ve mülteci sorunlarına ciddi bir eğilim göstermesini de engellemiştir.¹⁹³

Bilindiği üzere, bu yaşanan işgal ve ilhak süreçlerinin ciddi bir nedeni vardır. Bu neden, günümüzde yaşanan sığınmacı sorunlarıyla da ciddi bir bağlantı noktası oluşturmıştır. Kısacası, 1973 ve 2008 ekonomik krizleriyle bağlantılı olan sığınmacı, mülteci ve göçmen konuları ilk etapta 1920’lerin sonunda başlamış, sonraki dönemlerde de benzer sonuçlara neden olmuştur. Bunlardan ilki olan 1929 yılı ekonomik krizinden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

1929 yılında başlayan, 1930 yılında etkisini artıran ve uzun yıllar boyunca birçok olumsuz durumu bir domino etkisi gibi baskı altına alacak Büyük Buhran (The Great Depression) başlamış¹⁹⁴, Adolf Hitler’in Nazi partisi de bu gelişmelere paralel olarak iktidara gelmiştir. Bu olaylara neden olan koşullar da yine bu bölgede yaşanan gelişmelerle ortaya çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan büyük bir yenilgiyle çıkan Almanya, Versay Antlaşması ile Fransa’ya 50 milyar dolara yakın borç ödemeye başlamış, ABD’den aldığı kredilerle bu borcu kapatmaya çalışmıştır. Yaşanan ekonomik krizle (1929) birlikte New York borsasında hisse senetlerinde düşüş yaşanmış, ABD, Almanya’ya kredi sağlayamayınca Almanlar Fransa’ya olan borcunu ödeyemez olmuş, Fransa da, Almanya’nın yoğun altın ve kömür madenlerinin bulunduğu Alsas-Loren bölgesini işgal etmiş, Almanya’da işsizlik hat safhaya ulaşmış, çaresiz kalan Alman halkı Hitler’in vaatlerine inanmak zorunda kalmıştır.

Bütün bunların sonucunda, yönetime gelen Adolf Hitler iktidarı, gittikçe daha despot ve izolasyonist bir hal almış, Hitlerin büyük Reich’i¹⁹⁵ kurma çabaları II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesine neden olmuştur. Bu süreçlerin sonucunda, 70 milyona yakın insan ölmüş,

¹⁹³ Betts, *a.g.e.*, 29.

¹⁹⁴ Betts, *a.g.e.*, 29.

¹⁹⁵ Nazi Almanya’sı Üçüncü Reich olarak bilinir. Reich, Almanya’nın güçlenip egemenlik alanını genişlettiği dönemlere verilen addır.

milyonlarcası sakat kalmış, yüz binlercesi de evsiz-barksız kalarak ülke içinde yerinden edilmiş kişi durumuna ya da ülke dışına çıkıp sığınmacı konuma düşmüştür. Savaşın devam ettiği dönemde de, yani 1943 yılında, Müttefik Kuvvetler tarafından Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (United Nations Relief and Rehabilitation Administration-UNRA) kurulmuş, yetkileri sınırlı olan, gerçek bir sığınmacı ve mülteci örgütü olamayan bir çizgide kalmıştır. Daha sonraları UNRA, Avrupa’da çok sayıda sığınmacının Yalta Antlaşması ile ülkelerine gönderilmesinde ciddi bir rol oynamış, ama oluşan olumsuz imajından da kurtulamamıştır. Bunun en büyük nedeni ise, bu insanları herhangi bir sığınmacı mülakatına sokmadan, iradeleri dışı bir eyleme tabii tutması olmuştur.¹⁹⁶

1945 yılında Birleşmiş Milletler’in kurulmasıyla bu sıkıntıların çoğunun biteceği konusunda umutlar yeşerse de ciddi bir başarı oluşmamıştır. Dünya, ABD ve SSCB arasında Batı ve Doğu bloğu olarak ikiye ayrılmış, prestij savaşları başlamıştır. Özellikle SSCB, başka ülkelerde sığınmacı olan vatandaşlarının ülkeye geri dönmesi için baskı yapmaya başlamış, dönmeyenlere ‘savaş suçlusı’ ya da ‘vatan haini’ damgası vuracağını belirtmiştir. Ülkelerin günümüzde var olan çıkar ve güç çatışmaları o zamanlar da belirgin bir biçimde hayat sahası bulmuş, bu durumdan en zararlı çıkan yine sığınmacı ve mülteciler olmuştur.¹⁹⁷

Ayrıca, bu süreç devam ederken insan hakları alanında yaşanan gelişmeler de sığınmacı ve mülteci haklarına pozitif katkı sağlamıştır. 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)’nde de sığınma olgusundan bahsedilmiş, oluşturduğu ‘hak’ kavramına vurgu yapılmıştır.¹⁹⁸ İHEB’nin 14. maddesinde de bu durumdan bahsedilmiştir. Bu maddede; ‘oluşacak bir zulüm karşısında, başka ülkelere sığınma ve gerekli olanaklardan yeterli bir biçimde yararlanma hakkı vardır’ denilmiştir.¹⁹⁹ O dönemki bu kısa tanım dahi, giriş mahiyetinde olduğu ve gelecek için öngöründe bulunma imkanı sağladığı için birçok sığınmacı politikasına yol gösterici nitelikte olmuştur (sonraki kısımlarda da belirtileceği üzere, bu bahsi geçen olumlu gelişmelerin, Suriyeli sığınmacılar örneğinde olduğu gibi

¹⁹⁶ Betts, *a.g.e.*, 30.

¹⁹⁷ Betts, *a.g.e.*, 30-31.

¹⁹⁸ Beter, Ö. (2006). *Sınırlar Ötesi Umutlar: Mülteci Çocuklar*. (Birinci Baskı). Ankara: SABEV (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı) Yayınları, 12.

¹⁹⁹ İnternet: “Universal Declaration of Human Rights”. *United Nations*. Web: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf adresinden 23 Nisan 2019’da alınmıştır.

eylemsel boyuta ulaşamadığı takdirde gerçek bir başarı şansı yakalayamayacağı da aşıkardır).

1950’li yıllara gelindiğinde ise, ciddi bir uluslararası mülteci kuruluşunun olmayışı büyük bir eksiklik olarak göze çarpmış, Birleşmiş Milletler tarafından 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuş, ardından da birçok anlaşma ve sözleşme faaliyete geçmiştir. Bu anlaşma ve sözleşmeler bağlamında değerlendirildiğinde, sığınmacılar ve mülteciler için milat niteliğinde olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü, o ana kadar sığınmacı ve mültecilerle ilgili oluşan tüm kararların bir bütününi teşkil etmiş, gelecekte bu konuda oluşacak çoğu anlaşma ve sözleşmenin de iskelet sistemini oluşturmuştur. Şu ana kadar anlatılan somut bilgilerin ve soyut analizlerin temel noktasında da belirleyici olmuştur. (Ayrıca belirtmek gerekir ki, AB ve Balkanlar’daki kötü kamp koşullarında mahsur kalan sığınmacılar bağlamında değerlendirildiğinde, bu anlaşma ve sözleşmelerin çerçevesini oluşturan ‘Batı Medeniyeti’, anlaşma ve sözleşmeleri uygulama kısmına geldiğinde sınıfta kalmış, bu eksikliğini giderme noktasında telafi edici çözümler bulamamıştır).

2.1.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi

1951 Cenevre Sözleşmesi’nin oluşum dönemine bakıldığında, II. Dünya Savaşı’nın yıkıntılarından kurtulmaya çalışan bir Avrupa ve dünyanın birçok köşesinde sayıları artan sığınmacı ve mültecileri görmek şaşırtıcı olmamıştır. Bu durumları örneklerle anlatmak ve Cenevre Mülteci Sözleşmesi’ne katkısına değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Bilindiği üzere Asya coğrafyasında, 1947 yılında Britanya’nın bölgeden tamamen çekilmesiyle Hindistan ve Pakistan gibi ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmişler, egemenlik mücadelesi çatışmalara neden olmuş, oluşan savaş sonucu her iki ülkeden de diğer bölgeye geçen sığınmacılar ciddi bir problem teşkil etmiştir. Aynı şekilde, 1948 yılında İsrail’in kurulmasıyla yaşanmaya başlanan Filistinli sığınmacı sorunu da (günümüzde dahi bu insanlar Lübnan vb. ülkelerde kötü koşullara yaşamakta, hak ihlallerine maruz kalmakta, mültecilik statüsünün ötesine geçememiş görünmektedir) büyük problem oluşturmuş,

sığınmacı ve mülteci hak ve sorumlulukları bağlamında kurumsal ve yasal eksikliklerle daha görünür olmuştur.²⁰⁰

Bu durumları anlamak için, öncesinde yaşanan ve bu gelişmelerle paralellik seyreden olaylar silsilesine bakmakta fayda vardır. II. Dünya Savaşı'nın sonunda, Milletler Cemiyeti miladını doldurmuş, 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler'in çaba ve çalışmaları sığınmacılar ve mülteciler ile ilgili kurumsal sürecin tamamlanmasına yardım etmiş, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin 1950 yılında kurulmasına kadar giden süreç devam etmiştir. Görev süresi üç yıl olarak belirlenen, 'sadece 1 Ocak 1951 yılında önce olan olaylarla' ilgili sığınmacı ve mülteci politikalarına odaklanan BMMYK, yaşanan gelişmelerle misyonunun genişlemesine şahit olmuş, 1967 New York Protokolü ile birlikte gelen, '1 Ocak 1951 yılından önce olan olaylarla ilgili sığınmacı politikalarının incelenmesine yönelik tarih kısıtlamasının kaldırılmasını' da onaylamıştır.²⁰¹

Sonuç itibariyle, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'sında ortaya çıkan sığınmacı ve mülteci politikaları bağlamında beliren 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi, hem Avrupa ile kısıtlı gibi görünen koruma politikalarının, hem de tarihsel ve coğrafi kısıtlamaların (1967 New York Protokolü ile) önüne geçerek kendini yenilemiş, birçok sorunun çözülmesine hizmet etmesinin yanında, sığınmacı ve mülteci politikaları bağlamında hukuksal bir milat olarak da kabul edilmiştir. Sözleşme'nin başlangıç kısmında ifade edilenlerden ve içeriğindeki önemli kısımlardan (maddelerden) bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

2.1.1.1. Sözleşmenin Giriş Kısmı

28 Temmuz 1951 yılında imzalanan (144 ülke tarafından) sözleşme, imzalandıktan 3 yıl sonra, yani 22 Nisan 1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin giriş kısmında, ülkelerin işbirliği yapması, daha önce yapılan anlaşma ve sözleşmelerin birleştirilerek bir bütün oluşturması gibi konulardan bahsedilmektedir. Bunların dışında, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne atıfta bulunularak, bu Beyanname'nin içeriğinin soyut bağlamda sözleşmeye aktarılması noktasında hem fikir olunduğundan söz edilmektedir.²⁰²

²⁰⁰ Byman, D., Speakman, S. (2016). "The Syrian Refugee Crisis: Bad and Worse Options". *The Washington Quarterly*, 39 (2), 48.

²⁰¹ Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 46-47.

²⁰² "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 14.

Ayrıca sözleşmenin giriş kısmında, Birleşmiş Milletler'in sığınmacı ve mülteciler için çalışmalar yürüttüğünden bahsedilmekte, temel hürriyetler ve insan hakları bağlamında oluşturmaya çalışılan olumlu sürecin etkisine vurgu yapılmakta ve BM'nin sığınmacılara yönelik pozitif ilgisinden bahsedilmektedir. Sığınmacı ve mültecilerle ilgili oluşacak yükün devletler arasında gerginlik yaratmaması için, ülkelerin, sorumluluklarının bilincinde olması ve gereken yardımları yapmaları gerektiğinden bahsedilmiştir. Bütün bunlara ek olarak, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri'nin stratejik bir göreve sahip olduğundan, devletler arasında oluşan uyum sürecinde denge unsuru olduğundan ve işbirliği sürecini yönetip tarafsız davranması gerektiğinden bahsedilmiştir.²⁰³

Yukarıda bahsedilen amaçlara bakıp günümüz uygulانیş biçimleriyle karşılaştırma yapılırsa ciddi farklar ortaya çıkmaktadır. Yazının temel olgusu olan Suriyeli vb. sığınmacılar bağlamında değerlendirildiğinde ise, özellikle AB ve Balkan ülkelerinin, ülkelerarası işbirliği ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin uygulانیş anlamında sınıfta kaldığını da belirtmek gerekmektedir. 2018 itibarıyla dünyadaki sığınmacı, mülteci ve ülkesinde yerinden edilmiş kişi sayısı 70 milyona yaklaşmıştır.²⁰⁴ Sayının artmasıyla maddi ve manevi anlamda işbirliğinin önemi de artmıştır. Ne BM'nin ne de diğer resmi örgütlerin, sığınmacı ve mülteci haklarının tarafsız bir biçimde uygulanması noktasında uluslararası topluma katkıları yeterli düzeye ulaşamamıştır. Elbette burada ülkelere de büyük sorumluluklar düşmektedir. G-8 vb. gelişmiş ülkelerin maddi anlamda yeterli desteği sağlamaması, dünyanın birçok yerinde sığınmacı zulmünün yaşanmasına neden olmaktadır. Bu şartlar altında, Cenevre Sözleşmesi'nden, diğer uluslararası ve bölgesel mülteci anlaşma ve sözleşmelerden etkili bir biçimde uygulanma sahası beklemek pek gerçekçi olmayacaktır.

2.1.1.2. Sözleşmenin İçeriği ve Mülteci Tanımı

Yazının ilk kısımda tanımlamaların belli başlı yapısı verilip analizi yapılmış olduğundan, değinilmeyen kısımlara değinilecek, Suriyeli sığınmacılar özelinde analizler yapılacaktır. İlk olarak Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanıma değinilmesi gerekecektir. Sözleşmenin 1. maddesinin A(2) fıkrasında şu ifadeler vardır;

Mülteci, 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle, zulme

²⁰³ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 13.

²⁰⁴ "Global Trends: Forced Displacement in 2018", *a.g.e.*, 2.

uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut milliyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi ya da kişiler²⁰⁵

olarak tanımlanmaktadır.

Tanımda görüleceği üzere, ‘belli bir zulme uğrama, ülkesini terk etme, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrama’ şeklinde ifadeler yer almıştır. Günümüz koşulları bağlamında değerlendirildiğinde ise, geniş perspektiften bir bakışı ve birçok kesimden insanı kapsadığı sanılan bu tanım dahi, sığınmacı isteklerini gerektiği şekilde karşılayamamaktadır. Elbette ki, tarafsız bir değerlendirme yapılabilmesi için o dönemin koşulları da düşünülmelidir. Dönemin koşulları bağlamında değerlendirildiğinde ise, devrim niteliğinde bir sözleşme olduğu gerçeği de inkar edilemez bir gerçektir. Ek olarak bu sözleşme, günümüzdeki birçok ülke tarafından referans alınmış, sığınmacı ve mülteci işlemleri buna göre yapılmaya çalışılmış ve çalışılmaktadır.

Ayrıca, sonraki dönemlerde yapılan sözleşme ve anlaşmalarda, bu sözleşmede var olan kimi eksiklikler giderilmiştir. İleriki kısımlarda bu sözleşme ve anlaşmalara değinilecektir. Tüm bunları anlatmadan önce, Cenevre Sözleşmesi’nin tanım kısmında yapılan ciddi hataya ve değişime uğrama sürecine değinmek gerekmektedir. 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’ndeki tanımda bahsedilen durum 1. maddenin B(1) fıkrasında belirtilmiş, aşağıdaki ifadelerle açıklanmıştır;

Bu sözleşme;

a) 1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar [1. maddenin B(1/a) fıkrası]; veya,

b) 1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar anlamında anlaşılacak ve her taraf devlet bu sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada, bu sözleşmeye göre taahhüt ettiği ve yükümlülükler bakımından ise bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır [1. maddenin B(1/b) fıkrası].²⁰⁶

denilmiştir.

²⁰⁵ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 14.

²⁰⁶ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 15.

Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, bazı ifadeler ayrımcı ve bölgesel bir anlam oluşturmuştur. Bunlardan birincisi; “*1 Ocak 1951’den önce cereyan etmiş olaylar*” ifadesi, ikincisi ise; “*Avrupa’da meydana gelen olaylar*” ifadesidir.

Bunlardan ilki olan, ‘1951 yılından önce meydana gelen olaylar bağlamında sığınmacı politikası oluşturulması’ durumu, zaman kısıtlaması bağlamında ciddi bir engel teşkil etmiş, sığınmacılar için dezavantaj oluşturmuştur. Uluslararası bir anlaşma perspektifinde oluşturulan Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin indirgemeci bakış açısıyla hareket etmesi, evrensellik amacından uzaklaşmasına neden olmuştur. Kimi yazarlara göre ise bu durum, Sovyetler Birliği’nden kaçan insanlar için çıkarılmış bir maddeydi.²⁰⁷ Ama asıl olarak bu yıllardan, yani 1951’den itibaren sığınmacı ve mülteci krizi artmaya başlamış, günümüze kadar 70 milyon kişiye ulaşmıştır.²⁰⁸

BMMYK gibi evrensellik ve tarafsızlık iddiasındaki bir örgütün, bu tarih sınırlamasıyla kendi ideallerine ters düştüğü, 50’li ve 60’lı yıllardaki yoğun sığınmacı, mülteci ve göç akınına çare olması muhtemel bir sözleşmenin alanını daralttığı gerçeği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, sözleşmenin başlangıç kısmındaki; ‘insanların, fark gözetmeksizin bu haklardan yararlanması’²⁰⁹ açıklaması da bu durumla çelişmiştir. Eğer bu sözleşme, belli bir grup veya kitle için yapılmışsa ve zaman sınırlaması içeriyorsa, 1920 ve 1930’larda var olan; ‘sadece belli bir topluluk ya da kimlikteki kişiler için oluşturulmuş anlaşma ve sözleşmelere’ uygulanan bir sürecin işlemesi ve özel bir adla ifade edilmesi gerekmiştir.²¹⁰

İkinci durum ise, Cenevre Sözleşmesi’nin 1. maddesinin B(1/a) fıkrasında bahsedilen, ‘Avrupa’da meydana gelen olaylar’ ifadesidir. Sözleşmeyi imzalayan devletlere çekinceleri sorulmuş, ‘Avrupa dışında olan olaylar’ için koruma sağlanamaması durumu ortaya çıkmıştır. Süre kısıtlamasının yanında bölge kısıtlaması da gerçekleşince koruma statüsü daraldıkça daralmış, yukarıda bahsedildiği gibi, ‘evrensellik’ perspektifinin dışına çıkmıştır. Sonraki dönemlerde bu eksiklikler düzeltilse de, Türkiye ve bazı ülkeler

²⁰⁷ Beter, *a.g.e.*, 13.

²⁰⁸ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 2.

²⁰⁹ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 13.

²¹⁰ Fridtjof Nansen’in 1920’lerde, Sovyet, Rum ve Ermeni vatandaşlar için oluşturduğu özel anlaşma ve sözleşmelere ilaveten, 1930’larda Nazilerin zulmünden kaçan Alman vatandaşları için de özel mülteci anlaşmaları oluşturulması vb. durumlar buna örnektir.

(Madagaskar, Monako ve Kongo) bu çekinceyi (coğrafi şartı) uygulamaya devam etmiştir²¹¹ (ayrıca, hem oluşacak evrensel dönüşüme, 1967 New York Protokolü'ne, hem de Türkiye'nin verdiği kararlara sonraki kısımlarda detaylı bir biçimde değinilecektir).

Bu iki kararla, tarih sınırlaması bağlamında kesin bir çizgi oluşmuş, coğrafi kısıtlama ise ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır. New York Protokolü'nün 7(3). maddesinde de bu durum açıkça görülmektedir. Ayrıca ülkelerin çoğu, bu haklarını, 'sadece Avrupa'da yaşanan sığınma olayları' çerçevesinde değerlendirip uygulama alanına aktarmıştır. Bu ülkelere kimi seçenekler de bırakılmıştır. Eğer 'Avrupa ülkelerinde olan olaylar' bağlamında sığınmacı değerlendirme ölçütü oluşturacaklarsa, bu ülkelere, 'BM Genel Sekreteri'ne gönderecekleri bir notla kısıtlamayı kaldırabilecekleri, dünyanın herhangi bir yerinden gelen sığınmacıya mültecilik statüsü verebilecekleri' konusunda bir hak da tanınmıştır.²¹² Ayrıca belirtmek gerekir ki, sonraki dönemlerde oluşacak sığınmacı-mülteci anlaşma ve sözleşmelerinde, detaylı tanımlamaların yanında eksik tanımlamaların da var olduğu görülse de, 'dönemin koşulları bağlamında, insanların, dini, ırkı, milliyeti, siyasi düşünceleri ve belli bir gruba mensubiyeti'²¹³ nedeniyle, başlarına gelebilecek zulme çare bulunması anlamında olumlu bir sözleşme ortaya çıktığı' gerçeği de inkar edilemez.

Sözleşmenin bahsedilmesi gereken diğer bir önemli maddesi de 33. maddenin 1 ve 2 numaralı fıkrasıdır. Bu maddenin ilk fıkrası, hem genel anlamda uluslararası hukukun hem de spesifik bağlamda sığınmacı ve mülteci konusunun temel prensiplerinden birisi olmuş, Uluslararası Toplum tarafından da genel kabul görmüştür. Bu ilke, geri-göndermeme (non-refoulement) ilkesidir. Kısacası, 'sığınmacı ya da mültecilerin, zulüm görme riski olan yerlere gönderilememesi' anlamına gelen ilkedir. Bu maddede şu ifadelere yer verilmiştir; *"hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir."*²¹⁴

²¹¹ İnternet: "Türkiye'deki Suriyeliler-Özel Rapor". T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman). Web: <https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/files/basic-html/page71.html> adresinden 31 Mart 2019'da alınmıştır.

²¹² "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", a.g.e., 49.

²¹³ 'Belli bir gruba mensubiyeti' ifadesi ilk etapta tanımın içinde yer almamıştır. BM'deki İsveç delegesinin teklifi üzerine tanıma eklenmiştir. Böylece kapsadığı kişi sayısı genişlemiştir, Aleinikoff, T. A. (2001). "Membership in a Particular Social Group": Analysis and proposed conclusions. *Background Paper for "Track Two" of the Global Consultations (UNHCR 2002)*, s. 4.

²¹⁴ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", a.g.e., 29-30.

Bu maddeden anlaşılacağı üzere, sığınmacı ya da mültecinin ülkesel sığınma hakkı, bir devletin tekelinde değil, uluslararası hukukun koruması altındadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 15.²¹⁵, 16.²¹⁶ ve 90.²¹⁷ maddeleri de bunu doğrular niteliktedir. Bu maddeler aracılığıyla, 'ülke içi hukuk maddesi ile uluslararası hukuk maddesi uyumsuzluk konusu olduğunda uluslararası hukuk kuralı üstün gelecektir' şeklinde bir anlam da ortaya çıkmaktadır. Geçmiş olaylara bakıldığında, birçok ülkede bu kuralın uygulanmadığı²¹⁸ birçok örnek olsa da, bu tür olumsuz haller kuralın hiçbir nedenle uygulanmayacağı anlamına gelmemektedir. Sonuç itibarıyla, geri-göndermeme ilkesi uygulanırken, maddede de bahsedildiği üzere, ırk, din ve milliyet ayrımı gözetilmeksizin bu kurallar uygulanmalıdır.

Ayrıca Milletler Cemiyeti vb. kurumların, uluslararası olaylar perspektifinde ciddi bir başarı elde edememesi, hak ve hukuk sürecini de zayıflatmıştır. 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ise, daha çok ülke tarafından onaylandığı ve Uluslararası Toplum tarafından daha prestijli bir sözleşme olarak görüldüğü için başarı şansı da bir o kadar fazla olmuştur.

Suriyeli sığınmacılar bağlamında değerlendirildiğinde ise, geri-göndermeme ilkesinin açık bir ihlalinin yaşandığı gerçeği de ortaya çıkmaktadır. Balkan coğrafyasında yaşadıkları zulme (Cenevre Sözleşmesi'nin tanım kısmındaki şartta bahsedildiği üzere) rağmen sınır-dışı ihlallerine maruz kalmışlar, çoğu zaman sığınmacı ve ilticacı prosedürlerine dahil edilmemişlerdir. Suriyeli sığınmacı akınının en yoğun olduğu 2014-2016 yılları arasında, o dönem için Almanya, İsveç ve İtalya gibi ülkelerin olumlu tavırlarına rağmen, Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Avusturya ve Polonya gibi ülkeler muhalif çizgide yer almışlar, Suriyeli vb. sığınmacıların kendi ülkelerinde olmasından rahatsızlık duyduklarını ve

²¹⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (madde 15)*: "Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.", İnternet: "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası". T.C. *Mevzuat Bilgi Sistemi*. Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden 31 Mart 2019'da alınmıştır, 132.

²¹⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (madde 16)*: "Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.", "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", *a.g.e.*, 133.

²¹⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (madde 90)*: "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.", "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", *a.g.e.*, 151.

²¹⁸ İsrail devletinin tüm hukuksal ihlallerine, Filistin topraklarını işgal durumuna karşın uluslararası davalar olsa da, ya işleme alınmamış ya da İsrail lehine sonuçlanmıştır. Bu sadece tek bir örnektir. Bu vb. birçok hak ihaleli ne ahde vefa ilkesine ne de insan hakları anlaşma ve sözleşmelerine uygun değildir.

duyacaklarını belirtmişlerdir. Sonraki kısımlarda bu konuyla ilgili yasal süreçten (‘mülteci kotası şartı’ vb.) bahsedilecektir.

Değınilmesi gereken diğler önemli husus, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin 33. maddesinin 2. fıkrasıdır. Her ne kadar 1. fıkranın sığınmacı ve mülteciler için olumlu bir prosedür olduğu sonucu ortaya çıksa da, bu tür bir koruma hakkının sınırsız olduğu izleniminin oluşmaması için kimi önlemler de alınmıştır. Bu önlemler şu ifadelerden anlaşılmaktadır;

bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliğı için tehlikeli sayılması yolunda ciddi emareler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.²¹⁹

Sözleşme’nin 32. maddesinin 1. fıkrasında; ‘ulusal güvenlik ve kamu düzeni harici bir durumda mültecinin sınır-dışı edilemeyeceğı’ ifade edilmiştir. Sonraki dönemlerde imzalanıp onaylanan sığınmacı ve mülteci anlaşma ve sözleşmelerinde bu duruma, kamu sağlığı ve ahlakı gibi kavramlar da eklenmiş, geri-gönderme prosedürleri kolaylaştırılmıştır. Bu konuda kesin çizgiler çizilmediğı için, sığınmacıların, önem arz etmeyen nedenlerle mağdur olma olasılığı da artmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları ve sonrasında Batılı ülkelerde yaşanan terör tehlikesi nedeniyle, hiçbir suça karışmamış Müslüman sığınmacılar da, ‘ulusal güvenlik’ ve ‘kamu düzeni’ni bozdukları gerekçeleriyle (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın güvenlik temelli kararları tam olarak uygulanmadan)²²⁰, ya bu ülkelerin sınırlarından içeriye girememişler ya da sınırı geçtikten sonra geri gönderilmişlerdir. İnsan haklarına ve sığınmacı koruma prosedürüne aykırılık teşkil eden bu durum, ulusal çıkarlar bağlamında değerlendirilmiş, sığınmacı ve mülteci haklarının ilerlemesine engel olmuş ve bu gibi hakların ya gerilemesine ya da yerinde saymasına neden olmuştur.

2.1.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 New York Protokolü

Mülteci ve sığınmacı hakları bağlamında bir milat olarak kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin yürürlüğü girme ve uygulama alanı bulmasından sonra da kimi sıkıntılar

²¹⁹ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 30.

²²⁰ Karabulut, B. (2011a). “Helsinki’den Astana’ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT’in Geleceğı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 4 (8), 72-73.

devam etmiş, özellikle Cenevre Sözleşmesi'nin kısıtlayıcı unsurları eleştirilerin odağına oturmuştur. Bu bağlamda, 16 Aralık 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla kabul edilen, 2 Ekim 1967 tarihinde de yürürlüğe giren New York Protokolü bazı sıkıntılara çözüm getirmiştir. Dünya dengelerinin değişmesi nasıl ki BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) gibi örgütlerin sınırlı süreli (3 yıl vb.) olan yapılarını değiştirip bunları uzun süreli bir düzleme dahil etmişse, eksik yönleri olan anlaşma ve sözleşmelerin kimi maddelerinin tekrardan gündeme gelerek tartışma konusu olmasını da sağlamıştır. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'nde bahsedilen ve tartışma konusu olan maddeler ise şunlardır;

- a) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar [1. maddenin B(1/a) fıkrası]; veya,
- b) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar anlamında anlaşılacak ve her taraf devlet bu sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada, bu sözleşmeye göre taahhüt ettiği ve yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır [1. maddenin B(1/b) fıkrası].²²¹

Bu kararlardan sonra ve 1945-1951 yılları arasında Avrupa'da ve dünyada yaşanan birçok sığınmacı ve mülteci problemiyle birlikte, sığınmacı ve mülteci sıkıntılarının artmasının önüne geçilememiş, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 'tarih kısıtlaması' maddesi büyük bir sorun teşkil etmeye başlamıştır.²²² Bundan dolayı bu madde 1967 yılında kaldırılmıştır.²²³ Elbette ki bu kararın alınmasında, 1951 öncesinde yaşanan büyük sıkıntıların önemli payı olmuştur. Bu yaşanan sıkıntı ve eksikliklerin nedenlerini tarihsel olaylarla bağlantılı olarak anlatmak gerekirse şunlar söylenebilir.

II. Dünya Savaşı'nın yıkıntılarla dolu yıllarından sonra milyonlarca insan, ya ülke içinde ya da ülke dışında evsiz-yurtsuz kalmış, yeni önlemler gündeme gelmiştir. Bu sorunların yanında yeni gelişmeler cereyan etmiş, 1947 yılında Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlıklarını kazanmaları ile 5 milyona yakın Hindu Pakistan'dan Hindistan'a, 5 milyona yakın Müslüman da Hindistan'dan Pakistan'a geçmiştir (ayrıca bu dönemde, uzun süre vatandaşlık alamamış insanlar da olmuştur). 1948 yılında İsrail Devleti'nin kuruluşuyla Filistinli vatandaşların çoğunluğu topraklarından çıkarılmış, az bir kısmı da topraklarını satıp Avrupa'ya yerleşmiştir. 1948 yılında başlayan bu sıkıntılar halen devam etmekte,

²²¹ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 15.

²²² Doğan, K. (2008). *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 51-53.

²²³ Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 46-47.

Lübnan ve Ürdün gibi komşu ülkelerde mülteci statüsünde yaşamalarına rağmen ikinci sınıf insan olarak zor şartlarda yaşamakta olan mültecilerin sayısı da az değildir. Ayrıca, bu mülteciler için ayrı bir yardım kuruluşu (Birleşmiş Milletler Yakınoğu Filistin Mültecilerine Yardım Ajansı) kurulmasına rağmen mağduriyetleri engellenememiş, halen vatansız olarak zor şartlarda (kendileri için kurulan derme çatma evlerde-banliyölerde) yaşamaktadırlar.

Tarihsel döneme kısaca değindikten sonra, tekrardan 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden 1967 New York Protokolü'ne²²⁴, yaşanan gelişmelere, ne tür etkilere neden olduğuna ve eksik yönleri bağlamında kısa bir analizine değinmek gerekirse şunlar söylenebilir. Yukarıda bahsedilen tarihsel ve bölgesel kısıtlamaların Protokol ile kaldırılmasından sonra, sığınmacı ve mülteci haklarının indirgemeci (bölgesel) bir bakış açısından daha evrensel bir bakış açısına yöneldiği görölmüş, dünyanın her bir köşesinde yaşanan olay ve gelişmelerle ilgilenilmeye başlanmıştır. Tarihsel kısıtlamanın kaldırılması ile de, daha çok sığınmacı ve mülteciye ulaşabilen, gündemdeki konuların daha kısa sürede çözülebildiği bir süreç oluşmuş, geleceğe yönelik umutlar ve proje öngöröleri çeşitlenmiştir.²²⁵

Bu küresel gelişmeler tüm hızıyla devam ederken Türkiye de bu Protokolü imzalayan ülkeler arasında yer almış, 'sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucu gelen kişilere mültecilik statüsü verileceğini' beyan etmiştir.²²⁶ Bu durumlardan dolayı, Türkiye'ye en çok sığınmacının geldiği Orta Doğu, Orta Asya ve Afrika gibi ülkelerinden gelenler mültecilik statüsü alamamış, başka bir üçüncü ülkeye geçmek için Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmışlardır. Türkiye'nin dışında bu coğrafi çekinceyi devam ettiren diğer ülkeler ise Madagaskar, Monako ve Kongo olmuştur.²²⁷ Türkiye'nin koyduğu bu coğrafi çekince ile Suriyeli sığınmacılar mültecilik statüsü alamamış, 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile 'geçici koruma' statüsü (madde 91)²²⁸ bağlamında değerlendirme sürecine dahil olmuşlardır. Halen birçok konuda eksik yönlerin oluşmasında

²²⁴ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 46-50.

²²⁵ Yılmaz, S. (2016). *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 36-37.

²²⁶ İnternet: "Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin onaylanması hakkında kanun". *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf> adresinden 31 Mart 2019'da alınmıştır, 5027.

²²⁷ "Türkiye'deki Suriyeliler-Özel Rapor", *a.g.e.*

²²⁸ "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu". *a.g.e.*, 12047.

bu coğrafi çekincenin varlığı etkili olmuş, Avrupa Birliği'ne üye olunması koşulu ile bu çekincenin kaldırılacağı ima edilmiştir.

Tüm bu pozitif gelişmelere rağmen 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü'ne eleştiri oklarının yönelmesi engellenememiş, mülteci tanımında yer alan, 'dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşü ve belli bir gruba mensup olmasından dolayı mültecilik hakkının kazanılacağı' yaklaşımı birçok sığınmacının mağdur olmasına neden olmuş, bu sayılan koşulların dışında da birçok insanın ve grubun olduğu vurgulanmıştır. 'İnsana sadece insan olduğu için' mültecilik hakkı verilmesi gerektiği hem uzmanlar hem de sivil toplum kuruluşları tarafından belirtilmiştir. Kısacası, sosyolojik, psikolojik, siyasi ve coğrafi bağlamda dünyadaki yaşam döngüsünün değişmesi, sığınma, iltica ve göç oran ve sayısını artırmıştır. Bu eksikliklerden dolayı yeni bir evrensel sığınmacı, mülteci ve göçmen anlaşması kaçınılmaz görünmektedir. Bu anlamda kimi değerlendirmeler yapılacak, özellikle yazının son kısımlarında çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

2.1.3. Sığınmacı ve Mülteci Haklarıyla İlgili Diğer Anlaşma ve Sözleşmeler

Sığınmacı ve mülteciler ile ilgili en önemli sözleşme ve protokollerden birisi olan Cenevre ve New York süreçlerinden sonra da dünya dengeleri ve problemleri paralelinde gelişmeler devam etmiş, sürecin kırılma noktalarını oluşturan bu sözleşmelerden sonra da yenilikler sürmüştür. Sonradan oluşan anlaşma, sözleşme, protokol ve bildirgeler bölgesel sınırlarda kalıp isim anlamında tüm dünyaya yayılma imkanı bulmasa da, Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin eksik yönlerini tamamlamaları açısından evrensel niteliğe büründükleri noktasında kuşku götürmez bir gerçek vardır.

Bilindiği üzere, en genel geçer sığınmacı ve mülteci tanımı 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nde yer almış, 'ırkı, dini, milliyeti, siyasi inancı ya da belli bir toplumsal gruba mensubiyeti' ifadesi bağlamında değerlendirilen mülteci tanımı eleştirilerin odağına oturmuş, bu grupların dışında kalıp mağdur olan insanların sayısı artmaya başlamıştır. Ayrıca, dünyada yaşanan gelişmeler ile yeni problemlerin (açlık, kuraklık, iç savaşlar, bölgesel çatışmalar, küresel ısınma) belirmesi sorunların çeşidini de artırmıştır.

Bölgesel sorunların dışa vurumu olarak görülse de, sığınmacı ve mülteci tanımına yeni maddelerin eklenmiş olması, Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi'ni, Cartagena

Mülteciler Bildirgesi'ni ve Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi'ni ön plana çıkarmış, eklenen maddelerin ve vurgulanan düşüncelerin açığa çıkmasını sağlamıştır. Kronolojik sıraya göre gitmek gerekirse bahsedilecek ilk konu Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi olacaktır.

2.1.3.1. Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) Sözleşmesi

Afrika Birliği'nin merkezi ve Etiyopya'nın başkenti olan Addis Ababa'da 10 Eylül 1969 yılında imzalanan, 20 Haziran 1974 yılında da yürürlük kazanana bu sözleşme, getirdiği yeniliklerle öncü rolü oynamıştır. Bu sözleşmenin getirdiği yeniliklerden kısaca bahsedip, günümüze kadar gelen sorunlardan ve bağlantılardan bahsetmek mantıklı olacaktır.²²⁹

Aşağıda ABÖ Sözleşmesi'nin ilk iki maddesi yer almaktadır. İlk madde Cenevre sözleşmesindeki mülteci tanımının ('Avrupa ülkelerinde olan olaylar' ifadesi kaldırılmış olarak) bir benzeridir. Asıl yenilik getiren gelişmeler ikinci maddede yer almaktadır. Bu iki madde şunlardır;

Madde 1(1);

Bu sözleşmenin amaçları çerçevesinde, 'mülteci' terimi, ırkı, dini, milliyeti, siyasi düşüncesi ya da belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti ve haklı bir temele dayanan zulme uğrama korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da bu korkusu nedeniyle yararlanmak istemeyen; ya da vatandaşlığı yoksa, önceden ikamet ettiği ülkenin dışına çıkmış olup, belli bir korkudan dolayı söz konusu ülkeye geri dönemeyen, ya da bu korkusu nedeniyle dönmek istemeyen kişi anlamına gelecektir.²³⁰

Madde 1(2);

Ayrıca 'mülteci' terimi, kendi menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde, 'dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar' nedeniyle, menşe ülkesini ya da vatandaşı olduğu ülke

²²⁹ Taneri, G. (2012). *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement) İlkesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Bilge Yayınevi, 20.

²³⁰ İnternet: "Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa (OAU Convention)". UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). Web: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html> adresinden 31 Mart 2019'da alınmıştır, 3.

dışında sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır.²³¹

Görüldüğü üzere, ikinci maddede yer alan, ‘dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ve kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar’ ifadeleri yeni analizler ve açıklamalar için bir yenilik oluşturmuş, Cenevre Sözleşmesi’nin eksik yönlerini tamamlaması açısından pozitif bir algı oluşturmuştur. Kısacası, geçmişten günümüze kadar gelen sığınmacı ve mülteci sorunlarının temelinde de bu yenilikçi yapı eksikliği yer almıştır.

Sonuç itibarıyla, 41 ülkenin imzaladığı bu sözleşme, günümüze kadar oluşan sığınmacı ve mülteci sorunlarını tanımlaması açısından büyük öneme sahiptir. Milenyum çağında, göçmen, mülteci, sığınmacı, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve vatansız insanların çoğaldığı ve 250 milyona yaklaştığı²³² (göçmenler dışta bırakılırsa 70 milyona yakın-2018 itibarıyla)²³³ bir dönemde bu sözleşmeler kağıt üzerinde kalmış, sadece Afrika ülkelerinin çözebileceği bir sorun olmaktan çıkmış, tüm dünyaya mal olmuştur.

Bu sorunlar ortak yükümlülükler çerçevesinde çözülmediği sürece Afrika’dan Avrupa’ya geçişler devam edecek, Akdeniz rotasında ölen sığınmacı ve mültecilerin sayısı da artacaktır. Gelir dengesizliğinin en altlarında yer alan Afrika ülkelerine destek olunmadıkça ve sorunların kökenine inilmedikçe kısa süreli çözüm önerileri yeterli olmayacaktır. Diğer bir bölgesel sığınmacı anlaşması da Cartagena Bildirisi olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.3.2. Cartagena Mülteciler Bildirgesi

Güney Amerika bölgesi için önemli bir mülteci ve sığınmacı bildirgesi olan bu mutabakat, 19-22 Kasım 1984 tarihinde Kolombiya’da kabul edilmiş, mültecilerle ilgili yapılan uluslararası konferans serisi ile ön plana çıkmıştır. Hem bildirinin maddelerinde hem de öneriler kısmında, Orta Amerika, Meksika ve Panama’daki mülteciler için çözüm önerileri sunulmuştur.²³⁴ Aşağıda bu bildirinin önemli maddelerine değinilecek ve kısa bir analiz yapılacaktır.

²³¹ “Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa (OAU Convention)”, *a.g.e.*, 3.

²³² “Labour migration”, *a.g.e.*

²³³ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 2.

²³⁴ Tameri, *a.g.e.*, 20-21.

Madde 2

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünü henüz onaylamamış ya da kabul etmemiş devletlerin, bu belgelerin kapsamlarına sınırlama getirecek biçimde çekince koymamalarını sağlayacak biçimde onaylamalarını ve kabul etmelerini güvence altına almak ve bu türden çekinceler koymuş ülkeleri en kısa zamanda bu çekinceleri kaldırmaya davet etmek...²³⁵

Madde 3

Orta Amerika bölgesindeki kitlesel mülteci akınından edinilen tecrübeler göz önünde bulundurularak, uygun ölçüde, bölgede devam eden durum göz önüne alınarak, ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesi'ndeki (1. madde, 2. paragraf) örneğin ve Amerika Ülkeleri Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun raporlarında kullanılan öğretinin ışığında, mülteci kapsamının genişletilmesinin gereğini vurgulamak... Böylece, bölgede kullanılması tavsiye edilen mülteci tanımı ya da kavramı, 1951 Sözleşmesi'nin ve 1967 Protokolü'nün öğelerini içerdiği gibi, bunun yanı sıra, yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışma, yaygın insan hakkı ihlalleri, ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı, hayatları, güvenlikleri, ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de kapsayacaktır.²³⁶

Madde 5

Zulüm riski olan yerlere geri göndermeme (sınırdaki geri çevirmenin yasaklanmasını da içerecek şekilde) ve mültecilerin uluslararası korunması ilkelerinin önemini ve anlamını vurgulamak... Bu ilkeler mülteciler için önem arz etmekte ve uluslararası hukukun şu anki durumunda bir 'Jus Cogens' (Buyruk Kural) hakkı olarak kabul edilmesi ve uygulanması gereken bir hal almaktadır.²³⁷

Bu maddeleri kısaca değerlendirmek gerekirse şunlar söylenebilir. Görüldüğü üzere bildirinin 2. maddesi, önceki sözleşme ve protokollerde koyulan çekinceleri eleştirmektedir. Bu madde, Türkiye vb. ülkelerin koydukları çekinceleri ('sadece Avrupa'da olan olaylar sonucu gelen kişilerin mülteci olarak kabul edilmesi' çekincesi) kaldırmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.

²³⁵ İnternet: "Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama". *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html> adresinden 1 Nisan 2019'da alınmıştır, 36.

²³⁶ "Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama", *a.g.e.*, 36.

²³⁷ "Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama", *a.g.e.*, 36.

Diğer bir madde olan 3. madde de, ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesi'nde belirtilen genişletilmiş mülteci tanımını yinelemekte ve ilavelerde bulunmakta, ABÖ Sözleşmesi'nin bölgesel kimlikten kurtulmasına yardımcı olmakta, sığınmacı ve mülteciler için olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Ayrıca, mültecilik şartlarından bahsedilirken, 'dış saldırı' ve 'kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar' gibi ifadeler yinelenmekte, 'yaygın şiddet, iç çatışma, yaygın insan hakkı ihlali' gibi ifadeler yeni olarak görülmektedir. Kısacası, bu sığınmacı ve mülteci tanımlamaları, öncüllerinin eksik yönleri tamamlanmış, bölge gelişmeleri bağlamında da katkılar sağlanmıştır.

Beşinci madde de 'Jus Cogens (Buyruk Kural)' hakkına vurgu yapılmıştır.²³⁸ Uluslararası hukuk anlamında değerlendirilirse, bu maddede belirtilen geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin 33(1). maddesinde de güvence altına alınmış, hukuksal bir buyruk kural olarak en üst statüde yer almıştır.²³⁹ Cartagena Bildirisi'nden sonra gelen diğer bir sığınmacı ve mülteci anlaşması ise, Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi'dir.

2.1.3.3. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi

Birçok savaşın, iç çatışmanın ve işgalin olduğu bir coğrafya olan Ortadoğu bölgesi, çoğunlukla Arap nüfusundan oluşmakta ve yüzyıllardır çatışmaların merkezinde yer almaktadır. Üç büyük dinin kuruluş yeri olarak gösterilen Kudüs ve çevresinde devam eden çatışmalar tüm bölgeye yayılmış, özellikle II. Dünya Savaşı'nın bitişinden itibaren devam eden olaylar silsilesi milyonlarca insanın ölmesine, yaralanmasına, yersiz-yurtsuz kalmasına ve sığınmacı-mülteci konumuna düşmesine neden olmuştur. Günümüzde halen Lübnan, Ürdün ve Suriye'deki sığınmacı kamplarında yüzbinlerce Filistinli mültecinin birçok haktan yoksun bir biçimde yaşamasının nedeni de bu gelişmelerdir.

Ayrıca, bu coğrafyada yaşanan gelişmeler birçok sığınmacı ve mülteci sözleşmesinin konusu olmasına rağmen ciddi bir uygulama alanı oluşturulamamıştır. Belirtmek gerekir ki, bu duruma konu olan mülteci sözleşmelerinden birisi de, 27 Mart 1994 yılında imzalanan, Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi olarak ortaya

²³⁸ "Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama", *a.g.e.*, 36.

²³⁹ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 30.

çıkmaktadır.²⁴⁰ Aşağıda kimi önemli maddelerinden bahsedilecek ve kısa bir analiz yapılacaktır.

1. madde (2. fıkra): Mülteci, ülkesine yönelik savaş, işgal ya da yabancı denetimi, ya da ülkenin bütününde ya da bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi nedenleriyle, kaynak ülke veya daimi ikameti dışında bir ülkede sığınma aramak zorunda kalan herhangi bir kimse...**7. madde:** Bu sözleşmeye taraf devletler, mülteciler menşe ülke veya daimi ikameti dışında bir ülkeye zulüm görme tehlikesinden dolayı gitmişse, ırkı, dini ve etnik kökene dayanan nedenlerden dolayı onlara ayrımcı bir şekilde davranmamayı taahhüt ederler. **11. madde:** Mülteci, ev sahibi ülkenin yasalarına ve sistemlerine, geleneklerine ve düzenlemelerine saygı göstermek zorundadır. **12. madde:** Mültecinin, menşe ülke de dahil olmak üzere, herhangi bir devlete karşı bir terörist faaliyette ya da yıkıcı eylemde bulunması yasaktır. **14. madde:** Eğer taraf devletlerden herhangi biri, ülkeye ani ya da kitlesel girişlerle (ya da herhangi başka zorlayıcı nedenlerle) ilgili olarak, sözleşmeye uygun olarak sığınma hakkını vermekte ya da vermeyi sürdürmekte güçlüklerle karşılaşır, diğer taraf-devletler söz konusu devletin talebi üzerine, sığınma hakkı veren taraf-devletin üzerindeki yükü hafifletmek için tekil ya da grup olarak uygun önlemler alırlar.²⁴¹

Görüldüğü üzere ilk kısımda, birinci maddenin ikinci fıkrasından başlanmıştır. Bunun nedeni ise, ilk fıkranın Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nde bahsedilen mülteci tanımının bir benzeri oluşudur. İkinci fıkranın vurgulanmasının nedeni ise, 'doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi nedenleriyle' mülteci statüsü alınabildiği şeklindeki yeniliktir. İlk kez, doğal afetlerin bir göç statüsü değil, sığınmacı ve mülteci statüsü olduğu vurgulanmıştır. Deprem, erozyon, sel ve fırtına gibi doğal felaketler neticesinde yerlerini-yurtlarını terk etmek zorunda kalan insanların da sığınmacı ve mülteci statüsüne dahil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

7. maddenin önemi ise, 'ırk ve din' gibi kavramlara değindikten sonra 'etnik köken' ifadesini vurgulamasıdır. Sığınma ve mülteci koşullarında belirleyici bir nitelik olarak ön plana çıkan bu durum, bir kişinin etnik durumundan dolayı ayrımcılığa uğramaması gerektiğini ön plana çıkarmıştır (günümüz dünyasında da, sığınmacı ve mülteci konumuna düşülmesinin en önemli nedenlerinden birisi 'etnik köken' sorunu olarak ortaya çıkmaktadır). 11. ve 12. maddeler ise, mültecilerin, kamu düzeni kurallarına uyması gerektiğine vurgu yapmakta, ev

²⁴⁰ Tameri, *a.g.e.*, 21.

²⁴¹ İnternet: "Arab Convention on Regulating Status of Refugees in the Arab Countries". *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/publications/legal/455c733b2/collection-international-instruments-legal-texts-concerning-refugees-others.html?query=Arab%20Convention%20on%20Regulating%20Status%20of%20Refugees%20in%20the%20Arab%20Countries> adresinden 3 Nisan 2019'da alınmıştır, 1130-1132.

sahibi ülkenin kurallarına uymaları gerektiğine, terörist eylemler vb. yasa dışı eylemlerden uzak durmaları gerektiğine işaret etmektedir.

14. madde ise, diğer maddelere göre daha özel bir konuma sahiptir. Bunun nedeni ise, ortak dayanışma ve yardımlaşma duygusuna vurgu yapmasıdır. Özellikle günümüzdeki sığınmacı ve mülteci sorunlarında önemi unutilan bu bütünleşme süreci, çoğunlukla sivil toplum kuruluşları ve gönüllü vatandaşlar tarafından yürütülmekte, ‘yükü hafifletmek’ adına alınması gereken önlemler ise tam tersi uygulanmakta, ülkeler arasında tel örgülerin yükseldiği, milliyetçi duyguların ön plana çıktığı bir senaryo ortaya çıkmaktadır.

2.2. Türk Tarihinde ve Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sığınmacı ve Mülteci Hareketliliği

Türk tarihi yüzyıllardır türlü göç olaylarına ve sınır gelişmelerine sahne olmuştur. Yüzyıllar önce Orta Asya’da göçmen kavimler olarak yaşayan Türkler, yerleşik bir medeniyet olan Çin ile komşu olmalarından dolayı sürekli çatışmaların içinde yer almışlar, iklim koşullarının kötüleşmesi ve topraklarının verimsizleşmesinden dolayı batıya doğru göç etmeye başlamışlardır.

26 Ağustos 1071’de, Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Alparslan Anadolu topraklarına yaklaştığında karşısına Bizans İmparatoru IV. Romen Diyojen çıkmış, zorlu mücadele sonunda Türkler Anadolu topraklarına ayak basmıştır. Bu dönemden sonra birçok Türk beyliği Anadolu içinde büyümeye başlamış, ticaret ilişkileriyle yoğunlaşan göç hareketleri savaşlar ve küçük çatışmalarla devam etmiştir. Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet Han’ın (II. Mehmet) 1453 yılında İstanbul’u fethiyle büyük bir göç hareketi oluşacağı düşünülmüş, ama Fatih’in, bütün din ve mezheplere saygısından ötürü Avrupa’ya yönelen ciddi bir sığınmacı akını oluşmamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nin belli başlı sığınmacı politikalarına ve eylemlerine değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Sığınmacı Hareketleri

İmparatorluğun getirdiği koşullar çerçevesinde sürekli sınır giriş ve çıkışlarına maruz kalan Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca mazlum milletlerin ve toplulukların yanında olmuş, bu milletlerin liderlerinden halklarına kadar, her türlü kesiminden insanına yer yurt sağlamış,

bununla yetinmemiş, bu kişileri Osmanlı toplumuyla harmanlayarak entegre olmalarını da sağlamış, bu sığınmacılara, mesleki yeteneklerine göre üst düzey askeri ve siyasi görevler dahi vermiştir. Peki bu durumdan dolayı bir sıkıntı yaşamış mıdır? diye bir soru akla gelirse cevabı şöyle olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş aşamasından itibaren birçok Türk kavmini bir araya getirerek, ‘birlik-devleti’ görünümünü almıştır. Ama Osmanlı, Anadolu topraklarında Rum, Ermeni, Kürt ve Yahudi topluluklarının da yaşadığını iyi çözümlemiştir. Bu bağlamda, bu etnik toplulukları da bir çatı altında toplaması gerekmiştir. Bunun için gerekli çalışmaları başlatmış, başarıya ulaşmasında tek bir faktör de etkili olmamıştır. Belki kimi faktörler daha ön plana çıkmış olabilir ama tamamen belirleyici bir rol oynamamıştır. Osmanlı, ele geçirdiği bölgelerde, o topraklardaki çocukları devşirme sistemiyle Anadolu topraklarına getirerek saray ortamında en iyi imkanlarla eğitmiş, hayatlarının sonuna kadar Osmanlı tebaasına bağlı kalmalarını sağlamıştır.

Bu durumlar günümüzün örnek olaylarına uyarlandığında ise, ‘eski dönemlerdeki disiplinli ve düzenli sığınmacı politikaları, günümüzde Avrupa Birliği ve Balkan ülkelerinin kesinlik ve bütünlük oluşturmayan anlaşma ve sözleşmelerine nazaran daha başarılı olmuştur’ denilebilir. Bunlardan bahsederken objektif bakış açısıyla şunları da söylemek gerekmektedir. Elbette ki Avrupa Birliği’nin anlaşma ve sözleşmelerinin başarılı yanları da mevcuttur. Ama bunlar, yazılı metinler ve kısmi yansımalarından öteye geçememiştir. Türkiye’nin ise, bu anlaşmaları, tarihsel perspektif, sığınmacı yapılanması ve ülke komşuları bağlamında değerlendirip buna göre bir politika oluşturması gerekmektedir. Bu metinleri doğrudan alıp uygulama sahasına dahil etmesi hatalara neden olacak, her bir uygulama katmanında sorunlarla karşılaşılacaktır. Ayrıca bu değerlendirme, Avrupa Birliği ve Balkan ülkeleri için de geçerlilik teşkil edecektir. Türkiye-Balkanlar rotasında ve diğer Avrupa topraklarında Suriyeli vb. sığınmacı sorununun büyümesi ve ortak politikalarla çözülememesinin nedeni de bu olmaktadır (bu konu, hem ‘Türkiye’nin sığınmacı politikaları’ bölümünde, hem de ‘Türkiye-Avrupa Birliği anlaşma ve sözleşmeleri’ kısmında detaylı bir biçimde anlatılacak ve analiz edilecektir).

Tarihsel sürece dönmek gerekirse şunlar söylenebilir. Tüm bu sığınmacı ve mülteci başarılarının, kimi imparatorluklar ve medeniyetler tarafından gerçekleştirildiği iddia edilse de, özellikle ulus-devlet yapılanmalarının güçlendiği dünya düzleminde bu iddiaların çürümeye başladığından bahsedilebilir. Bunun en büyük nedenlerinden birisi de, sığınmacı ve mülteci konusunun, multi-disipliner (çok branşlı=bir disiplinin kendi içinde şekillenmesi

hali) ve inter-disipliner (disiplinler arası etkileşimin yoğunlaşması hali) bir şekle bürünmesidir.²⁴²

Ayrıca, bu disiplinler tartışmaları daha iyi anlamak için ileriki konularda, hem Türkiye Cumhuriyeti'nin sığınmacı ve mülteci politikalarından, hem de Avrupa Birliği'nin, tüzük, yönetmelik ve kanunlara uygun söylemlerde ama aykırı eylemlerde bulunmasından bahsedilecektir. Bunlara ek olarak, ulus-devletlerin sığınmacı ve mülteci entegrasyon süreçlerinden ve dışa kapalı yönlerinden de bahsedilecektir. Kendi içinde bir değerlendirmeye tabii tutulduğunda ise, Anadolu topraklarında oluşan gelişmelere de değinmek gerekecektir. Elbette ki bu durumun başarılı yanlarının yanında eleştirilecek bazı yanlarından da bahsetmek mantıklı olacaktır. Örneğin, Fatih Sultan Mehmet döneminde, İstanbul'u fetheden, bunu yaparken büyük kale duvarlarını yıkan toprak yapan, gerektiğinde bu toprakları karadan yürütecek dahiyane askeri zekaya sahip olan bir yapıdan, Batı'nın dengi ya da gerisinde kalan bir askeri ve ekonomik yapıya gelinmiş olması başarısızlık olarak da görülebilmektedir. Tüm bu kısa bilgilerden sonra, geçmişle günümüzün benzerlikleri ve farklılıkları bağlamında Osmanlı döneminde yaşanan kimi gelişmelerden bahsedilebilir.

2.2.1.1. İspanya'dan Sürülen Musevi Sığınmacılar ve Belli Başlı Sığınma Hareketleri

Tüm bu perspektifle, tarihin tekerrürden ibaret olduğu gerçeği örnekleriyle ortaya koyulacaktır. Bilindiği üzere günümüzde, Suriyeli sığınmacılar için sınırlarını açan Türkiye'nin bunu ilk kez yaptığı şeklinde yanlış bir algı oluşabilmektedir. Ama 1492 yılında Osmanlı Devleti'nin, benzer bir durumda sınırlarını İspanyol Musevileri için açtığını hatırlamak gerekir. 31 Mart 1492 tarihinde 100 bine yakın Musevi, İspanya Kralı Ferdinand ile Kraliçe İabella'nın imzaladığı bir ferman ile 4 ay içinde ülkeyi terk etmeleri noktasında uyarılmışlardır. O dönem için Musevi sığınmacılara kucak açan ülke ise Osmanlı Devleti olmuştur. İstanbul, Selanik, Edirne, Bursa, Tokat ve Amasya gibi şehirlere yerleştirilen bu insanlar, yüzyıllarca Osmanlı topraklarında huzur ve barış içinde yaşamışlar, devlete olan vergilerini nizami olarak ödemişler, ticareti geliştirip ekonominin kalkınmasına da destek olmuşlardır. Ayrıca bu insanların, mektep, yetimhane, hastane ve huzurevi açmalarına izin verilmiş, Osmanlı içindeki Türk kökenli halk tebaasından hiçbir farkları olmadan

²⁴² Voutira, E., Dona, G. (2007). "Refugee Research Methodologies: Consolidation and Transformation of a Field". *Journal of Refugee Studies*, 20 (2), 165-166.

yaşayabilmişlerdir. Ek olarak, farklı cemaatler kurmalarına ve bu cemaatlerin her birinin (havrasının) başına haham atamalarına da izin verilmiştir.²⁴³

1492 yılındaki Musevi göçünden I. Dünya Savaşı dönemine kadar Osmanlı içinde bu nüfus değişimleri devam etmiştir. Bu tarihler arasında sürekli olarak bu devinimin devam etmesinin nedenini anlamak için Osmanlı'nın takip ettiği politikaları iyi değerlendirmek gerekmektedir. Bu politikalardan birisi olan 'iskan politikası'nı²⁴⁴, temel prensiplerinden birisi olarak kabul eden bir İmparatorluğun, doğal bir göç toplumu olduğu gerçeği de inkar edilemez bir gerçektir.

İstanbul'un fethinden sonra farklı din ve kültürlere saygı gösteren Fatih Sultan Mehmet gibi hükümdarlar sadece bu barışçıl eylemlerle yetinmemiş, Afrika'da ve dünyanın birçok yerinde köle olarak yaşayıp Osmanlı topraklarına sığınan insanlara da kucak açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun, kendi içindeki Rumlar, Ermeniler ve Kürtler gibi farklı etnik kökenden insanlara hoşgörülü yaklaşımı, 600 yıl gibi uzun bir süre ayakta kalmasına yardımcı olmuş, ayrıca o dönemin sömürgeci ve köle merkezli imparatorluklarından farklı bir politika izlemesi kendisine birçok anlamda yarar sağlamıştır. Anadolu topraklarındaki hoşgörü anlayışı Osmanlı'nın öncesi ve sonrasında da devam etmiş, Fatih Sultan Mehmet'in bu konuyla ilgili olarak ifade ettiği; *"ben, Müslüman'ın iyisini camide, Hristiyan'ın iyisini kilisede, Musevi'nin iyisini havrada görmek isterim"* sözü tüm bu hoşgörü anlayışının özeti niteliğinde olmuştur.

Osmanlı devletinde, Museviler örneğinde olduğu gibi, toplu sığınma olaylarına bir diğer örnek ise, İsveç Kralı XII. Şarl'ın Rusya ile yaptığı savaş sonucunda, 1709 yılında 2 bin askeri ile Osmanlı topraklarına sığınma girişimidir. Rus Çarı I. Petro (Deli Petro ya da Büyük Petro)'ya karşı başlarda galip çıksalar da, Rusya'nın kötü hava koşullarına (sonradan Napolyon ve Hitler de benzer hüsrana uğramıştır) fazla dayanamayan İsveç ordusu, yenilgi sonucunda Abdurrahman paşanın muhafız komutanı olduğu Özi Kalesi'ne sığınmak istemiş, Ruslarla karşı karşıya gelmek istenmediği için önce bu istek reddedilse de, sonrasında Kral Şarl ve yanındaki bir grup asker sığınma altına alınmıştır. Beş yıla yakın bir süre Osmanlı

²⁴³ Aydın, M. (1993). "Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabulünün 400. Yıl Dönümü Kutlamaları". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XIII., 29-30.

²⁴⁴ Osmanlı devleti özellikle o dönem için, Balkan coğrafyası gibi Türk kültürüne ve Müslüman kimliğine yakın olmayan yerlerde iskan politikasını uygulamaktaydı. Kendi topraklarındaki Türk ve Müslümanların belli bir kısmını da o coğrafyalara yerleştirerek bölgedeki gücü ve egemenliğini sağlamlaştırma çabasında olmuştur.

topraklarında sığınmacı olan ve tüm masrafları Osmanlı devleti tarafından karşılanan Kral Şarl, sonrasında 600 kişilik bir Osmanlı muhafız alayıyla güvenli bir biçimde İsveç'e dönmüştür.²⁴⁵

Bu dönemlerden sonra, kralların ya da etnik-dini kökenlerinden dolayı sürülen insanların sığınma girişimlerinin dışında da koruma şekilleri oluşmuştur. Çeşitli sorunlarla Osmanlı topraklarına sığınan bu kişilerin birçoğu, bilim insanı, düşünür, asker ve din adamlarından oluşmuştur. Bunlardan birisi de, Fransız bir subay olan Huguenot Rocheford'dır. Kendisini 'Kalvinist-Protestan' olarak tanımlayan Rocheford, 1717 yılında Katolik Fransa'dan kaçıp Osmanlıya sığınmış, asker olmanın verdiği tecrübe ile Osmanlı ordu teşkilatında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Ayrıca, diğer bir Fransız kökenli kişi olan Mösyö David (Davut Paşa) tarafından da, 1720 yılında, modern anlamda ilk Osmanlı itfaiye teşkilatının temelleri atılmış, diğer ardılları Fransız Kont De Bonneval (Ahmet Paşa), Avusturyalı General Karlo De Kotzi (Osman Bey) gibi Avrupalı komutanlar da Osmanlı'ya uzun yıllar hizmet etmişler, Osmanlı ordu teşkilatının yenilikçi perspektife yönelip hız kaybetmeden ilerlemesine de katkı sağlamışlardır.²⁴⁶

Bilindiği üzere, günümüzde de bireysel sığınma girişimleri çoğunlukla 'siyasi ideoloji ve zulüm görme korkusu' temelli bir yapılanmayla oluşmaktadır. Eski zamanlarda ise bu durum, 'askeri sığınma' vb. gerekçelerle dahi olmuştur. Ayrıca bu kişiler, Osmanlı'da devam eden yenilikçi yapının üstüne kendi ülkelerindeki yenilik ve gelişmeleri de ekleyerek en doğru sonucu bulma noktasında büyük bir şansa da sahip olmuşlardır. Sonuç olarak, bu durumu oluşturan temel faktörlerden birisi de, ne tam Batılı ne de tam Doğulu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, günümüzdeki gibi Batı ile Doğu arasında bir köprü vazifesi görme işlevidir.²⁴⁷

Tarihsel döngüye bakıldığında ise, çoğunlukla Batı'dan gelen sığınmacı akınıyla 'hedef ülke' konumuna gelen Anadolu coğrafyası, geçmişten gelen alışkanlıklarıyla, 'zor durumda kalan insanlara misafirlik imkanı sağlama' noktasında hem bölgedeki hem de dünyadaki

²⁴⁵ İnternet: "İsveç Kralı 12. Şarl Osmanlı Devleti'ne niçin sığınmıştı?". (2011, Temmuz). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/isvec-krali-12sarli-osmanli-devletine-nicin-siginmistih166940.html> adresinden 20 Ağustos 2018'de alınmıştır.

²⁴⁶ Gümüş, M. (2015). "Leh ve Macar Mültecilerin Osmanlı Devleti'ne Sığınması Beyin Göçü Olarak Değerlendirilebilir mi?". *TOD (Tarih Okul Dergisi)*, 8 (23), 365.

²⁴⁷ Erol, M., S. (2007). "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve 'Dört Tarz-ı Siyaset'". *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 1 (1), 38-39.

birçok ülkeye örnek teşkil etmiştir. Her ne kadar bu politikalar eleştirilse de, Batı'nın aklı ile Doğu'nun hissiyatını birlikte ve doğru bir biçimde analiz edip bu yönde felsefik argümanlar öne sürmek zor olabilmektedir.

Yukarıda bahsedilen sığınmacı olaylarının dışında, 1789 Fransız Devrimi dönemine denk gelen Prusyalı sığınmacı ve göçmen sorunu da baş göstermiştir.²⁴⁸ Bu insanların hepsine 'sığınmacı' demek doğru olmayabilir, çünkü bu kişiler içinde, ekonomik nedenlerle ya da diplomatik ilişkilerle paralel olarak gelen Prusya vatandaşları da olmuştur. Bundan dolayıdır ki, gönüllü olarak gelenlerin 'sığınmacı' statüsüyle değil de 'göçmen' statüsüyle adlandırılması daha doğru olacaktır.

Bu bahsedilen Prusyalı göçmen ve sığınmacılar arasında sadece askeri nedenlerle sığınanlar yer almamış, mühendisler, kaşifler, bilim insanları ve kalifiye işçiler de yer almıştır.²⁴⁹ Bu kişilerin, gelmelerinden itibaren, Osmanlı devlet geleneğine entegre edilerek sistemin çarklarına dahil edilmeleri zor olmamıştır. Elbette ki bu durumun oluşmasında kimi nedenler de vardır. Günümüzdeki birçok ülkenin dahi başaramadığı entegrasyon sistemini kuran Osmanlı devletinin belli başlı politikalarından birisi olan 'devşirme sistemi', bu nedenlerden birisini oluşturmaktadır. Balkan ve Rumeli topraklarındaki işgallerin ardından, bu bölgedeki Hristiyan çocuklar alınıp devletin önemli kademelerine getirilmiştir. Bu çocuklardan savaşçı ve güçlü olanlar yeniçeri yapılmış, devlet işlerinde yetenekli olanlar ise Saray'a alınmıştır.

Sonuç itibarıyla, Osmanlı devletinin, günümüzdeki gibi uluslararası kanunlar çerçevesinde karar alma durumu oluşmamıştır ama kendi sistemini iyi işler şekilde kurarak günümüzün Türkiye'sine birçok yenilik ve gelenek bıraktığı gerçeği bilinmektedir. Ayrıca, Osmanlı'nın kapılarını açıp her türlü kolaylığı sağladığı diğer bir grup ise Macar ve Polonyalı sığınmacılar olmuştur. Prusyalı sığınmacıların, 1789 Fransız Devrimi döneminde sığınmacı olarak geldikleri bilinmektedir, ama Macar ve Polonyalı sığınmacıların gelişi doğrudan Fransız Devrimi'nin etkileriyle bağlantılı olmuştur.

Bilindiği üzere, Fransız General Napolyon Bonapart'ın, İngilizlere yenilip tarih sahnesinden silinmeye başladığı düşünülmüş, Rusya'nın içlerine kadar, hemen hemen tüm Avrupa'yı milliyetçilik düşüncesi sarmış, 1648 Westphalia barışıyla oluşan ulus-devlet

²⁴⁸ Gümüş, *a.g.m.*, 366.

²⁴⁹ Gümüş, *a.g.m.*, 365-366.

paradigmasından bu yana beliren en etkili milliyetçi bakış açısı oluşmuş, bu duruma ‘ulus ordusu’ gibi kavramlar ekleyen İtalyan düşünür ve siyaset bilimci Niccolo Machiavelli’nin sürekli bahsettiği, ‘paralı askerlik yerine milli ordu kurma’²⁵⁰ düşüncesinin hayata geçirildiği bir dönem oluşmuştur. Napolyon’un ölümünden sonra, yayılan bu milliyetçi akımlar devam etmiş, özellikle Prusya ve Avusturya İmparatorluğu içinde bulunan mikro-milliyetçi akımlar canlanıp yeşermeye başlamış, 1830 ve 1848 ihtilalleriyle çatışmalara dönüşen bu hareketler Avrupa’da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Bu ihtilaller sırasında tam bir galibiyet kazanamayan Macar ve Lehliler (Polonyalılar) Osmanlı’ya sığınmak zorunda kalmışlardır. Yüzyıllar boyunca, zulüm görmüş ve zor durumda kalmış insanlara kucak açan Anadolu coğrafyası, farklı etnik köken ve kültürden gelen bu insanlara da her türlü kolaylığı sağlamış, diğer sığınmacı örneklerinde olduğu gibi, bu insanları ortak bir kültür potasında eritme ve entegre etme çalışmalarına devam etmiştir.

Her türlü iş kolunda çalışmaya başlayan Macar ve Polonyalı sığınmacılar arasında, demir işçisinden nalbant ustasına, denizcisinden marangozuna, ayakkabı ustasından doktoruna ve eczacısına kadar birçok iş kolundan insan yer almıştır. Dönemin savaş koşulları bağlamında değerlendirildiğinde, bu sığınmacılar Osmanlı devleti için yaşamsal öneme sahip olmuştur. 3 Kasım 1839 yılında yayınlanan Tanzimat Fermanı ile belli başlı yenilik hareketlerine başlayan Osmanlı devletinin, bu sığınmacılardan ciddi anlamda yararlanma imkanı da ortaya çıkmış, 18 Şubat 1856 yılında yayınlanan diğer bir yenilik hareketi olan Islahat Fermanı ile bu istek daha da artmıştır.²⁵¹ Gayri-Müslim tebaaya verilen hakların da arttığı bu dönem, bahsedilen tüm bu nedenlerden dolayı, Osmanlı tarihinin de en önemli yüzyıllarından birisi olan 19. yüzyılın yoğun ve uzun geçmesinin nedenlerinden birisi olmuştur.

Osmanlıya sığınan bu kişiler, yukarıda bahsedildiği gibi her türlü iş kolundan insanı kapsasa da, asıl olarak askeri alandan kişileri (subayları vb.) kapsamaktaydı. Ülkelerinde iyi bir askeri eğitim almış olan bu askerlerin, Anadolu’nun, Balkanlar’ın ve diğer birçok Osmanlı toprağının elde kalmasında büyük katkıları olmuştur. Bu kişilerin yaptığı olumlu gelişmelere örnek vermek gerekirse, General Jozef Zachariasz Bem (Murat Paşa)’ın Osmanlı askeri ve güvenlik yapısına yaptığı katkılardan bahsedilebilir. General Bem, şu anki Suriye’nin Halep vilayetinde askeri görevlere katılmış, askeri topçu birliğinin gelişmesine katkılarda

²⁵⁰ Machiavelli, *a.g.e.*, 86.

²⁵¹ Gümüş, *a.g.m.*, 366.

bulunmuştur. Ayrıca, savaş meydanlarında top ateşinin kullanımı sırasında gerekli olan manevra yeteneğinin geliştirilmesi için gerekli çalışmaları yürütmüş ve ciddi başarılar elde etmiştir.²⁵²

Yukarıda bahsedilen tüm bu bilgilere ek olarak, en önemli kısımlardan birisi de, gelen bu Macar ve Polonyalıların Anadolu topraklarında nasıl ve hangi koşullar altında kaldıklarıdır. Bu bahsedilecek durum günümüzün Suriyeli sığınmacıları için yapılan sığınma çalışmalarıyla karşılaştırılması açısından da büyük öneme sahip olacaktır.

Ayrıca diğer bir karşılaştırma noktası da, Macar ayaklanmasının ‘Uluslar Baharı’, Suriye ayaklanmasının da ‘Arap Baharı’ adı altında başlamış olmasıdır. ‘Bahar’ adı altında başlamış ama ikisi de kanlı biten eylemler olmuşlardır (Suriye Baharı’nın tamamen bitip bitmediği konusunda da bir belirsizlik mevcuttur).²⁵³ Tüm bu ikili ilişkilerle birlikte, hem Polonyalılar hem de Macarlar açısından günümüze kadar gelen olaylar silsilesi gün yüzüne çıkmıştır. İlk olarak Polonyalılarından bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

2.2.1.2. Polonyalı Sığınmacılar

1414 yılında Polonya (Lehistan) Kralı Wladyslaw Jegiello’nun, Osmanlı Padişahı I. Mehmet’e, ‘Goralı Skarbek’ ve ‘Ermeni Gregor’ adında iki şövalyeyi elçi olarak yollamasıyla iki devlet arasında iyi ilişkiler başlamıştır.²⁵⁴ Fransız Devrimi’ne kadar durgun geçen ilişkiler, Fransız Devrimi sonrası oluşan milliyetçi ayaklanmalardan birisi olan 1830 Polonya isyanı sonucu yoğunlaşmaya başlamış, ihtilalci lider Prens Adam Czartoryski tarafından 1842 yılında İstanbul’un Beykoz ilçesinde Adampol (Polonezköy) adında bir köyün kurulmasıyla en üst seviyeye ulaşmıştır.²⁵⁵

Bu bilginin ardından, Osmanlı Devleti böyle bir toprak talebine nasıl olumlu baktı? gibi bir soru akla gelmektedir. Belirtmek gerekir ki, o dönemin koşullarında Rusya ile düşman olan Osmanlı, denge politikası takip ederek bu ulusların yanında taraf tutmuş ve onlara kimi kolaylıklar da sağlamıştır. Elbette ki bu köyün kurulmasında Osmanlı Devleti ile Polonyalı

²⁵² Gümüş, *a.g.m.*, 366-367.

²⁵³ “18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı”, *a.g.e.*

²⁵⁴ İnternet: *Tarih Boyunca Türkiye Polonya İlişkileri*. Web: <http://www.polonezkoy.biz/tarih-boyunca-turkiye-polonya-iliskileri.html> adresinden 2 Eylül 2018’de alınmıştır.

²⁵⁵ İnternet: *Polonezköy’ün Tarihçesi*. Web: <http://www.polonezkoy.biz/polonezkoyun-tarihcesi.html> adresinden 2 Eylül 2018’de alınmıştır.

İhtilalcilerin yaptıkları anlaşma etkili olmuş, bu topraklar süresiz bir biçimde Polonyalı sığınmacılara verilmiştir. I. Dünya Savaşı döneminde Ermenilerin (1915 Ermeni Tehciri), Kurtuluş Savaşı sonrasında ise Rumların Anadolu topraklarını terk etmesine rağmen Polonezköy'dekilere bir yaptırım uygulanmamış, huzur içinde yaşayıp günümüze kadar gelmişlerdir. Bunun en büyük nedeni ise, hiçbir isyan ve huzursuzluk hareketine katılmamaları olmuştur.

Ayrıca, bahsedilmesi gereken diğer bir konu ise, Polonezköy nüfusunun hiçbir zaman çok olmamasıydı. Bu durumun dönüm noktası ise Kırım Savaşı olmuştur. 1853-1856 yılları arasında Osmanlı-Rus savaşı cereyan etmiş, bu gelişmelerden dolayı bölgeye sığınan sığınmacılar Michal Czajkowski (Mehmet Sadık Paşa-Polonezköy'ün kurucularından sayılır) komutası altında görev yapmışlardır. Kimilerine bu kişilerin sayısı 38, kimilerine göre ise 58 olmuştur. Sonuç olarak, o dönemlerde köydeki nüfus en fazla 120 kişiye kadar çıkmıştır.²⁵⁶ 2018 yılı itibariyle ise bu sayı 405 olmuştur.²⁵⁷

Yıllar içinde Polonezköy'e Lehistanlı sığınmacılar gelmeye devam etmiş (yine bir Osmanlı-Rus savaşıyla), özellikle 1877-1878 yıllarında gelenler çoğalmıştır. 1880 yılında köyün satın alınması için çalışmalar devam etmiş, bir anlaşma (1883) sonucu köy, Prens Wladyslaw Czartoryski (Prens Adam Czartoryski'nin oğlu) tarafından satın alınmıştır. Bu dönem sonrası süreç, 'Osmanlı Devleti tarafından herhangi bir baskı ve zulümle karşılaşmadıkları, özgür bir biçimde Anadolu topraklarında yaşadıkları dönem' olarak tarif edilmiştir. Köyün, hak ve görevler bakımından kimi dezavantajlı noktaları olduğu ortaya çıkmış, köye, 1908 yılında diğer Türk köyleriyle aynı hak ve görevler verilmiş ve sorun çözülmüştür.²⁵⁸ Polonya'nın, 11 Kasım 1918 yılında 'Ulusal Bağımsızlık Günü'nü (Lehçe Adı: Narodowe Święto Niepodległości)²⁵⁹ ilan etmesinden itibaren kimi sığınmacılar ülkelerine geri dönse de, Polonezköy'de yaşayanların sayısında ciddi bir düşüş olmamış, 'entegre olmuş göçmen' statüsünden çıkmışlar, 'ülke vatandaşı' kimliğine bürünmüşlerdir. Ayrıca, bu gelişmeler ve ikili ilişkiler aracılığıyla bu süreçler gelişmiş, günümüzde Polonya'nın bazı üniversitelerinde Türkoloji bölümünün açılmasına kadar devam etmiş, Osmanlı'nın yardımları ve çabaları

²⁵⁶ Polonezköy'ün Tarihçesi, *a.g.e.*

²⁵⁷ İnternet: *Polonezköy Mahallesi Genel Bilgileri*. Web: <http://www.nufusune.com/191717-istanbul-beykoz-polonezkoy-mahallesi-nufusu> adresinden 5 Mayıs 2019'da alınmıştır.

²⁵⁸ Polonezköy'ün Tarihçesi, *a.g.e.*

²⁵⁹ İnternet: *11 Kasım Polonya Bağımsızlık Günü...* Web: <http://www.polonyadan.com/2011/11/08/11-kasim-polonya-bagimsizlik-gunu/> adresinden 4 Eylül 2018'de alınmıştır.

unutulmamıştır. Kısacası, Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti'nin kültürü ve dili araştırılıp Polonya halkına anlatılmaya çalışılmıştır.

Sonuç itibariyle, zamanında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmış ve esir düşmüş askerler dahi Osmanlı Devleti'ne sadık bir biçimde hizmet etmiş, entegrasyon süreçlerine destek vermiştir. İkili ilişkiler bağlamında düşünüldüğünde ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel ve antropolojik (insan bilim) çalışmalar bağlamında daha yoğun etkileşim yaşadığı bir başka ülke Macaristan olmuştur. Bu ülkeden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

2.2.1.3. Macar Sığınmacılar

Bir önceki bölümde bahsedilen kısa bilgilerden sonra, Macar sığınmacılarla ilgili daha detaylı konulara değinmek doğru olacaktır. Olayların tarihsel sürecine dönüp bakmak gerekirse şunlardan bahsedilebilir. Rusların, Avusturya Kralı Ferdinand'a yardımı, Ferdinand'ın, 370 bin kişilik bir orduyla Macarların karşısına çıkmasını ve başarılı olmasını sağlamıştır. Bu olaylardan sonra, Macar isyancılar ve onlara yardım eden Polonyalı ihtilalciler beş bin kişilik bir ordu ile Osmanlı toprağı Eflak-Boğdan beyliğine sığınmış, Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya ve Rus İmparatorlukları arasında olası bir savaş tehlikesi dahi belirmiştir. Bu gelişmelerden sonra, Macar ve Polonyalı sığınmacıların Anadolu topraklarına yerleştirilmesi için Kütahya, Halep ve Malta gibi vilayetler seçilmiş, her ne kadar Kütahya vilayetine 57 kişi gibi az bir sayı gönderilse de, bu kişiler çoğunlukla üst düzey görevlilerden oluşmuştur. Sığınmacılar, Varna limanından Gemlik limanına gemilerle getirilmiş, oradan da Kütahya'ya geçmişlerdir.²⁶⁰

Ayrıca, bu sığınma hareketlerine katılan önemli Macar liderler de olmuştur. Osmanlı'nın yaptığı yardımları her daim ifade eden ve şükran duygularını belirten Macar direniş lideri Lajos Kossuth (1802-1894) bu kişilerden birisidir.²⁶¹ Kossuth, Osmanlı devletinin yaptığı bu iyiliği şu ifadeler ve duygularla belirtmiştir:

Bugün için hayatım ve hürriyetimi elimde tutmam, Avusturya ile Rusya'nın tehditlerine ve baskılarına rağmen, beni ve yanımdakileri koruyan Türkler sayesinde. O Türkler ki yüksek hislerle ve insan haklarına saygılı oluşları ile tüm tehditlere rağmen kimseye

²⁶⁰ İnternet: *Osmanlı'ya Sığınan Macar Mülteciler*. Web: <https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/osmanliya-siginan-macar-multeciler> adresinden 1 Eylül 2018'de alınmıştır.

²⁶¹ Arat, E. (2016). *Türklere Güvendiler: Tarih Boyunca Türk Topraklarına Sığınanlar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları, 45-48.

boyun eğmemişlerdir. Türk milleti, bu yönüyle üstün bir güce ve kudrete sahiptir. Türklerin hem bugün hem de istikbalde var olup yaşayacak olması, Avrupa'nın ve insanlık aleminin yararınadır. Ben, Türklerden gördüğüm lütuf ve saygının hatıralarıyla yaşıyorum ve yaşayacağım.²⁶²

Kossuth, hiçbir baskı altında olmadan bu ifadeleri kullanmış, samimi bir biçimde duygularını ifade etmiştir. Elbette şunu da unutmamak gerekir ki, Osmanlı devletinin sığınmacılar üstünde olumlu bir imaj bırakmasında, oluşturduğu düzenli ve disiplinli sistemler bütününe payı büyüktür (yukarıdaki kısımlarda, 'devşirme sistemi' gibi örneklerle bu durum anlatılmaya çalışılmıştır).

Bilindiği üzere, Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan Polonyalılar örneğinde olduğu gibi, Macarlar da ileriki zamanlarda Osmanlı'nın yardımlarından etkilenerek bu ülkeyle ilişkilerini yoğunlaştırmış, bu durumları somut eylemlere dökerek samimiyetini belli etmiştir. Bu yapılan soyut ve somut gelişmelerden bahsetmek gerekirse 19. yüzyılın diplomatik ve siyasi ilişkiler dönemine bakmak gerekmektedir.

Osmanlı'nın Macar sığınmacılara kapılarını açmasından sonra, hem Macaristan topraklarında yaşayan bilim insanları hem de Osmanlı'ya sığınıp daha sonraki yıllarda ülkesine dönen antropologlar Türk kültürü ve diliyle ilgili daha yoğun bir şekilde araştırma yapmaya başlanmış, bu konuda dil bilim kürsüleri dahi kurulmuştur. Bunlardan ilki, 1865 yılında, Macar bilim adamı Armin Vambery tarafından kurulmuştur. 1870 yılında Budapeşte Üniversitesi'nde kurulan ve dünyanın ilk Türkoloji Kürsüsü olan bu yapı, birçok bilimsel veri ve bilgiyle Macar halkının Türk kültürü ve diline yaklaşmasını sağlamış, kurucularından Armin Vambery'nin Orta Asya Türk devletlerine (özellikle Türkmenistan) giderek, orada yıllarca Türk dili ve kültürünün temel mihenk taşlarını araştırmasını sağlamıştır.²⁶³

Ayrıca, bu yakın ilişkiler ve çalışmalar sayesinde Türk edebiyatına olan ilgi de artmaya başlamıştır. Türk romanı ve şiirinden örnekler Macar dergilerinin başköşelerini süslemiş, 1899 ve 1900'lü yıllarda, Macar kültür tarihçisi ve antropoloğu olan İmre Karacson ve Gyula Meszaros tarafından 'Türk Şiirleri Antolojisi' adı altında, iki ülke kültürünü yakınlaştıran bir eser yayınlanmıştır. Bunların dışında, Türk folklorunun dünyaya tanıtılmasında ve

²⁶² Duran, A., Köse, İ. (2017). "Lajos Kossuth ve Macar Mülteciler". *USAD (Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi)*, (6), 306.

²⁶³ Duran, a.g.m., 309-310.

Nasreddin Hoca fıkraları vb. akıl dolu (ironik) yapıların yayınlanmasında Ignacz Kunos gibi Macar Türkolog ve bilim insanlarının büyük payı olmuştur. Anadolu topraklarındaki yaşayış şekli ve İstanbul gibi önemli şehirlerin seyahat kültürü yoğun bir biçimde anlatıldıkça, hem Macarların Anadolu topraklarına olan ilgisi hem de ilişkilerin çeşitliliği artmıştır.²⁶⁴

Bu bağlamda, iki kültür arasında dil ve diğer yapılar açısından benzerlikler ve farklılıklar belirlenirken, kimi tezler de öne sürülmüştür. Bunun en büyük nedenlerinden birisi de benzer dil ailesine sahip olmaları ve Orta Asya coğrafyasına ait benzerlikler barındırmaları olmuştur. Bilindiği üzere Ural-Altay Dil ailesi ikiye bölünmüştür. Bunlardan Altay dil ailesinde, Türkçe, Azerice, Moğolca, Mançuca ve Tunguzca gibi diller yer alırken, Ural dil ailesinde ise, Macarca, Fince ve Estonca gibi diller yer almıştır.²⁶⁵ Görüldüğü üzere, topluluk ya da etnik yapıların kimi benzerlikler oluşturması halinde, bunları oluşturan dil vb. temel mihenk taşlarının incelenmesi, benzerliğin asli ve yan unsurlarını anlamak ve bunları kültürel kodlardan ayırtmak için ciddi bir öneme sahip olmaktadır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, bilim insanları Türk-Macar ilişkilerini, benzerlikler ve farklılıklar üzerinden kurgularken kimi teşkilatlanma yapıları da bu duruma yardımcı olmuştur. Bu teşkilatlanmalardan birisi de, ‘Macar Turancıları Cemiyeti’ olmuştur. 1910 yılında çalışmalarına yoğunluk kazandıran, Turani Tarsasag (Turan Cemiyeti) adı altında bir örgüt çatısı altında toplanan bir cemiyettir. Ayrıca bu Turan cemiyeti, çalışmalarını yaygınlaştırıp uygulama sahasına taşımak için Anadolu topraklarına geziler de düzenlemiştir. 1912 yılında, Ankara, Konya ve Kayseri gibi şehirlere geziler tertiplemişler, Anadolu, Kafkasya ve Orta Asya üçgeninde toplamada 5 bilimsel gezi düzenlemişlerdir. Görüldüğü üzere, o dönemin ulaşım ve haberleşme koşullarında dahi bu çalışmalar yapılırken, günümüzde eylemsel çalışmalar konusunda her iki tarafta da ciddi eksikler mevcuttur. Ek olarak belirtmek gerekir ki, o dönemde kırılgan bir çatışma ve savaş ortamı oluşmuşken, Osmanlı İmparatorluğu, Macar sığınmacılar sorunu nedeniyle hem Rus hem de Avusturya İmparatorluğu ile savaşın eşiğine gelmiş, tahmin edilenin aksine, sorunlar büyümeden ve büyük bir yıkıma neden olmadan diplomatik yollarla çözülmüştür.²⁶⁶

²⁶⁴ Duran, *a.g.m.*, 310.

²⁶⁵ İnternet: *Ural-Altay Dil Grubu*. Web: <http://www.anadilim.org/ural-altay-dil-grubu.html> adresinden 8 Eylül 2018’de alınmıştır.

²⁶⁶ Duran, *a.g.m.*, 310.

Tüm bu diplomatik ilişkilerden önce ise birçok sorunla karşılaşmış, Osmanlı Devleti'nin üst düzey görevlilerinin çabalarıyla bu sorunlar çözülmüştür. En sorunlu zamanda dahi, Rusya ve Avusturya İmparatorluklarının isteklerine boyun eğilmemiş, dönemin Osmanlı Padişahı I. Abdülmecid (1823-1861)'in şu sözleriyle bu durum net bir biçimde ifade edilmiştir: “*Her bir Macar sığınmacı için 50.000 Osmanlıyı feda eder yine de bu sığınmacıları Ruslara ve Avusturyalılara iade etmem. Tahtımı veririm, tacımı veririm fakat devletime sığınan bu insanları asla geri vermem.*”²⁶⁷

Bilindiği üzere, gelişmelerin seyri olumlu devam ederken yukarıda bahsedilen diplomatik çözümlerin yetersiz kaldığı durumlar da olmuştur. Avusturya İmparatorluğu, sığınmacıları geri alma konusunda belli bir noktaya kadar direnmiş, Rus İmparatorluğu aksi yönde davranarak daha ileri gitmiştir. Böylece Rusya, Osmanlı Devleti'ni bölmek için İngilizlerle paylaşım anlaşması yapmaya çalışmış ama İngilizlerin denge politikasını devam ettirmesi ve Rusya ile var olan anlaşmazlıkları bu durumu engellemiştir. Bu konuda istediği başarıyı elde edemeyen Rusya, bu defa Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya başlamıştır. Elbette ki bu durumu kendi tebaası üzerinden yapmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda Rusya, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Ortodoks ve Slav halkını kendi koruması altına almak istemiş ama Osmanlı'nın şiddetli direnişiyle karşılaşınca Kırım Harbi (1853-1856) çıkmıştır.²⁶⁸ Bu harp sırasında, hem Rusya'nın güçlenip Akdeniz'e (sıcak denizlere) inmemesi için, hem de İngiltere ve Fransa gibi güçlü ülkelerin, Orta Doğu, Asya ve Afrika bölgelerindeki sömürgelerinin elden çıkmaması için Osmanlı'ya destek olunmuş, ek birlikler ve altın gönderilmiştir. Kısacası, İtalya'nın kuzeybatısında egemenlik alanı oluşturan Piyemonte-Sardinya Krallığı'nın, İsviçreli gönüllülerin, İngiltere ve Fransa'nın desteği, Osmanlı'nın Ruslarla başa çıkmasını sağlamıştır.

Görüldüğü üzere, çoğu zaman Osmanlı Devleti'nin sığınmacı politikaları bir devlet geleneği halini almış, her kim padişah ya da sadrazam olursa olsun bu politikalar yüksek kararlılıkla devam etmiştir. Anadolu'nun kapılarının sığınmacılar ve mülteciler için her daim açık olmasının arkasında yatan gerçeklik de, bu tarihi konjonktürün, devlet politikası bağlamında

²⁶⁷ Duran, *a.g.m.*, 310.

²⁶⁸ Osmanlı'ya Sığınan Macar Mülteciler, *a.g.e.*

süreklilik arz etmesi olmuştur. Bu uğurda savaşırlara girilmiş, zorunlu kalınan ittifaklarla birçok sömürgeci imparatorluğa da tavizler verilmiştir.

Sonuç itibariyle, Macaristan ile yaşanan bu yoğun ilişkiler günümüzde devam etse de eski gücünü koruduğunu söylemek güçtür. Suriyeli vb. sığınmacıların, Almanya, İngiltere ve İsveç gibi gelişmiş ülkelere gidiş güzargahında Macaristan'dan geçmek zorunda kalmaları ve Macaristan devlet başkanı Viktor Orban'ın sert ve ayrımcı söylemlerine maruz kalmaları, iki ülke politikasını olumsuz etkilemiştir. İleriki bölümlerde bu konulara, güncel bilgiler ışığında detaylı bir biçimde değinilecektir. Bu bahsedilen konulara değinilmeden önce, bir başka Balkan ülkesi olan Bulgaristan'dan bahsetmek mantıklı olacaktır.

2.2.1.4. Bulgaristanlı Sığınmacılar

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a yerleşme ve burada kalıcı hale gelme çabalarının yaşandığı bir dönemde, kendisine en yakın Balkan ülkelerinden birisi olan Bulgaristan'ın stratejik ve politik önemi de artmıştır. Bu dönemde, özellikle devşirme sistemi gibi uygulamalarla birçok Bulgar vatandaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri ve siyasi kademelerinde önemli mevkiler elde etmişlerdir.

Bu bahsedilen dönemlerde Bulgaristan'daki Türk nüfusu çoğunlukta olmuş, 1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra bölge hakimiyeti kaybedilmeye başlanınca Türk nüfusu Batı Trakya'ya ve diğer Anadolu şehirlerine göç etmeye başlamıştır. Yedi ay gibi kısa bir sürede biten bu savaşın ardından 1 milyona yakın insan göç etmek zorunda kalmış, Rumeli topraklarını terk etmek zorunda kalan bu insanların evleri ve malları yağmalanmış, bir daha evlerine döneme imkanı bulamamışlardır. Hukuki bir anlaşma yapılmadan önce göç eylemi gerçekleştiği için bir hak arayışında da bulunamamışlardır. Ayrıca, bu durumu toparlamak için o dönemde son bir hamle yapılmış, Osmanlı devletinin diplomatik temsilcisi Nihat Paşa 1880 yılında Bulgaristan'a gönderilmiştir. Nihat Paşa'nın amacı, yanında 100 sandık dolusu Türk tapu belgeleriyle göçe zorlanan insanların mallarının bedelini tahsil

etmek olmuştur. Ancak istenilen amaca ulaşamamış, göçmenlerin mallarının emlak bedeli geri alınamamıştır.²⁶⁹

Bundan sonraki dönemlerde de Bulgaristan Türklerine yönelik baskı ve şiddet eylemleri artmaya devam etmiş, Rus ordusu 1879 yılında Bulgaristan'dan çekildiği zaman Türklere yönelik saldırılar devam etmiştir. Bu dönemde sıkıyönetim ilan edilmiş, Türklerin korunmak için sakladıkları silah ve envantere el konulmuş, geceleri sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Türklerin bu savunmasız durumundan yararlanan Bulgar çeteleri de Türk köylerine baskınlar yapmaya başlamış, binlerce kişi öldürülmüş, yüzbinlerce kişinin malları da yağmalanmıştır. Tüm bu baskı ve zulüm tehdidinden dolayı Bulgaristan Türklerinin Anadolu'ya göçleri devam etmiştir. Bu dönemde, Osmanlı Devleti dışında kendilerini koruyan bir ülke de kalmamıştır.²⁷⁰

Bu olaylar yaşanırken, ne Rusya ne de Avrupa devletleri bu duruma pek bir ses çıkarmamış, günümüzde sığınmacılara (Suriyeliler vb.) ve zulme uğrayanlara (Bosna Katliamı vb.) yönelik devam eden ve insan haklarını hiçe sayan politikaların temellerini o dönemde atmaya başlamışlardır. İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında öncü rolü oynayıp dünyaya dersler veren Avrupa devletlerinin bu kavramları uygulama konusunda sınıfta kaldığı gerçeği inkar edilemez bir gerçek olmuştur.

Bulgaristanlı sığınmacılar konusuna dönmek gerekirse, 1880'lerde yaşanan bu olayların Bulgaristan ekonomik gelişimine darbe vurduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Örnek vaka ile anlatmak gerekirse şunlar söylenebilir. 1884 yılında 600 bine yakın Bulgaristan Türkünün Anadolu'ya göçünün ardından kimi farklı olaylar da yaşanmıştır. O dönem için bu olayları raporlayan ve kayıtlara geçmesini sağlayan kişi Sofya'daki Fransız temsilci olmuştur. 3 Nisan 1884 yılında kaleme aldığı raporunda, Türklerin Bulgaristan kalkınması için hayati öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Tuna Nehrinden Balkan sıradağlarına, buradan başkent Sofya'ya kadar birçok verimli ve işlenmemiş toprağın olduğunu vurgulamış olan Fransız temsilci, '600 bine yakın Türkün gitmesinin ardından bu toprakların verimli

²⁶⁹ İnternet: Yıldız, M. (2016). "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler". *Akademik Perspektif*. Web: <http://akademikperspektif.com/2016/12/27/bulgaristandan-turkiyeye-gocler/> adresinden 26 Eylül 2018'de alınmıştır.

²⁷⁰ Yıldız, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler", *a.g.m.*

kullanılmadığını ve bunun sonucunda Bulgar ekonomisinin zarar gördüğünü' söylemiştir.²⁷¹

Bulgar topraklarından Osmanlı Devleti'ne olan göçler 1880'li yıllardan sonra azalmaya başlasa da, 1893-1902 yılları arasında da toplamda 70 bine yakın insan göç etmek zorunda kalmıştır. 1912-1913 yıllarında cereyan eden Balkan Savaşları döneminde de göç hareketliği devam etmiş, bu dönemde oluşan göç hareketliliğinin, tahmin edilemeyen ciddi rakamlara ulaştığı belirtilmiştir.²⁷²

Sonuç olarak, Balkan Savaşları zamanında da 1 milyona yakın sığınmacı Rumeli'den Osmanlı topraklarına dönmeye çalışmış, bu insanların 200 bine yakını, ya Anadolu'ya ulaşmadan öldürülmüş ya da kötü hava koşullarında can vermiştir.²⁷³ Batılı güçlerin, Osmanlı Devleti'ni 'hasta adam' olarak ifade edip topraklarını almaya çalıştıkları bu dönemde dahi, Balkanlar'da sığınmacı sorunuyla yüzleşilmiş, birçok sorunun aynı anda çözülmeye çalışılması, içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olmuştur. Bu dönem, 'fırtına öncesi sessizlik dönemi' olarak adlandırılmış, I. Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşı, sorunların azalmadığını, aksine daha da arttığını göstermiştir. Son olarak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine iz bırakan Rus sığınmacılar konusuna değinilecektir.

2.2.1.5. Rus Sığınmacılar

Öncelikle, bu sığınmacı sorununun çıkmasına neden olan olaylar silsilesine, sonrasında da, kaç kişinin, hangi koşullarda ve ne kadar süre Osmanlı topraklarında kaldığına değinmek gerekirse şunlar söylenebilir. I. Dünya Savaşı'nın kanlı çatışmalara sahne olduğu dönemlerde, milyonlarca insan yaşamını yitirmiş, milyonlarcası da yaralanmıştır. Bu dönemde, İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD gibi büyük güçler de birçok kayıp vermiştir. Bu kayıplar konusunda büyük acılar çeken diğer bir devlet de Rus İmparatorluğu olmuştur. Çarlık rejimi döneminde Avrupa ve Asya'nın birçok bölgesine yayılan Ruslar, Rus İmparatorluğu'nun son lideri ve Romanov Hanedanlığı'nın iktidarda kalan son üyesi Çar II. Nikolay döneminde görece bir yükselişe geçse de, I. Dünya Savaşı'nın yıkım ve yok oluşundan kurtulamamıştır. İlk başlarda savaş meydanlarda pek yer almayan Nikolay,

²⁷¹ Yıldız, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler", *a.g.m.*

²⁷² Yıldız, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler", *a.g.m.*

²⁷³ Köse, O. (2006). "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)". *Turkish Studies Academic Journal (Türkoloji Dergisi)*, 1 (2), 270.

Tanrı'nın kendisine, 'cepheye gitmesi gerektiğini' söylediğini iddia ederek orduya ön saflarda komutanlık etmiştir. İlahi olaylara güçlü bir inanç besleyen Nikolay, yaşanan iç kargaşalar ve gizemli olaylardan dolayı başkente dönmüş, sona yaklaşıldığını hissetmeye başlamıştır. 1917 yılının Ekim ayı yaklaştığında Rusya'da değişim rüzgarları esmeye başlamış, devrimin ayak sesleri sadece Romanov ailesinin sonunu getirmemiş, yüzbinlerce soylu ve eğitilmiş ailenin sürgün yaşamasına da neden olmuştur. Ayrıca bu kaçış sürecinin, her toplum için büyük bedelleri de olmuştur.

Bilindiği üzere, Ekim Devrimi'nde ihtilalcilerin lideri olan Vladimir Lenin'in başarıya ulaşmasından sonra Rusya göreceli olarak çatışmalardan çekilmiş, resmi olarak ise 3 Mart 1918 yılında, Almanya, Osmanlı, Avusturya-Macaristan İmparatorlukları ve Bulgaristan Krallığı ile yapılan Brest-Litovsk Antlaşması (sonraki dönemlerde geçerliliğini yitirmiştir) ile savaştan çekilmiştir. Çar II. Nikolay ve ailesinin 1918 yılında öldürülmesi ve 'sosyalist bir devrim'in²⁷⁴ gerçekleşmesi, bürokraside yer alan kişileri, üst düzey politikacıları ve büyük toprak sahiplerini koruyacak hiç kimsenin kalmadığını göstermiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından, 1918-1922 yılları arasında cereyan eden Rus iç savaşının önüne de geçilememiş, Beyaz Ordu (Menşevikler) ile Kızıl Ordu (Bolşevikler) arasında yaşanan çatışmalar büyüyerek önlenemez bir hal almıştır. Hatırlanacağı üzere, daha önceki bölümlerde, Rus sığınmacıların sayısının 2 milyona yaklaştığı söylenmiş, Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütler adına çalışan Norveçli Fridtjof Nansen gibi bilim insanları aracılığıyla bu sığınmacıların, hem yer-yurt sahip olduğundan hem de mülteciliğe yakın bir statü elde ettiğinden bahsedilmiştir.

1 Kasım 1920'de, Amerikan Kızılhaç Örgütü gibi kimi sivil toplum kuruluşlarının bahsettiği gibi, bu sığınmacıların 2 milyona yakını resmi kayıt altına alınmıştır ama yüz binlercesi kayıt

²⁷⁴ Elbette ki burada bahsedilen 'sosyalist devrim'de gerçek bir sosyalizmden bahsetmek mümkün değildir. Yıkılan Çarlık rejiminin otoriter ve baskıcı yanları olmasına rağmen insanlar maddi durumuna göre sınıflandırılıp ülkeden sürülmeye zorlanmamıştır. Sosyalizm, sınıf farklılığını ve adaletsizliğini kaldırmayı iddia edip benzer yanlışları yapıyorsa, bu, Alman filozof ve ekonomi analisti Karl Marx'ın bahsettiği sosyalizm çizgisinden çıkıp, şahısların çıkarına hizmet eden sosyalizm olmaktadır. Rus lider Josef Stalin rejiminin, 30 milyona yakın Rus vatandaşını, kanıtlanamayan nedenlerle kamplarda, sürgünde ve idama mahkum ederek öldürtmesi de bu bahsedilen analizin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

dışı sığınmacı olarak kalmaya devam etmiştir. Ayrıca, 1921 yılındaki kayıtlara 1 milyon kişi daha eklenmiş, toplamda 3 milyona yakın Rus sığınmacı olmuştur.²⁷⁵

İç savaştan kaçan Rus sığınmacıların birçoğu 1918-1922 yılları arasında Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelere yerleştirilirken, 200 bine yakını da Osmanlı topraklarına, yani İstanbul'a yerleştirilmiştir. O dönem için 1 milyona yakın nüfusa sahip olan İstanbul gibi bir şehrin 200 bine yakın Rus sığınmacıyı (bu kişilerin 135 bini General Vrangel'in ordusundan oluşmuş)²⁷⁶ kabul etmesi, inanılması ve anlaşılması zor bir durumdur. Hem savaş koşullarının ağır bir külfet oluşturduğu hem de maddi sıkıntıların zirve yaptığı bir dönemde kaçan bu insanlar sınır dışı edilmemiş, her türlü imkan sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu durum, Osmanlı'nın yükseliş ve duraklama dönemlerinde sığınma talep eden Musevi, Macar ve Polonyalı sığınmacı örneklerinden farklılık arz etmektedir. O dönemin koşullarında, iyi barınma ve meslek koşulları sağlanırken, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde (Anadolu'da savaş devam ettiği için) bu imkanların yarısı dahi sunulamamıştır. Ayrıca, Rus sığınmacıların birçoğu büyük toprak sahiplerinden, varlıklı ve soylu ailelerden meydana gelmiştir. Ülkelerinden can havliyle kaçtukları için yanlarında değerli eşyalarını da getirememişler, zor hayat koşullarıyla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Elbette ki o dönemin koşullarında, canlarını kurtarmış olmaları ve Osmanlı topraklarında güven içinde olduklarını bilmeleri, bu eksiklikleri unutmalarını sağlamıştır.

Bu tarihlerde, başta Avrupa'nın güçlü ülkelerinde olmak üzere birçok ülkede Rus sığınmacıların evlerine dönmeleri konusunda birbiri ardına açıklamalar yapılmış ama bu açıklamalar amaçlandığı hedefine ulaşamamıştır. Bu sığınmacıların belli bir kısmı Avrupa anakarasında entegrasyona tabii olurken, diğer bir kısmı da Amerikan topraklarına gitmiştir. Rus sığınmacıların gittikleri yerler kimi faaliyet alanlarına göre de sınıflandırılmıştır. Fransa'nın Paris şehri politik çalışmaların ve etkinliklerin yapıldığı bir yer olurken, Almanya'nın Berlin şehri basın-yayın çalışmalarının merkezi haline gelmiştir. Bulgaristan'ın Sofya kenti askeri personelin üssü konumuna gelirken, Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag bilimsel ve kültürel çalışmaların yaygınlaştığı bir yer halini almıştır.

²⁷⁵ İnternet: Baran, T. A., "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı". *T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı*. Web: <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/mutareke-doneminde-istanbuldaki-rus-multeicilerin-yasami> adresinden 14 Eylül 2018'de alınmıştır.

²⁷⁶ İnternet: *Mültecilerin değişmez adresi: Anadolu*. (2016, Şubat). Web: <http://www.gercek hayat.com.tr/tarih/multecilerin-degismez-adresi-anadolu/> adresinden 20 Eylül 2018'de alınmıştır.

Polonya'nın başkenti Varşova ve Osmanlı'nın başkenti İstanbul ise transit geçiş güzergahları olarak kalmış, belli bir grup sığınmacının bu topraklarda kısa süre kalıp Batılı ülkelere gittikleri bir yer olmuştur.²⁷⁷

Ayrıca, Osmanlı'nın Rus sığınmacılar açısından diğer bir önemi de, Beyaz Ordu'nun son komutanlarından birisi olarak kabul edilen General Pyotr Vrangel ve yanındaki askerilerin Osmanlı topraklarına sığınmaları ve iyi bir misafirlikle karşılanmaları olayıdır. Elbette ki bu sığınmacıların Osmanlı topraklarına gelmeleri o kadar da kolay olmamıştır. Normal kapasitelerinin 3-5 kat üstünde sığınmacıyı getiren gemiler, o dönemin yazar ve devlet adamlarının yazı ve derlemelerine de konu olmuş, halk arasında da bu yaşanalar, 'zulümden ve savaştan kaçan bir sığınmacı nasıl olması gerekiyorsa onlar da öyleydiler' şeklinde ifadelere neden olmuş, gereken her türlü yardım yapılmaya çalışılmıştır. Sayıları 200 bine yaklaşan bu insanların tespit edilmesinde General Vrangel ve yanındaki komutanların yardımı ve çabaları etkili olmuştur. Bu sığınmacıların 70 bine yakını Çatalca, Gelibolu ve Limni adası gibi yerlere gönderilmiş, geri kalanı da İstanbul gibi büyük şehirlere yerleştirilmiştir.²⁷⁸

O dönemin koşullarında, birçok Türkün evi Rumlar tarafından yakılmışken ve evsiz durumdalarken, var olan boş evlere de bu sığınmacıların yerleştirilmesi kimi tepkilere neden olmuştur. Bu tür olumsuz dönemlerde, yani savaş ortamının ve sıkıntıların neden olduğu olumsuzluklarda dahi zor durumda kalmış sığınmacılara kucak açılmış ve en iyi imkanlar sunulmuştur.²⁷⁹

Dönemin koşulları bağlamında değerlendirildiğinde, devlet desteğinin yanında, sivil toplum kuruluşlarının ve Osmanlı vatandaşlığına sahip ahalinin gönüllü yardımlarının da bu sorunların üstesinden gelinmesinde olumlu payı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, kimi cemiyetler aracılığıyla gerekli yardımlar yapılmaya çalışılmış, bu konuda en yoğun yardımı yapan cemiyetlerden birisi de Hilal-i Ahmer Cemiyeti olmuştur. Rus sığınmacılara yiyecek ve barınma imkanı sağlamaya çalışan bu cemiyet aracılığıyla binlerce sığınmacının hayatı kurtulmuştur. Bu cemiyetler, 1921-1922 yılları arasında, yani kurtuluş savaşının olduğu

²⁷⁷ Baran, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *a.g.m.*

²⁷⁸ Baran, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *a.g.m.*

²⁷⁹ Baran, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *a.g.m.*

dönemde dahi gerekli yardımları yapmış, doktor ve hemşire gibi sağlık personeliyle istişare halinde ciddi başarılar elde etmiştir.²⁸⁰

Osmanlı Devleti'nde bu gelişmeler yaşanırken, Fransa gibi ülkelerde ise ünlü yazar, düşünür ve politikacılar, Rus sığınmacıların, 'kaynak ülkelerine geri dönme şartıyla' Fransa'ya gelebileceklerini ve bu topraklarda kalabileceklerini tartışmışlardır.²⁸¹ Sonuç itibariyle, sığınmacılara ve mültecilere yapılan en büyük yardımın, koşullar iyiyken yapılan yardımdan çok, en zor zamanlarda yapılan yardım olması, bu durumun değerini ve önemini kat ve kat artırmıştır. O dönemlerde somut anlamda pek bir hayat sahası bulamayan 'insan hakları ve hukuku' kavramları da bunu gerektirmiştir.

Sonuç itibariyle, o dönemde yeni yeni oluşturulmaya çalışılan uluslararası hukuk yapısı, Kızılhaç gibi sivil toplum kuruluşlarının çağrıları aracılığıyla, Milletler Cemiyeti'nin 5 Temmuz 1922 yılında bir toplantı yapmasını sağlamış, bu toplantının ardından, 'Rus Mültecilerin Kimlik Belgelerine İlişkin Düzenleme' adı altında bir karar çıkartılmıştır. Bu karar o an için sadece Rus sığınmacıları kapsamış, net bir sığınmacı ve mülteci tanımı da yapılmamıştır. Rus sığınmacılar bu belgeyle vatandaşlık hakkı vb. ciddi haklar elde edememişler ama ülkeler arasında seyahat etme hakkına sahip olabilmışlerdir. Elbette ki bu kararın, seyahat özgürlüğü ve sığınma hakkı gibi olumlu yanları olsa da, bir anlaşma hüviyeti kazanamadığı için bağlayıcı niteliği de olmamıştır. Bu bağlayıcılık sürecinin etkinlik kazanamaması nedeniyle, verilecek kararların ülkelerin inisiyatifine bırakılması durumu da kaçınılmaz olmuştur.²⁸² Osmanlı Devleti'nin egemenliği sırasında yaşanan ve son sığınmacı gelişmelerinden birisi olan Rus sığınmacı konusuna, 'Türkiye Cumhuriyeti döneminde sığınmacı hareketleri' kısmında da devam edilecektir.

2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sığınmacı Hareketleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun külleri üzerinden 'Anka kuşu' misali doğan Türkiye Cumhuriyeti, halen milyonlarca sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, o dönemin, günümüzün gelişmeleriyle paralel olan yönlerinden birisi de, yıllar içinde gelen Bulgaristanlı ve Bosnalı sığınmacı ve mültecilerin

²⁸⁰ Baran, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *a.g.m.*

²⁸¹ Baran, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *a.g.m.*

²⁸² Büyükçalık, M. E. (2015). *Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları*. (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 13-14.

toplam sayısının, 5-6 yıl gibi kısa bir sürede Türkiye topraklarına gelmiş olan milyonlarca Suriyeli sığınmacı ile hemen hemen aynı sayıda olmasıdır. Ayrıca, yoğun olan bu son dönemle birlikte, geçmişte birçok sığınmacıya kapılarını açmış ve çözümler bulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, aslında ciddi bir sığınmacı ve mülteci politikasının olmadığı gerçeği de ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler ışığında, ilk olarak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gelen ve belli bir koruma statüsü kazanan Rus sığınmacılardan bahsetmek gerekmektedir. Ek olarak, o dönemlerden Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan siyasi, hukuksal ve sosyolojik gelişmelere ve bu gelişmelerin eksik yönlerine de değinmek mantıklı olacaktır.

2.2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Rus Sığınmacılar

Hatırlandığı üzere yukarıdaki kısımlarda, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan sığınmacı gelişmelerine ve bunların en sonuncularından birisi olan 'Beyaz Ruslar' konusuna değinilmiştir. Cumhuriyet'e geçiş döneminde ise, ne tür sorunlarla yüzleşildiğine ve bu sorunların hangi perspektifte çözüldüğüne değinilecektir.

Elbette ki öncelikle, bu sığınmacı durumlarına meşruluk kazandıran hukuksal ifadelerden bahsetmek doğru olacaktır. Bilindiği üzere, Milletler Cemiyeti'nin sığınmacıları ve mültecileri koruma ifadeleri sonraki dönemlerde, hem Almanya'daki Yahudi Vatandaşları Koruma Kanunu'nda hem de Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer almış, Osmanlı Devleti'nin Rus sığınmacıları koruma hükümlerinde de Milletler Cemiyeti'nin bu kararları etkili olmuştur.

Tüm bu bilgiler ışığında, Osmanlı Devleti'nin Rus sığınmacılar için belirttiği ifadelere değinmek gerekmektedir. Bu ifadelerde, 'Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin korumasından yararlanamayan ve SSCB vatandaşlığı dışında bir vatandaşlık bağına sahip olmayan kişilerin, Osmanlı topraklarına sığınmacı olarak kabul edileceğinden' bahsedilmiştir.²⁸³ Ayrıca, bunun dışında bir nedenle gelenlere kuşkuyla bakılacağı da vurgulanmıştır. Günümüz koşullarında da buna benzer kararlar mevcuttur. Zulümden ya da politik baskıdan kaçıp transit ya da hedef ülkeye gelen, sığınmacı ve mülteci statüsüne dahil olan insanlar mevcutken, herhangi bir baskı ya da zulme maruz kalmadan ekonomik nedenlerle gelenler, yani ekonomik göçmenler de mevcut olmuştur.

²⁸³ Büyükçalık, *a.g.e.*, 16.

Tüm bunlara ek olarak, cumhuriyet döneminde gelen Rus sığınmacıların yaşadıkları olaylara değinmek de yararlı olacaktır. 6 Ekim 1923 yılında, Osmanlı topraklarındaki Çarlık Rusya Büyükelçiliği'nin tasfiye olması ile birlikte birçok Rus sivil toplum kuruluşu ve bunların bağlı bulunduğu uluslararası örgüt yapıları faaliyetlerini durdurmuş ve Rus sığınmacılara yardım eden örgütlerin sayısında ciddi bir azalma yaşanmıştır. Bu yardım kuruluşları arasında, kısmi de olsa faaliyetlerine devam edenler olmuştur. Bu bağlamda, 'Uluslararası Kızıl Haç Örgütü' ve 'Rus Mültecilere Yardım ve Destek Organizasyonu' gibi sivil toplum kuruluşları faaliyetlerine devam etmiş, ulusal ve uluslararası nitelikteki yardımları Rus sığınmacılara ulaştırmaya çalışmıştır.²⁸⁴

Ayrıca, tüm bu gelişmelerin istenen perspektifte ilerlediğini söylemek de hata olacaktır. Yardım kuruluşlarının faaliyetlerinde yaşanan kimi aksaklıklar Rus sığınmacılara yönelik olumsuz algıların oluşmasına neden olmuş, 'Rus Mültecilere Yardım ve Destek Organizasyonu'nun yöneticilerinden birisi olan Rus Albay S. N. Kreyton'un, İngilizlerle işbirliği ile suçlanıp tutuklanması ve sınır dışı edilmesiyle sığınmacılara olan güvenin azaldığı bir dönem başlamıştır. Bu olumsuzlukla birlikte kimi gazetelerde, 'sığınmacılara tanınan kalış süresinin (6 Eylül 1927) bitmesi ile birlikte sağlanan koruma yapısının da feshedilmesi gerektiği' vurgulanmıştır. Bu olumsuz haber ve işlemlere karşılık, sığınmacıların haklarını savunan gazeteler ve yazarlar da olmuştur. Bunlardan birisi, liberal görüşlere sahip olan gazeteci yazar Ahmet Cevdet'tir. Mensup olduğu ve bu faaliyetlerini özgür bir biçimde devam ettirdiği gazetenin adı da İkdam'dır. Ahmet Cevdet, yazdığı yazılarda hükümetin, eğitilmiş, kültürlü ve kalifiye olan bu insanları değerlendirmesi gerektiği ve onların nitelikli ve başarılı hizmetlerinden yararlanması gerektiğinden bahsetmiştir.²⁸⁵ Ayrıca, o dönemin politikaları bağlamında değerlendirildiğinde, 'devlet geleneklerinin sürekliliği' fikri ön plana çıkmış ve sığınmacılara yardımlar devam etmiştir.

Rus sığınmacılarla bağlantılı olarak değerlendirildiğinde, bu dönemde, yeni kurulan bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ne yük olunmadığı konusundan da bahsedilmiştir. Önceleri Beyaz Ordu'ya bağlı olan bu Rus kökenli sığınmacıların çoğu, zamanında Rusya'da büyük toprak sahipleri ve soylu kişiler oldukları için, Anadolu topraklarındaki ekonomik gelişim

²⁸⁴ İnternet: Uturgaui, S., "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye". *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*. Web: <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/UTURGAUR%C4%B0-Svetlana-BEYAZ-RUSLAR-VE-KEMAL%C4%B0ST-T%C3%9CRK%C4%B0YE.pdf> adresinden 20 Eylül 2018'de alınmıştır, 3251.

²⁸⁵ Uturgaui, "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye", *a.g.m.*, 3251.

koşullarına hızlı bir biçimde adapte olmaları zor olmamış, kendi üretimlerini yapmaya başlamışlardır. Çatışma ve zulüm halinden kaçtıkları için politik gelişmelerden uzak durmaya çalışmışlar, Türk kanun ve nizamlarına uymaya özen göstermişler, çevrelerinde olumlu bir imaj bırakmışlardır.²⁸⁶

Bu durum güncel konularla da açıklanabilir ve benzer örnekler tarihteki sığınmacı ve mülteci olaylarında da görülebilir. Ayrıca bu olay, günümüz koşullarında Suriyeli vb. sığınmacılar için de değerlendirildiğinde benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Zor koşullarda kalan bu sığınmacıların, temel insani ihtiyaç ve isteklere ulaşmaya çalışırken suç işleme oranlarının yükseleceği düşünülür, ama genellikle tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır.

O dönemin koşullarında Rus sığınmacılar için de benzer bir durum mevcuttur. Hem I. Dünya Savaşı'nın hem de Rusya İç Savaşı'nın yıkımından kaçıp Anadolu topraklarına sığınan bu insanların, düzensizlik ortamının bir parçası olma olasılığı gittikçe azalmıştır. Bu durumu ciddi bir sorun olarak gösteren ve sığınmacıların suç işleme oranlarının yüksek olduğunu iddia eden basın-yayın kuruluşları çoğu zaman herhangi bir veri ve bilgi akışı sunmadan bunu yapmakta, sığınmacılar ile halk arasında köprü kurmak yerine nefret tohumları ekmektedir. Hassas ve kırılgan noktaları çok olan bu konunun dikkatli bir biçimde ve bilimsel veriler ışığında incelenmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki kısımda bahsedilen Ahmet Cevdet Bey ve gazetesi İkbâl örneğinde olduğu gibi, ciddi çalışmaların olumlu imaj oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Bir yanda bu olumlu ve dikkat çekici gelişmeler yaşanırken, diğer yanda ise çoğu gazete ve yazar, sığınmacıların Anadolu topraklarını terk etmesi gerektiğini ima etmiş, sığınmacılara tanınan sürenin uzatılmaması gerektiğinden bahsetmiştir.²⁸⁷

Dönemin tarihsel gelişmeleri incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün, Rus sığınmacılarla ilgili karar verme konusunda hassas davrandığı da ortaya çıkmaktadır. Bu durumun nedenini anlamak için dönemin yaşanan gelişmelerine bakmak gerekmektedir. Türk Kurtuluş Savaşı esnasında Rusya'dan Türkiye'ye yardım gelmesi Türkiye'yi SSCB yönetimine manevi açıdan borçlu bırakmıştır. Bu durum Türkiye'yi, Moskova yönetimi ile Anadolu topraklarında korunan Rus muhalif

²⁸⁶ Uturgauri, "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye", *a.g.m.*, 3251-3252.

²⁸⁷ Uturgauri, "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye", *a.g.m.*, 3251.

sığınmacılar arasında bir seçim yapmaya zorlamıştır. Tüm bunlara rağmen, sığınmacıların Türkiye’de kalış süreleri sona ermeye başlayınca, önemli bir karara imza atılmış, bu insanların bir yıl daha (6 Şubat 1928’e kadar) Türkiye’de kalmalarına izin verilmiştir.²⁸⁸

Tüm bu olaylar cereyan ederken uluslararası koruma önlemleri de devreye girmeye başlamıştır. Halihazırda, Milletler Cemiyeti tarafından kurulan ‘Uluslararası Nansen Ofisi’nin yardım çalışmaları ve vatansız kişilerin özgür bir biçimde seyahat etmeleri için oluşturulan ‘Nansen Pasaportu’ gibi kolaylıklar ve uygulamalara rağmen farklı çözümler de uygulanmaya başlanmıştır. Bunun en önemli örneklerinden birisi ise, saha araştırması uzmanlarının devreye girmesi olmuştur. Bu bağlamda, Milletler Cemiyeti Uluslararası Büro Şefi Doktor Şlimmer kesin çözümler bulmak amacıyla Türkiye’ye gönderilmiştir. Doktor Şlimmer’in, bu görev kisvesi altında gelmesinin en önemli nedeni, Türkiye topraklarına sığınan Rus sığınmacıların, hangi gerekçe ile bu ülkeye geldiklerine bakılmaksızın onlar için kalıcı bir yer-yurt sağlamak olmuştur. Elbette ki bu görevini ifa etmeden önce ikna etmesi gereken devlet görevlileri olmuştur. Kalış süreleri bitmek üzere olan sığınmacılar adına Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri ile görüşüp onları ikna eden Doktor Şlimmer, Rus sığınmacıların 6 Şubat 1929 tarihine kadar (1 yıl daha) Türkiye’de kalmalarını sağlamıştır. Ayrıca bu sorunun, Milletler Cemiyeti gibi uluslararası bir örgüt tarafından çözülmeye çalışılması, Moskova yönetiminin, ‘Beyaz Ruslar’ın sınır-dışı edilmesiyle ilgili Ankara yönetimine yaptığı baskıları da azaltmıştır.²⁸⁹

Bu olaylardan sonra Doktor Şlimmer, Rus sığınmacıların Avrupa, Amerika ve Avustralya kıtalarına yerleştirilmesi için çalışmalar yürütmüş, o dönemin koşullarında imkansız gibi görünen kararları aldirtmayı başarmıştır. Bu sayede ileriki yıllarda, sığınmacıların bir kısmı Türkiye’de kalmış, bir kısmı Rusya’ya dönmüş, bir kısmı da bahsedilen kıtalardaki ülkelere yerleştirilmiştir.

Ayrıca bu dönemlerde Türkiye’ye, hem Rum ve Ermeni göçü yaşanmış hem de yüzbinlerce Türk göçmen gelmiştir. Bu insanlar, belli bir anlaşmayla ve mübadele koşullarında gedikleri için sığınmacı statüsü içinde yer almamışlardır. Tüm bunları anlattıktan sonra, konu

²⁸⁸ Uturgauri, “Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye”, *a.g.m.*, 3252.

²⁸⁹ Uturgauri, “Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye”, *a.g.m.*, 3252.

bütünlüğü bağlamında diğer sığınmacı konularına da değinilecektir. Bu sığınmacı ve mülteci konularından birisi de Bulgaristan Türkleridir.

2.2.2.2. Bulgaristanlı Sığınmacılar (Muhacirler)

Bilindiği üzere, Osmanlı devletinin son döneminde I. Dünya Savaşı'nın ardılı olaylarla yüzleşmek zorunda kalınmıştır. Dünya savaşının sonunda Türk kökenli vatandaşlar Anadolu topraklarına göç etmeye devam etmiş, bu durumu tetikleyen olaylar, 1912-1913 yılları arasında cereyan eden Balkan Savaşları esnasında başlamıştır. Bulgaristan ve Sırbistan Krallığı'nın Balkanlar'da yayılma hareketleri bu savaşın çıkmasına neden olmuş, bu iki Krallığın dışında, Yunanistan ve Karadağ gibi ülkeler de çatışmalara katılmıştır.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, yoğunlaşan bir baskı ortamı gün yüzüne çıkmaya başlamış, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi ülkelere Türkiye'ye zorunlu göç hareketleri gerçekleşmiştir (Balkanlar'da yaşanan siyasi kargaşa ortamı bu insanların topraklarını terk etmesine neden olmuş, o dönemin koşullarında 'göç' kavramı kullanılsa da, çatışma ve baskı durumları mevcut olduğu için 'sığınmacı' statüsüne neden olan olaylar daha yoğun bir biçimde yaşanmıştır). Bulgaristan özeline bakıldığında, Müslüman kökenli kişilerin tehditlere maruz kalması, Bulgaristan'daki birçok Pomak köyünün askeri müdahalelerle baskı altına alınması ve bu insanların Anadolu topraklarına sürgün edilmesi gibi durumlar da yaşanmıştır.²⁹⁰

Ayrıca bu konular, düzenli göç kısmına dahil gibi görünse de, içerik anlamında 'önce sığınmacı, sonrasında ise mülteci statüsüne dahil olduğunu' söylemek daha mantıklı olacaktır. Özellikle 1989 Bulgaristan göçü gibi olaylar sığınmacı statüsüne daha yakın olduğu için detaylı anlatılıp analizler yapılacaktır. Öncelikle Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına değinmek gerekirse 1925 yılındaki Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi'nden bahsetmek doğru olacaktır.

1925 yılında yapılan bu İkamet Sözleşmesi ile 75 bine yakın insan iskanlı (yerleşik) olarak, 145 bine yakını da serbest göçmen olarak Anadolu topraklarına yerleşmiştir. Elbette ki Bulgaristanlı Türk ve Müslüman sığınmacılardan bahsedilirken, 1923 Lozan Antlaşması'na göre, Bulgaristan göçünü hızlandıran en önemli unsurlardan birisinin Rum göçü olduğunu

²⁹⁰ Öztürk, *a.g.e.*, 350.

da söylemek gerekir. Birbirleriyle bağlantılı olan bu göç hareketine değinmek gerekirse, Türkiye içinde İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada'daki Rumlar, Yunanistan içinde ise Batı Trakya'daki Türkler mübadeleye konu olmamış, bunun dışındaki Türk ve Rumlar bu karşılıklı değişime konu olmuştur. 1 milyon 200 bin Ortodoks vatandaş ile 500 bine yakın Müslüman vatandaş değişime konu olmuştur. Sonuç itibariyle, mübadele, etnik kimliğe göre yapılmış gibi görünse de, dini kriterlerin de ağır bastığı görülmüştür.²⁹¹

Bulgaristan göçünde ise böyle bir sınırlama yapılmamıştır. Hemen hemen her köyden ve mezradan Türk kökenli olan insanlar gelmiştir. İçlerinde Müslüman olmayan ama yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet etmiş Türkler de yer almıştır. Bu insanların kimileri zulüm ve baskından kimileri de politik düzensizlikten kaçarak Türkiye'ye sığınmışlar, entegrasyon sürecine dahil olmuşlardır. Bunun dışında, Türk olmayan ama Müslüman olan ya da Türk olup Müslüman olmayan Bulgaristan vatandaşları da Anadolu topraklarına sığınmıştır.

Bahsedilen 1920'li yıllardaki göçün temel nedenlerinden birisinin baskı ve zulüm olduğundan da bahsedilmelidir. Ama bu durumun, hem devlet eliyle hem de devlet destekli militanlar tarafından yapıldığı gerçeğinin ortaya çıkması geç olmamıştır. Militarize olmuş bu örgütlerin, Bulgaristan'ın birçok köyünde ve mezrasında katliamlar ve yağmalamalar yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bölgeler arasında paylaşımlar yapıp saldırılarına devam eden bu örgütlerden 'Rodna Zaştita (Yurt Koruması)' adlı teşkilat Bulgaristan'ın kuzey bölgesinde etkinliklerine devam etmiş, 'Trakya Komiteleri' adlı teşkilat da güney bölgesinde saldırılarına devam etmiştir. Bu örgütlerden Rodna Zaştita, 1923 yılından 1936 yılına kadar etkinliklerine devam etmiş, dönemin (1936) askeri rejimi tarafından lağvedilmesine kadar birçok Türk köyüne baskınlarda bulunmuştur. Ayrıca, güney Bulgaristan'ın Türk nüfus bölgesi Rodop kesiminde de Trakya Komiteleri örgütü etkinliklerine devam etmiş, 1923-1933 yılları arasında 100 bine yakın Bulgaristan Türkü'nün Türkiye'ye göç etmesine neden olmuştur.²⁹²

Bunların dışında belirtmek gerekir ki, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcından 1950'lere kadar Bulgaristan'dan yoğun bir Türk sığınmacı akışı oluşmamış, II. Dünya Savaşı'nın sonunda ise, Bulgar milliyetçilerinin güçlenmeye başladığı, birçok ayrımcı politikaya imza attıkları

²⁹¹ Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 80-81.

²⁹² Yıldız, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler", *a.g.m.*

bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bulgaristan Türklerinin kendi dillerinde eğitim görme imkanlarının kısıtlandığı, Türk okullarının kademeli olarak kaldırıldığı ve devlet okullarındaki Türkçe derslerinin üçte bir oranında azaltıldığı bir dönem yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönemi iyi anlamak için diplomatik temsilcilerin anılarına ve raporlarına bakmak yararlı olacaktır. Bu kişilerden birisi de Bulgaristan'ın İstanbul konsolosu Jelez Jelezov'dur. Bulgar konsolosun 1950 göçünü nasıl ifade ettiği şu cümlede yer almaktadır: *“Baskı ve zulüm, 1950’de insanların topraklarının ellerinden zorla alınarak tarımın kooperatifleştirilmesi ile artmıştır. Tarlasını ve toprağını vermek istemeyenlerin ölesiye dayaktan geçirilmesi ve bu insanlara karşı uygulanan daha birçok zulüm, baskı ve taciz, binlerce Türk ailesinin göçüne neden olmuştur.”*²⁹³

Bulgar diplomat, yaşanan zulmü ve birçok olumsuz gelişmeyi tüm açıklığı ile itiraf ederken, Bulgar hükümeti ise bunun tam tersi beyanlarda bulunmuştur. 1925 Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi'ne göre ise, 3 ay içerisinde 250 bine yakın Bulgaristan Türkü'nün Türkiye tarafından kabul edilmesi gerektiği beyan edilmiş, yeni bir anlaşma ile hukuksal bütünlük oluşturmak yerine eski bir anlaşma yürürlüğe sokulmaya çalışılmış, bu anlaşmanın, o dönemin koşulları ve şartları ile ve o dönemin devlet görevlileri tarafından yapıldığı unutulmuş, Türkiye'nin rızası alınmadan hukuksal ihlaller yapılmıştır. Ayrıca Bulgaristan hükümeti, devam eden bu sorunun acil çözüme kavuşturulması ve bahsedilen 250 bin kişinin alınması için 30 Ağustos 1950 yılında Türkiye'ye nota vermiş, ciddi bir sonuca da ulaşamamıştır.²⁹⁴

Bu dönemden sonra Türk ve Müslüman göçünde yavaşlama olmuştur ama büyük sorunlarla da yüzleşmek zorunda kalınmıştır. Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemlerinden itibaren başlayan Türk ve Müslüman göçü sonucu, aile üyelerinin hepsi Anadolu topraklarına gelememiştir. Bazı aileler parçalanmak zorunda kalmış, Türkiye'de olan kesim ise Bulgaristan'da kalan akrabalarını getirtmeye çalışmıştır. Bu bağlamda diplomatik baskılar yapılmaya başlanmış, en sonunda Bulgar hükümeti ile anlaşmaya varılmıştır. Böylece, 21 Ağustos 1966 tarihinde Türk-Bulgar İkili Beyannamesi

²⁹³ Yıldız, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler”, a.g.m.

²⁹⁴ Yıldız, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler”, a.g.m.

imzalanmıştır. Bu beyanname ile, Türkiye’de olan Türk ve Müslüman sığınmacılara, ‘hangi aile üyelerini getirtmek istedikleri’ sorulmuş ve yakınlarına kavuşmaları sağlanmıştır.²⁹⁵

Bu yıllardan 1980’lere kadar durgunluk dönemi oluşmuş, sonrasında büyük zulüm yeniden başlamıştır. 1954-1989 yılları arasında Bulgaristan Komünist Partisi başkanlığını yürüten, 1971-1989 yılları arasında da Bulgaristan başbakanı olan Todor Jivkov, SSCB’nin yıkılmasına yakın bir dönemde, Moskova yönetiminin otorite boşluğundan yararlanarak eylemlerine hız vermiştir. SSCB’ye dahil ülkelerinden birisi olmamasına rağmen Rusya’ya yakın olan Bulgar (Jivkov) yönetimi, iki kutuplu dünyada, dönemin en güçlü devletlerinden birisinin desteği ile Türklere zulmetmeye devam etmiştir. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) üyesi olan ve ABD’ye yakın bir çizgide bulunan Türkiye’yi zor durumda bırakmak, hem Rusya’nın hem de maşası konumundaki Bulgaristan’ın insan hakları karnesinin kabarmasına neden olmuştur. Ayrıca bu yasa dışı durumlar, uluslararası hukuk bağlamında da birçok anlaşma ve sözleşmeye aykırılık teşkil etmiştir.

Kısacası, Bulgaristan’daki Türk azınlıklara ve Müslümanlara yönelik zulüm ve baskı her koşulda uluslararası hukukun ihlali olmuştur. Bu hukuk kurallarını temsil eden anlaşmalardan birisi olan, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre de, bu insanların yaşadıkları baskı ve şiddet olayları, onların, önce sığınmacı, sonrasında da mülteci statüsüne dahil olmalarını haklı kılmıştır. Bu süreçle bağlantılı olarak, Jivkov döneminde yaşanan olayların kökenine inmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Tüm bu gelişmelerin, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasına yakın bir dönemde sona ereceği düşünülürken, 1989 zulmü ile olaylar büyümüş ve tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Sovyetler Birliği yapısı içindeki ve dışındaki Komünist hükümet yapılarının güç kaybedeceği ve azınlıklara baskı oluşturmayacağı düşünülürken tam tersi olaylar yaşanmıştır. Bilindiği üzere, bu olaylardan bir kısmı da Todor Jivkov döneminde yaşanmış, Türklere ve Müslümanlara karşı baskılar artmıştır.

Kısacası, yüzyıllardır (14. yüzyıldan buyana) Bulgaristan topraklarında yaşayan Türkler, huzur içinde yaşamışlar, herhangi bir şiddet ve saldırı eyleminde bulunmamışlardır. 19. ve 20. yüzyıllara gelindiğinde ise, zorluk ve sıkıntılarla karşılaşmaya başlamışlardır. Bu

²⁹⁵ Yıldız, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler”, *a.g.m.*

yüzyıllarda, sadece Bulgaristan Türklerinin değil, Yunanistan ve Yugoslavya sınırlarını (Rumeli bölgesinin tamamı) da kapsayan birçok Türk sığınmacının geçişi gerçekleşmiştir. Ayrıca bu insanlar, sürekli bir baskı ve asimilasyon ile yüz yüze kalmışlar, II. Dünya Savaşı'ndan beridir Avrupa'da yaşanan en büyük kıyım ve şiddet olaylarından birisine maruz kalmışlardır. Bu durumları tetikleyen unsurlar da elbette ki çok fazladır. Todor Jivkov iktidarının 1984 yılıyla birlikte sert eylemlerine başlaması bu bahsedilen unsurlardan birisidir. Bu eylemlerden bazıları şunlardır;

- 1) *Anadilde Konuşmayı Yasaklama*: Yüzyıllardır bu bölgede yaşayıp aralarında Türkçe konuşan ama Bulgar dilini de iyi bilen Türklerin anadilini yasaklama çabaları büyük tepkilere neden olmuştur. Bir milletin en önemli kültür değerlerinden birisi olan, bir nevi varlık nedeni olan anadilini yasaklama çabası uluslararası hukukun ihlaline neden olmuştur. Uluslararası Toplum kurallarına göre, 'azınlık hakları içinde önemli bir niteliğe sahip dil hakkını hangi ülke engellerse, 1 Şubat 1995 yılında Strasburg'da imzalanan, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'ne aykırılık teşkil eden kural ihlaline mahal verecektir' denmiştir. Sözleşmenin birçok maddesinde de bu dil hakkından bahsedilmektedir. Sözleşmenin 5(1). maddesinde ise şu ifadeler yer almıştır; “*tarafklar, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi kültürlerini yaşatmaları ve geliştirmeleri ve kimliklerinin asli öğelerini, yani dinlerini, dillerini, geleneklerini ve kültürel miraslarını korumaları için gerekli koşulları sağlamayı taahhüt ederler.*”²⁹⁶ Görüldüğü üzere, 'azınlıkların, dillerini özgür bir biçimde konuşmaları için gerekli koşulların sağlanması' ile ilgili ifadeler hukuksal bütünlüğe, ihlali ise yaptırıma işaret etmektedir.
- 2) *Türk İsimlerini Yasaklama*: Osmanlı Devleti'nin tebaası olmalarından buyana Türk isimlerine sahip olan bu insanlardan, Bulgar (Slav) isimlerini kullanmalarının istenmesi asimilasyonun başlangıcı niteliğindedir. Bir anda farklı bir kimlik ile yüzleşmek zorunda kalan bu insanların, azınlık haklarının ihlal edilmesine karşı itirazları sonuçsuz kalmış, bu insanlara, Türkiye'nin dışında herhangi bir uluslararası destek de gelmemiştir.
- 3) *Türk Eğitimini Kısıtlama ve Türk Okullarını Azaltma Çabaları*: II. Dünya Savaşı'nın ardından Bulgaristan'daki Türk okullarının sayısı artmaya başlamış, bununla paralel olarak Türklerin eğitim seviyesi de yükselmiştir. Bu durum Bulgar Hükümeti için büyük

²⁹⁶ İnternet: “Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM)”. *The Council of Europe*. Web: <https://www.coe.int/en/web/minorities> 3 Ekim 2018'de alınmıştır.

bir tehlike teşkil etmeye başlamıştır. ‘Türk azınlığın toplumun önemli kademelerine gelmesi ve Bulgarların ise ikinci sınıf vatandaş durumuna düşmesi’ korkusu, negatif eylemlerin kapısını aralamıştır. Osmanlı hükümdarlığı altında yüzyıllarca eşit bir sistem içinde yaşayıp ikinci sınıf bir vatandaş statüsünde olmayan Bulgarlar, tarihsel öngöründe bulunup bundan yararlanmasını bilememişlerdir. Bunun aksine, Türklerin okullarını ve eğitim sistemini yok etmek amacıyla kanun, yönetmelik ve tüzükler çıkarmaya başlamışlardır. Bu durumun nedenini anlamak için aşağıdaki sayısal bilgilere bakmak gerekmektedir.

Bilindiği üzere, Bulgaristan’da 1943-1944 yılları arasında, 424 Türk Okulu, 871 öğretmen ve 37 bine yakın öğrenci mevcutken, 1949-1950 yıllarında bu sayı katlanarak artmış, 1.200 okul, 3.300 öğretmen ve 105 bine yakın öğrenciye çıkmıştır.²⁹⁷ Sonuç itibarıyla, Türk azınlıkların eğitim alanındaki istekleri olumlu seyrinde devam etse de Bulgar Hükümeti’nin kararları tam tersi yönde olmuştur.

Tarihsel bağlamda bir sonuç değerlendirmesi yapıldığında ise şunlar söylenebilir. II. Dünya Savaşı döneminde Bulgaristan’da, Nazi Almanyası’nın yanında savaşa giren Faşist iktidarın devrilip SSCB yanlısı Komünist iktidarın gelmesiyle, birçok olumsuz halin düzelmesi umulmuş ama tam tersi bir durum cereyan etmiştir. Kısacası, Bulgaristan’da Todor Jivkov yönetimi ile 1980’lerdeki asimilasyon politikaları tavan yapmış, Türk okullarının azaltılmasının yanında, okullardaki Türkçe dersleri de üçte bir oranında düşürülmüştür. Bu baskı ve zulüm ortamı, insanların Türkiye’ye göç etmesine neden olmuştur.

- 4) *Din ve Vicdan Özgürlüğüne Aykırı Kararlar:* Tek tanrılı dinlerin var oluşundan sonra din ve vicdan özgürlüğü fikrini savunanların sayısı da artmaya başlamıştır. Bu dönemlerden önce ise, puta tapma vb. diğer Pagan inanışlarındaki imgelerde bu durum var olagelmiş, ama bu özgürlük yapısı, daha çok tek tanrılı dinlerle artmış ve ön plana çıkmaya başlamıştır. Varoluş süreçlerinden buyana bir savaş ve çatışma ortamında olan bu dini yapı temsilcileri, aslında tek Tanrılı bir dünyada olduklarını, ilahi güç yapısının tek olduğunu unutmuşlardır. Bu bağlamda, Haçlı seferleri ile zirveye çıkan Müslüman-Hristiyan çatışması da yüzyıllarca devam etmiştir.

Böylece, Müslüman bir devlet olan Osmanlı’nın Avrupa’nın içlerine kadar girip Müslüman ahaliyi bölgeye yerleştirmesi (iskan politikası) ile Avrupa’daki dini çeşitlilik

²⁹⁷ İnternet: “Asimilasyon ve Göç: Bulgaristan Türkeri’nin Öyküsü”. (2014, Temmuz). *CNN Türk*. Web: <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu> adresinden 2 Ekim 2018’de alınmıştır.

artsa da çatışmalar bitmemiştir. Bu politikanın yansımaları olumlu olmuştur ama başka bir açıdan da negatif halleri ortaya çıkmıştır. Yıllar boyunca yan yana yaşayan bu insanlar, bağımsızlık hareketleri başlayınca ve Osmanlı Devleti bölgeden çekilince Müslüman vatandaşlara karşı olumsuz eylemler içine girmişlerdir. Halkın ise, bu negatiflikten kurtulup Müslüman kökenli vatandaşlara saldırmaması adına devlet destekli olumlu bir politika yerine, kitlesel bir saldırı politikası başlatılmıştır.

19. yüzyılda başlayan bu baskı ve zulüm ortamı, 1980’lerde, din ve vicdan özgürlüğüne müdahaleye kadar gitmiştir. Türk azınlığın dini yaşam tarzına ve geleneksel kıyafetlerine müdahale edilmiş, medreseler ve kuran kursları kapatılmaya başlanmış, başörtülü Türk kadınlarına baskı yapılmaya başlanmıştır. Sert asimilasyon politikaları devam etmiş, bu bahsedilen zulüm ve baskı ile yetinilmemiş, çoğu cami ibadete kapatılmış, geri kalan camiler de ise sadece yaşlıların ibadet etmesine izin verilmiş, Müslümanların hacca gitmesi yasaklanmış ve çocukların sünnet olması engellenmiştir (bu kurala uymayan anne-babalar ya da doktorlar 5 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmıştır). Cenazelerin defin işlemlerinin Müslüman geleneklerine göre yapılmasına dahi müsaade edilmemiş, üstü Türkçe ve Arapça yazılı mezar taşları parçalanmış, Türkçe konuşanlar para ve hapis cezasına çarptırılmıştır.²⁹⁸

Bu kadar yoğun bir baskı ve zulmün, II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa’daki azınlıklara yapılan zulüm ve baskıdan pek bir farkı kalmamıştır. Tüm bu baskı ortamında varlık gösteremeyen Uluslararası Toplum ise sınıfta kalmış, uluslararası hukukun azınlık, mülteci ve sığınmacı hakları ihlal edilmiştir.

5) *Bulgaristan İçinde Zorla Yer Değiştirme*: Türk nüfusunun yoğun olduğu yerlerden Bulgar nüfusunun yoğun olduğu yerlere zorunlu yerleştirme, birçok aile ve akrabanın ayrı düşmesine neden olmuş, ülke içinde yer değiştirmiş insanlar (internally displaced persons) konumuna düşmeleri, sığınmacı statüsünde olmalarına neden olmuştur. Günümüzde nasıl ki Suriyeli vb. sığınmacılar hem ülke içinde hem de ülke dışında bu statülere sahipse, o dönemde de Bulgaristan Türkleri aynı statüde yer almıştır. Ama bu statü, sadece bu zulmü tanıyan ve bu insanlara yardım eden milletler için geçerlilik kazanmıştır.

²⁹⁸ “Asimilasyon ve Göç: Bulgaristan Türkeri’nin Öyküsü”, *a.g.e.*

Tüm bu gelişmelerin nasıl ve hangi şartlarda ortaya çıktığına dönülürse bahsedilmesi gereken en önemli konu, Bulgar devlet başkanı Todor Jivkov ile SSCB Komünist Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un Sofya'da yaptıkları ikili görüşmedir. Jivkov ve Gorbaçov arasında 24 Ekim 1985 yılında yapılan bu görüşmede, Jivkov, Bulgaristan'daki Türklerin sayısının 800 bine yaklaştığını, 2000 yılına varıldığında bu sayının 1 milyona yakın olacağını belirtmiştir. Bilindiği üzere, SSCB döneminde 1 milyonu geçen azınlıklara muhtariyet (özerklik) verilmekteydi. Todor Jivkov'a göre, Türk nüfusunun 1 milyonu geçmesi ve bu milletin özerk olması, hem Türkiye'nin bu bölgede etkinliğini artırmasına hem de 1974 Kıbrıs Barış Harekatına benzer bir müdahalede bulunmasına zemin hazırlamış olacaktı. Ama bu iki devlet başkanının, Sofya'daki görüşmeyi yaparken unuttukları bir nokta vardı. SSCB'nin ömrü 2000'li yılları göremeyecek, 30 Aralık 1922'de kurulan birlik, 26 Aralık 1991'de dağılacaktı. 1984-1989 yılları arasında artan bu zulmün, "*Soya Dönüş Süreci*" adı altında hayata geçirildiği görülmüştür. Jivkov'un ortaya attığı bu teoriye göre, Türk nüfusu hızla artmaktaydı ve buna karşı bir çözüm bulunmalıydı. 1975 yılına gelindiğinde Bulgar doğum oranları ortalama 16.6 iken, Türk doğum oranları ortalama 24.5 gibi rakamlara ulaşmıştı. Hızlı nüfus artışı, Türklerin en kısa zamanda 1 milyon rakamına ulaşmasının önünü açmış, tehlike sinyallerinin çalmasına neden olmuştu.²⁹⁹ Bu olaylar nedeniyle asimilasyon politikaları yaşanmaya başlanmış, Bulgaristanlı Türk ve Müslümanlar yurtlarını terk etmeye zorlanmıştır.

Ayrıca, 1989 yılında başlayan baskı ortamı sonucunda Bulgaristan Türkleri göç etmeye başlamış, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın çabaları ve kararlı duruşu sayesinde Türkiye'ye gelişlerinin yolu açılmıştır. Bu sığınmacıların sayısı, 1989 yılının 3 Temmuz'unda 200 bin rakamını aştığında, Başbakan Özal: "*Göndersinler; biz gelenlerin sayısının 300 bine ulaşmasını bekliyoruz*" şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Sonrasında ise iki ülke arasında göç antlaşması imzalanmış, yoğunlaşan göç hareketlerini düzene sokmak için de vize sistemi getirilmiştir.³⁰⁰ Bu baskı ve tehditlerden kaçan insanlar Türkiye'ye göç etmişler, göç eden bu insanların, hangi tarihte ve ne kadar sayıda geldikleri aşağıdaki şekilde detaylı bir biçimde sunulmuştur.

²⁹⁹ "Asimilasyon ve Göç: Bulgaristan Türkeri'nin Öyküsü", *a.g.e.*

³⁰⁰ İnternet: *Yeniden Canlanma ve Büyük Göç: 1989*. Web: <http://www.tarihakli.com/yeniden-canlanma-ve-buyuk-goc-1989/> adresinden 16 Ekim 2018'de alınmıştır.

Çizelge 2.1.³⁰¹ 1989-1990 Yılları Arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Zorunlu Göç Edenlerin Sayısı

Aylar	Vizeli	Vizesiz	Toplam	Genel Toplam
Mayıs 1989	-	1630	1630	1630
Haziran 1989	22	87599	87621	89251
Temmuz 1989	79	135237	135316	224567
Ağustos 1989	512	87396	87908	312475
Eylül 1989	1859	-	1859	314334
Ekim 1989	1619	-	3619	317953
Kasım 1989	4531	-	4531	322489
Aralık 1989	4843	-	4843	327327
Ocak 1990	2779	-	2779	330106
Şubat 1990	3645	-	3645	333751
Mart 1990	4595	-	4595	338346
Nisan 1990	4360	-	4360	342706
Mayıs 1990	3254	-	3254	345960
Toplam	34098	311862	345960	345960

Yukarıda şekilde bahsedilen zorunlu göç sonucu, bu insanların “%30’u İstanbul’a (84.255 kişi), %24’ü Bursa’ya (67.378 kişi), %11’i Tekirdağ’a (30.828 kişi), %9,1’i İzmir’e (25.489 kişi), %4,3’ü Kocaeli’ye (12.176 kişi), %3,5’i Eskişehir’e (9.845kişi)”³⁰² yerleştirilmiştir.

Bulgaristan’da yaşanan olaylar sadece bir başlangıç niteliğinde olmuş, 1989 yılından sonra da Balkanlar’da sular durulmamış, Yugoslavya’nın parçalanması ile Sırp ve Bosna’daki Hırvatlar ‘Büyük Sırbistan Devleti’ hayalleri içine girmişler, bunu kabul etmeyen ve önlerine çıkan kim varsa yok etme hedefine yönelmişlerdir. Bu amaç uğrunda Bosnalı Müslümanları yok etmeye başlamışlar, bunu tek başına olmasa da, Batılı devletlerin dolaylı yardımlarıyla yapmışlardır. Son bölümde anlatılacak sığınmacı gelişmelerinden önce, bahsedilecek son konulardan birisi de Bosnalı sığınmacılar olacaktır.

2.2.2.3. Bosnalı Sığınmacılar (Muhacirler)

Osmanlı Devleti’nin 1463 yılında Bosna bölgesine gelmesinden önce de zengin bir tarihsel, dinsel ve etnik yapıya sahip olan Bosna toprakları, Osmanlı’nın gelmesinden sonra da

³⁰¹ Yeniden Canlanma ve Büyük Göç: 1989, a.g.e.

³⁰² Yeniden Canlanma ve Büyük Göç: 1989, a.g.e.

zenginleşmeye devam etmiş, stratejik konumu nedeniyle de sürekli işgal edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. O ana kadar Katolik ve Ortodoksların baskısına maruz kalıp din değiştirmeye zorlanan Boşnaklar, Bogomil mezhebinde kalmaya devam etmişlerdir. Osmanlı'nın bölgeye gelmesinden sonra da, yaşayış şekillerine yakın olduğu için Müslümanlığı seçmişlerdir. Osmanlı'nın güçlü olduğu yüzyıllarda huzur içinde yaşayan Boşnaklar, ne zaman ki Osmanlı toprak kaybetmeye başlamış, o anda tehlike içinde olduklarını hissetmeye başlamışlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, bölgedeki baskı ve zulümden dolayı göç etmeye başlamışlar, 1912-1913 Balkan Savaşları, 1924 yılındaki Sırp-Hırvat-Sloven (Yugoslavya) Krallığı döneminde Şahoviç katliamı, 1941-1942 yıllarında devam eden II. Dünya Savaşı döneminde Sırp çeteleri baskını ve 1992-1995 yıllarındaki büyük soykırımda bu göçler artarak devam etmiştir. Bahsedilen en son katliamda ise 25 bine yakın Boşnak Türkiye'ye sığınmıştır. Bu insanların bir bölümü, daha önce Türkiye'ye gelen akrabalarının yanına yerleşmiş, bir bölümü de Türkiye Cumhuriyeti tarafından oluşturulan kamplara yerleştirilmiştir. Bu yıllardan sonra Türkiye için Balkanlar'daki en önemli ülkelerden birisi Bosna-Hersek olmuş, yürütülecek Balkan politikalarının merkezine yerleşmiştir.³⁰³

Bilindiği üzere, 1918 yılından II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar devam eden dönemde etkinliğini devam ettiren Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven) Krallığı, Bosna-Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya, Karadağ ve Sırbistan'ın tamamını, Hırvatistan ve Slovenya'nın da büyük bir kısmını kapsamaktaydı. Daha sonraki dönemlerde 'Yugoslavya' adıyla devam eden bu birlik, Sırbistan'ın 2003 yılında 'Yugoslavya' ismini bırakıp 'Sırbistan-Karadağ' ismini kullanmasıyla resmi (hukuki) olarak sona ermiştir. 2006 yılında da Karadağ bağımsızlığını ilan etmiş ve Sırbistan'dan ayrılmıştır. NATO tarafından güvenliği sağlanan Kosova'nın da 2008 yılında 'son birlik ülkesi' statüsü ile bağımsızlığını ilan etmesiyle, Yugoslavya bu sefer tamamen (hem fiili hem de hukuki olarak) ortadan kalkmıştır.

Birliğin devam ettiği tüm bu yıllarda ise, Müslüman toplulukları oluşturan milletler Bosnalılar ve Kosovalılar olmuştur. Bu durum, Müslümanlara karşı kimi ayrılıkçı eylemlerin hayat sahası bulmasına da neden olmuştur. Elbette ki bu ayrılıkçı eylemlerle başa çıkabilmek için Müslümanlar arasında da kimi işbirliği çalışmaları başlamıştır. Özellikle 1918 yılından

³⁰³ İnternet: *Cumhuriyet Döneminden Günümüze: Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri*. Web: <https://www.bosnakmedya.com/cumhuriyet-doneminden-gunumuze-bosna-hersekten-turkiyeye-goclerin-nedenleri/> adresinden 5 Ekim 2018'de alınmıştır.

itibaren, Yugoslavya Krallığı'nın kuruluşundan sonra yalnızlaştırılmaya çalışılan bu Müslümanlar, aralarında birlik sağlamak için teşkilatlar kurmaya başlamışlardır. Bu teşkilatlardan birisi de 'Cemiyet Partisi' olmuştur. 1923 yılı seçimlerinde Müslümanların büyük desteğini alan parti, tepkilerin odağına oturmuş, kısa bir süre sonra da yöneticileri tutuklanmaya başlanmış, hedef olarak gösterilmiştir. Bu dönemlerde, herhangi bir marjinal eylem ve davranış sergilenmemesine rağmen, İslam korkusunun (İslamofobi)³⁰⁴ siyasete de yansıdığı görülmüştür. Ayrıca tüm bunlara ek olarak, Bosnalı Müslümanların bu coğrafyadan ayrılıp Asya'ya gitmeleri gerektiği de belirtilmiş, asimilasyon çalışmaları başlamıştır. Bu olumsuz tavrın ve gerginliğin en önemli nedenlerinden birisi de, Yugoslavya'nın Lozan Barış Antlaşmasını imzalamamış olmasıdır. Bu olaylardan sonra Lozan Antlaşması ile ilgili sorunun çözümü için büyük çabalar harcanmış, 28 Ekim 1925 yılında Ankara'da imzalanan ikili Dostluk Anlaşması ile olaylar yumuşatılmıştır.³⁰⁵

Bu anlaşmalar yapılmadan çok önce gerçekleşen katliamlara da değinmek gerekmektedir. Karadağlı Sırp tarafından, Sancak bölgesindeki Bosnalılara yönelik 10 Kasım 1924 yılında saldırılar gerçekleşmiş, Şahoviç bölgesindeki katliamın adı da bu bölgenin ismiyle anılmıştır. Bu bölgede, 750'ye yakın Bosnalı Müslüman sistematik bir biçimde katledilmiştir. Silahsız ve korumasız olan kadın, çocuk ve yaşlılar, tüm uluslararası hukuk ve etik kurallar hiçe sayılarak yok edilmiştir. Sonuç itibariyle, bu insanların göç etmelerinde rol oynayan baskı durumları, din ve siyasetin ortak ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Böylece, Balkan topraklarından Anadolu'ya gelen bu sığınmacıların büyük bir kısmı bir daha ülkelerine geri dönememiştir. Bunu yapamadıkları için, tüm aile ve akrabalarını Türkiye'ye getirtmeye çalışmışlardır. Ayrıca, önce Şahoviç'te, sonrasında da Pavino Polje bölgesinde gerçekleşen katliamlardan sonra Bosnalılar ile Sırp arasında sorunlar da devam etmiş, günümüze kadar yaşanan olaylar silsilesi ile yüzleşilmek zorunda kalınmıştır. 1929 yılında bölgede Krallık rejimi ilan edilmesinden sonra, bozulan ilişkilerin düzelmesine yönelik umutlar iyice azalmış, Boşnak göçü devam etmiştir. Dünya ekonomik krizinin yaşandığı bu yıllarda, Uluslararası Toplum yoksulluğa ve krize çare ararken, Bosnalı Müslümanların sığınmacı statüsüne düşmeleri Batılı devletler tarafından da dikkate alınmamış, çoğunluğu Güney Sırbistan bölgesinde yaşayan bu kişilerin 200 bine yakını göç yollarına düşmüş, belli

³⁰⁴ 2011-2018 yılları arasında Suriyeli sığınmacıların Avrupa'ya gelmelerinden önce de İslamofobi etkin bir biçimde hayat sahası bulmuş, kökenleri, 20. yüzyılın başlarında Yugoslavya Krallığı içinde yaşanan bu olaylara kadar uzanmıştır.

³⁰⁵ Cumhuriyet Döneminden Günümüze: Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri, *a.g.e.*

bir kısmı bu yollarda hayatını kaybetmiştir. Selanik'ten vapurlarla yola çıkan bu Bosnalı sığınmacıların ilk güzargahı Ege sahilleri olmuş, İzmir'e gelmiş ve sonra çeşitli Anadolu şehirlerine dağılmışlardır. Bölgeden kaçışları sırasında yanlarına mallarını-mülklerini dahi alamadan yola çıkan bu insanların, bu zorlu yolculuk esnasında birçok olumsuzlukla da karşılaşmaları, tümünden yıkılmalarına neden olmuştur. Bu olumsuzluklardan birisi de, Uluslararası hukuk kanunlarını ve yönetmeliklerini hiçe sayan Yugoslav Krallığı'nın, 1931 yılında çıkardığı Toprak Reformu ile, Anadolu'ya göç eden Bosnalıların tüm mallarına el koyması girişimidir.³⁰⁶

Bunlarla yetinmeyen Krallık, Sırp çetelerinin yaptığı baskılara ve saldırılara da sessiz kalmıştır. Özellikle Doğu Bosna'daki köy ve kasabalara saldıran bu çeteler, binlerce masum insanı katletmiş, zorla din değiştirmeleri için baskılar yapmıştır. 1941-1942 yıllarında artan bu şiddetli saldırılar, Bosnalı Müslüman vatandaşların Türkiye'ye göçünü de hızlandırmıştır. Önceki konularda bahsedildiği gibi, Bulgaristan Türklerine yapılan olaylara benzer asimilasyon politikalarının Bosnalı Müslümanlara da yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, 1946 yılına gelindiğinde birçok baskı unsuru da yerleştirilmeye çalışılmıştır. Müslümanların mahkemeleri kaldırılmış, başörtüsü yasağı getirilmiş, Türk okulları ve dini eğitim veren yerler kapatılmaya başlanmıştır. Müslümanlık dışındaki dinler özgür bir biçimde ibadete açılırken, Müslümanlara yönelik ayrımcı davranışlar ve eylemler devam etmiştir. 1954 yılına gelindiğinde ise sorunların çözümü için diplomatik girişimlerde bulunulmuş, Türkiye-Yugoslavya arasında "*Centilmenlik Antlaşması*" imzalanmıştır. Bu antlaşmayla, Yugoslavya'daki Boşnakların Türkiye'ye göçleri öngörülmüştür. Yaşanan tüm olaylarla birlikte göç eden insan sayısında ciddi bir artış meydana gelmiş, II. Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar 300 bine yakın insan göç etmiştir. 1970'li yıllardan Yugoslavya'nın parçalanmasına kadar geçen döneme (1990'lara) kadar büyük olaylar yaşanmamıştır. Bunun en büyük nedeni ise, 1953-1980 yılları arasında Yugoslavya devlet başkanı olan Josip Broz Tito'nun, bölge milletlerini birleştirip huzur ortamı yaratma çabası olmuştur. Bu çabanın, tam olarak olmasa da kısmi anlamda işe yaradığı söylenebilir. Kısacası, 'geçici huzur dönemi' olarak bilinen yıllar yaşanmıştır. Fırtına öncesi sessizlik olarak bilinen bu yıllar, sonun başlangıcı olmuştur.³⁰⁷ Yaşanan olaylara değinmek gerekirse şunlar söylenebilir. SSCB'nin çöküşünün ardından Orta ve Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki bağımsızlık

³⁰⁶ Cumhuriyet Döneminden Günümüze: Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri, a.g.e.

³⁰⁷ Cumhuriyet Döneminden Günümüze: Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri, a.g.e.

hareketleri artmaya başlamış, hem Sırp'ların hem de Hırvatların saldırılarına uğrayan Boşnaklar, bombalar ve çatışmaların arasında kalmış, Saraybosna'ya çok fazla uluslararası yardım gelmemiş, sonrasında yapılan yardımlar ise yetersiz kalmıştır.

1992 yılının Mart ayında başlayıp, 1995 yılının Kasım ayına kadar devam eden Bosna katliamında, genel anlamda bir etnik temizlik yapılmak istenmiş, kadın, çocuk ve yaşlı demeden insanlar ölüme terk edilmiştir. Çatışmanın tarafları arasında Sırp'lar, Hırvatlar, Boşnaklar ve NATO kuvvetleri yer almıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi, 1970'lerden bu döneme kadar pek bir çatışma içine girmeyen bu etnik kimlikler, bu yıllardan sonra, sonu belirsiz bir iç savaşın tarafı olmuşlardır. Elbette ki tüm bu sorunların temelinde nüfus dağılımındaki dengeler de (demografik istatistik) etkili olmuştur. Bu yıllarda Yugoslavya topraklarında, Bosnalı Müslümanlar yüzde 43'ü, Sırp'lar yüzde 31'i, Hırvatlar ise yüzde 17'yi oluşturduğu için, asimilasyonun yetmeyeceği, bundan dolayı ise etnik temizlik yapılması gerektiği öne sürülmüştür. Büyük yıkımlara ve telafisi olmayan sonuçlara neden olan bu olaylar, bölgedeki huzursuzluğun derinleşmesine de neden olmuştur.³⁰⁸

Ayrıca, huzursuzluk ortamının ateşini fitilleyen olaylar silsilesi sadece Yugoslavya'nın dağılmasıyla oluşmamış, Slobodan Milošević gibi devlet adamlarının hırs ve öfkesinden kaynaklanan unsurlardan da oluşmuştur. 1989 yılında Yugoslavya devlet başkanı olan Milošević, Tito'nun başarılarının gölgesinde kalmış, Hırvatistan ve Slovenya gibi ülkelerin (1991'de) birlikten ayrılma görüşlerine ise pek ses çıkarmamıştır. Bu bağlamda Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tuđman ile Milošević arasından gizli görüşmeler cereyan etmiş, Bosna Hersek'i paylaşım hesapları yapılmıştır. Bu ikili arasında varılan mutabakat sonucunda Karaderdova Anlaşması imzalanmıştır. Bir tarafta bu gelişmeler yaşanırken, diğer tarafta ise Bosna Hersek içinde bağımsızlık referandumu tartışmaları baş göstermiştir.³⁰⁹ 1992 yılının 29 Şubat-1 Mart tarihleri arasında yapılan referandumda, Bosna Hersek halkının çoğunluğu bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. 'Bilge Kral' unvanıyla anılan Aliya İzzetbegović'in liderliği etrafında birleşen Bosnalılar, yüzde 64 gibi ezici bir

³⁰⁸ İnternet: *Bosna Savaşı*. Web: <https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/30/bosna-savasi/> adresinden 11 Ekim 2018'de alınmıştır.

³⁰⁹ Bosna Savaşı, *a.g.e.*

üstünlükle referandumda başarıya ulaşmışlardır. Bosna'daki Sırp'ların boykotuna ve karşı propagandasına rağmen özgürlük düşünceleri engellenememiştir.³¹⁰

Boşnaklar, 1992 yılının Mayıs ayında bölgede hakimiyeti sağlasalar da Sırp'ların topçu ateşleri ve saldırıları, Bosnalı Müslümanların baskı altında kalmasına neden olmuştur. Belirleyici olan en önemli unsur ise, Sırp ve Hırvatlara birçok ülkeden destek gelmiş olmasıdır. Rusya'da bulunan Hırvat direnişçilerden Bosna'daki Hırvatlara, Yunanistan'daki gönüllü muhafızlardan Sırp'lara, İran Devrim Muhafızları'ndan ise Boşnaklara yardımlar gelmiştir. Birçok Boşnak köyü ve kasabası saldırıya uğradıktan uzun zaman sonra, geç de olsa Birleşmiş Milletler olaylara müdahil olmuştur. Geç kalan müdahalenin ardından, BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) 1993 yılının Nisan ayında, Bosnalı Müslümanların yaşadığı Srebrenitsa şehrini 'güvenli bölge' ilan etmiştir. Bölgeye yönelik her türlü saldırının yasaklanmasına rağmen ihlaleler artmış, Boşnak halk açlık ve sefaletle yüzleşmek zorunda kalmış, tecrit edilen bölgede ölüm oranları da yükselmiştir. Ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan bu insanlar (yerinden edilmiş kişiler olmalarından dolayı), sığınmacı statüsüne benzer bir statüye sahip olmalarına rağmen uluslararası yardımların yetersiz kaldığı görülmüştür.³¹¹

Srebrenitsa'nın 'güvenli bölge' ilan edilmesinden çok önceler, yani 1992 yılının Haziran ayında Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR)³¹², ilk etapta Saraybosna havaalanını korumak için faaliyetlerine başlamış, aynı yılın Eylül ayından itibaren Bosna Hersek'e yapılan insani yardımların güvenliğini sağlamak ve Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün talepleri doğrultusunda sığınmacı ve mültecilere yardım etmek için çalışmalarını genişletmiştir. BM kuruluşları bunları yaparken, diğer yanda ise Hırvat ve Sırp direnişçiler sivilleri öldürmeye devam etmiş, özellikle Lasva Vadisi'ne yakın kesimlerde şiddetli çatışmalar yaşanmış, yüzbinlerce masum insan öldürülmüştür.³¹³

³¹⁰ İnternet: "Bosna Hersek 20 yaşında". (2012, Mart). *Haber Türk*. Web: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/720772-bosna-hersek-20-yasinda> adresinden 11 Ekim 2018'de alınmıştır.

³¹¹ Bosna Savaşı, a.g.e.

³¹² UNPROFOR (United Nations Protection Force=Birleşmiş Milletler Koruma Gücü): İlk kez Yugoslavya İç Savaşı döneminde faaliyet göstermiş, 1992 yılında kurulmasına rağmen kısa bir süre sonra, yani iç savaşın sonlarına doğru (1995 yılında) faaliyetlerine son verilmiştir. Asıl amacı ise, Bosna Hersek ve Hırvatistan bölgesinde insani yardım çalışmalarının sağlıklı bir biçimde yapılmasını ve güvenli bölgenin istikrarlı bir şekilde korunmasını sağlamak olmuştur.

³¹³ Bosna Savaşı, a.g.e.

Bir yanda bu olaylar yaşanırken, belirtilmesi gereken diğer bir önemli konu da, sığınmacı ve mülteci statüsünü aşan bir problemin belirgin bir şekilde çözümsüz kalmasıdır. Bu belirsizlik, insani yardım bağlamında Bosnalı Müslümanları koruması gereken BM'nin, 'sığınmacı' statüsü altındaki insanları korumak bir yana, mevcut çatışmalarda ölen sığınmacıları dahi savunamaması halidir. Bu durumlar devam edince, Sırp ve Hırvatların katliam şekilleri daha da zalimleşmiş, Srebrenitsa katliamı ile zirve noktasına ulaşmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, güvenli bölge ilan edilip 400 Hollandalı asker tarafından korunan bölgede, 'Bosna kasabı' lakabıyla anılan Sırp komutan Ratko Mladić tarafından bir kuşatma gerçekleşmiş, Hollandalı askerlerin tek bir mermi sıkmadan bölgeyi teslim etmesiyle, yaklaşık bir gün içinde 30 bine yakın Bosnalı erkek, kadın, çocuk ve yaşlının kurşuna dizilerek öldürülmesine şahitlik edilmiştir. Bunların dışında da işkence ve ölüm metotları uygulanmış, böylece tüm insanlık da Avrupa topraklarında ölmüştür (günümüzde halen bunun ilgili mahkemeler devam etmektedir).³¹⁴

Bu zulüm sonucunda Türkiye'ye göç eden Boşnakların yaşadıkları olaylara değinmeden önce, hem bu konunun spesifik önemi hem de yazının bütünlüğü açısından önemli bir konuya değinmek gerekmektedir. Böylelikle, Bosnalı ve Suriyeli sığınmacıları, tek bir düşünce temelinde (indirgemeci bakış açısıyla) değil de, bütünsel düşünce ile değerlendirme imkanı oluşacaktır. Bununla birlikte, üçüncü bölümde detaylı bir biçimde anlatılacak Suriyeli sığınmacıların, Bosnalı Müslümanlarla birçok yönden ortak yanlarının olduğu ortaya çıkacaktır.

Bahsedilecek diğer bir konu da, Bulgaristanlı Türklere ve Bosnalı Müslümanlara 'muhacir (zorla göç eden kişi)' denmesiyle ilgili gelişmelerdir. Peki, Bulgaristanlı Türklere ve Bosnalı Müslümanlara böyle denilirken, Suriyeli vb. sığınmacılara neden muhacir denmemektedir. Bu bağlamda, 'muhacir' denmesi gerektiği yönünde somut bir açıklama da vardır. Öncelikle bu duruma netlik kazandırmak için bu kavramın ne zaman ve nasıl ortaya çıktığına değinmek gerekmektedir.

Son peygamber Hz. Muhammed (S.a.v)'ın Mekke'deki putperestliğe karşı mücadele etmesi ve Müslümanlığı ön plana çıkarması, buradaki insanlara yapılan zulme sessiz kalmayıp

³¹⁴ Göçer, M. (2009). *İnsan Haklarının Korunması ve Birleşmiş Milletler: Güvenlik Konseyinin İnsan Hakları Alanındaki Faaliyetinin Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 93-96.

hicreti (Hz. Muhammed ve yanındaki Müslümanların 622 yılında Mekke'den Medine'ye göçü) başlatması, birçok yeni kavramın doğmasını da sağlamıştır. Bu kavramlardan birisi 'muhacirlik', diğeri de 'ensarlık'tır. Medine'deki ahalinin bir 'Ensar (yardımcı, yardım eden)'³¹⁵ olarak, zorda kalan Mekkeli 'muhacirler (müşriklerin zulmünden kaçan göçmenler)'e yardımda bulunması ve evlerini açması, bu iki kavramın tam olarak ne ifade ettiğini açıklamaktadır.

Türkiye'de ise, sadece Balkanlar bölgesinden gelen Türk ve Müslümanlar 'muhacir' olarak nitelendirilmiştir. Sonuç itibariyle, 'bizden olan' göçmene muhacir, 'bizden olmayan' göçmene ise sığınmacı denmesi, hem hukuksal, hem sosyolojik hem de tarihsel bir yanlışlığa düşmeye neden olmaktadır. Tüm bunların temelinde ise, 'bizlik' duygusuna yüklenen anlamın yanlışlığı ve tarihsel analiz eksikliği yer almaktadır. Tüm bu sorunlar, Avrupa'dan gelen ve Türk kökenine sahip olan Osmanlı torunu insanların 'muhacir', 'mülteci' ya da 'yurttaş' olarak nitelendirilmesine, Avrupa ülkeleri dışındaki Osmanlı topraklarından gelenlerin ise 'misafir', 'geçici koruma statüsünde olan' ya da 'şartlı mülteci' olarak nitelendirilmesine ('mülteci' statüsünde yer almamasına) neden olmuş, sadece uluslararası hukukun eşitlik prensibine değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasına da aykırılık teşkil etmiştir.

Tüm bu teorileri ve tezleri inkar edenler çıksa dahi, bu sorunları birinci derecede yaşayan insanların açıklamalara bakmak gerekmektedir. Böyle bir açıklamayı yapan kişilerden birisi de, Bosna tarihinin en önemli kahramanlarından birisi olarak bilinen ve 'Bilge Kral' unvanıyla tanınan Aliya İzzetbegoviç'tir. "*Biz ölüyoruz ama onlar da kazanmıyorlar*" sözüyle tarihe geçen, birçok kitabı ve ünlü sözü olan Bosnalı lider, Müslümanların birlik olması gerektiğine vurgu yapmış, Osmanlı torunu olmaktan büyük gurur duymuştur. 'Türkiye halkına mektup'³¹⁶ adlı altında yazdığı yazısına bakıldığında, Osmanlı kökenine sahip olan her sığınmacının aslında bir 'muhacir' olduğu anlaşılacaktır. Bu bilge önder, Batılı ülkelerin, çıkarlarına göre hareket ettiğini vurgulamış, kimi örnekler de vermiştir. Bosna katliamına ilk yılında toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yardım konusunda yaptığı ret kararı, bu örneklerden birisini oluşturmaktadır.

³¹⁵ İnternet: "Ensar ne demek?". *Sabah*. Web: <https://www.sabah.com.tr/ensar-ne-demek> adresinden 15 Ekim 2018'de alınmıştır.

³¹⁶ İnternet: *Ey Türk evladı... Ben Aliya İzzetbegoviç!* Web: <http://osmandiyadin.com.tr/ey-turk-evladi-ben-aliya-izzetbegovic/> adresinden 16 Ekim 2018'de alınmıştır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Aliya İzzetbegović tarafından 20 Mayıs 1993 yılında ilk düzenli ordu kurulduktan sonra, Doğu Bosna’da yer alan Gorajde, Vişegrad, Foça, Zvornik ve Srebrenitsa şehirlerinde Müslüman halk katledilmiş (önceki bölümlerde bu konu detaylıca anlatılmıştır), diğer yanda ise Hırvatlar, ‘Bosna Hersek’in orta ve güney kesiminde devlet kurduklarını ve başkentinin de Mostar³¹⁷ bölgesi olduğunu’ beyan etmiştir. Hırvatların bu girişimleri, çatışmaların doğrudan içine girilmesine ve Boşnaklara saldırılmasına neden olmuştur. Bu katliamlar sonucunda, 350 bine yakın insan ölmüş ve yüz binlercesi işkencelere maruz kalmıştır. Evleri, camileri, köprüleri ve binlerce tarihi eseri yok eden Sırp ve Hırvatlar, yüzbinlerce insanın Türkiye’ye ve başka ülkelere zorunlu göç etmesine neden olmuştur.³¹⁸ Yüzyıllarca bu bölgede barış ve huzur içinde yaşayan bu halklar, siyasi oyunların ve egemenlik çatışmalarının kurbanı olmuştur.

Yaşanan tüm bu gelişmeler ve süreçler Bosna göçünün temel nedenini teşkil etmiştir. Bu zorunlu göç sürecine değinirken tarihsel perspektife de değinmek gerekmektedir. Kısacası, Cumhuriyet döneminde yoğunlaşan ve 1992-1995 yılları arasında zirveye çıkan bu göç hareketi, 1934 yılında Yugoslavya Krallığı ile yapılan anlaşma sonucunda binlerce Boşnak muhacirin Türkiye’ye gelmesine neden olmuş, Yugoslavya, Türkiye-Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 yılında imzalanan Nüfus Mübadelesi Anlaşması’na benzer bir anlaşma imzalayarak Müslüman Boşnak nüfusu Türkiye’ye gönderme amacı gütmüştür. Böylece, 200 bine yakın Boşnak’ın Anadolu topraklarına gönderilmesi amaçlanmış, Erzincan ve Erzurum gibi şehirlere yerleştirilen bu insanlar bölgeye uyum sağlayamamış, yakınlarının bulunduğu Trakya ve Ege bölgesine taşınmışlardır.³¹⁹

³¹⁷ Mostar Köprüsü’nün olduğu bölge, Osmanlı Devleti’nin en eski miraslarından birisi olması ve Mimar Sinan’ın öğrencisi Mimar Hayrettin tarafından 1566 yılında yapılmış olması bakımından büyük öneme sahiptir. Hırvatlar tarafından 9 Kasım 1993 yılında yıkılana kadar 400 yıldan fazla ayakta kalmış, Avrupa Birliği’nin finansmanı ve Türkiye’nin katkılarıyla tekrardan eski gösterişli görünümüne kazandırılmıştır.

³¹⁸ İnternet: *Boşnakların Türkiye’ye göçleri*. Web: <http://www.bosnahersek.ba/bosnakların-türkiyeye-göçleri/> adresinden 18 Ekim 2018’de alınmıştır.

³¹⁹ “Boşnakların Türkiye’ye göçleri”, *a.g.e.*

Şekil 2.1.³²⁰ Türkiye’ye Yerleşmiş Bosnalıların Yaşadığı Yerler

Haritada da görüldüğü üzere, Boşnak nüfusunun çoğunluğu Ege ve Trakya bölgelerine yerleşmiş, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgesinde de yerleşimler olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren sayıları gittikçe artan bu insanların, Türkiye’nin dört bir yanına dağıldığı görülmektedir.

Ayrıca, değinilmesi gereken diğer önemli konu da, bu insanların hangi koşullar ve durumlardan etkilenecek yerleşim politikası oluşturdıklarıdır. Elbette ki Batı illerine yönelmelerinin tek nedeni iklim koşulları ya da yakınlarının bu bölgede olması değildir. Özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde iş imkanlarının yoğun olması bu şehirleri cezbedici kılmış ve buralara yönelmelerine neden olmuştur. Ülkelerindeki mal-mülklerini alamadan Anadolu topraklarına gelen bu insanlara yapılan devlet yardımları da yetersiz kalmış, iş bulma durumu zorunluluk halini almıştır. Bundan dolayı özellikle İstanbul’da yoğun bir Boşnak nüfusu oluşmuştur (1934 sonrası dönemde). İstanbul içinde de belli bölgelerde yoğunlaştıkları olmuştur. Yoğun olarak yaşadıkları ilçe ve semtlerden bazıları ise şunlardır: “*Pendik, Beşyüzeler, Alibeyköy, Bayrampaşa, Zeytinburnu, Yeni Bosna,*

³²⁰ İnternet: Vildiç, S. (2013). *Türkiye Boşnakları: Göç Hakkında*. Web: <http://www.zambak.ba/imagestore/diger/dokuman-xmhbf48urjp32x697r1s.jpg> adresinden 18 Eylül 2018’de alınmıştır.

Küçükköy ve Kartal.” Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, sığınmacıların kolay iş bulmaları ve hızlı bir şekilde ülkeye entegre olmaları için teşvik çalışmaları da son hız devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşadıkları süre zarfında, ilk 5 yıl boyunca vergiden muaf tutulmaları kararlaştırılmış, iş kurup durumlarını iyileştirmeleri için de teşvik çalışmaları başlatılmıştır.³²¹

O dönemde yaşayan Boşnakların anılarına bakıldığında ise, Türk vatandaşları tarafından sürekli yardımlar yapıldığı, imkansızlıklar içinde yaşayan Türklerin dahi destek olduğu anlaşılmaktadır. Köklü bir göç tarihi (Hunların, 375 yılında Doğu Avrupa’daki kavimlerin göç etmesini tetiklemesi sonucu ‘Kavimler Göçü’ meydana gelmiş, böylece Türklerin göç hareketleri de artmaya başlamıştır³²²) olan Türk toplumunun, her zaman olduğu gibi bu sefer de iyi bir misafirperverlik örneği sergilediğini görmek şaşırtıcı olmamıştır.

Bilindiği üzere, Türkiye’ye gelen Boşnak sığınmacıların şehirli olanları kültürel entegrasyon konusunda çok zorlanmamış, köylerden ve kasabalardan gelenler ise entegre olma konusunda kimi sıkıntılar çekmiştir. Ayrıca, 1960’larla birlikte göç sayısında da ciddi artışlar meydana gelmiştir. Anadolu’ya geldiklerinde Türkçeye pek vakıf olmayan bu insanlar, çalıştıkları iş yerlerindeki Türklerin yardımlarıyla Türkçeyi öğrenmişlerdir. Bu konuda kadın-erkek arasında da kimi farklılıklar oluşmuştur. Erkeklerin, iş ortamı aracılığıyla Türkçeyi öğrenmeleri daha kolay olurken, çalışma imkanları kısıtlı olan Boşnak kadınlarının dil öğrenmeleri daha zor olmuştur (Türk topraklarının, Osmanlı’dan buyana sığınmacı ve mültecilere yer-yurt sağlayan bir bölge olmasına rağmen, özellikle 20. yüzyıldan beridir ciddi bir sığınmacı ve mülteci hukuku oluşturulamaması, Türkiye’deki entegrasyon sürecinin gecikmesine de neden olmuş ve olmaktadır). Bu sığınmacılar içindeki genç nesil ise, okula gitmeleri ve kültürel iletişim yoğunlukları sayesinde daha hızlı bir şekilde dil öğrenmiştir. Bundan dolayı, zamanla Boşnak dilini unutmaya başlamışlar, 4. ve 5. nesle geldiklerinde ise tamamına yakını unutmuşlardır. Tüm bunlara ek olarak, 1992-1995 yılları arasında Yugoslavya iç savaşından kaçıp Türkiye’ye gelen Boşnaklar, 1960’larda Türkiye’ye gelip yerleşen sığınmacıların yaşadıkları yerlere yerleştirmişler, bu bölgelerde kurulan derneklerin yardımlarıyla geçinmeye çalışmışlar, belli bir seviyeye ulaştınca da kendi

³²¹ “Boşnakların Türkiye’ye göçleri”, *a.g.e.*

³²² Kurtoğlu, M. (2016). *Bu Eller Utandırmaz Adamı: Göçler, Mülteciler ve Suriye Savaşı*. (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 29.

derneklerini kurmuşlardır. Genel olarak ise, İzmir, İstanbul, Bursa ve Adapazarı gibi illere yerleşmişlerdir.³²³

Bu tarihsel perspektife değindikten sonra Cumhuriyet dönemindeki sığınmacı ve mülteci haklarına da değinmek gerekmektedir. Ayrıca, bu dönemlerde yapılan anlaşmalar ve sözleşmeler de bu duruma açıklık getirecektir. Suriyeli vb. sığınmacı krizinin çıkmasından önceki dönemlerin anlatılacağı kısma geçmeden önce değinilmesi gereken son bir açıklama olacaktır.

Zamanında Rumeli topraklarında yaşayan bu Bulgaristanlı Türkler ve Bosnalı Müslümanların yaşadıkları durumlar, aşırı milliyetçi yaklaşımların dışa dönük tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. İdealist perspektiften Realist perspektife dönüşüm yaşayan Rumeli topraklarındaki kimi milletler, Osmanlı dönemindeki İrealist bakış açısını terk etmiş, 400-500 yıl boyunca, Türk, Rum, Bulgar, Boşnak, Hırvat, Sırp ve Arnavut demeden iç içe yaşadıklarını unutmışlardır. Osmanlı devletinin İrealist yapıyı oluşturması da kolay olmamış, daha önceki konularda bahsedildiği üzere, iskan politikası, vergilendirme çeşitliliği ve özerklik yaklaşımları gibi politikalar bölgenin denge unsuru olmuştur.

Sonuç itibariyle, Realizm'in devletçi politikaları ve 'içe kapanık uluslararası sistem modeli' genişlemesini sürdürdükçe Balkanlar'daki çatışmalar da artmaya devam etmiş, sadece Boşnak ve Arnavutları değil, Sırp ve Hırvatları da olumsuz etkilemiştir. Politikacıların yaptıkları yanlışların bedelini şu an için dahi masum halklar ödemektedir. O dönem (1992-1995 arası) için kin ve nefretle örülen sis bulutunun ötesini göremeyen bu milletler, zamanla güneşin doğuşuna ve bu sis perdesini dağıttığına şahit olmuşlardır. Marjinal düşüncelere sahip politikacılar ve çıkar elitleri aracılığıyla Bosnalı Müslümanlara yapılan saldırılar, sonraki dönemlerde Kosova halkına yapılmış, günümüzde ise Suriyeli, Iraklı, Afganistanlı, İranlı, Eritreli vb. sığınmacılara yapılmaktadır.

2.2.3. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sığınmacı ve Mülteciliğin Hukuksal Gelişimi: 1923-2011

Osmanlı döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde yaşanan sığınmacı ve mülteci hareketlerinin tarihsel ve karşılaştırmalı analizini yaptıktan sonra Cumhuriyet döneminde

³²³ "Boşnakların Türkiye'ye göçleri", *a.g.e.*

yapılan mevzuatlara da bakmakta fayda vardır. Bilindiği üzere, Kurtuluş Savaşı öncesi yaşanan Ermeni Tehciri (27 Mayıs 1915) ile etnik ve ırkı yapıdaki azalış, 1923 Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak yapılan Türk-Rum Nüfus Mübadelesi³²⁴ ile devam etmiş, Anadolu'nun Türkleşme ve Müslümanlaşması süreci hız kazanmıştır. Doğrudan buna yönelik bir amaç güdülmese de dönemin koşulları bu durumu mecbur kılmıştır. Ne kadar kısmının doğru olup olmadığı birçok yönden tartışmaya açılmış olsa da, değerlendirilmesi elzem olan ve siyasi kaygıların içinde kaybolmaması gereken bir sığınmacı ve mülteci hakları politikasının varlığının olduğu inkar edilemez bir gerçektir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan sığınmacı ve mülteci kanunlarını iki döneme ayırarak incelemek daha anlaşılır olacaktır. Bunlar, en önemli belgelerden birisi olan, Türkiye de dahil tüm dünyanın kıstas aldığı '1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi öncesi dönem' ve 11 Nisan 2013 yılında imzalanıp bir yıl sonrasında çoğu maddesi yürürlüğe giren 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu öncesi dönem' olmaktadır.

1951 öncesi önemli göç ve sığınma mevzuatı, '1934 İskan Kanunu' olmuş, 2013 öncesi önemli mevzuat da, 'Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (1994)' olmuştur. İlk olarak 1934 kanundan bahsetmek gerekmektedir.

2.2.3.1. 1934 İskan Kanunu

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sığınmacı ve mülteciler ile ilgili olarak kanuni prosedürler 19. yüzyılda ön plana çıkmaya başlasa da, çözüme kavuşturulan olaylar bağlamında düşünüldüğünde, 'ahde vefa (söze bağlılık)' ilkesi ön plana çıkarılarak çözüm süreçleri oluşturulmaya çalışılmış, diğer dünya ülkelerinin de kanuni süreç anlamında birçok eksiği olduğu için Osmanlı devleti bu konuda ciddi eleştirilere maruz kalmamıştır. Aynı

³²⁴ *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi*: Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak yapılan bu mübadele ile, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlanarak zorunlu yer değişimi meydana gelmiştir. İstanbul'daki Rumlar ve Batı Trakya'daki Türkler dışta bırakılmak şartıyla, 500 bine yakın Türk'ü ve 1.200 bine yakın Ortodoks Hristiyan Rum'u kapsayan bu mübadele, o dönem ve sonrasında birçok tartışmaya da neden olmuştur. Bu tartışmaları analiz edebilmek için, dönemin koşulları da dikkate alınarak inceleme yapılırsa daha iyi bir sonuç ortaya çıkacaktır.

şekilde Türkiye Cumhuriyeti de, I. Dünya Savaşı gibi yıkıcı ve yok edici bir çatışma ortamından sonra kurulduğu için sığınmacı ve mülteci sorunu ile çok fazla ilgilenememiştir (Türkiye’de, 1951 sonrası dönemin sığınmacı ve mülteci politikalarının eksik yönleri bu durumun dışındadır). Halihazırda mübadele işlemleri ile uğraşılması bunun nedenlerinden birisidir. Türkiye’de bu gelişmeler yaşanırken, Wilson İlkeleri öncülünde de bir dünya dengesi oluşmaya başlamış, Wilson’un, kurulmasına öncülük ettiği Milletler Cemiyeti eliyle I. Dünya Savaşı ardılı sığınmacı ve mülteci sorunlarına çözüm (Fridtjof Nansen’in çabalarıyla) getirilmeye çalışılmıştır.

Dünya dengelerinin değişmeye başladığı dönem ise 1929 yılında yaşanan, dünya ekonomik krizi olarak da bilinen Büyük Buhran (The Great Depression) dönemidir. Nazi Almanyası’nın Adolf Hitler öncülüğünde yükselişe geçişinin ve Yahudi sığınmacı sorununun baş göstermesinin en büyük nedenlerinden birisi de bu ekonomik gelişmelerdir (nasıl ki 2008 dünya ekonomik krizi sonrasında dünyada ve Avrupa özelinde İslamofobi ve ırkçılık anlamında yükseliş oluşmuşsa, o dönemde de ekonomik krizler, faşist yönetimlerin ve diktatörlerin artmasına neden olmuştur).

Dünyada bu olaylar yaşanırken, Türkiye’de de kimi gelişmeler yaşanmaya devam etmiş, Türkiye Cumhuriyeti döneminin ilk sığınmacı haklarından birisi olarak görülen 1934 Kanunu o yılın 21 Haziran’ında resmi gazetede yayınlanarak yasallaşmıştır. İskan (günümüzde ‘yapı kullanma izni’ olarak kullanılsa da, o dönem için anlamı ‘bir yere yerleşme’dir) Kanunu olarak bilinen bu süreç kısmi ve kısıtlı bir döngüye hapsediği noktasında eleştirilse de, kimi yeniklerin önünü açmış olması açısından da pozitif görülmüştür. Kimi düşünürlere göre eleştirilecek yönleri çok olmuş, kimi düşünürlere göre ise korumacı ulus-devlet yapılanması ve kuruluş sıkıntıları yaşayan yeni cumhuriyetin buhran dönemine denk geldiği için anlaşılır bir çizgide yer almıştır. En çok eleştirilen maddesi ise 4. madde olduğu görülmektedir. 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’ne koyduğu çekince ile eleştirilen Türkiye, o dönem için daha tartışılır bir maddeyi kabul etmiş, sığınma ve mülteci hareketlerinin kısıtlandığı iddia edilmiştir. Tartışmalı 4. madde aşağıda yer almaktadır;

Madde 4³²⁵;

A: Türk kültürüne bağlı olmayanlar (2006 yılında yayınlanan 5543 sayılı İskan Kanunu'nda da bu kanundan ilham alınmış ve buna benzer ifadeler kullanılmış, 'Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmak' şeklinde bir açıklama yapılmıştır³²⁶),
 B: Anarşistler,
 C: Casuslar,
 Ç: Göçebe Çingeneler (Romanlar),
 D: Memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye'ye muhacir (mülteci) olarak alınmazlar. Bulaşıcı hastalığı olanlar ise doğrudan doğruya hükümet hastanelerine gönderilip orada parasız tedavi olurlar.

Yukarıdaki kanun maddelerinden anlaşılacağı üzere, detaylı koruma haklarının o dönem bağlamında oluşmadığı, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne kadar ciddi bir gelişmenin ne Türkiye'de ne de dünyada var olmadığı görülmektedir.

2.2.3.2. Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Bilindiği üzere, 1934 İskan Kanunu'ndan 1951 yılına kadar Türkiye'de ciddi manada sığınmacı ve mülteci anlaşması yapılmamış, 1951'den 1990'lı yıllara kadar da bir durgunluk dönemi yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasında izolasyonist politikalar güden devletler, sınır koruması manasında ciddi önlemler almışlar, sınır geçişlerine pek müsaade etmemişlerdir.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991'de SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'nin resmi olarak dağılması ile dünya dengeleri de değişmiştir. Hem bu olaylar hem de öncesinde yaşanan (1979 İran İslam Devrimi, 1980-1988 İran-Irak Savaşı, 1988 Halepçe Katliamı vb.) gelişmeler sığınmacı ve mülteci sayısını artırmış, 1991 Körfez Savaşı'nın etkileri, Bulgaristan'daki Todor Jivkov yönetiminin 1989 yılında Türk ve Müslümanlara yönelik ayrımcı politikaları ve 1992-1995 Yugoslavya iç savaşında katliama uğrayan Bosnalı Müslümanlar olayı bu duruma örnek teşkil etmiştir.

³²⁵ İnternet: *1934 İskan Kanunu*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> adresinden 14 Nisan 2019'da alınmıştır.

³²⁶ İnternet: *2006 İskan Kanunu*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm> adresinden 14 Nisan 2019'da alınmıştır.

1990'lı yılların bu yoğun ve geçişken dönemi milyonlarca sığınmacı ve mültecinin yersiz-yurtsuz kalmasına neden olmuş, Türkiye'de bu alanda yapılması gereken yasal gelişmeleri de zorunlu kılmıştır. 14 Eylül 1994 yılında kabul edilen, 30 Kasım 1994'te resmi gazetede yayınlanan, 'Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'³²⁷ kabul edilmiş, bu yönetmelik, o dönem için birçok soruna çözüm bulmaya çalışmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve maddelerine atıf yapan bu yönetmelik, kimi eksiklikleri de bünyesinde barındırmıştır.

Yönetmeliğin eksik yönlerini günümüzdeki sığınmacı ve mülteci kanun ve yönetmelikleriyle karşılaştırılarak anlatmak gerekirse şunlar belirtilebilir. 11 Nisan 2013 yılında resmi gazete yayınlanan ve çoğu maddesi bir yıl sonra yürürlüğe giren YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu)'nda, idari gözetim kararına karşı Sulh Ceza Mahkemesi'ne başvurulabileceğinden bahsedilirken (madde 57/6)³²⁸, 1994 Yönetmeliği'nde bu konuda bir açıklık yoktur. Aynı şekilde YUKK'da, sınır dışı kararına karşı on beş gün içinde İdare Mahkemesi'ne başvurulabileceğinden bahsedilirken (madde 53/3)³²⁹, 1994 yönetmeliğinde, on beş gün içinde İçişleri Bakanlığı'na başvurularak (madde 29³³⁰-Bakanlık isterse bu yetkiyi Valiliklere devredebilir ve Valilikler de sınır dışı kararını uygulayabilir³³¹) itiraz edilebileceğinden bahsedilmiştir. Eski durum (1994), hukuki bir durumun siyasallaştığını göstermiş, tarafsızlık ilkesine aykırılık teşkil etmiştir. Aynı şekilde, 1994 Yönetmeliği'nde sığınmacı ve mülteci sorunlarıyla ilgilenen makamlar çoğunlukla Valilikler ve Emniyet Teşkilatı'yken, günümüzde bu konuyla ilgilenen makamlar, 2013 Kanunu ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)³³² ve 17 Haziran 2009 yılında yürürlüğe giren kanun ile kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gibi

³²⁷ İnternet: "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik". *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> adresinden 15 Nisan 2019'da alınmıştır.

³²⁸ İnternet: "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu". *T.C. Resmi Gazete*. Web: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden 4 Kasım 2018'de alınmıştır, 12035.

³²⁹ "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", *a.g.e.*, 12033.

³³⁰ "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik", *a.g.e.*, 11.

³³¹ Ekşi, N. (2010a). *Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, 53-54.

³³² Asar, A. (2016). *Göç Yönetimi*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 223-226.

spesifik kurumlar olmuştur. Bu bağlamda, sığınmacı ve mülteci sorunları ile ilgilenen kurum ve personel sayısı da artırılmıştır.

Sonuç olarak, birçok sığınmacı, mülteci ve ilticacı için hedef ve transit ülke olan Türkiye’de, 2013 yılına kadar ciddi bir sığınmacı ve mülteci mevzuatının olmayışı büyük bir eksiklik teşkil etmiş, 2013 yılı kanununda dahi birçok eksik olduğu belirtilmiştir (hem 1994 yönetmeliğinde hem de 2013 kanununda coğrafi çekincenin kaldırılmadığı, 2013’teki kanunda, ‘sığınmacı’ statüsü yerine ‘şartlı mülteci’ statüsü getirildiği ve alternatif bir çözüm sunulmadığı eleştirileri artmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin taraf olduğu birçok sığınmacı ve mülteci davasında da bu konudan bahsedilmiştir³³³). Hukuksal anlamda eksikliklere ve sığınmacı politikasındaki indirgemeci yapıya rağmen, Türkiye’nin, 2011 sonrasında açık-kapı politikası ile Suriyeli ve diğer milletlerden sığınmacılara sınırlarını açması tüm dünyanın takdirini kazanmasına neden olmuş, örnek teşkil eden sığınmacı kamp koşullarıyla BMMYK’nın övgülerini kazanmıştır.

Ayrıca, Türkiye’de bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye-Balkanlar-Avrupa rotasında daha kötü koşullarda yaşamak zorunda kalan Suriyeli vb. sığınmacıların olduğu görülmüştür. Üçüncü bölümde, İdealizm-Realizm sentezi ekseninde Türkiye’deki ve düzensiz göç rotasındaki Suriyeli vb. sığınmacılardan ve bu düzensiz göç rotası bağlamında oluşan eksikliklerden bahsedilip çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

³³³ Ekşi, N. (2010b). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia-Türkiye Davası: Mülteci ve Sığınmacı Hukuku Açısından Değerlendirme*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, 74-75.

3. BÖLÜM

İDEALİZM-REALİZM SENTEZİ EKSENİNDE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR VE DÜZENSİZ GÖÇ HAREKETLERİ

3.1. Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında Türkiye-Balkanlar Rotasında Yaşanan Sığınmacı ve Mülteci Sorunu

Hatırlanacağı üzere, ilk iki bölümde kavramsal ve tarihsel durumlardan bahsedilmiş, çoğunlukla var olan gelişmeler üzerinden analizler yapılmıştı. Üçüncü bölümde ise, çoğunlukla yeni kavramlar ve perspektifler üzerinden bir analiz yapılmaya çalışılacaktır. Ayrıca, sığınmacı ve mülteci sorununa sadece Türkiye, Avrupa ve Balkanlar özelinde çözüm önerileri getirilecek gibi görünse de, aslında tüm dünya coğrafyasını ilgilendiren bir çözümsel temaya işaret edileceği açıkça görülecektir. İlk bahsedilecek konu başlıklarında birisi de, kurumsal, kavramsal, tarihsel sorunlar ve bu bağlamda oluşacak çözüm önerileri olacaktır. Bu giriş kısmından sonra da (İrealist perspektifle) sığınmacı ve mülteci sorunu bağlamında analizler yapılacaktır.

3.1.1. Kurumsal, Kavramsal ve Tarihsel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

23 Temmuz 1952 yılında AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) yapılanması ile kurulan Avrupa Birliği'nin³³⁴, günümüzde yaşadığı varoluş krizi ile başlayacak bu analiz dizininde, alternatif çözümlerden ve var olan yanlışlardan bahsedilecektir. 2008 dünya ekonomik krizi ile etkisini göstermeye başlayan, çoğu AB ülkesini etkileyen, çoğu AB ülkesini de (Yunanistan 300 milyar dolarlık bir borçla iflas etmiş, AB yardımları ile ayakta durabilmiştir³³⁵) iflasın eşiğine getiren bu kriz, tüm Ortadoğu ve Avrupa coğrafyasını, 15 Mart 2011'de başlayan Suriye iç savaşının ardılı sorunlarla (sığınmacı ve mülteci sorunu vb.) ve insan hakları problemlerinin su yüzüne çıktığı bir senaryo ile baş başa bırakmıştır. Bu konuda AB'nin nasıl bir varoluş krizi yaşadığı ileriki konularda anlatılacaktır.

³³⁴ Alkan, M. N. (2007). "The Future of the European Union". M. N. Alkan (Editör). *The Future of The European Union*. (Birinci Baskı). Ankara: Platin Yayınları, 19.

³³⁵ Durusoy, S., Şamiloğlu, Ö. (2012). "AB'nin Zayıf Ekonomik Halkası Yunanistan'ın Ekonomik Krizi Dinecek mi?". *Alternatif Politika*, 4 (1), 84.

Diğer bir tartışma konusu ise, 1990 yılında imzalan Dublin I ve 2003 yılında imzalanan Dublin II sözleşmelerinin eksik yönleri ve Avrupa'ya yönelen sığınmacı akını konusunda yeni bir anlaşma yapılması yönündeki gerekliliktir. Son sığınmacı ve mülteci krizinde ve Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan sorunlarda Dublin Sözleşme'nin yeniden gündeme gelmesi, bu durumun kanıtı niteliğinde olmuştur. Üçüncü bir tartışma konusu ise, AB'nin dış sınırlarının korunmasından sorumlu Frontex (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı) yapılanmasının Suriyeli vb. sığınmacı ve mülteci sorununa insan hakları ve özgürlükleri bağlamında cevap verememesi ve yerine başka bir kurumun geçmesi gerektiğidir.

Son tartışma konusu ise, Akdeniz ve Ege'de yaşanan sığınmacı ölümlerinin önlenmesi için alınacak ciddi önlemler olacaktır. Mare Nostrum ve Triton kurtarma programları ile çözülmeye çalışılan sorunlar kısmi başarılar elde etse de, sürekli bir çözümüm entegre edilememesi, her yıl ortalama 3-4 bin kişinin bu sularda boğulup ölmesine neden olmuş³³⁶, acil bir çözüm programı getirilmezse bu ölümlerin artacağı, insan haklarının da bu denizlerde yok olacağı gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Tüm bu durumlar, hem Türkiye-Balkanlar-Avrupa üçgeninde gerçekleşen Suriyeli sığınmacı sorunu bağlamında cereyan eden düzensiz göç akınına, hem de Türkiye-Avrupa göç rotasında yaşanan sığınmacı sorununa çözüm bulunması açısından, analiz edilmesi gereken elzem bir konu olmaktadır. Tüm bu konular ve sorunlar bağlamında anlatılacak ilk konu ise, Avrupa Birliği'nin varoluş krizi olacaktır.

3.1.1.1. Avrupa Birliği'nin Varoluş Krizi: Kant ve Rousseau'nun 'Avrupa Federasyonu Modeli'nin Evrimi; Avrupa Ulus-Devletler Birliği

Yüzyıllardır savaşların, çatışmaların, etnik ve dini mücadelelerin ve emperyalist güçlerin merkezi konumunda olan Avrupa coğrafyası, bu olumsuzlukların yanında, medeniyetin, yeniliğin, gelişimin, sanatın ve bilimin de merkezi olarak kendi içinde birçok çelişkiyi barındırmış, günümüzde dahi bu çelişkilerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Özellikle ekonomik krizlerle kendini gösteren olumsuz olaylar silsilesi Avrupa kıtasının üstününe kara bulutlar gibi çökmüş, halen aynı kara tablo, çok daha kötü bir biçimde devam etmektedir.

³³⁶ "BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti", *a.g.e.*

Birbirine çok bağılıymış gibi görünen ülkeler, kurumlar ve siyasetçiler, kriz durumlarında bu sorunları (Suriyeli sığınmacı sorunu vb.) iyi yönetememişler, bu olumsuz durumlar, aşırı sağın, ırkçı düşüncelerin, Zenofobik (yabancı korkusu) ve İslamofobik (İslam korkusu) görüşlerin yaygınlaşmasına neden olmuş ve olmaktadır.

Var olan bu sorunları daha iyi anlamak için tarihsel derinliğe inilmesi ve günümüzdeki süreçlerle karşılaştırarak anlatmak gerekmektedir. Bu bağlamda şunlar söylenebilir. Bilindiği üzere, AB bütünleşmesi konusunda ilk tartışmalar 18. yüzyılda yapılmaya başlanmıştır. Özellikler Alman filozof Immanuel Kant ile İsviçreli (Cenevreli) düşünür ve yazar Jean-Jacques Rousseau arasında yaşanan tartışmalar bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Bu düşünürlerin ortaya attığı ‘İdeal Avrupa’ düşüncesi, ‘Avrupa Federasyonu’ fikri ile vuku bulmuş, iki farklı görüş ile zenginlik kazanmıştır. Kant’a göre, bu Federasyon yapısına ulaşmak için önce kimi ülkeler ortak bir cumhuriyet kurmalı ve başarı durumuna göre diğer ülkeler de bu yapıya katılmalı (tümevarım bir federasyon düşüncesi) ve ‘ebedi barış’a katkı sağlamalıdır.³³⁷ Rousseau’ya göre ise, devletler egemenlik yapısını federasyona devretmeli (tümdengelim bir federasyon düşüncesi) ve militarize olmuş bir federasyonun temelleri atılmalıdır.³³⁸ Sonuç itibarıyla, ne Kant’ın idealizmi Avrupa’ya tam bir barış, huzur ve ortak paydada buluşma anlayışını getirmiş, ne de Rousseau’nun realizmi ortak bir ordu kurmayı sağlayabilmiştir.³³⁹ Sadece, barış durumlarında sınırların kalktığı, savaş durumlarında ise tel örgülerin ve büyük duvarların yükseldiği (‘Kale Avrupası=Fortress Europe’) bir düzlemi ortaya çıkarmıştır.

Bu düşünceler, 2011 sonrası yaşan Suriyeli sığınmacı ve mülteci sorunuyla paralel olarak düşünüldüğünde, hem Balkanlar özelinde hem de diğer Avrupa ülkelerinde, insan hakları değerlerinin çiğnendiğini göstermiştir. Danimarka gibi ülkelerin, ‘sınırlarından girmek isteyen sığınmacıların ziynet eşyalarına el koyacağını’ belirten kanunları parlamentosundan geçirmesi³⁴⁰, Macaristan Başbakanı Victor Orban gibi düşünen Vişegrad ülkeleri (Macaristan, Polonya, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti) liderlerinin sığınmacıları kabul

³³⁷ Kant, *a.g.e.*, 12, 78, 253.

³³⁸ Rousseau, *a.g.e.*, 22-23.

³³⁹ Çınar, M. U. (2017). “Rousseau ve Kant ile Avrupa’da Kalıcı Barışa ve Avrupa Birliği’ne Dair”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16 (1), 66-72.

³⁴⁰ İnternet: “Danimarka mültecilerin ziynet eşyasına el koyacak”. (2015, Aralık). *Al Jazeera Türk*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/danimarka-multecilerin-ziynet-esyasina-el-koyacak> adresinden 6 Temmuz 2017’de alınmıştır

etmeyeceklerini, kimilerinin ise ‘sadece Hristiyan olan sığınmacıları kabul edeceklerini’ belirttiği³⁴¹, ayrımcı düşüncülere sahne olan bir düzlemle karşılaşmış, Yunanistan’da Altın Şafak, Almanya’da ise AFD (Almanya için Alternatif Partisi) gibi sığınmacı karşıtı partilerin arttığı, PEGİDA (Batının İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar, Neo-Nazi örgüt) gibi Zenofobik ve İslamofobik siyasi hareketlerin (1990’larda 8’i Türk 10 kişiyi öldüren sağcı ve ırkçı görüşe sahip olan Nasyonal Sosyalist Yeraltı-NSU örgütünün eylem ve düşüncelerini hatırlatan³⁴², Neo-Nazi örgüt) gittikçe güçlendiği ve halk tabanına yayıldığı bir senaryo ile karşılaşmıştır.

Tüm bu sığınmacı ve mülteci sorunları yaşanırken Avrupa Birliği, NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) ve Birleşmiş Milletler gibi örgütlerin etkisiz kaldığını (I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa’nın tekelden kurtulamayan Milletler Cemiyeti örneğindeki gibi bu örgütler de ABD’nin güdümünden kurtulamadıkları sürece başarı şansları düşük olacak, tarafsızlıkları sorgulanır olacaktır) görmek şaşırtıcı olmamıştır. Askeri nitelikteki NATO da siyasallaşmış, sığınmacı sorununun temelini oluşturan Suriye iç savaşını sonlandırmak adına adımlar atmak yerine, savaş gemilerini Akdeniz ve Ege denizine göndererek sığınmacıları korkutma ve caydırma politikası gütmüştür.³⁴³ Her yıl ortalama 3-4 bin kişinin öldüğü³⁴⁴ bu denizlerde insanları kurtarmak yerine, bu insanları ölüme terk etmeleri ve sığınma haklarını ellerinden almaya yönelik faaliyetlerde bulunmaları, hiçbir zaman mantıklı bir gerekçeye oturtamayacakları bir insan hakkı ihlaline neden olmuştur.

Kısacası, kendi kıtasında yaşanan sorunlara ciddi çözümler getiremeyen Avrupa Birliği’nin, bir ‘federasyon’dan çok ‘ulus-devlet üstü’ bir örgüt düzlemine girdiğini görmek gerekmektedir. Sığınmacı ve mülteci karşıtı açıklamalar yapan AB liderlerine gerekli cevapları veremeyen, sığınmacı ve mülteci politikalarını 2009 Lizbon Antlaşması’nda belirttikleri ve öncesinde de birçok anlaşma ve sözleşmede vurguladıkları gibi ‘Ortak Göç

³⁴¹ “Slovakya sadece Suriyeli 'Hristiyan' mültecileri kabul edecek”, *a.g.e.*

³⁴² Ünver, O. C. (2015). *Alman Kışı: Neo-Liberal Çağın Almanya'sında Irkçılığın Hedefindeki Göçmenler*. (Birinci Baskı). Ankara: Nika Yayınevi, 141.

³⁴³ İnternet: “'NATO Ege'de kimi vuracak?'". (2016, Şubat). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/nato-egede-kimi-vuracak/a-19043625> adresinden 7 Temmuz 2017’de alınmıştır.

³⁴⁴ “BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti”, *a.g.e.*

ve Sınır Politikaları' [63a(1) maddesi]³⁴⁵ düzlemine getiremeyen ve çözemeyen bir Avrupa Birliği'nin varoluş krizi yaşadığı inkar edilemez bir gerçektir.

Sonuç itibariyle, Avrupa Birliği yeni bir yapılanma içine girmeli ve ilk iş olarak da ismini değiştirerek bu çözüme katkı sağlamalıdır. 'Avrupa Ulus-Devletler Birliği'³⁴⁶ ismi en uygun çözüm olacaktır. Her şeyin yolunda gittiği durumlarda sorunların pek belirmediği, ama sığınmacı, mülteci, göçmen problemleri ve ekonomik kriz durumlarında birbirinden kopan, içine kapanıp izolasyonist politikalar takip eden, Avrupa Birliği'nin maddi imkanlarından yararlanıp gelişen, ama sorumluluk alma hallerinde (sığınmacı paylaşımı, sığınmacı ve mülteci haklarını iyileştirilmesi ve geliştirilmesi durumlarında) tam tersi tepki veren ülkelerin ortaya çıktığı, ulus-devletin, tüm bu küreselleşme, teknoloji ve bilim çağına rağmen etkinliğini artırdığı, aşırı, ırkçı, sağcı, Zenofobik ve İslamofobik partilerin ve oluşumların bu krizlerden beslendikleri ve bunlar üzerinden güçlendikleri bir AB'nin belirdiğini de unutmamak gerekir. Bu varoluş krizinden bahsettikten sonra, diğer bir önemli sorun olan, AB sığınmacı ve mülteci mevzuatının Dublin Sözleşmesi özelinde çıkmazlarından bahsetmek gerekmektedir.

3.1.1.2. Dublin Sözleşmesi'nde Sorumluluk Paylaşımı Sorunu ve Alternatif Bir Çözüm: Ankara-Atina-Roma Mülteci Konvansiyonu

Günümüzde yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı ve mülteci sorunlarının çözümsüzlüğe giden sürecinde negatif bir unsur oynayan Dublin Sözleşmesi'ni ve onun tarihsel konjonktürünü iyi anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir. Avrupa'daki iç sınırları kaldırmaya başlayan ve insanların özgürce seyahat etmelerine olanak sağlayan Schengen (Şengen) serbest dolaşım sisteminin oluşturulmaya başlanmasıyla birlikte 14 Haziran 1985 tarihinde Schengen Anlaşması imzalanmış, 19 Haziran 1990 tarihinde Schengen Sözleşmesi ile nihai sonuca ulaşılmış, Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ile başlayan yapı tüm Avrupa coğrafyasına yayılmaya başlamış, içte, görece özgürleşen ve demokratikleşen bir Avrupa çizgisi oluşurken, dışta ise, sınırlarını kapatan ve gittikçe 'Avrupa Kalesi'nin³⁴⁷ duvarlarını yükselten bir Avrupa Birliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Avrupa'nın tüm bu özgür

³⁴⁵ "Treaty of Lisbon", *a.g.e.*, 306/61-306/62.

³⁴⁶ Tezin yazarına ait bir yaklaşımdır. Ayrıca bilinmelidir ki, buna benzer diğer bir ismi, 1946 yılında Zürih Üniversitesi'ndeki konuşmasında, 'Avrupa Devletler Birliği' ismiyle ortaya atan kişi, eski İngiltere başbakanı Winston Churchill'dir.

³⁴⁷ Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*. (Birinci Baskı). (Çev. Ural, N. Y.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 2009'da yayımlandı), 16-27.

sınırlarının devamlılığını sağlamak ve Avrupa Birliği ülkeleri arasında bilgi alışverişini daha kolay yapabilmek için ortak bir veri tabanı oluşturulmaya çalışılmış, SIS (Schengen Bilgi Sistemi) ve EURODAC (Avrupa Birliği Parmak İzi Kayıt Sistemi) bu amaca yönelik faaliyetlerine başlamıştır. Bu veri tabanı oluşturulurken, göçmenlere yönelik koordinasyon ve bilgi toplama konusunda da faaliyetler yürütüleceği iddia edilmiş, bu durum tam anlamıyla başarıya ulaşamamıştır.³⁴⁸

Tüm bu sürüşler ve gelişmeler devam ederken, 1992 Maastricht Antlaşması, 1999 Tampere Zirvesi, 1999 Amsterdam Anlaşması ve 2009 Lizbon Antlaşması ile ‘ortak güvenlik ve dışişleri politikası’ ve ‘Avrupa ortak göç politikası’ [63a(1) maddesi]³⁴⁹ oluşturulmaya çalışılmıştır.³⁵⁰ Her ne kadar birbirleriyle bağlantılı gibi görünse de, iç içe geçmemesi gereken bu politikalar Avrupa sınırlarının güvenlikleştirilmesine ve siyasallaştırılmasına neden olmuştur. Hukuk, insan hakları ve özgürlükleri ve demokrasi gibi temel değerleri kendi tabanında genişletmeye ve tüm Avrupa coğrafyasına yaymaya çalışan Avrupa ülkelerinin, II. Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkım ve parçalanma halini bir daha yaşamamak için oluşturduğu bu birlik (AKÇT)³⁵¹, Soğuk Savaş döneminde, ABD’nin Doğu Blok’una karşı mücadele alanına, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, Avrupa’da yaşanan iç savaşlar, katliamlar (Bosna Hersek, Kosova vb. yerlerde) ve soykırımların önüne geçemeyen bir yapıya dönüşmüş, ‘Güneydoğu Avrupa İstikra Paktı’na benzer bir yapı kurulamamıştır.³⁵²

AB’nin temel anlaşma ve sözleşmelerinde bu gelişmeler yaşanırken, sığınma ve mülteci politikalarıyla ilgili spesifik sözleşmeler de devam etmiştir. 15 Haziran 1990 tarihinde imzalanan Dublin Sözleşmesi ve 18 Şubat 2003’te imzalanan Dublin II Sözleşmesi ile, Avrupa’nın sığınmacı ve mülteci politikaları da şekillenmeye başlamıştır. Bu iki sözleşmenin eleştirilmesinin en önemli nedeni, sığınmacı ve mültecilerden sorumlu olan ülkenin, sığınmacının ilk ayak bastığı AB ülkesi olmasıdır.³⁵³

³⁴⁸ İnternet: *Schengen Anlaşması*. Web: <https://www.schengenvisa.info.com/tr/schengen-anlasmasi/> adresinden 21 Nisan 2019’da alınmıştır.

³⁴⁹ “Treaty of Lisbon”, *a.g.e.*, 306/61-306/62.

³⁵⁰ Keskin Ata, F. (2013). *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*. (Birinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 84-85.

³⁵¹ Koç, T. (2004). *Küreselleşme ve Türkiye Basınında Avrupa Birliğine Adaylık Süreci*. (Birinci Baskı). Ankara: Naturel Yayınları, 55-60.

³⁵² Demirağ, Y. (2015). “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2 (7), 136.

³⁵³ Dublin II Sözleşmesi: “Madde 10: 1. (EC) (AT) 2725/2000 sayılı tüzüğün 3. bölümünde bahsi geçen bilgiler de dahil olmak üzere, Madde 18(3)’de bahsi geçen iki listede tarif edildiği şekilde, doğrudan veya dolaylı

Özellikle 2014-2015 yıllarında AB'ye yoğun bir sığınmacı akını başlayınca Dublin Sözleşmesi hatırlanmış, ortak sorumluluktan kaçmak isteyen AB ülkeleri, tüm sığınma işlemlerini, Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi ülkelerin yapması gerektiğini beyan etmiştir. Bu ülkelerin Akdeniz'e sınırı olmalarından kaynaklı doğal nedenlere rağmen coğrafi durumu kendi avantajlarına çevirmeye çalışan çoğu AB ülkesi, AB'nin, tüm dünya kamuoyunun gözleri önünde kendi iç sorunları çözemediğini, yaptığı anlaşma, sözleşme ve yönetmeliklerin sadece kağıt üzerinde kaldığını (geçmişe yönelik sorgulama yapıldığında adil sonuçlar doğurmadığı) göstermişler ve uluslararası hukuku çiğnemeye devam etmişlerdir. Maddi ve manevi olarak desteklenmesi gerek bu Akdeniz ülkeleri, yardım aldıkları sayılı ülkenin (Almanya, İsveç vb.) çabalarıyla sığınmacı politikalarını şekillendirmeye çalışmışlar, sayıları milyonu aşan sığınmacılar nedeniyle zor durumda kalmışlardır.

Ortak sorumluluktan ve yeni bir sığınmacı ve mülteci anlaşması yapmaktan kaçınan AB ülkelerinin, en yoğun sığınmacı geçişinin olduğu Türkiye, Yunanistan ve İtalya bağlamında düşünüldüğünde, Ankara-Atina-Roma Mülteci Konvansiyonu'nu³⁵⁴ oluşturması gerektiği elzem olmaktadır. Bu konvansiyonun en önemli üç maddesi ise aşağıdaki gibi olmalı, önceden yapılan sığınmacı ve mülteci anlaşma ve sözleşmelerinin olumlu yanlarını almak kaydıyla, olumsuz yanlarının da giderildiği bir taslağa dönüştürülmelidir;

Madde 1: Hem Avrupa'da hem de tüm dünya coğrafyasında, 'bölgesel sorumluluk ve dostluk' perspektifinde, sığınmacı ve mültecilerin insan haklarına uygun koşullara sahip olmaları için ortak bir bütçe (kişi başına düşen gelir, nüfus ve ülke işsizlik oranları hesaplanarak) ve devletlerin ortak desteği ile bir yardım kuruluşu oluşturulmalıdır (BMMYK'nın, hem BM gibi siyasi düzlemde çıkamayan bir örgütün bünyesinde olması,

kanıtlar esas alınarak sığınma isteyen bir kişinin, bir üçüncü ülkeden gelerek başka bir devletin sınırlarından kara, deniz veya hava yoluyla kural dışı olarak geçtiğinin saptanması halinde, sınırlarından geçilmiş olan ilk AB üyesi devlet sığınma başvurusunun incelenmesinden sorumlu olacaktır. Bu sorumluluk, kural dışı olarak sınırdan geçişin meydana geldiği tarihten itibaren 12 ay geçtikten sonra ortadan kalkacaktır.

2. Bir üye devletin paragraf 1 çerçevesinde sorumlu tutulmaması veya sorumlu olmaktan çıkması ve madde 18(3)'de bahsi geçen iki listede tarif edilen şekilde doğrudan doğruya veya dolaylı kanıtlar vasıtasıyla sığınma isteyen (üye devletin topraklarına kural dışı olarak girmiş olan veya nasıl girdiği tespit edilemeyen) kişinin, başvuru yaptığı anda kesintisiz olarak en az beş ay süreyle bir üye devlette oturmuş olduğunun tespit edilmesi halinde, sığınma başvurusunun incelenmesinden söz konusu üye devlet sorumlu olacaktır.

Başvuranın, birden fazla üye devlette en az beşer aylık dönemler boyunca oturmuş olması halinde, başvuranın bu şekilde en son oturmuş olduğu ülke başvuruyu incelemekten sorumlu olacaktır.", İnternet: "Dublin II Regulation". EUR-Lex (Access to European Union law). Web: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R0343&from=EN> adresinden 22 Nisan 2019'da alınmıştır, 50/5.

³⁵⁴ Tezin yazarına ait bir yaklaşımdır.

hem de bütçe ve personel sayısı gereği dünyanın her köşesine yetişememesi, bu durumu elzem kılmaktadır)..

Madde 2: Dünyadaki tüm devletler, sığınmacı, mülteci ve göçmen olma nedenlerinin kökenini araştırmak için ortak bir komisyon kurmalı, dünyadaki gelir dengesizliği, açlık, salgın hatalıklar, iç savaş, etnik-dini-ırksal çatışmalar ve küresel ısınma kaynaklı sorunların temel nedenlerini bulmalı, maddi ve manevi olanakları da bu alana aktarmalıdır. Aksi takdirde buzdağının görünen yüzü ile mücadele edilecek, dünyada şu an için var olan 70 milyona yakın sığınmacı, mülteci, vatansız ve ülke içinde yerinden edilmiş kişi sayısı³⁵⁵ katlanarak artacak, dünya doğasını, kültürünü, coğrafyasını ve demografisini de olumsuz etkileyecek bir senaryo dünya halklarını bekliyor olacaktır.

Madde 3: Türkiye, Avrupa ve Balkanlar'da ve dünyanın birçok köşesinde, sığınmacı, mülteci ve göçmenler üzerinden rant ve güç elde etmek isteyen tüm partiler³⁵⁶, siyasi ve bürokratik kuruluşlar ya da örgüt ve kurumlar, hem basın yayın organları hem de sosyal medya aracılığıyla ortaya çıkarılmalı ve asıl amaçları vurgulanmalıdır. Dünya üzerinde herhangi bir resmi kurum, mahkeme ya da devlet, sığınmacı ve mülteci sorunlarının tümüyle tek başına başa çıkamayacağı için, sorunların çözümünde temel rol oynayacak aktörlerin doğru seçilmesi gerekmektedir. Bu da, sivil toplum kuruluşu oluşturmak, sığınmacı ve mültecilere maddi ve manevi anlamında destek vermek vb. çalışmalarla olacaktır. Bu çözüm, bahsedilen tüm anlaşma, sözleşme ve yönetmeliklerden daha değerli ve güçlü olacaktır. Bu konuların bir devamı niteliğindeki diğer bir sorun da Frontex yapılanmasıdır.

3.1.1.3. Frontex'in Yapısal Sorununa Karşı Çözüm Önerisi: Euroex

Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union), kısa adıyla Frontex (kısaltama Fransızca'dan gelir: Frontiers Exterieures=Dış Sınırlar), 26 Ekim 2004 yılında kurulmuş, Polonya'nın başkenti Varşova'da 1 Mayıs 2005'te göreve başlayarak, Avrupa Birliği'nin sınırlarını korumaya başlamıştır. Hemen hemen tüm Avrupa coğrafyasında, AB üye ülkelerin

³⁵⁵ "Global Trends: Forced Displacement in 2018", a.g.e., 2.

³⁵⁶ Can, H. (2007). *İsviçre'de Türkiyeli Göçmenler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ceylan Yayınları, 237.

sınırlarının bittiği noktadan başlayan sınır koruma çalışmaları, gittikçe etkinliğini artırmaya başlamıştır.

2005-2014 yılları arasında ciddi bir sığınmacı ve mülteci akınıyla karşılaşmayan AB ülkeleri, 2014-2016 yılları arasında, Türkiye-Balkanlar rotasından Avrupa'ya yayılmaya başlayan yoğun bir sığınmacı akınıyla yüzleşmek zorunda kalmış, Frontex'in çalışmaları, amaçları ve işlevleri bunu engellemek için yetersiz kalmış, bu amaç ve işlevlerin içeriği de değişmiştir. Türkiye'den Balkanlar'a yönelen yoğun Suriyeli vb. sığınmacı akını başlamadan önce, AB sınırlarından geçişlerin engellenmesinin tek amaç olmadığı, denizlerde yaşanan ölümlerin de engellenmesi gerektiği ifade edilirken, 'Frontex'in, bir sınır polis örgütü değil, sınır geçiş kontrolleri noktasında eğitimler veren bir yapıda olacağı [madde 8 (1-p)³⁵⁷], diğer kuruluşlarla (Eurosur vb.=Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi, uydu vb. sistemlerle sınırları izleyip bilgi akışı sağlamakta, üye devletler ile Frontex arasında işbirliğine yardım etmektedir³⁵⁸) ortak çalışacağı, savaş gemileri ile sığınmacıları geri püskürtüp ölüme terk eden bir örgüt değil, sivil gemilerle bu insanları güvenli bölgeye taşıyan bir örgüt olacağı' izlenimi verilmesine rağmen bu tam olarak gerçekleşmemiştir (madde 45).³⁵⁹

Kısacası, 2006 yılıdaki ilk operasyonundan buyana AB yönetmelik ve tüzükleri ile yetkileri artan ve sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda (üye ülkelerin sınırlarında yaşanan sorunlara karşı, yine üye ülkelere personel ve teknik alt yapı alıp, görev aldıkları ülkelerin emir ve talimatları doğrultusunda hareket etmeleri) eylemlerde bulunması gerekirken, insan hakları ve özgürlüklerini ihlal eden, Konsey, Komisyon ve Parlamento'nun Frontex'e yönelik ek yönetmelik, tüzük ve kanunlarına aykırı faaliyetlerde bulun³⁶⁰, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33(1). maddesine (geri-göndermeme ilkesi)³⁶¹ aykırılık teşkil eden hukuksal

³⁵⁷ İnternet: "European Border and Coast Guard Agency (Frontex) Regulation". *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.251.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2016:251:FULL adresinden 23 Nisan 2019'da alınmıştır, 251/15.

³⁵⁸ Ultan, M. Ö. (2016). *Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 146.

³⁵⁹ "European Border and Coast Guard Agency (Frontex) Regulation", *a.g.e.*, 251/6.

³⁶⁰ Bilgin, A. A. (2017). "Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 58-62.

³⁶¹ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 30.

ihlallere zemin hazırlayan bir örgüt olan bu yapı, miladını tamamlamış ve yenilenmesi gereken bir kuruluş olmuştur.

Ayrıca, Avrupa'ya yoğun sığınmacı akınının olduğu 2014-2016 yılları arasında ortaya çıkan gelişmelerde de Frontex'in, kuruluş amacına aykırılık teşkil eden eylemlerde bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Hem kuruluş deklarasyonunda, hem de sonradan eklenen yönetmelik ve tüzüklerde, 'sınır yönetimleri konusunda işbirliği yapılacağı, sınır kontrolleri ve denetimi konusunda ortak politikalar üretilip ülkelerin görüşlerine saygı duyulacağı' (hem Frontex anlaşmasının giriş kısmının 47. fıkrasında hem de 35(1). maddesinde bunlardan bahsetmektedir³⁶²) mesajları verilmesine rağmen, Ege ve Akdeniz'de 2014-2017 yılları arası dönemde, yılda 3-4 bin kişinin denizlerde ve Balkan rotasında ölmesine sessiz kalınmış (her yıl bu ölümler katlanarak artmaktadır)³⁶³, tüm AB değerleri, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14(1). maddesi dikkate alınmadan ihlal edilmiştir. Bahsedilen 14. madde aşağıda verilmektedir;

Madde 14³⁶⁴:

“1. Herkesin, zulüm altındayken, başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.”

Sonuç itibarıyla, Frontex tarafından kontrol edilen Acil Sınır Müdahale Ekipleri (RABIT-Rapid Border Intervention Teams)'nin 2014-2016 yıllarında yaşanan yoğun sığınmacı geçişinde, ağır askeri ekipmanlarla müdahalede bulunmaları Frontex'in amaç dışı faaliyetlerini kanıtlar niteliktedir. Bu negatif müdahaleler sığınmacı akışını sonlandırmamış, tam tersi olarak, İtalya, Yunanistan, İspanya ve Malta yoğunluklu gerçekleşen sığınmacı geçişlerinin daha tehlikeli güzargahlara (örneğin, Libya'dan İtalya'nın Lampedusa adasına yönelen geçişleri azaltma çabası, daha uzun ve tehlikeli deniz ya da kara yolculuklarına yönelinmesine neden olmuştur) kaymasına neden olmuştur.

³⁶² “European Border and Coast Guard Agency (Frontex) Regulation”, *a.g.e.*, 251/7-251/33.

³⁶³ “BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti”, *a.g.e.*

³⁶⁴ İnternet: “Universal Declaration of Human Rights”. *United Nations*. Web: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf adresinden 23 Nisan 2019'da alınmıştır.

Tüm bu koşullar düşünüldüğünde, sığınmacı ve mültecilerin haklarını ihlal etmeyen ve daha etkili olan bir kuruluşun oluşturulması zorunlu görülmektedir. ‘Euroex’³⁶⁵ (European External³⁶⁶=Avrupa Sınırı) ismi üzerinde odaklanılmasının nedeni ise, bir türlü gerçekleşemeyen ‘ortak sınır’ ve ‘uyum’ yönetiminin oluşturulması gerekliliğidir.³⁶⁷ Bu durum, hem AB kurumsal yapısının devamlılığı ve başarısı için, hem de sığınmacı ve mülteciler için elzem görünmektedir.

Euroex’in merkezi ise, sığınma ve mülteciler için yoğun geçiş güzargahları olmaları ve bu alanda verdikleri destek bağlamında düşünüldüğünde, Atina, Roma ya da Berlin şehirlerinden birisi olmalıdır. Sığınmacı karşıtı politikalar yürüten (sağ partilerin yönetiminden kurutulamayan) ve Vişegrad ülkelerinden birisi (sığınmacıların Avrupa içinde paylaşımı fikirlerine karşıt görüş beyan eden Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya gibi ülkeler) olan Polonya’nın, sınır kontrolleri ve denetimi noktasında tarafsız ve işlevsel politikalar ve uygulamalar yürütemeyeceği açık bir biçimde görülmüştür. Aşağıda anlatılacak kurtarma operasyonları konusu da, bu tezleri destekler nitelikte olacaktır.

3.1.1.4. Mare Nostrum ve Triton Kurtarma Operasyonları ve Yeni Bir Bakış Açısı: Nansen Kurtarma Operasyonu

Öncelikli olarak anlatılacak konulardan birisi de, Türkiye-Balkanlar rotasında cereyan eden, Akdeniz ve Ege rotası geçişlerinde vuku bulan, Suriyeli vb. sığınmacıların yaşadıkları sorunlar olacaktır. Yapılacak analizin ana konusu ise, yaşanmış ve yaşanan sorunları anlatmaktan öte, bunlara yenilikçi bir çözüm sunmak olacaktır.

Özellikle, 2010 yılında Arap Baharı’nın başlaması ve Afrika’daki açlık, kıtlık ve kuraklığın artması nedeniyle Akdeniz ve Ege rotasını kullanan Suriyeli vb. sığınmacı sayısı da artmış, Ege ve Akdeniz’de yaşanan ölümler de en yüksek seviyelere ulaşmıştır. 2011-2013 yıllarında bu ölümler (2013’ün sonbaharında İtalya’nın Lampedusa adasında ve Malta açıklarında batan sığınmacı gemilerinde 500’e yakın sığınmacının hayatını kaybetmesi olayı) Avrupa basınında ve İtalya gündeminde ön plana çıkmaya başlayınca, İtalya’ya

³⁶⁵ Tezin yazarına ait bir yaklaşımdır.

³⁶⁶ Bu kavram, 2010 yılında Avrupa Birliği Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi’ne destek vermek ve AB dış işleri bürokrasisiyle ilgilenmek amacıyla kurulan Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi (European Union External Action-EEAS) ile karıştırılmamalıdır.

³⁶⁷ “Treaty of Lisbon”, *a.g.e.*, 306/61-306/62.

yönelik tepkiler artmış ve 2013 yılının Ekim ayında Mare Nostrum³⁶⁸ (Bizim Deniz) programı faaliyetlerine başlamıştır.³⁶⁹ Ayda ortalama 9 milyon avronun harcandığı bu programı İtalya tek başına finanse etmek zorunda kalmış, İngiltere gibi ülkelerin doğrudan ifade ettiği ‘destek olmama’ fikirlerine karşılık yaptığı itirazlardan sonuç alamamış, 2014 yılının Ekim ayına kadar devam ettirdiği bu kurtarma operasyonu ile 150 bine yakın sığınmacının kurtarılmasına ön ayak olmuş, bütün bunlara rağmen AB ülkelerinin sert eleştirilerine maruz kalmaktan da kaçamamıştır.³⁷⁰

Bir yandan buna benzer olumlu gelişmeler yaşanırken, diğer yandan ise, ‘bu tür kurtarma operasyonlarının sığınmacıların Akdeniz rotasını kullanıp İtalya ve buradan da AB ülkelerine gelişlerini teşvik ettiği’ iddia edilmiştir.³⁷¹ Böylece, çoğu AB ülkesi, İtalya’ya yardım etmedikleri gibi, yapılan bu yardımları da engellemeye çalışmıştır.

İtalya’nın, Mare Nostrum kurtarma operasyonunu sonlandırmasından sonra Frontex öncülüğünde diğer bir kurtarma operasyonu Triton³⁷² devreye girmiş, Mare Nostrum’un aylık 9 milyon avroluk bütçesine karşılık aylık 3 avro ile ve kısıtlı gemi, uçak ve helikopterle (AB üye ülkelerinin tahsis ettiği) faaliyetlerine devam etmeye çalışmış ve kurtardığı insan sayısı da daha az olmuştur. Mare Nostrum ile ayda 12 bine yakın insan kurtarılırken Triton ile ayda 6 bin sığınmacı kurtarılmış, birçok masum insan da Akdeniz’de hayatını kaybetmiştir.³⁷³ Bu iki yardım operasyonundan ilki ülkesel ölçekte kaldığı, ikincisi ise sığınma hakları ve özgürlükleri bağlamında yetersiz kaldığı için süreklilik arz edecek bir yapıya bürünememişler, yeni bir operasyon programının kurulması gerektiği ortaya çıkmıştır.

³⁶⁸ Bu yardım programı, faaliyetleri ve politikaları açısından çok fazla bir eleştiri almamakla birlikte, Latince olan ismi noktasında ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, M.Ö. 146 yılında, o dönemin en önemli deniz gücü Kartaca İmparatorluğu (günümüz Tunus yarımadasında yaşayan bir toplum) ile o dönemin en büyük kara gücü Roma İmparatorluğu arasında yaşanan savaşta Romalıların galip gelmesi ve ardından bu bölgede büyük katliamlar yapmış olmasıdır. Kartaca halkını, ayırt etmeden kıyıma uğratan Romalılar, bu olaylar sonrası Akdeniz bölgesine ‘Mare Nostrum (Bizim Deniz)’ demişlerdir. Bir kurtarma operasyonunu eski Roma’nın gücü ekseninde tahsis etmeye çalışmak, baştan ölü doğmuş, amacına ulaşamamıştır.

³⁶⁹ Adıgüzel, *a.g.e.*, 133-134.

³⁷⁰ İnternet: “Dev mülteci sorununa Avrupa’dan mini bütçe”. (2015, Haziran). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2015/02/11/avrupa-29-milyon-euroluk-triton-operasyonu-multecilerle-dalga-gecti> adresinden 26 Nisan 2019’da alınmıştır.

³⁷¹ “Dev mülteci sorununa Avrupa’dan mini bütçe”, *a.g.e.*

³⁷² Triton: Yunan mitolojindeki tanrılardan Poseidon (denizlerin kralı) ile Amphitrite’nin (denizlerin kraliçesi) oğlu olarak bilinir.

³⁷³ “Dev mülteci sorununa Avrupa’dan mini bütçe”, *a.g.e.*

Kısacası, milyonlarca sığınmacı ve mültecinin I. Dünya Savaşı sonrasında güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilmesinde, vatansız kişilerin ülkeler arasında özgürce seyahat etmesinde (Nansen Pasaportu ile) ve aileleri için iyi bir gelecek kurmasında önemli pay sahibi olan Norveçli bilim insanı Fridtjof Nansen'in adını taşıyan bir operasyonun kurulması anlamlı olacaktır. Nansen'in, hem bu alanda en etkili çözümlerden birisini bulup öncü bir rol oynamış olması, hem de bilime çok fazla katkısının olmuş olması, bu projeyi teşvik etmektedir.

'Nansen Kurtarma Operasyonu'³⁷⁴ adını alacak bu faaliyet, tüm AB ülkelerinin katkılarıyla, sığınmacı gemilerini uzaklaştırıp insanları ölüme terk etmek yerine, onları kurtarıp güvenli bölgelere yerleştirme politikası üzerine kurgulanmalıdır. Bu kurtarma operasyonunun baş gemisi de, Alman yardım vakfı SOS Mediterranee ve Sınır Tanımayan Doktorlar örgütünün ortaklaşa yönettiği, 30 bine yakın sığınmacıyı Akdeniz'de ölümden kurtaran Aquarius gemisi³⁷⁵ olmalıdır. Sonuç itibarıyla, sığınmacı kaçışlarının yaşandığı ülkelerdeki sosyal eşitsizlik, gelir dengesizliği, açlık, kıtlık, kuraklık, iç savaş, etnik-dini-kültürel çatışmalar ve ayrımcı bakış açıları sona ermediği sürece, bu kurtarma operasyonlarının, sadece buz dağının görünen yüzündeki sorunları çözeceği de unutulmamalıdır. Düzensiz göç süreci bağlamında Türkiye-Balkanlar-AB üçlü yapısı bağlamında incelenen çözüm analizlerinden sonra anlatılacak diğer bir konu başlığı da, Türkiye-Balkanlar-Avrupa rotasında, Suriyeli vb. sığınmacılar bağlamında oluşan hukuksal gelişmelerdir.

3.2. Hukuksal Gelişmeler: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye-Avrupa Birliği Arasında Yapılan Geri Kabul Anlaşması ve Mülteci Mutabakatı

Avrupa Birliği'nde ve dünyada yaşanan sığınmacı ve mülteci sorunlarına çözüm önerileri sunulduktan sonra, hem Balkanlar özelinde hem de Türkiye-AB arasında yaşanan gelişmeler anlamında hukuksal durumlara değinilecektir. İlk olarak, Türkiye'de sığınmacı ve mülteci hakları açısından bir milat olarak görülen ve 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na değinmek mantıklı olacaktır.

³⁷⁴ Tezin yazarına ait bir yaklaşımdır.

³⁷⁵ İnternet: "Aquarius gemisi arama kurtarma faaliyetlerine son veriyor". (2018, Aralık). *Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF)*. Web: <http://sinirtanimayandoktorlar.org/saha-projeleri/aquarius-arama-kurtarma-faaliyetlerine-son-veriyor/> adresinden 26 Nisan 2019'da alınmıştır.

Her ne kadar YUKK bir milat olarak kabul edilse de, Türkiye ve Balkan rotasından gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine gidilmesinin nedeninin, Türkiye’de yaşanan hukuksal eksiklikler ve sorunlar olduğu gerçeği de inkar edilemez bir gerçektir. Statü ekseninde yaşanan bu sorunlar, hem geçici koruma altındaki Suriyeliler, hem de şartlı mülteci (sığınmacı) statüsündeki diğer milletlerden (Afganistan, İran, Pakistan, Somali, Eritre vb.) vatandaşları ilgilendirmekte, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan coğrafi çekincenin (Türkiye, Monako, Madagaskar ve Kongo dışında tüm ülkeler 1967 New York Protokolü ile bu coğrafi çekinceyi kaldırmıştır)³⁷⁶ değiştirilmesi ya da kaldırılması talep edilmektedir. Kısacası, ‘AB ülkelerinde yaşanan sorunlardan dolayı’ gelenlerin mülteci olarak kabul edilmesi, geri kalan kişilerin ise bu haklardan yoksun bırakılması, Avrupa’ya doğru gerçekleşen düzenli ve düzensiz göçün de nedenlerinden birisi olmaktadır.

Bu kanundan bahsettikten sonra bahsedilecek diğer bir konu, Türkiye-AB arasında 2013 yılında imzalanan Geri Kabul Anlaşması ve 2016 yılında kabul edilen Mülteci Mutabakatı (18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi) olacaktır. Türkiye’den Balkanlar’a düzenli ve düzensiz göçün yoğunlaştığı 2014-2016 yılları arasında yaşanan sorunlar, Avrupa ülkelerinin ciddi bir ikileme düşmesine neden olmuş, AB değerleri ile ‘hükümet menfaatleri’ (tüm ülkeye mal edilemeyeceği için ‘milli menfaat’ denmemiştir) arasında kalan bir kıta ortaya çıkmıştır. Bütün bunların sonucunda ise, Avrupa ve Balkan ülkelerinin tercihi, hükümet çıkarları ve menfaatleri olmuştur. Özellikle sığınmacı ve mülteci sorununun, siyasallaştırılması, güvenlikleştirilmesi³⁷⁷ (Fortress Europe-Avrupa Kalesi inşası) ve nefret söylemi denkleminde kurgulanması üzerinden oy tahsis eden sağcı partiler, tüm Avrupa ve Balkan coğrafyasında güçlenmiş, ya hükümeti devralmışlar ya da ikinci veya üçüncü parti olmuşlardır. Bu sığınmacı ve mülteci karşıtlığı, on yıllardır bu coğrafyada yaşayan Müslüman göçmen vatandaşları da olumsuz etkilemiş, camilere ve göçmen yurtlarına yönelik saldırıların oranı ve sayısı da artmıştır.

Sonuç itibariyle, birlik ve bütünleşme sıkıntıları yaşayan Avrupa ve Balkan coğrafyası, yaşanan bu sığınmacı ve mülteci sorununa kesin bir çözüm bulamamış, Balkan ülkelerinde insan hakları ve sığınmacı haklarının ihlal edildiği kamp koşullarında kalan 120-160 bin

³⁷⁶ “Türkiye'deki Suriyeliler-Özel Rapor”, *a.g.e.*

³⁷⁷ Sabic, S. S. (2017). “The Impact of the Refugee Crisis in the Balkans: A Drift Towards Security”. *Journal of Regional Security*, 12 (1), 54.

arası³⁷⁸ [Dublin anlaşmasına göre, ilk AB varış ülkesinde sığınmacı olarak kabul edilmeleri (Dublin, 6. madde³⁷⁹) gerekmektedir. Batı Avrupa ülkelerine gittiklerinde, birçoğu, geri gönderilmemek için ilk varış ülkesi Yunanistan'da kayıt-dışı kalmayı tercih etmiştir. Türkiye-Balkanlar rotasını kullanıp Balkanlar bölgesinde kalan düzensiz göçmen sayısının net olarak bilinmemesi bundan dolayıdır] sığınmacı ve göçmen halen bu bölgede beklemekte, Batı Avrupa ülkelerine (Almanya, İsveç, İngiltere vb.) geçmenin hayalini kurmaktadır. Bu sorunların giderilmesi için Türkiye ile işbirliği yapan AB, Mülteci Mutabakatı ile birçok koşulu da (Türk vatandaşları için Schengen vizesinin kaldırılması, AB ile üyelik müzakerelerine devam edilmesi ve fasılların açılması, 2 yıllık dönemi kapsayan 6=3+3 milyar avroluk yardım vb.) kabul etmiştir.³⁸⁰ Anlatılacak diğer bir konu da bu bağlamda olacaktır. Bunlara değinmeden önce, düzensiz göçe neden olan yasal statü sorunlarına da vurgu yapmak mantıklı olacaktır. İlk anlatılacak konu ise, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur.

3.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

12 Eylül 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'nın kabulünden itibaren Avrupa Birliği (o dönem için ismi Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET) ile müzakerelere devam eden Türkiye'nin, Avrupa ülkeleri tarafından eleştirildiği konulardan birisi de, geniş çaplı bir Yabancılar ve mülteciler kanununun bulunmamasıydı.³⁸¹ Bilindiği üzere, ne zamanki Türkiye sığınmacı sorunuyla yoğun bir biçimde karşılaşmış, işte o zaman bu konuda çalışmalarına hız kazandırmıştır. Toplu sığınma durumları ortaya çıktığı için bu konular gündeme gelmiş, kimi zaman bireylerin iltica taleplerinin tek tek incelenmesi süreci ertelense de, birçok yeniliğin önü de açılmıştır.

Kimi eksikliklere rağmen Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ni 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış, 29 Ağustos 1961'de de onaylamıştır. İmzalandığı anda Cenevre sözleşmesinde kimi sıkıntılar da ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, '1951 tarihinden önce olan olaylar' bakımından mülteciliğin sağlanması

³⁷⁸ İnternet: "AB'den 120 bin yeni mülteci kotası". (2015, Eylül). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_ab_gocmen_plani adresinden 1 Aralık 2017'de alınmıştır.

³⁷⁹ "Dublin Convention", *a.g.e.*, 254/4.

³⁸⁰ "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *a.g.e.*

³⁸¹ Töre, *a.g.e.*, 34.

durumu, ikinci ise, ‘sadece Avrupa ülkelerinde olan olaylar’ bakımından mülteciliğin sağlanması durumudur. Bu iki çekince de birçok ülke tarafından, 1967 New York Protokolü ile kaldırılmıştır³⁸² ama Türkiye ve kimi ülkeler (Monako, Madagaskar ve Kongo), sadece Avrupa’dan gelen kişilere mültecilik vereceklerini beyan etmişlerdir.³⁸³

Suriyeli sığınmacılar ise, 2011 yılından sonra, Avrupa coğrafyasından değil de Ortadoğu coğrafyasından gelmelerinden dolayı mülteci olarak kabul edilmemişler ve bu durumla bağlantılı olarak Türkiye’ye yönelik eleştiriler de artmıştır. Türkiye de, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nu çıkartarak, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma şeklinde ayırma gitmiş, bu konuda kimi çözümler bulmaya çalışmıştır (ayrıca, belirtmek gerekir ki, bunun alt yapısını oluşturan gelişmeler, 25 Mart 2005 tarihinde kabul edilen “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı”³⁸⁴ ile başlamıştır³⁸⁵). Böylece, 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren YUKK ile üç çeşit tanım oluşmuş, bunlar aşağıda açıklanmıştır (diğer koruma türleri ve YUKK kanunu ile ilgili tartışmalar ilk bölümde detaylı bir biçimde anlatılmıştır):

- **Mülteci:** Avrupa ülkelerinde olan olaylar nedeniyle; dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşü veya belli bir sosyal gruba mensup olmasından dolayı zulme uğrama korkusu olan ve zorunlu olarak ülkesinin dışına çıkmak durumunda kalan vatandaşın, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya söz konusu korkudan dolayı yararlanmak istememesi durumunda; ya da, vatandaşlığı olmayan (vatansız) kişinin, önceden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunması, oraya dönememesi veya söz konusu korkudan dolayı dönmek istememesi durumunda, gerekli yasal işlemlerin ardından verilen statünün adıdır.³⁸⁶
- **Şartlı Mülteci (Sığınmacı):** Avrupa ülkeleri dışında olan olaylar nedeniyle; dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşü veya belli bir sosyal gruba mensup olmasından dolayı zulme uğrama korkusu olan ve zorunlu olarak ülkesinin dışına çıkmak durumunda kalan

³⁸² Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, a.g.e., 46-47.

³⁸³ “Türkiye'deki Suriyeliler-Özel Rapor”, a.g.e.

³⁸⁴ İnternet: "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı". (2005). *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*. Web: [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) adresinden 4 Haziran 2019’da alınmıştır.

³⁸⁵ Özer, Y. (2015). *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları, 37.

³⁸⁶ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, a.g.e., 12037.

vatandaşın, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya söz konusu korkudan dolayı yararlanmak istememesi durumunda; ya da, vatandaşlığı olmayan (vatansız) kişinin, önceden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunması, oraya dönememesi veya söz konusu korkudan dolayı dönmek istememesi durumunda, gerekli yasal işlemlerin ardından verilen statünün adıdır.³⁸⁷

- Görüldüğü üzere, mülteci ile şartlı mülteci arasındaki tek fark, ‘Avrupa ülkelerinde’ ya da ‘Avrupa ülkeleri dışında’ olan olaylar olarak belirlemektedir. ‘Geçici koruma’ statüsü altında yer alan Suriyeli sığınmacıları ‘mülteci’ statüsüne yakın (eksik kısımları olmakla birlikte; sağlık, eğitim, çalışma vb. haklar verilmiş olması gibi) bir konuma getirmek, sorunu kimi açılardan çözmüştür ama halen sıkıntılar mevcuttur. Özellikle, çalışmak isteyen sığınmacılar yeterli haklara sahip olamadıklarını iddia etmektedir. Tüm bu tanımlamaların yanında, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun üç bölümden oluştuğunu ve yeni bakış açıları getirdiğini de söylemek gerekir. Bu bölümler sırasıyla şunlardır,³⁸⁸

- 1) Yabancıların Türkiye’ye giriş yapması ve ikamet etmek istemeleri,
- 2) Uluslararası koruma,
- 3) Yabancılar ve uluslararası koruma bağlamında idari teşkilat yapılanması.³⁸⁹

Bu bölümlerle sağlanan koruma anlayışı geçici koruma durumları meydana getirdiği için daha kalıcı çalışmalar yapılması mantıklı olacaktır. Bu kalıcı çalışmalar şu şekilde sıralanabilir;³⁹⁰

- 1) Sığınmacıların gönüllü olarak ülkelerine dönmeleri (savaş ve çatışma ortamı biterse),
- 2) Üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapılması, sığınmacıların, menşe ülkesine gönderilmeden önce güvenli üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi,
- 3) Sığınmacıların geldiği ya da bulunduğu ülkeye uluslararası toplum tarafından yardımların ulaştırılması, menşe ülkedeki çatışmaların ve sığınmacılar açısından kimi sorunların bitmesi için çaba gösterilmesi...

³⁸⁷ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12037.

³⁸⁸ Töre, *a.g.e.*, 35.

³⁸⁹ Bkz. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”.

³⁹⁰ Töre, *a.g.e.*, 35.

Kalıcı çözüm üretme anlamında ortaya çıkan bu maddeleri Suriyeli vb. sığınmacılar bağlamında değerlendirmek gerekirse şunlar söylenebilir;

- 1) Sığınmacıların gönüllü olarak yurtlarına dönmeleri, başarılması kolay bir durum değildir. Bunun en büyük nedeni, çatışma durumlarının belirsizliği olarak ortaya çıkmaktadır. Sığınmacının vardığı hedef ülke, geldiği menşe ülkeden daha gelişmiş bir konuma sahipse, bulunduğu süre zarfında uygun bir iş bulmuşsa ya da yeterli maddi yardım alıyorsa dönmek istemeyebilir. Özellikle Suriyeli sığınmacılar bağlamında değerlendirmek gerekirse şunlar söylenebilir. Bu kişiler Türkiye'ye geldikten sonra, kimisi burada belirli bir iş sahibi olmuş, kimisi de Avrupa'ya giderek orada iş bulma şansı yakalamıştır.

Belirtmek gerekir ki, ülkelerinin tekrardan eski haline dönmesi yıllar alacaktır. Tüm bu durumlar ve yaşadıkları olumsuzluklarla birlikte, yapılan araştırmalara ve incelemelere göre, savaş biterse ülkelerine dönmek istediklerini belirtmişler, yaşadıkları yerde uygun koşullar sunulsa dahi, hiçbir coğrafyanın ülkelerinin yerini tutamayacağını belirtmişlerdir.³⁹¹

- 2) Menşe ülkesinde ya da o an bulunduğu ülkede, uluslararası toplumun sığınmacılara yardımı ve bölgedeki çatışmaların durdurulması noktasında çabaları hayati öneme sahiptir. Suriye bağlamında değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki güç ve strateji savaşlarının bir benzerinin günümüzde yaşandığı görülecektir. 1950-1953 yılları arasında Kore savaşı, 1961-1973 yılları arasında da Vietnam savaşı dolaylı ya da doğrudan etkisi olan bu iki ülke, birbirleriyle savaşmamışlar ama dünyanın birçok köşesindeki iç çatışmaları körükleyerek (vekalet savaşları) bundan rant elde etmeye çalışmışlardır. 19. yüzyılda sömürgecilik, 20. yüzyılda da emperyalizm adı altında işlenen bu düşünce yapıları, 21. yüzyılda etnik ve dini çatışmalar adı altında belirmiş, terör çağı olarak bilinmeye başlanmıştır. 2008 dünya ekonomik krizinde, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı (The Great Depression-Büyük Buhan)'nda ve 1973 dünya petrol krizinde olduğu gibi, tüm ülkeler büyük ya da küçük oranlarda bu durumdan etkilenmiş, içe kapanıp izolasyonist politikalar izlemeye başlamıştır. Böylece, ABD'de ve Avrupa ülkelerinde, sağ kanatta bulunan aşırılıkçı partiler (sağ popülizm) güçlenmeye başlamış, ırkçı ve yabancı düşmanlığından beslenen

³⁹¹ İnternet: "Türkiye'deki Suriyeliler: Gidenler ve kalanlar ne düşünüyor, onları istemeyenler ne diyor?". (2019, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46744287> adresinden 26 Haziran 2019'da alınmıştır.

saldırılarla göçmen ve sığınmacıları hedef alınmaya başlamışlardır. 2010 yılında başlayan, ‘Arap Baharı’ adı altında bir domino etkisiyle 2011 yılında Suriye’ye sığınan alevler büyük yıkımların başlangıcı olmuştur.³⁹² Bir tarafta Rusya ve İran gibi ülkelerin desteklediği Suriye rejimi, diğer tarafta ABD, AB ülkeleri ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin desteklediği muhalifler yer almıştır. Zamanla her iki tarafın, ‘Cenevre Görüşmeleri’ (2012-2014-2016 tarihlerinde gerçekleşmiş) adı altında bir uzlaşmaya varma çabaları sonuçsuz kalmış, Halep, İdlib ve Hama gibi muhaliflerin mücadele verdiği şehirlerde hastaneler, okullar ve kutsal yerler bombalanarak masum insanların öldürülmesi süreci devam etmiştir.³⁹³ O dönem için bahsetmek gerekirse, her iki tarafın da benzer güçlere sahip olması, tarafların galip gelememesine neden olmuş, bu süreçten en olumsuz etkilenen de sığınmacılar, yani sivil halk olmuştur.

Sonuç itibarıyla, bu yaşanan gelişmeler günümüze kadar devam etmiş, yasal gelişmelerle belirli bir format içine girmiştir. Bu kanuni gelişmeler aşağıdaki başlık altında anlatılacaktır.

3.2.2. Türkiye-Avrupa Birliği Arasında Yapılan Geri Kabul Anlaşması ve Mülteci Mutabakatı (18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi)

16 Aralık 2013 yılında imzalanan Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması’yla ve bu bağlamda 18 Mart 2016 yılında Türkiye-AB arasında yapılan mülteci zirvelerinin katkılarıyla Mülteci Mutabakatı (18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi) imzalanmış, belirlenen usul ve esaslara göre, bir devletten diğerine düzensiz göçmenleri gönderme amacı belirlemiştir.³⁹⁴ Yapılan bu anlaşmalar kimi kesimlerce eleştirilse de, olumlu yanlarını da görmek gerekir. Bununla ilgili istatistiki bilgilerden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Bu anlaşmalar aracılığıyla, Avrupa’ya deniz yoluyla ulaşan sığınmacı sayısı günde 3-5 bin civarındayken, bu sayı 30-40 kişi gibi rakamlara düşmüştür.³⁹⁵ Suriye’de iç savaş devam

³⁹² Cıngı, A. (2011). *Ortadoğu’nun Öfkesi ve Batı’da Irkçılık: Arap Baharı- Avrupa Sağ/Etkileşimler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 15-17.

³⁹³ İnternet: “Cenevre görüşmeleri: Suriyeli muhalif grup katılıyor”. (2016, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160129_suriye_cenevre adresinden 26 Haziran 2018’de alınmıştır.

³⁹⁴ Ekşi, N. (2016). *Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, 3.

³⁹⁵ “Akdeniz’de mülteci ölümleri azaldı”, *a.g.e.*

ederken ve 3 milyona yakın sığınmacı Türkiye'ye sığınırken pek ses çıkarmayan ve maddi yardımda bulunmayan Avrupa ülkeleri, ne zaman ki sorun kapılarına dayanmış, anlaşma vb. süreçlerle sorunu kısa yoldan çözmeye çalışmışlardır.

Yapılan bu Mutabakatla, Türkiye'nin, Yunan adalarındaki düzensiz göçmenleri alması ve Ege sahillerinden Balkan ülkelerine yönelen düzensiz göç akışını engellemesi karşılığında Türkiye'ye kimi sözler verilmiştir. Bu sözler aşağıda maddelerden oluşmaktadır³⁹⁶;

- 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunanistan'a giden tüm düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iade edilmesi,
- 2018 yılı sonuna kadar Türkiye'ye 6 (3+3) milyar avro yardım yapılması,
- 'Bire bir' ilkesi bağlamında, Yunan adalarından gelen her bir Suriyeli sığınmacı için bir Suriyeli sığınmacının Avrupa ülkelerine gönderilmesi,
- Türkiye-AB üyelik ilişkileri bağlamında müzakere fasıllarının devam etmesi ve yeni fasılların açılması,
- Türk vatandaşlarının Schengen serbest bölgesinden yararlanmaları için vize muafiyeti hakkı...

Bu sözler karşılığında ise, 2016 yılının Haziran ayı sonuna kadar Türkiye tarafından 72 kriterin (kişisel verilerin korunması kanunu, terörle mücadelede kanunu, basın-yayın özgürlüğü kanunu, biyometrik veriye sahip pasaport oluşturulması kanunu vb.) yerine getirilmesi gerekmiştir. Türkiye, üç ay gibi kısa bir sürede, yapılması imkansız gibi görünen bu 72 kriterin 65'ini yerine getirmiş, diğer 7'sini (Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın tüm maddelerinin uygulanması, terörle mücadele yasa ve uygulamalarının AB standartlarına uyması kanunu, Europol ile operasyonel işbirliğini artırma kanunu, biyometrik pasaport oluşturma kanunu, yolsuzlukla mücadele kanunu, kişisel verilerin korunması kanunu ve suç teşkil eden durumlarda AB ile işbirliği yapma kanunu) yerine getirmesi konusunda ise kimi sıkıntılar belirmiştir. Bunun en önemli nedeni de, terör gibi Türkiye'nin büyük sorunlarının AB tarafından görmezden gelinerek, Avrupa'nın birçok ülkesinde dahi çok fazla uygulanmayan kararların Türkiye'den istenmesi olmuştur. Hem Türkiye'nin bu 72 kriteri tamamlayamaması sonucu, hem de Balkanlar üzerinden gerçekleşen bu düzensiz göçün azalmasından faydalanan AB yapısının vize muafiyeti vb. sözleri tutmaması sonucu

³⁹⁶ "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *a.g.e.*

görüşmeler kesilmiş (2016 Haziran’ında), büyük umutlarla yapılan Mülteci Mutabakatı’nda çatlaklar oluşmuş ve bu olumsuz süreç görüşmelerin duraklamasına neden olmuştur.³⁹⁷ Bu konuda daha detaylı bilgi vermek gerekirse şunlar söylenebilir.

Bilindiği üzere, tüm bu süreç olumlu sonuçlanacak sanılmış ama bu durumu engelleyen birçok unsur da ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin büyük şehirlerinde yaşanan terör olaylarına Uluslararası Toplum tarafından ciddi bir tepki verilmemesi durumu ve AB uyum sürecinde karşılıklı anlaşmazlıklar vb. durumlar sonucunda, Türkiye-AB ilişkilerinde kopmalar yaşanmıştır. Bu tür anlaşmazlıklardan dolayı Avrupa Birliği, vize muafiyetine sıcak bakmamış, Türkiye ise, vize muafiyeti ve diğer koşullar gerçekleşmezse Geri Kabul Anlaşması ve Mülteci Mutabakatı’nı reddedeceğini söylemiştir.³⁹⁸

Bu durumları kimi örneklerle ve sayısal verilerle anlatmak ve mutabakat sonrası süreci değerlendirmek gerekirse şunlar söylenebilir. Mülteci Mutabakatı bağlamında Türkiye’ye 6 (3+3) milyar avro şeklinde maddi yardım yapacağını, Yunanistan adalarında bulunan 20 bine yakın sığınmacıyı (öncelikle Yunan adalarında bulunana sığınmacılar Türkiye’ye gönderilecek, başarı durumuna göre diğer bölgelerdeki sığınmacılarla ilgili mutabakat da yapılacaktır)³⁹⁹ bire bir kuralı gereği:

AB’ye yeniden yerleştirilecek Suriyeliler BM Kırılganlık Kriterleri çerçevesinde (“korunmaya muhtaç gruplara yönelik BM kriterleri dikkate alınmak suretiyle”)⁴⁰⁰ belirlenecektir. Bu kriterler, engelli, bakıma ve tedaviye muhtaç kişiler ile risk altındaki kadın ve kız çocukları gibi gruplara öncelik vermektedir. “Yeniden yerleştirme” sırasında keyfi seçim kıstasları kesinlikle kabul edilmeyecek, taraflar BM kriterlerine riayet edeceklerdir. Bu süreçte, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’yle de işbirliği yapılacaktır.⁴⁰¹

Bu kişileri Türkiye’ye iade edip aynı sayıda insanı Avrupa ülkelerine dağıtacağını belirten AB, şu an için bu planlarını tam anlamıyla gerçekleştirememiş, sonu belirsiz bir süreç

³⁹⁷ “AB vize serbestisi için ne istiyor?”, *a.g.e.*

³⁹⁸ İnternet: “Türkiye-AB arasındaki Geri Kabul Anlaşması ve vize serbestisi”. (2017, Şubat). *Yeni Şafak*. Web: <https://www.yenisafak.com/turkiye-ab-arasindaki-geri-kabul-anlasmasi-ve-vize-serbestisi-h-2607341> adresinden 30 Nisan 2018’de alınmıştır.

³⁹⁹ “18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, *a.g.e.*

⁴⁰⁰ “18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, *a.g.e.*

⁴⁰¹ İnternet: “Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar”. (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Web: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa?fbclid=IwAR1BsgbxqnEd0Z1ETj4CSjvfn3gkKYa1HBZaqfhl5cJ6VEaIngme6hz-tt8 adresinden 28 Nisan 2019’da alınmıştır.

oluşturmuştur. Bilinmesi gereken diğer bir gerçek de, yapılacak maddi yardımların doğrudan Türkiye'nin hazinesine girmeyecek olmasıdır. Gelecek olan bu maddi yardımlar tamamen sığınmacılar için harcanacak ve proje bazlı olacaktır. Proje bazlı olacağı için, tüm para bir anda gelmeyecek ve paranın gelmesi de zaman alacaktır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin vadettiği rakam ise 6 milyar avrodur⁴⁰². 2018 rakamlarına göre, Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar için harcadığı para ise 40 milyar dolara yaklaşmıştır.⁴⁰³ Bu rakam, kimi Afrika ve Ortadoğu ülkesinin yıllık ihracat miktarıyla neredeyse aynıdır.

Bunların dışında, belirtilmesi gereken diğer bir durum da, Türkiye'den Avrupa'ya geçiş noktasında ilk Balkan ve AB ülkesi olan Yunanistan'ın, sığınmacılara yönelik karar ve eylemlerinin büyük önem arz etmiş olmasıdır. Türkiye-AB arasında 18 Mart 2016 yılında yapılan zirvede, 'Mülteci Mutabakatı öncesi ve sonrası' şeklinde iki türlü sonuç çıkmış, 18 Mart öncesinde yaşanan gelişme, Yunanistan'ın sığınmacılara karşı uyguladığı politikaların diğer Balkan ülkeleriyle karşılaştırıldığında kısmen de olsa olumlu olması, 18 Mart sonrasında yaşanan gelişme ise, sığınmacıların birçok zorlukla karşılaştığı, insan hakları ve hukuku bağlamda sahip olmaları gereken haklardan yoksun bırakıldıkları gerçeğidir.

Ayrıca, hem Türkiye-Yunanistan arasında 2002 yılında yapılan Geri Kabul Anlaşması hem de AB ile yapılan GKA temel fikirler anlamında benzerlik taşımış, başarı oranı dönemin koşullarına bağlı olmuştur. Anlaşmanın içeriğine bakıldığında ise, sığınmacı değişimi maddesi (bire bir kuralı) ön plana çıkmıştır.⁴⁰⁴

Kısacası, 20 Mart 2016'dan itibaren; 'Yunan adalarından gelecek her bir Suriyeli sığınmacı karşılığında, bir Suriyeli sığınmacı da Türkiye'den AB'ye gönderilecek, 72 bin kotası dolana kadar bu durum böyle devam edecek' denmiştir. Bu bağlamda, 4 Nisan 2016 tarihinde, 131 kişilik ilk katile Midilli adasından İzmir'in Dikili ilçesine getirilmiştir. Midilli adasındaki Moria kampından getirilen 131 sığınmacı, 'Nazlı Jale' ve 'Levros' adlı teknelerle getirildikten sonra, gerekli sağlık kontrolleri ve incelemelerden sonra geri kabul merkezlerine, sonrasında da ya sığınmacı kamplarına (Suriyeliler vb.) ya da ülkelere (Afganistanlılar, Iraklılar, İranlılar, Pakistanlılar, Somalililer, Eritreliler vb.) gönderilmek

⁴⁰² "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *a.g.e.*

⁴⁰³ İnternet: "Ankara-AB hattındaki mülteci anlaşması nasıl ilerleyecek?". (2019, Mart). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/ankara-ab-hatt%C4%B1ndaki-m%C3%BClteci-anla%C5%9Fmas%C4%B1-nas%C4%B1l-ilerleyecek/a-47958813> adresinden 9 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁴⁰⁴ "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *a.g.e.*

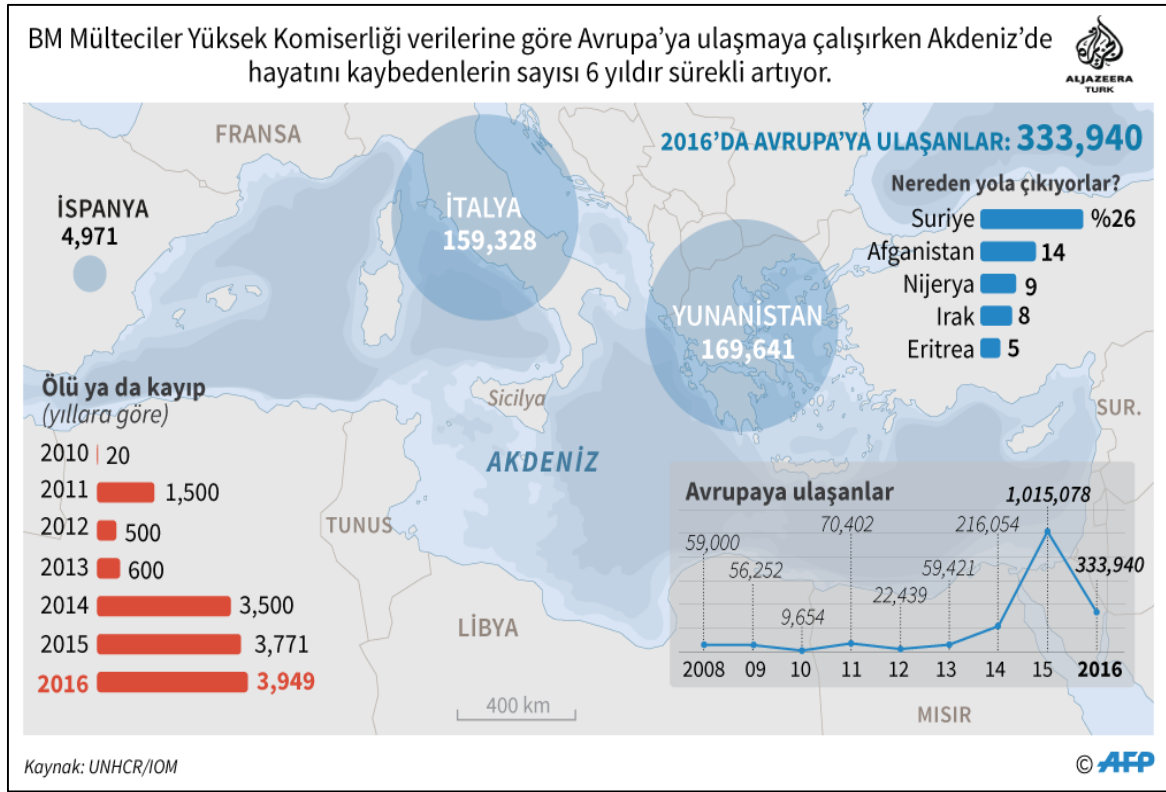
üzere işleme tabii tutulmuştur.⁴⁰⁵ Çoğunluğu Afganistan, Pakistan ve İran vatandaşlarından oluşan kafile durumun istedikleri gibi gitmediğini, hak ihlalleriyle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Kendilerine iltica hakkı tanınmadığını belirten sığınmacılar, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne aykırılık teşkil eden (33/1. maddesi) bir durumla karşı karşıya kaldıklarını, ülkelerine gönderilmeleri halinde hayati tehlikeyle karşılaşacaklarını belirtmişlerdir. Suriyeli bir sığınmacı ise, '19 Mart 2016 tarihinde Yunanistan'a gelmelerine rağmen, 'kayıt sistemleri çalışmıyor' denilerek (Mülteci Mutabakatı'nın yürürlüğe girme tarihi: 20 Mart 2016) kayıtlarının yapılmadığını, bundan dolayı Türkiye'ye gönderileceklerini, hak ihlaline uğradıklarını belirtmiştir.⁴⁰⁶ Bu Mutabakatın uygulanması konusunda da hukuksal ihlaller olduğu açıktır. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'nde [32(1), 32(2), 32(3). maddeleri], 'sığınmacı ve mültecilerin, durumları ile ilgili delil sunmasına, temyize gitmesine, yetkili bir kişinin önünde temsil edilmesine, gerekli süreler dolmadan sınır dışı edilememesine' vurgu yapılmış, mutabakat uygulanırken ise bu kurallara uyulmamıştır.⁴⁰⁷

Sonuç itibarıyla, tüm bu yaşanan olumsuzluklara, BMMYK ve sivil toplum örgütlerinin Mutabakat ile ilgili eleştirilerine rağmen, Ege denizinde yaşanan insan ölümlerinin azalması en önemli teselli noktası olmuştur. Ayrıca, AB ile yaşanan krizler 60-70 yıldır bitmediği için, yapılan anlaşma ve işbirliklerinin sürekliliğinin arz etmediği de bilinen bir gerçek olmuştur. Bu olaylardan dolayı, yapılan Geri Kabul Anlaşması ve Mülteci Mutabakatı da ciddi anlamda işlerlik kazanamamıştır. Bu bağlamda son olarak belirtilecek durum ise, aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, Ege ve Akdeniz'de yaşanan ölümlerin nedenini oluşturan göç rotasındaki (en yoğun dönem olan 2011-2016 arasını kapsar) sayısal verilerdir.

⁴⁰⁵ İnternet: "Türkiye-AB anlaşması kapsamında ilk göçmen kafilesi Dikili'de". (2016, Nisan). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160403_yunanistan_turkiye_gocmen adresinden 1 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁴⁰⁶ "Türkiye-AB anlaşması kapsamında ilk göçmen kafilesi Dikili'de", *a.g.e.*

⁴⁰⁷ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 29-30.

Şekil 3.1.⁴⁰⁸ Ege ve Akdeniz'de Düzensiz Göç Rotasında Yaşanan Ölüm

3.3. Türkiye'den Balkanlar'a Yönelen Suriyeli Sığınmacı Akını

Özellikle Ortadoğu coğrafyasında baş gösteren halk ayaklanmaları büyüyerek etkinlik sahasını artırmış⁴⁰⁹, hemen hemen birçok ülkenin ve insanın etkilendiği bir düzlemde sığınmacı sorunu belirmiş, sonu gelmeyen sorunlar yumağı dört bir yanı sarmıştır. Bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye olmuş, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi ülkelerin sığınmacı kabulleri düzensiz ve belirsiz bir durumdayken, Türkiye, daha düzenli ve istikrarlı bir politika takip etmiştir. Elbette ki bu durumlara, 'ülkelerin olumsuz ekonomik yapıları ve uluslararası toplumun yetersiz yardımları neden olmuştur' denilebilir. Kısacası, yapılmış olan birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmenin dikkate alınmadığı, sığınmacılara

⁴⁰⁸ İnternet: BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti. Web: <http://staff.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2016/11/03/mu%CC%88lteciler.png> adresinden 13 Aralık 2016'da alınmıştır.

⁴⁰⁹ Arap Baharı: 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta, Muhammed Buazizi adlı bir vatandaşın kendisini yakmasının ardından (18 Aralık 2010) başlayan olaylar silsilesidir. Mısır, Cezayir, Ürdün ve Yemen gibi ülkelere de yayılmış, kimilerinde son bulmuş, kimilerinde ise halen devam etmektedir. Birçok devlet dairesi işgal edilmiş, protestolar ve mitingler bitmek bilmemiş, halk ayaklanmaları ülkelerin dört bir yanını sarmıştır. Bu ayaklanmalar daha sonraları, Libya, Suriye ve Irak gibi ülkelere de yayılmış, en kanlı dönemleri Suriye gibi ülkelere yaşanmıştır, "18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı", a.g.e.

ve mültecilere uygulanabilirliği açısından gerekli tedbirlerin alınmadığı bir ortam da oluşmuş, uluslararası hukuk bir nevi yok sayılmıştır.

Ayrıca, non-refoulement (geri-göndermeme) ilkesinin gerekli bir şekilde uygulanmaması sonucu sığınmacılar mağdur edilmiş, 16 Aralık 2013'te Türkiye-Avrupa Birliği arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması imzalanmış, 1 Haziran 2016'da da işlerlik kazanması amaçlanmıştır. Bir tarafta bu mevzuatlar oluşturulurken, diğer tarafta ise somut verilerden oluşan bir tablo ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda analiz yapılırsa şunlar söylenebilir;

Birincisi, Türkiye'deki Suriyeli vb. sığınmacı sayısı 2019'un ilk dönemi itibariyle 4 milyona yaklaşmış (3.6 milyonun üstünde Suriyeli, 400 bine yakını da diğer milletlerden), Lübnan (1 milyona yakın Suriyeli sığınmacı) ve Ürdün (650 bine yakın Suriyeli sığınmacı)'ün önüne geçilmiş, Türkiye, dünyada en çok sığınmacı barındıran ülkelerden birisi olmuştur.⁴¹⁰ İkincisi, toplamda 400 bine yakın Afganistanlı, Iraklı ve İranlı sığınmacı da Türkiye'de bulunmakta, gelişmekte olan bir ülkeden (Türkiye'den), daha gelişmiş ülkelere (Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerine) geçmeye çalışmaktadır.⁴¹¹ Üçüncüsü, 2019'un ilk dönemi itibariyle Türkiye'de bulunan 4 milyona yakın sığınmacının 100 bine yakını Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki çadır ve konteynır kentlerde yaşamakta, geri kalan kısmı da İstanbul, İzmir, Ankara vb. büyük şehirlerde kendi imkanlarıyla hayat mücadelesi vermektedir.⁴¹²

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, sığınmacıların, Türkiye'de kaçak olarak çalışıp belli bir miktar para biriktirdiklerini, daha iyi bir gelecek planları için ölümü göze alarak Avrupa ülkelerine yöneldiklerini anlamak gerekmektedir. Balkan güzergahından geçip Batı Avrupa'ya ulaşmak isteyen bu insanlar, çoğunlukla 2014-2016 arası dönemde bu göç rotasını takip etmiş, binlercesi bu yollarda ölmüş ya da kaybolmuştur. Elleri kalan son paralarını da insan kaçakçılarına veren (ortalama 1.000-10.000 dolar arası) bu sığınmacılar, Ege Denizi'nin serin sularında can vermiş, ya da ulaştıkları Balkan ülkelerinde sıkışıp

⁴¹⁰ "Global Trends: Forced Displacement in 2018", *a.g.e.*, 2-74.

⁴¹¹ "İran üzerinden Türkiye'ye geçen Afgan göçmenlerin sayısı neden arttı?", *a.g.e.*

⁴¹² "Geçici Koruma", *a.g.e.*

kalmışlardır. 2011-2015 yılları arasında yolculuğa çıkanlar daha şanslı sayılmış, birçoğu Almanya, İsveç ve Avusturya gibi ülkelere ulaşmayı başarmıştır.

Tüm bunlara ek olarak şunları da belirtmek gerekmektedir. Özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine gitmek isterken kendilerini Balkan ülkelerinde sıkışmış bir vaziyette bulan bu kişiler, insan haklarının hiçe sayıldığı zor koşullarda hayat mücadelesi vermeye devam etmektedirler. 2018 yılının son dönemlerinde dahi, Yunanistan, Bulgaristan, Macaristan, Sırbistan vb. ülkelerde on binlerce sığınmacı kötü kamp koşullarında yaşam mücadelesi vermektedir. Bu durumun nedenlerine ve alınabilecek önlemlere, İdealist ve Realist bakış açısı bağlamında ne tür hatalar yapıldığına, İrealist yaklaşıma göre neler yapılması gerektiğine ileriki konularda değinilecektir.

Sonuç itibarıyla, oluşan tüm bu gelişmeler anlamında, Türkiye-Balkanlar rotasında cereyan eden Suriyeli vb. sığınmacı gelişmelerini spesifik olarak değerlendirmek gerekmektedir. Ülkeler bazında değerlendirilecek olan bu olaylar bütünü, Yunanistan, Macaristan, Sırbistan, Bulgaristan ve Kuzey Makedonya gibi ülkelerde yaşanan olayların anlatımıyla devam edecek, kısa bir Balkanlar analizi ile sonuçlanacaktır. Bu ülkelere tek tek değinmeden önce, kısa bir Balkan durum betimlemesi yapmak mantıklı olacaktır.

3.3.1. Türkiye-Balkanlar Rotasında Yaşanan Suriyeli Sığınmacı Sorunu ve Düzensiz Göç Bağlamında Ülke Örnekleri

Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacıların, 2011 yılının Nisan ayında 252 kişiye⁴¹³, 7-8 yıl gibi bir zaman diliminde 3.6 milyonu geçmesi⁴¹⁴, çoğu kişinin tahmin edemediği bir durum olmuştur. Bunların dışında, IŞİD (DAEŞ) gibi yasa dışı örgütlerin Irak devlet kuvvetleriyle çatışma içine girmesi sonucu, yüzbinlerce Iraklı da (Yezidiler vb.) sığınmacı konumuna düşmüş ve Türkiye'ye sığınmıştır.⁴¹⁵ Ayrıca, İran, Afganistan, Pakistan, Somali ve Eritre gibi başka ülkelere de yoğun bir sığınmacı akını yaşanmıştır. Yıllarca, ya kaynak ülke olarak Türk göçmenlerin çıkış yeri, ya da hedef ülke olarak Orta Doğu, Orta Asya ve

⁴¹³ "Türkiye'de Geçici Koruma", *a.g.e.*

⁴¹⁴ "Geçici Koruma", *a.g.e.*

⁴¹⁵ "IŞİD nedir?", *a.g.e.*

Afrika bölgesinden insanların sığınma yeri olan Türkiye, transit göç⁴¹⁶ süreciyle Anadolu ile Avrupa arasında köprü görevi üstlenmeye başlamış, birçok ülkeden sığınmacının daha iyi hayat koşullarına sahip olmak için gelişmiş Batı ülkelerine yönelmelerine aracılık etmiştir.

İlk bölümlerde anlatıldığı üzere, ‘geçici koruma’ statüsünün ötesine geçemeyen bu insanlar, mültecilik ve vatandaşlık haklarından mahrum kalacaklarını anlamışlar, çalıştıkları işyerlerinde kaçak ve ucuz işgücü olarak istihdam edildikleri için, kendileri ve aileleri adına daha iyi bir gelecek planlamaya başlamışlardır. Özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara gibi illerde tekstil sektöründe ya da diğer iş kollarında çalışmaları, Adana, Mersin ve Antalya gibi illerde de tarım sektöründe çalışmaları (bu alanlardaki işkolunun geniş olması ve istihdama ihtiyaç duyulmasına rağmen), asıl sorunun, bu sığınmacıların emeklerinin karşılığını alamaması olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁴¹⁷

Bunlara ek olarak belirtmek gerekir ki, ülke örnekleri kısmında da, Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı sorununun temeline inip, uzman hukukçu ve politikacıların ifadelerine değinmek ve gerçekleşen eylemlerden bahsetmek doğru olacaktır. Konunun anlatımı sırasında da görüleceği üzere, bu uzman hukukçu ve politikacılardan, kimisinin söylemleri ile eylemleri birbirleri ile uyuşurken, kimisinin ise uyuşmadığıdır. Ayrıca, üçüncü bir gurubun varlığından da bahsedilecek, söylem ve eylemleri birbirleri ile

⁴¹⁶ Biner, Ö. (2016). *Türkiye’de Mültecilik: İltica, Geçicilik ve Yasallık, ‘Van Uydu Şehir Örneği’*. (Birinci Baskı). (Çev. Çakmak, E.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 2013’te yayımlandı), 13-15.

⁴¹⁷ Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, Adana’da ve çevre illerinde tarım sektöründe çalışan Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları sıkıntılara değinmek gerekecektir. Bu bölgedeki Türk ve Suriyeli çalışanların günlük yevmiyesi ortalama 60-80 TL arasındadır. Ama bu ücretin belli bir kısmı aracı firmalara gitmektedir. Türk işçiler 80 TL alıp bunun 20 TL’sini aracı firmalara verirken, Suriyeliler bu ücretin 40-50 TL’sini aracı firmalara vermektedir. Kısacası, Türk işçinin günlük olarak eline geçen para 60 TL’ye, Suriyeli işçinin eline geçen para 30-40 TL’dir. Türkiye’de Suriyeli sığınmacılara yönelik tepki, ‘Türk vatandaşlarının işlerini ellerinde aldıkları’ algısını üzerine kuruluken, gözden kaçan ve önemli olan birkaç nokta vardır. Birincisi, tarım sektöründe çalışan firma sahipleri, Suriyeli sığınmacılar olmasa birçok işi yapamayacaklarını belirtmişlerdir. İkincisi ise, bu durumdan karlı çıkan taraf Suriyeliler değildir. Bu insanlar, küçük ev odalarında 10-15 kişi kalıp, açıklıkla yüzleşirken, yasal açıklardan yaralanan işverenler daha da zenginleşmekte, piyasadaki gelir eşitsizliğinin derinleşmesine neden olmaktadır. Konjonktürel ve ekonomik analizler de bu durumu kanıtlar niteliktedir. Çoğu uzmanın göstergeleri ve çıktıları bu durumu doğrular ve somut deliller oluştururken, politik ve diplomatik konuşmak pek bir anlam ifade etmemektedir. Özellikle basın-yayın kuruluşlarının bu duruma çok dikkat etmesi gerekmektedir. Halk tabanında yanlış algı oluşturmak, Türk ve Suriyeli vatandaşlar arasında nefret tohumları ekmekten başka bir işe yaramayacak, bu insanların ve çocuklarının uzun yıllar Türkiye’de kalacakları gerçeğini değiştirmeyecektir. Aksi takdirde, 1960’tan sonra Almanya’ya giden Türk vatandaşlarına yapılan kimi negatif eylemlerden ve ‘misafir’ (‘gastarbeiter’) oldukları algısı üzerinden yapılan eleştirilerden farklı bir senaryo ortaya çıkmayacaktır. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yapılması istenmeyen olumsuz davranışları Suriyeli vb. sığınmacılara yapmak, empati eksikliğini ortaya çıkaracaktır. Aksi takdirde, yüzyıllardır her türlü milletten, dinden ve dilden insana kucak açmış bir Anadolu coğrafyasından eser kalmayacaktır. Sonuç olarak, hukuksal, politik, bilimsel ve teorik bilgiler her ne kadar belli çözümler sunsa da, sorunun temelinde, unutulmuş ‘empati’ kavramı yatmaktadır.

uyuşan bu kişilerin, doğru bildiklerini uygularken engellendiklerine de şahit olunacaktır. Bunlardan bahsetmeden önce, bu sürece neden olan olayları tekrarlamak gerekmektedir.

2011 sonrası yaşanan Arap Baharı dalgasının, bir domino etkisiyle tüm Ortadoğu coğrafyasına yayıldığını, sığınmacı ve mülteci sorunlarıyla tüm dünyayı etkilediğini, BM ve ‘Uluslararası Toplum’⁴¹⁸ yapısının da işin içine dahil olduğu yapısal bir sorunun ortaya çıktığını görmek gerekmektedir. Bu sorunların çıkış anından itibaren, hukuksal yükümlülüklerinden kaçan bir dünya toplumu ortaya çıksa da, sığınmacılara yardım eden ülkeler, kuruluşlar ve bireyler de azımsanmayacak kadardır. Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi ülkeler, aldıkları sığınmacılar itibariyle başı çekerken, Batı ülkelerinden de kısmi yardımlar (çoğunluğu sivil toplum kuruluşlarından) gelmiştir.

Ayrıca, tüm bu olaylar yaşanırken, düzensiz göç sorununa pek değinilmemiş (zulüm ve şiddetten kaçan bu insanların bakış açısı ile), Suriyeli sığınmacıların Avrupa’ya yönelmeleri konusunda yoğun ve olumlu olan bir haber portalı oluşmamıştır. Iraklı küçük bir çocuk olan Aylan Kurdi’nin cansız bedeninin Ege kıyılarına vurup, tüm dünyada baş haber olduğu ana kadar bu böyle devam etmiştir. 2 Eylül 2015 tarihinde gerçekleşen olayda, Muğla’nın Bodrum ilçesinden Yunanistan’ın İstanköy (Kos) adasına geçmeye çalışan Aylan Kurdi ve ailesi, Balkan rotasını izleyerek Almanya ve İsveç gibi ülkelere ulaşmaya çalışmış, bu yolculuk onlar için hüsrarla sonuçlanmıştır.⁴¹⁹ Bu olaylardan sonra, Avrupa ve diğer bölge ülkelerinde sığınmacılara bakış açısında yumuşamalar olmuş, daha önceleri Almanya ve İsveç gibi ülkelerin sınırında çok az bir insan tarafından karşılanan bu sığınmacılar, bu defa daha çok kişi tarafından ve daha yardımsever bir çerçevede karşılanır olmuştur.⁴²⁰ Ayrıca, bu olumlu tablonun tersine dönmesi de uzun sürmemiştir. Düzensiz göç dalgasının sayıca artması ve Avrupa’yı olumsuz etkilemeye başlamasıyla, sığınmacılara karşı olumlu

⁴¹⁸ Burada bahsedilen Uluslararası Toplum’un görecelilik ifade ettiği belirtilmelidir. Aslen Uluslararası Toplumu oluşturanların kimler olduğu (kimine göre Batı dünyası ve ABD, kimine göre de dünyanın ekonomik, askeri ve politik anlamda güçlü ülkeleri) ve ne yaptıkları da tartışma konusudur. Bu tartışma ile bağlantılı olarak, analiz yapanların bakış açıları da, kendi bildikleri Uluslararası Toplum ile şekillenecektir. Genel olarak bilinen ise, İngiliz Okulu düşünürlerinin bahsettiği gibi, birkaç devletli sistemler bütünü içindeki ülkelerin birbirlerine danışarak karar aldıkları ortak çıkarlardan çok, tüm devletlerin ortak hüküm ve kurallara bağlı oldukları sistemler bütünüdür.

⁴¹⁹ İnternet: “Migrant crisis: Photo of drowned boy sparks outcry”. (2015, Eylül). *BBC News*. Web: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34133210> adresinden 1 Aralık 2017’de alınmıştır.

⁴²⁰ “Migrant crisis: Photo of drowned boy sparks outcry”, *a.g.e.*

perspektif de kaybolmaya başlamıştır. Bu yaşanan olumsuzluklardan bazılarına değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

İlk etapta, Balkanlar bölgesinde yoğunlaşan ve bu coğrafyada on binlerce sığınmacının hareket etme kapasitelerinin kısıtlanmasına neden olan olaylara ve bu konuda çözüm odaklı yaklaşımın yokluğundan kaynaklı süreçler silsilesine değinmek gerekmektedir. Bilindiği üzere, Avrupa ülkelerinde, IŞİD vb. örgütler tarafından yapılan terör eylemlerinin ardından gündemin birinci maddesi önlenemeyen ‘terör olayları’ olmuştur.⁴²¹ Bu durumdan en çok etkilenenler ise, Balkan güzergahını kullanarak Almanya ve İsveç gibi gelişmiş Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışan sığınmacılar olmuştur. Bu dönemde vuku bulan olaylarda hukuksal anlamda suçlu olan Avrupa Birliği iken, tüm bu yaşananların bedelini sığınmacıların ödemesi tezatlık oluşturmıştır. 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi vb. sığınmacı ve mülteci anlaşmalarına ve non-refoulement (geri-göndermeme) ilkesi gibi kurallara göre, bu insanların (zulümden kaçtıkları için ve güvenlik gerekçelerinden dolayı)⁴²² ülkelerine dönmeleri zorlaşmış, önce sığınmacı, sonrasında ise mülteci statüsüne alınmaları gerekmiş, böyle bir prosedürün uygulanmaması hukuksal ihlale girmiştir.

Kimi analistlere göre ise, geri-göndermeme ilkesi, Jus Cogens (buyruk kural-üstün hukuk kuralı) hükmü içeriyorken,⁴²³ böyle bir ihlal yapmak, anarşik devlet sisteminin ve işlevini yitirmeye başlayan bölgesel örgüt modelinin tohumlarını ekmeye eş değer olmuştur. Brexit⁴²⁴ gibi, Avrupa Birliği’nin meşruluk kapasitesini ve devam eden genişleme politikalarını engelleyen olaylar (‘çok vitesli Avrupa=multi-speed Europe’ tartışmalarını da tekrardan gündeme getirmiş⁴²⁵), Avrupa’nın, ilke ve kurallarından uzaklaşarak kendi içine kapanmasına neden olmuş, güvensiz bir ortamın oluşmasının zeminini hazırlamıştır.

⁴²¹ “IŞİD nedir?”, *a.g.e.*

⁴²² “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 29-30.

⁴²³ “Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama”, *a.g.e.*, 36.

⁴²⁴ *Brexit*: Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden ayrılma sürecini başlatan olaylar bütünüdür. 1973 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu’na katılan ve AB’nin, Almanya, Fransa vb. ülkeler gibi başat gücü olan İngiltere, ‘çoğu zaman AB’nin değil de ABD’nin çıkarlarını koruduğu için, aslında sürekli bir Brexit süreci yaşamıştır’ denilebilir (parasal birliğe ve vize sistemine dahil olmaması da bunu kanıtlar niteliktedir).

⁴²⁵ Büyükbay, C. (2016). *Avrupa Birliği, Almanya ve Türkiye: İlişkilerde Temel Değerler ve Dönüşen Stratejiler*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 112-113.

Ayrıca, yukarıda bahsedilenlere istinaden şunu da belirtmek gerekir ki, sığınmacı ve mülteci statüsünün verilmesine yönelik hak kazanımları olmasının yanında, buna aykırılık teşkil eden durumlar da mevcuttur. İstisnai nitelikteki bu durumlar Cenevre Sözleşmesi'nde de açık bir biçimde belirtilmiştir;

- 1951 Cenevre Sözleşmesi 32(1): *“Taraf devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir”*.⁴²⁶

Bu kanun maddelerinde de görüldüğü üzere, ‘Kale Avrupası’nın (Fortress Europe), özellikle Balkan ülkelerinde, ‘yüksek duvarlar’ ve ‘aşılmaz görülen çitler’le çevrelenmesi, ‘barış, özgürlük ve demokrasinin kalesi’ olarak bilinen Avrupa Birliği’nin bütünsel yapısına zarar vermektedir. Ayrıca, tüm bu yaşanan gelişmeleri, Suriyeli vb. sığınmacıların geçtikleri güzergahlar ve yaşadıkları önemli olaylar bağlamında anlatmak mantıklı olacaktır. Böylece, bazı Balkan ülkelerini tek tek başlıklar altında, bazılarını da ‘diğerleri’ başlığı altında anlatmak bütünsel bir yapı oluşturacaktır.

Kısacası, Yunanistan, Kuzey Makedonya ve Sırbistan gibi belli başlı Balkan ülkeleri anlatılacak, Macaristan gibi, Orta Avrupa ülkesi olup Balkan ülkesi olmayan devletler de, sığınmacıların geçiş güzergahlarında olmalarından ve belli başlı önemlerinden dolayı bahse konu olacaktır. Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan düzensiz göç bağlamında anlatılacak ilk Balkan ülkesi ise Yunanistan olacak, Suriyeli vb. sığınmacıların bu ülkede yaşadıkları ve yaşamakta oldukları sorunlara değinilmeye çalışılacaktır.

3.3.1.1. Yunanistan

Hem Türkiye’den yola çıkan Suriyeli vb. sığınmacıların ilk güzargahı, hem de AB üyesi bir ülke olması ve Türkiye ile AB arasında ‘tampon ülke’ görevi görmesi, bahsedilecek ilk ülkenin Yunanistan olmasına neden olmuştur. 2008 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik krizinden sonra 300 milyar dolara yakın devlet borcunun yükü altında ezilen Yunanistan,

⁴²⁶ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 29.

Troyka (AB, Avrupa Merkez Bankası ve IMF'nin oluşturduğu ortak yapılanma) ile borçlarını ödemeye başlamış, halen de ödemeye devam etmektedir.⁴²⁷

Ayrıca, bu ülkedeki olaylar bağlamında bahsedilecek konulardan birisi de, bu dönemlerde etkinliğini artıran sığınmacı ve yabancı düşmanı partiler ve oluşumlar olmaktadır. Bunlardan birisi de 'Altın Şafak' partisidir. Ekonomik kriz gibi kötü gidişat durumlarında artan bu düşmanlıklar, Yunanistan'a sığınmacı akının arttığı 2014-2016 yılları arasında tavan yapmış, sonu gelmeyen nefret ve kinin tohumları ekilmeye başlanmıştır.

Bütün bu durumlara rağmen, Yunanistan'daki sığınmacı karşıtlığı (sığınmacı sayısının artmasıyla, başlardaki misafirperverliğin azalmaya başlaması)⁴²⁸, Macaristan ya da Batı Avrupa ülkelerindeki gibi tehlikeli boyutlara ulaşmamıştır. 'Syriza (radikal sol koalisyon) adlı partinin başkanı Aleksis Çipras'ın katkıları, bu sürecin yönetilmesinde etkili olmuştur' denilebilir. Unutulmamalıdır ki, sol bir parti yerine aşırılıkçı ve yabancı düşmanı bir partinin Yunanistan'da iktidar olması, farklı bir tabloyla yüzleşilmesine neden olacaktır.⁴²⁹ Bu giriş kısmının ardından, Suriyeli vb. sığınmacıların yaşadıkları sıkıntılar bağlamında kimi sayısal verilerden bahsetmek mantıklı olacaktır.

Suriyeli vb. sığınmacıların Türkiye'nin Ege kıyılarından (Ayvalık, Dikili, Çeşme vb.) Yunan adalarına (Midilli, Sisam, Sakız, Kos vb.) ufak plastik botlarla geçme çabaları birçokları için hüsrarla sonuçlanmıştır. 2014 yılında 3 bin, 2015 yılında 4 bin ve 2016 yılında ise 5 bine yakın sığınmacı Akdeniz (Libya, Mısır, Tunus vb. ülkelerden gelenler de dahil) ve Ege'nin serin sularında can vermiştir.⁴³⁰ Bu durumun yaşanmasının nedeni, 20-30 kişilik plastik botlara ortalama 50-100 kişinin bindirilip ölüme gönderilmesi olmuştur. İnsan tacirlerinin (sınır aşan organize suç örgütleri)⁴³¹, yaz döneminde kişi başı 5.000-10.000 dolar, kış döneminde ise 1.000-5.000 dolar arası bir para alarak bu insanları bu tehlikeli yolculuğa

⁴²⁷ Durusoy, a.g.m., 84.

⁴²⁸ Cabot, H. (2017). "Philia and phagia: Thinking with Stimmungswchsel through the refugee crisis in Greece". *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 7 (3), 141-144.

⁴²⁹ İnternet: "Başbakan Davutoğlu Yunanistan Başbakanı Çipras ile görüştü". (2015, Kasım). NTV. Web: https://www.ntv.com.tr/turkiye/basbakan-davutoglu-yunanistan-basbakani-cipras-ile-gorustu,r-USFgj3J0e-W_7faFbkrw adresinden 20 Mayıs 2019'da alınmıştır.

⁴³⁰ "BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti", a.g.e.

⁴³¹ Kahya, Y., Sever, M. (2013). *Türkiye'de Göçmen Kaçakçıları*. (Birinci Baskı). Ankara: Karınca Yayınları, 87-88.

çıkarmaları, ciddi bir insani suç teşkil etmiştir.⁴³² Özellikle, 2 Eylül 2015 yılında ailesiyle birlikte Yunanistan'ın İstanköy (Kos) adasına giderken bulundukları botun batması sonucu cansız bedeni Bodrum sahillerine vuran Suriyeli çocuk Aylan Kurdi ile ilgili acı verici olayın tüm dünya basınında birinci haber olarak geçmesi, kısa süreli de olsa sığınmacılara yönelik negatif algıyı değiştirmiştir.⁴³³ Bu olaylardan sonra, Almanya ve Fransa gibi ülkelerdeki hükümetler acil toplantılar yapmış, AB Komisyonu'nun 'yeniden yerleştirme (relocation)' planına destek vermiştir.⁴³⁴

Ayrıca bu olaylardan sonra, Yunanistan'daki sığınmacı sayısının artması ve oluşan tepkilerle 'geçici barınma merkezleri' kurulmuş, bu barınma merkezleri yeterli güvenlik ve sağlık koşullarına sahip olmadığı için sığınmacılar tarafından pek tercih edilmemiştir. Bilindiği üzere, zamanında Türkiye'deki sığınmacı kamplarını eleştiren ve beğenmeyen, Türkiye'yi güvenli ülke statüsüne dahil etmekte zorlanan Yunan makamları, kendileri aynı zor şartlara maruz kalınca sınıfta kalmışlar, insan hakları ihlallerine devam etmişlerdir. Bütün bu olaylar devam ederken şaşırtıcı olan nokta ise, Türkiye-AB arasında yapılan 18 Mart Mutabakatı'ndan önce, Türkiye'yi insan haklarına uygun bir ülke olarak görmeyen ve sığınmacıları Türkiye'ye göndermeyen Yunan makamları, 18 Mart sonrası dönemde Türkiye'yi bir nevi 'güvenli ülke' ilan etmiş, mültecilik koşullarını sağlamayan kişileri, Yunan adalarından Türkiye'ye göndermeye başlamıştır.⁴³⁵

Bütün bu gelişmeler devam ederken, Frontex (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı), EASO (Avrupa İltica Destek Ofisi) ve BMMYK gibi üçlü bir mekanizmayla oluşturulan Mülteci Kabul ve Tarama Servisi, sığınmacılar için çözüm yolları bulmaya çalışmış, büyük başarılarla imza atsa da, işlerlik sürecinde kimi hatalar oluşmuştur. Bu çözüm bulma aşamalarında, 'hassas gruplar' (hamile kadınlar, refakatsiz çocuklar, yaşlılar, engelliler, işkence mağdurları vb.) ifadesi kullanılmış, bu konudaki incelemeler ve araştırmalar yeterli düzeye ulaşamamıştır.⁴³⁶ 1951 Cenevre

⁴³² İnternet: "Times: Suriyelilerin Avrupa'ya gizli yolculuğu İstanbul'da başlıyor". (2015, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150128_times_istanbul_insan_kacakciligi adresinden 19 Temmuz 2017'de alınmıştır.

⁴³³ İnternet: "Aylan Avrupa'yı değiştirdi". (2015, Eylül). *NTV*. Web: https://www.ntv.com.tr/dunya/aylan-avrupayi-degistirdi,OzVV_Y4Jm0uDZqHpr6PWdQ adresinden 20 Mayıs 2019'da alınmıştır.

⁴³⁴ Hampshire, J. (2015). "Europe's Migration Crisis". *Political Insight*, 6 (3), 9.

⁴³⁵ "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *a.g.e.*

⁴³⁶ İnternet: "Yunanistan: Sığınmacıların Çileli Yılı". (2017, Mart). *HRW (Human Rights Watch)*. Web: <https://www.hrw.org/tr/news/2017/03/16/301221> adresinden 4 Kasım 2018'de alınmıştır.

Mülteci Sözleşmesi'nde ve diğer mülteci anlaşma ve sözleşmelerinde, 'hassas gruplar' için özel kural ve koşullar, daha fazla yardım ulaştırılması noktasında ise istikrarlı bir yapı oluşturulmasına rağmen bu kurallara tam olarak uyulmamıştır.⁴³⁷ Bunlara ek olarak, STK (Sivil Toplum Kuruluşu)'lar ve İnsan Hakları Örgütleri de, Yunanistan'daki kamplarda kural hataları olduğunu tespit etmiş, sığınmacılarla yapılan röportajlar sonucu bu iddiaların kanıtlanabilirliği artmıştır. Bununla bağlantılı kimi durumlardan da bahsedilebilir.

Örneğin, BMMYK'nın verilerine göre (2018), Midilli adasında sığınmacılar için oluşturulan kabul merkezlerindeki sığınmacı sayısı 10 bine, adalardaki sığınmacı sayısı da 20 bine ulaşmıştır. Çoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu, İran, Irak, Afganistan, Pakistan, Somali, Eritre, Cezayir vb. ülkelerden sığınmacıların da bulunduğu bu kampların, hem sağlık hem de güvenlik koşulları açısından yeterli olmadığı, İnsan Hakları İzleme Örgütü raporlarında da beyan edilmiştir. Yunanistan'ın, bu kampları en kısa zamanda insani standartlara ulaştırması, gerekli iyileştirmeleri yapması ve yükümlülüklerinden kaçmaması gerektiği vurgulanmıştır.⁴³⁸

Bu durumun arka planına (background) bakılırsa, yaşanan bu olumsuz durumların ve sığınmacılar için ölüm yolculuğuna dönen Avrupa macerasının kimi nedenleri de vardır. Yunanistan bağlamında değerlendirildiğinde, 2008 dünya ekonomik krizinden sonra, çoğu ülke gibi ekonomik iflasın eşiğine gelindiği (300 milyar dolara yakın borç)⁴³⁹ ve o günlerden günümüze kadar birçok iktidar değişikliğine gidilen (politik kaos ve kargaşa yaşayan) ve sığınmacı ve yabancı düşmanı çizgideki 'Altın Şafak' adlı partinin oylarını yükseltmesiyle yabancılara karşı saldırıların arttığı ve ırkçı eylemlere sahne olunan bir döneme girilmiştir. En istikrarlı ve sorunsuz dönem ise, solcu Syriza Partisi'nin 2015 yılında iktidara geldiği, partinin genç lideri Aleksis Çipras önderliğinde büyük başarılarla imza atmaya başladığı yıllar olmuştur. Sol bir çizgide olan partinin, diğer partilere nazaran sığınmacılara daha ılımlı yaklaştığı inkar edilemez bir gerçektir ama yukarıda da bahsedildiği gibi, yaşanan kimi sıkıntıların ve eksikliklerin görmezden gelinmesi de mümkün değildir. Yunanistan'ın en kısa zamanda, sığınmacılar için, Avrupa Birliği'nden ya da diğer bir ulusal-uluslararası

⁴³⁷ Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 94-99.

⁴³⁸ "Yunanistan: Sığınmacıların Çileli Yılı", *a.g.e.*

⁴³⁹ Durusoy, *a.g.m.*, 84.

kuruluştan gelecek maddi beklenti içine girmeden, gerekli ve uygun koşulları sağlaması gerekmektedir.

Diğer taraftan, belirtilmesi gereken bir durum da, Avrupa Birliği ülkelerinin uluslararası hukuk anlamında yaptığı hak ihlalleri, 2015 Eylül’ünde, AB Hükümet ve Devlet Başkanları Toplantısı’nda alınan kararı (sığınmacıların AB ülkelerine adilane paylaşımı) uygulamamaları olmuştur. Ayrıca, mültecilik statüsüne ait haklardan yararlanamayan bu insanların, kötü koşullardaki sığınmacı kamplarında hapis hayatı yaşamaları ve sonrasında ise kimi protesto eylemleri düzenlemeleri şaşırtıcı bir durum olmamalıdır. Bu ülke hükümetleri ve vatandaşlarının bilmesi gereken gerçek ise, ırkçılık ve yabancı düşmanlığına dayanan eylemlerin sonuçlarının, bir bumerang etkisiyle yine kendilerine döneceğidir.

Sonuç itibarıyla, Yunanistan’dan, sırasıyla Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Macaristan’a, oradan da Avusturya, Almanya, İsveç vb. ülkelere geçmek isteyen bu insanların yaşadıkları sıkıntılar, insan hakları ihlali oluşturmuş, gerekli önlemler alınmamıştır. Balkan ülkelerinde tel örgülerle sınırların kapatılması ve geçişler sırasında polis ve askerin sert müdahalesi, olayları daha da kötü hale getirmiştir (bu ülkelerin çoğu, kamu düzeni, güvenliği, sağlığı ve diğer farklı nedenlerle⁴⁴⁰ sınırlarını kapatsa da, unutulmaması gereken durum, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve Cartagena Mülteciler Sözleşmesi’nin ‘Jus Cogens (Buyruk Kural)’ niteliğindeki sığınmacı ve mülteci kararlarının uygulanması gerektiği durumudur).⁴⁴¹ Bu olaylardan sonra ise, 60 bine yakın (2018) insanın üçte birlik kısmı kamplara yerleştirilmiş, 10 bine yakın kişiyi barındıran ‘İdomeni Sığınmacı Kampı’nın boşaltılma süreci de başlamıştır.⁴⁴² Bu süreçten sonra, Atina bölgesindeki sığınmacı kamplarının kapatılması ve bu insanların devlete ait kamplara gönderilmesi gündeme gelmiştir. Yunanistan sağlık müfettişlerinin incelemelerinde dahi bu kamplar insan sağlığı için tehlikeli görülmüş, ciddi önlemler alınması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁴³

Yukarıda bahsedilen sorunların çoğunu çözüme kavuşturmak için Türkiye-AB arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması bağlamında çözüm zirveleri sunulmuş, 18 Mart 2016

⁴⁴⁰ Koroutchev, R. (2016). “The Syrian Refugee Crisis in Europe”. *Journal of Liberty and International Affairs*, 1 (1), 33.

⁴⁴¹ “Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama”, *a.g.e.*, 36.

⁴⁴² “İdomeni Mülteci Kampı Polis Zoruyla Boşaltılıyor”, *a.g.e.*

⁴⁴³ Varvin, S. (2017). “Our Relations to Refugees: Between Compassion and Dehumanization”. *The American Journal of Psychoanalysis*, 77 (4), 8.

tarihinde Türkiye-AB Mülteci Mutabakatı imzalanmıştır. Bu konuda cereyan eden gelişmelere ve Yunanistan özelinde yaşanan gelişmelere önceki konularda (AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması ve Mülteci Mutabakatı kısmında) değinilmiştir. Yunanistan'dan sonra, anlatılması gereken diğer bir sığınmacı transit geçiş ülkesi ise Macaristan'dır. Sığınmacıların, bu ülke sınırları içinde ve dışında yaşadıkları sıkıntılar kısaca anlatılmaya çalışılacaktır.

3.3.1.2. Macaristan

İlk başlarda belirli miktar sığınmacı sayısı ile sınır ihlallerine şahit olan Macaristan, düzensiz göçün artış gösterdiği 2014-2016 yılları arasında yoğun bir sığınmacı nüfusu ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Macaristan'ın, 'Sırbistan ile olan sınırına 2015 yılının Haziran ayında tel örgü çekeceğini' iddia etmesi üzerine, bu durumu kabullenmeyen ve 'Yeni Berlin Duvarı' ifadelerini kullanan Sırp yönetimi, aradan birkaç yıl geçmeden kendisi de Kuzey Makedonya sınırına tel örgü çekmiştir (Balkan ülkelerinin bu baskıcı söylem ve eylemleri, konunun diğer bölümlerinde yapılan analizler bağlamında değerlendirildiğinde, daha anlaşılır nedenler ve sonuçlar çıkacaktır). 2015 yılında ortaya atılan bu iddialar, 2015 Eylül'ünde gerçekleşmeye başlamış, 4 metre yüksekliğinde, 175 kilometre uzunluğundaki bu tel örgüler, 'Yeni Berlin Duvarı'nı oluşturmuştur.⁴⁴⁴ Kısa zamanda ortaya çıkan bu Müslüman ve yabancı düşmanı tavrın en büyük destekçisi ise Macaristan Başbakanı Victor Orban olmuştur. Başbakan Orban, sığınmacı akınının başladığı günden itibaren Avrupa liderleri içinde en sert ifadeleri kullanan, en katı kurallardan bahseden, insan haklarını hiçe sayan ve sığınmacı düşmanı porte çizen bir hal almıştır. Türkiye düşmanlığı da buna eklenince⁴⁴⁵, geçmişteki acımasız liderlerden farkı kalmamıştır.

Bu durumun yansıması olarak Orban, olayların yaşandığı tarih itibariyle, Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz, AB Konsey Başkanı Donald Tusk ve Avrupa

⁴⁴⁴ İnternet: "Macaristan'ın sınıra duvar planına Sırbistan'dan Tepki". (2015, Haziran). *Euronews Türkçe*. Web: <http://tr.euronews.com/2015/06/19/macaristan-in-sinira-duvar-planina-sirbistan-dan-tepki> adresinden 11 Temmuz 2017'de alınmıştır.

⁴⁴⁵ Brüksel'de yapılan AB-Türkiye zirvesinde, Türkiye'nin önerdiği sığınmacı planı görüşülmüş, Macaristan Başbakanı Victor Orban bu plana karşı çıkmıştır. Hatta, ileri giderek şu ifadeleri kullanmıştır: "Bize göre, ülkeler çok sayıda Müslüman göçmen kabul edebilir. Bu onların tercihi ama biz istemiyoruz. Brüksel, Türklere tutamayacağı sözler veriyor. 'Türkiye'den yüz binlerce mülteciyi alıp AB ülkelerine dağıtma' planı hayalden ibarettir. Bunu hiçbir AB ülkesi uygulayamaz. Eğer ben bu plana onay veririm, beni Budapeşte'deki cadde aydınlatma direğine assınlar.", İnternet: "Macaristan Taş Koydu". (2016, Mart). *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/macaristan-tas-koydu/dunya/detay/2206016/default.htm> adresinden 11 Temmuz 2017'de alınmıştır.

Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ile görüşerek, AB'nin planlarına karşı olduğunu beyan etmiştir. 3 Eylül 2015 tarihinde Brüksel'de gerçekleşen görüşmeler neticesinde, AB'nin sığınmacı (120-160 bin arası kişiyi)⁴⁴⁶ paylaşırma planına karşı çıkan Orban⁴⁴⁷, çözümsüzlük sarmalı yaratmış, bu olumsuz durum domino etkisiyle diğer Balkan ülkelerine de yayılmıştır.⁴⁴⁸

Macaristan Başbakanı, bütün bu gelişmelerin yanında, başka ülkelerin içişlerine de müdahale etmeye kalkışmış, Alman hükümetinin desteklediği 'Suriyeli sığınmacı politikası'nın (özellikle 2014-17 yılları arasında 1 milyona yakın sığınmacıyı kabul ettiği dönem) yanlış olduğunu⁴⁴⁹, sığınmacı kabul eden ülkelerin Schengen (Şengen) vize alanını tehlikeye attığını, bundan dolayı, Suriye'ye komşu olan ülkelere AB tarafından yardımda bulunulması ve sığınmacıların orada kalmaları gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵⁰ Alman Şansölyesi Angela Merkel ise bunun tam tersi ifadelerde bulunarak, sığınmacıların 'Almaya için büyük bir şans' olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵¹

Ayrıca, bütün bu ifadelere açıklık getirmek gerekirse şunları da söylemek gerekir. Birincisi, Almanya, Fransa, İngiltere vb. gelişmiş ülke ve demokrasilerin yardımlarıyla ekonomik ve kültürel gelişimini sağlayan ve artıran Orta ve Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin, bu devletlere ders vermeye kalkışması hiç de adilane olmamıştır. Elbette ki şunu da unutmamak gerekir, Balkan ülkelerinin hukuksal ihlalleri, gelişmiş Batı ülkelerini sorunların dışına itmemektedir. Bu ülkelerin hatalarına da konu derinliği bağlamında değinilecektir. İkincisi, bu devletlerin Suriyeli vb. sığınmacıları ülkelere kabul edip uygun koşullar sağlamaları, uluslararası hukukun gereğidir. Schengen vize alanıyla bağlantı kurulması bir anlam ifade

⁴⁴⁶ "AB'den 120 bin yeni mülteci kotası", *a.g.e.*

⁴⁴⁷ Bu bağlamda Macaristan'da referandum yapılmış, halka, 'AB'nin sığınmacı paylaşımı planı'nın kabul edilip edilmeyeceği sorulmuştur. Oylar yüzde 43'te kaldığı için (%50'yi geçme kuralı gereği) referandum başarısız sayılmıştır. Macaristan Başbakanı Viktor Orban, bu referandumu bir başarı olarak saysa da, bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır, İnternet: "Macaristan Başbakanı Orban'dan mülteci referandumu sonrası zafer ilanı". (2016, Ekim). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37533504> adresinden 12 Temmuz 2017'de alınmıştır.

⁴⁴⁸ İnternet: "Macaristan Başbakanı Orban, AB yetkilileriyle göçmen krizini değerlendirdi". (2015, Eylül). *İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı)*. Web: http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=1017 adresinden 12 Temmuz 2017'de alınmıştır.

⁴⁴⁹ Bayraklı E. ve Keskin K. (2015). "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi". *SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları*, İstanbul, sayı: 143, 17.

⁴⁵⁰ "Macaristan Başbakanı Orban, AB yetkilileriyle göçmen krizini değerlendirdi", *a.g.e.*

⁴⁵¹ İnternet: "Merkel Mültecilere Neden Sıcak Bakıyor?". (2015, Kasım). *VOA (Amerika'nın Sesi)*. Web: <https://www.amerikaninsesi.com/a/merkel-multecilere-neden-sicak-bakiyor/3048715.html> adresinden 4 Haziran 2017'de alınmıştır.

etmemektedir. ‘Kamu düzeni ve güvenliği’⁴⁵² hususunda şikayette bulunan bu Balkan ülkelerinin, adli ve idari suçluların sığınmacılar arasına karışmasını engellemek için gerekli sığınmacı prosedürlerini uygulamadıkları ve suçu kendilerinde aramaları gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Üçüncüsü, Suriye’ye komşu olan Lübnan, Ürdün, Irak ve Türkiye gibi ülkelere bugüne kadar yeterli mali yardım yapılmaması durumudur. AB, 18 Mart 2016 tarihli Mülteci Mutabakatı gereği Türkiye’ye vermesi gereken 6 (3+3) milyar avroluk paranın büyük bir kısmını hala vermemiştir.⁴⁵³ AB, bu paranın proje bazlı verileceğini iddia ederek kendini haklı göstermeye çalışsa da, günlerin, saatlerin, hatta dakikaların sığınmacılar için hayati öneme sahip olduğu bir ortamda, projeye gerekli zaman ayırmak ve bürokratik süreçlerle mevcut durumu tıkamak, sorunları çözmekten çok çözümsüzlüğün bir parçası olmaya neden olmaktadır.

Bunlara ek olarak şunları da söylemek mantıklı olacaktır. Avrupa Birliği, Suriyeli vb. sığınmacı sorununu çözmek için, ülkelerin nüfusları ve ekonomik güçlerine göre kota belirlemesine rağmen, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, İtalya vb. ülkeler bu duruma karşı çıkmış, sığınmacı kabul etmeyeceklerini beyan etmişlerdir.⁴⁵⁴ Yabancı düşmanlığını körükleyen politikalarla sahip olan Macaristan Başbakanı Viktor Orban’ın ifadeleri, Macar toplumunu da yanlış yönlendirmiş, hükümeti oluşturan yapının hataları tüm topluma mal edilmeye çalışılmıştır (hukuki bağlamda düşünüldüğünde, ‘suç ve cezanın şahsiliği ilkesi’nin unutulmaması gerekir).⁴⁵⁵ Ek olarak belirtmek gerekir ki, sığınmacı paylaşımı konusunda AB planları hiçe sayılmış, ülke içinde referanduma gitme kararı alınmıştır. 2 Ekim 2016 yılında yapılan referandumda oy kullananların yüzde 98’i AB mülteci planını (2 yıl içinde 1294 sığınmacının Macaristan’a yerleştirilmesi) reddetmiş, bu durum hükümet tarafından bir ‘başarı’ olarak lanse edilmiştir.⁴⁵⁶ İşin aslına bakıldığında,

⁴⁵² Öztürk, a.g.e., 131-132.

⁴⁵³ Suriyeli sığınmacılar için Türkiye’ye verilmesi planlanan bu mali yardımın, proje yapılması karşılığında verileceği söylenmiştir. Sığınmacılara acil bir şekilde ulaştırılması gereken bir yardımın, şartlara bağlı olarak yapılması, önceki paragraflarda da bahsedildiği gibi, zaman kaybına ve daha fazla ölüme neden olacaktır. Bir çözüm önerisi getirilmesi gerekirse şunlar söylenebilir. Kaynak, transit ve hedef ülkelerdeki sığınmacı ve mülteci uzmanlarının sayısını artırmak, çözüm odaklı yaklaşım oluşacağını ve daha fazla verim alınacağını göstermektedir. AB Parlamentosu, AB Konseyi ve ilgili ülke liderlerinin ya da dışişleri bakanlarının bir araya gelip imzaladığı sözleşme ve anlaşmalarda, bu konuyla ilgili gerekli kararlar alınmalı (Yunanistan vb. Balkan geçiş ülkelerinde) ve uygulamaya dahil edilmelidir.

⁴⁵⁴ İnternet: “Mülteci krizi: AB, Doğu Avrupa’yı iknaya çalışıyor”. (2015, Eylül). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150911_ab_multeci_visegrad adresinden 10 Aralık 2017’de alınmıştır.

⁴⁵⁵ Triandafyllidou, A. (2018). “A “Refugee Crisis” Unfolding: “Real” Events and Their Interpretation in Media and Political Debates”. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 16 (1-2), 7.

⁴⁵⁶ “Macaristan Başbakanı Orban’dan mülteci referandumu sonrası zafer ilanı”, a.g.e.

halkın yüzde 43'ü oy kullandığı için, yani yüzde 50'nin altında kaldığı için referandum iptal edilmiştir. Başbakan Orban ise referandumun bir 'zafer' olduğunu iddia etmiş, gerçekleri çarpıtmaya çalışmıştır. Macar muhalefet partileri ise, sığınmacı karşıtlığını körükleyen bu referandumda halkın büyük çoğunluğunun oy kullanmayarak referandumun iptalini sağladıklarını' belirtmiştir.⁴⁵⁷ Yaşanan olaylara bakıldığında iki sonuç ortaya çıkmaktadır;

Birincisi, Türkiye-Balkanlar rotasında Suriyeli sığınmacılar özelinde yaşanan bu sorunlarda, ulus-devletlerin gücü artarken, insan haklarının ve bu bağlamda oluşan evrensel değerlerin etkinlik alanı ve kapasitesi azalmaya başlamıştır. Avrupa Birliği kuralları, ulus-devlet kurallarına yol gösterici olmasına rağmen bu kurallar çiğnenmeye başlanmış, işlerlik halleri bir nevi askıya alınmıştır. Dünya gücü olma iddiasındaki Avrupa Birliği, birlik içindeki küçük devletlere dahi sözünü geçiremeyecek duruma gelmiş, olumsuzluklar silsilesi bir domino etkisiyle yayılmaya başlamıştır. Ayrıca, hukuk, demokrasi ve insan hakları alanında kanun ve yönetmelikler çıkarıp, üye olacak ülkelere Kopenhag Kriterleri'ni (siyasi ve ekonomik kriterler ve AB müktesebatına=parasal birlik, ortak dış ve güvenlik, çevre ve tarım politikaları gibi unsurlara uyma zorunluluğu⁴⁵⁸) dayatan AB, tüm bu değerlerinden de uzaklaşmaya başlamıştır. Olayın kökenine inildiğinde ise, bu durumun bir anda oluşmadığı görülecektir. Geçmişte yaşanmış ama tam anlamıyla çözülemeyen sorunların ardılı bir problematiğin olduğu aşıkardır. Kısacası AB, nasıl ki 1992-1995 yılları arasında yaşanan Yugoslavya iç savaşında (Bosnalı Müslümanlara yönelik katliamlarda) yapması gerekenleri yapmamışsa, şu an ki durum da sorumluluklarını yerine getirmemektedir.

İkincisi, geçmiş dönemlerde yapılmış olan üyelik antlaşmaları ve 1951 Cenevre Mültecî Sözleşmesi gibi kurallar bütünü imzalayan (1989) Macaristan devleti, tüm bu kuralları hiçe sayarak, sadece oy kaygısıyla hareket eden marjinal-sağ partilerin esiri olmuştur. Bu olaylar, ne Macaristan ne de diğer AB üye ülkeleri için hiç de iç açıcı bir durum teşkil etmemiştir. Avrupa Birliği'nin finansal yardımlarıyla gelişen, AB'nin hukuksal, demokratik ve insan hakları kurallarıyla toplumsal ve kültürel yapılarını zenginleştiren bu ülkeler, AB'ye desteklerini çekerek kendi sonlarını da hazırlamaya başlamışlardır.

⁴⁵⁷ İnternet: "Macaristan'da mültecî referandumu yapıldı, tartışması bitmedi". (2016, Ekim). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37543830> adresinden 2 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁴⁵⁸ Çakmak, H. (2011). *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Barış Kitabevi Yayınları, 84-86.

Ayrıca, belirtilmesi gereken diğer önemli bir konu da, Macaristan'daki muhalefet hareketinin bu referandum sonucuna karşı çıkıyor olmasının, sığınmacılar bağlamında olumlu düşüncelere sahip oldukları ya da onlara kalacak yer verilmesi noktasında planları olduğu anlamına gelmemesidir. Macaristan'daki Jobbik Partisi genel başkanı Gobar Vona'nın ifadeleri de bu durumu net bir biçimde açıklamaktadır. Vona şu ifadelerde bulunmuştur; 'Viktor Orban hükümetinin bu durumu referanduma götürmesi, hem Avrupa Birliği hem de Uluslararası Toplum nezdinde güven ve prestij kaybına neden olmuştur, ama bu durum, sığınmacılara oturma izni verilmesi anlamına da gelmemelidir'.⁴⁵⁹

Bu yaşanan gelişmelerden sonra, Macaristan hükümeti, ülkeye girişleri engelleyemeyeceğini (toplu bir sığınmacı akını olduğu için) anlayınca farklı metotlar uygulamaya başlamıştır. Bunlardan ilki, sığınmacıların geçtiği güzargahları çit ve duvarlarla kapatmak, sonrasında ise sınıra polis ve asker takviyesi yapmak olmuştur. Sınırdan geçmeye çalışanları, kadın, çocuk, yaşlı, engelli vb. diye ayırt etmeden acımasızca gazlı ve coplu müdahaleye maruz bırakmışlardır.⁴⁶⁰ İnsan haklarının hiçe sayıldığı, AB değerlerinin öneminin kalmadığı, hukuk devletinin gerekliliklerinin bir nevi feshedildiği bir durumla karşılaşmıştır. Ek olarak, tarihsel perspektif bağlamında bir örnek vermek gerekirse, yaşanan olaylarla benzerliği olan bir durumdan bahsedilebilir. Bu olay tam olarak şöyle cereyan etmiştir.

1849 yılında, Avusturya'nın saldırısı sonucu (Rusya'nın desteği ile) Macaristan yenilgiye uğratılmış, esir düşüp işkence görme tehlikesi altındaki üst düzey asker ve sivillerden oluşan 1.200'e yakın sığınmacı Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Bu kişilere iyi davranıp yer ve yurt sağlayan Osmanlı devleti, zamanında İspanya'dan kaçıp gelen Yahudilere kucak açtığı gibi, bu insanlara da kucak açmıştır. Daha sonra Londra'ya göç eden kimi Macar liderler, Osmanlı'nın bu misafirperverliğini uzun yıllar dillendirmişler ve bundan övgüyle bahsetmişlerdir.⁴⁶¹

Kısacası, zamanında Müslüman bir ülkenin yardımlarıyla ölümün kıyısından dönen Macar liderlerin hatırasına saygı göstermeyen günümüz Macar liderlerinin, aynı hoşgörüyü Suriyeli vb. sığınmacılara göstermemiş olması, insani değerlerin ve tarihsel sürecin unutulduğunu göstermiştir. Bu analogik anlatımdan sonra tekrar günümüz Macaristan'ına dönmek

⁴⁵⁹ "Macaristan'da mülteci referandumu yapıldı, tartışması bitmedi", *a.g.e.*

⁴⁶⁰ İnternet: "Macar polisinden sığınmacılara biber gazlı müdahale". (2015, Eylül). *Sputnik News Türkçe*. Web: <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201509161017777272/> adresinden 26 Şubat 2017'de alınmıştır.

⁴⁶¹ "Osmanlı'ya Sığınan Macar Mülteciler", *a.g.e.*

gerekirse şunlar söylenebilir. Bir önceki paragraflarda bahsedildiği gibi, halk oylamasında yeterli sayıya ulaşılamadığı için iptal edilen referandum sonrasında Başbakan Viktor Orban hedeflerinden vazgeçmemiş, yeni bir anayasa oluşturarak sığınmacıları zor durumunda bırakma planları yapmaya başlamış, insan haklarını ihlal etmeye devam etmiştir.⁴⁶²

Tüm bu gelişmelerin yanında, Almanya ile Macaristan arasında Dublin Anlaşması gerginliği de cereyan etmiştir. Bilindiği üzere, Dublin Anlaşması'nda sığınmacılar için kritik bir karara imza atılmıştır⁴⁶³; 'sığınmacılar, ilk giriş yaptıkları AB ülkesinde sığınma ve mülteci prosedürlerini tamamlarlar ve tüm işlemlerinden ilk giriş ülkesi sorumludur' denmiştir.⁴⁶⁴ 'Macaristan'dan Almanya'ya gelen sığınmacıları, bu anlaşma bağlamında tekrardan Macaristan'a göndermek istediğini' söyleyen Almanya İçişleri Bakanlığı, Macar hükümetinin tepkisiyle karşılaşmış, iki ülke arasında kısa süreli bir kriz yaşanmıştır.⁴⁶⁵

Sonuç itibarıyla, Macaristan ile yaşanan sorunun halen devam ettiği, ülkede sıkışıp kalan binlerce Suriyeli vb. sığınmacının varlığından anlaşılmakta, Macaristan'dan Batı Avrupa ülkelerine geçiş güzergahındaki diğer ülkelerde de benzer sorunlar var olmaktadır. Bu ülkelerden birisi de Sırbistan'dır.

3.3.1.3. Sırbistan

Kuzey Makedonya'dan çıkmayı başaran Suriyeli ve diğer sığınmacıların bir diğer varış noktası Sırbistan olmuştur. Bosnalı Müslümanlara geçmişte büyük zulümler yaşatan (Srebrenitsa Katliamı vb.) Sırlar, karanlık geçmişlerini pozitif duruma dönüştürme imkanı yakalamışlar, sığınmacı sorununu lehlerine çevirmek yerine daha da kötü hale getirmişlerdir. Bu durumları sayısal verilerle ve yaşanan gelişmelerle birlikte anlatmak gerekirse şunlar söylenebilir.

⁴⁶² "Macaristan'da, dolaşım ve oturma hakkına sahip olmayan bir şahıs, ancak Macar resmi makamlarına yapacağı bireysel başvurunun değerlendirilmesi sonucunda ve Macar parlamentosunun hazırladığı mevzuat uyarınca ikamet hakkına sahip olabilir. Grup olarak ikamet izni almak yasaktır.", İnternet: "Macaristan mülteci kotasına karşı anayasa değişikliğine gidiyor." (2016, Ekim). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37554938> adresinden 3 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁴⁶³ Yıldırım, T. (2016). *Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, 50-52.

⁴⁶⁴ "Dublin Convention", *a.g.e.*, 254/4.

⁴⁶⁵ İnternet: *Macaristan'a mültecileri geri yollama hükümleri uygulanamaz*. (2015, Kasım). Web: <http://www.karar.com/dunya-haberleri/macaristana-multecileri-geri-yollama-hukumleri-uygulanamaz-53157#> adresinden 3 Aralık 2017'de alınmıştır.

Bilindiği üzere, Başkent Belgrad ve çevresindeki terk edilmiş fabrika vb. yerlerde yaşam mücadelesi veren 2 bine yakın Suriyeli sığınmacı ve diğer ülkelerden göçmen bulunmaktadır. 2016 yılının başlarına kadar sınır geçişlere izin veren Sırbistan yönetimi, artık buna müsamaha göstermemeye başlamıştır. Ayrıca, Kuzey Makedonya-Sırbistan sınırında günde 7 bine yakın sığınmacı trenlerden inip tel örgülerle çevrili sınırdan geçiş yapmaya çalışmış, uzun süreli bekleyişlerine devam etmişlerdir.⁴⁶⁶

Başkent Belgrad'ın merkezinde yaşam mücadelesi veren bu insanların yardımına Müslüman ve Hristiyan yardım kuruluşları yetişmiştir. Kimi AB ülkeleri, 'sadece Hristiyan sığınmacı kabul edileceğini'⁴⁶⁷ beyan etmesine rağmen bölgedeki Hristiyan yardım kuruluşları bu ifadeleri önemsememiş, 'Müslüman' ya da 'Hristiyan' diye ayırt etmeden gerekli yardımları yapmıştır. Bu yardım örgütlerinden birisi olan Adventist Yardım ve Geliştirme Ajansı (ADRA), sığınma yeri arayan ve zor durumda kalan bu insanlar için bir bilgi merkezi de kurmuştur. Tıbbi ve psikolojik destek sunan bu merkez, sığınmacılar için gıda ve temel ihtiyaç yardımı yapmış ve halen yapmaktadır. ADRA, bu merkezi kurmak için hem Birleşmiş Milletler hem de üç farklı organizasyon şirketiyle birlikte çalışmıştır. Ayrıca, Sınır Tanımayan Doktorlar örgütü ve diğer Müslüman yardım kuruluşlarının çalışmaları da takdirle karşılanmış, ADRA gibi Hristiyan bir yardım kuruluşunun sığınmacılara desteği ise, Müslüman ve yabancı düşmanlığının (toplumsal ve tarihi kökenleri olan)⁴⁶⁸ artışta olduğu ve bu durumdan rant elde etmeye çalışan sağ partilerin yoğunlaştığı bir dönemde gerçekleşmiş, sağ partilere ciddi bir mesaj verilmiştir.⁴⁶⁹

Tüm bu şahsi ve kurumsal yardımlara rağmen devlet kuruluşlarından ciddi bir destek gelmemiş, Yunanistan ve Kuzey Makedonya'dan sonra diğer bir sığınmacı varış noktası olan Sırbistan'da da insan hakları ihlalleri en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Hem Avrupa Birliği hem de Uluslararası Toplum nezdinde Sırbistan'a büyük tepkiler yağsa da, ciddi çözüm önerileri ortaya atılıp eyleme dönüştürülememiştir.

⁴⁶⁶ İnternet: "Türkiye'den Almanya'ya tehlikeli göç yolculuğu". (2015, Ağustos). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150826_gocmenler adresinden 4 Mart 2017'de alınmıştır.

⁴⁶⁷ "Slovakya sadece Suriyeli 'Hristiyan' mültecileri kabul edecek", *a.g.e.*

⁴⁶⁸ Taş, M. (1999). *Avrupa'da Irkçılık: Göçmenler ve Aşırı Sağ Partiler*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 93-96.

⁴⁶⁹ İnternet: "Mülteciler için kilise Sırbistan'a bilgi merkezi kurdu". (2015, Eylül). *Sat 7 Türk Haber*. Web: <http://haber.sat7turk.com/multeciler-icin-kilise-sirbistana-bilgi-merkezi-kurdu/> adresinden 9 Temmuz 2017'de alınmıştır.

Bu yaşanan gelişmelere Sırbistan makamlarından da resmi açıklama gecikmemiş, Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolić'in: "*Avrupa'nın, sınırlarını yarısından itibaren koruması kabul edilemez. Sınırın, başladığı noktadan korunması gerekir*" ifadesi birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Ayrıca Nikolić, Yunanistan, Macaristan ve Bulgaristan gibi AB üyesi ülkelerin AB'den gerekli yardımları aldığını, Sırbistan'ın ise bu yardımlardan mahrum bırakıldığını iddia etmiştir.⁴⁷⁰

Tüm bu olayların analizi yapılırsa, 'AB üyeliğini hak edip etmeme' konusu başka bir tartışma konusu oluştursa da (AB'nin bu konuda tarafsız davranmadığı, Türkiye'ye uyguladığı çifte standartlardan anlaşılabilir), bahsedilmesi gereken asıl konu, sığınmacıların, 'AB yardımları olup olmadığına' bakılmaksızın ilgili ülke tarafından desteklenmesi gerektiğidir. Bu olay psikolojik ve sosyolojik olarak değerlendirildiğinde, Sırbistan devlet başkanı Nikolić gibi AB ve Balkan ülkeleri liderlerinin davranışı, kendi hatasını bilip AB'yi hatalı gösterme çabasının dışı vurumudur. Bu tür bir davranış yapısıyla, ne uluslararası hukuk teamüllerinin ne de AB kurallarının yükümlülüklerinden kurtulabilinir. Ayrıca, AB'ye gelişte ilk varış noktası olması, tek başına Yunanistan'ın hatası değildir. Sadece coğrafi bir sonuçtur. Kısacası, Balkan ülkelerinin, ortak yükümlülükler çerçevesinde hareket etmedikleri sürece birçok sorunla karşılaştıkları ve karşılaştıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu yükümlülüklerin birçoğu da yasal zemin çerçevesinde belirlenmiş ve tanımlayıcı kurallar olarak literatüre girmiştir.⁴⁷¹

Ayrıca, sığınmacıların, Yunanistan, Macaristan vb. Balkan ülkelerinde yaşadıkları sıkıntıların bir benzerini Sırbistan'da yaşadıkları bilinmektedir. Bu durumla ilgili yaşanan diğer durumlardan da bahsetmek elzem olmaktadır. Sığınmacıların bu ülkede yaşadığı sıkıntılar, kimi yardım kuruluşlarının (Sınır Tanımayan Doktorlar⁴⁷², Avrupa Yetim-Der⁴⁷³ gibi) ve kimi insan hakları örgütlerinin çalışmaları ve yoğun çabalarıyla gün yüzüne çıkmaya

⁴⁷⁰ İnternet: *Sırbistan'dan Avrupa Topluluğu'na mülteci eleştirisi*. (2016, Eylül). Web: <http://www.birgun.net/haber-detay/sirbistan-dan-avrupa-toplulugu-na-multeci-elestirisi-128340.html> adresinden 9 Temmuz 2017'de alınmıştır.

⁴⁷¹ Özgür, N. ve Özer, Y. (2010). *Türkiye'de Sığınma Sisteminin Avrupalılaştırılması*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları, 82.

⁴⁷² İnternet: *Sınır Tanımayan Doktorlar: Balkan Rotası Kapandı, Şiddet Arttı*. (2016, Ağustos). Web: <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/177647-sinir-tanimayan-doktorlar-balkan-rotasi-kapandi-siddet-artti> adresinden 3 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁴⁷³ İnternet: "Avrupa Yetim-Der mültecilere yardım ulaştırdı". (2017, Şubat). *Hürseda Haber*. Web: <http://hurseda.net/Dunya/179355-Avrupa-Yetim-Der-olune-terk-edilen-multecilere-ulasti.html> adresinden 3 Aralık 2017'de alınmıştır.

başlamış, Sırbistan'ın yaptığı hak ihlalleri Avrupa Birliği tarafından da görmezden gelinmiştir. Herhangi bir yaptırım ya da ceza-i işlem de uygulanmamıştır.

Sonuç itibariyle, Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da halen 8 bine yakın (kimilerine göre bu rakam 10 bine çıkmaktadır) Suriyeli ve diğer sığınmacıların yaşadığı bilinmekte, bu insanların birçoğu, ağır kış koşullarında (eksi 10-20 derece civarında seyreden soğuk havada), kullanılmayan fabrika, okul, hastane vb. yerlerde yaşam mücadelesi vermektedir.⁴⁷⁴ Sonradan bu sığınmacıların 6 bine yakını zorla da olsa kamplara yerleştirilse de, yarısına yakını uygun kış koşullarında yaşamaktan uzaktır. Kamplara yerleştirilemeyen 2 bine yakın kişi ise, eski fabrikalarda insanlık dışı koşullarda yaşamaya devam etmektedir.⁴⁷⁵ Elbette ki bu durumun da kimi nedenleri vardır.

Bu nedenlerden birincisi, yeterli kamp alanının olmamasından dolayı insanların bu duruma mecbur bırakılmasıdır. İkincisi ise, kamplara yerleştirilme zamanında sığınmacıların bu durumu reddetmesidir. Reddetme durumunun zımnı nedeni ise Dublin Anlaşması'ndan kaynaklanmaktadır. Dublin Anlaşması'nda; 'sığınmacının ilk giriş yaptığı Avrupa Birliği ülkesinde kayıt işlemleri tamamlanır ve mültecilik başvurusu alınır' denmektedir.⁴⁷⁶ Sırbistan'ın AB üye ülkesi olmaması ve AB üyesi Yunanistan üzerinden bu ülkeye gelinmiş olması, sığınmacıların tekrardan Yunanistan'a gönderilme korkusunu ortaya çıkarmış, kayıt altına alınacakları yerlere gitmemelerine neden olmuştur.

Bu yaşanan durumun en kötü yanı ise, Sırbistan hükümetinin bu olumsuz durumları görmezden gelmesi ve kötü ve sağlıksız koşullarda yaşayan 2 bine yakın insana yardım etmemesi değil, yardım edenleri de eleştiren ifadesi olmuştur. Bu dönemlerde resmi kuruluşlar Suriyeli ve diğer sığınmacılara yardım ulaştırmakta zorlanmış, bölgede yaşayan vatandaşlar (çoğunlukla Müslümanlar) bu eksiği doldurmaya çalışmıştır. Sığınmacıların bulunduğu bölgeye yakın kiliselerin rahipleri dahi yardım ulaştırırken⁴⁷⁷, Sırp hükümetinin

⁴⁷⁴ İnternet: "Sırbistan'da göçmenler soğuk havada hayatta kalmaya çalışıyor". (2017, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38569883> adresinden 4 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁴⁷⁵ İnternet: "Fotoğraflarla: Sırbistan'da mahsur kalan mülteciler". (2016, Kasım). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38128872> adresinden 15 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁴⁷⁶ "Dublin Convention", *a.g.e.*, 254/4.

⁴⁷⁷ "Mülteciler için kilise Sırbistan'a bilgi merkezi kurdu", *a.g.e.*

ve resmi kuruluşlarının yardımıda geç kalması, hem uluslararası hukuka (ahde vefa ilkesi vb. ilkeler de dahil⁴⁷⁸) hem de insani değerlere aykırılık teşkil etmiştir.

Öte yandan, değinilmesi gereken diğer önemli bir konu da, bu dönemde yaşanan insan hakları ihlalleridir. Kimi sığınmacıların, Kuzey Makedonya-Sırbistan sınırındaki ormanlık alanda soğuk hava koşullarına ve açlığa maruz kaldıkları bilinmektedir. Ayrıca, sığınmacıların, uygun koşullarda yaşamaları gerekirken sınır-dışı uygulamalarına maruz kaldıkları⁴⁷⁹, bu durumun, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'ne (madde 33/1) ve diğer insan hakları anlaşma ve sözleşmelerine aykırılık teşkil ettiği, bu aykırılığın spesifik bağlamda, anlaşma ve sözleşme maddelerinde de açık bir şekilde beyan edildiği ve yazının önceki ve sonraki kısımlarda da anlatıldığı bilinen diğer bir gerçektir.⁴⁸⁰

Tüm bu insanlık dışı ve onur kırıcı davranışlara rağmen, Sırbistan hükümeti, Avrupa Birliği yapısını ve kuruluşlarını suçlamaya devam etmiş, 'Yunanistan ve Macaristan gibi AB ülkelerine gerekli yardımlar yapılırken kendilerine ciddi bir yardımın yapılmadığından' yakınmıştır (araştırmalar ise bunun tam tersini göstermiştir).⁴⁸¹ Ama bilindiği gibi, sığınmacılara yardım yapılması maddi ya da manevi çıkarla bağlantı kurularak değerlendirilemeyeceği gibi, insani koşullar ve uluslararası hukuk dışta bırakılarak da değerlendirilemez (Türkiye'de, Suriyeli sığınmacıların sayıca en çok olduğu dönemde dahi (2019'un ilk dönemi itibariyle 3.6 milyon)⁴⁸², herhangi bir maddi ya da manevi kazanç beklenmeksizin bu insanlara imkanlar dahilinde yardım edilmeye çalışılmıştır).

Sonuç itibariyle, Sırbistan'ın, 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna katliamından sonra imaj kaybına uğraması, bundan sonra atacağı tüm adımlarda daha dikkatli olmasını, o dönemde oluşan katliamlara sessiz kalan ve geç müdahale eden Avrupa ülkelerinin de, şu anki sığınmacı sorununa çözüm bulma konusunda daha insani, planlı ve hukuksal olması

⁴⁷⁸ Özkan, I. (2014). *Hukukun Küreselleşmesi ve Ulusötesi Hukuk*. (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 17.

⁴⁷⁹ İnternet: "Balkan ülkelerine hukuksuz sınırdışı suçlaması". (2016, Aralık). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/balkan-%C3%BClkelerine-hukuksuz-s%C4%B1n%C4%B1rd%C4%B1%C5%9F%C4%B1-su%C3%A7lamas%C4%B1/a-36915440> adresinden 9 Aralık 2017'de alınmıştır

⁴⁸⁰ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 30.

⁴⁸¹ İnternet: "Sırbistan'daki mültecilere destek için AB'den ilave acil yardım". (2017, Ekim). *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*. Web: <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/sirbistandaki-multecilere-destek-icin-abden-ilave-acil-yardim-6923> adresinden 28 Ekim 2018'de alınmıştır.

⁴⁸² "Geçici Koruma", *a.g.e.*

gerektiğini zorunlu kılmıştır. Benzer sıkıntıların ve hataların yaşanmaması için bu durum hayati öneme sahiptir. Sırbistan'dan sonra anlatılacak diğer bir ülke ise, hem Türkiye'nin komşusu olması hem de Romanya ve Sırbistan gibi geniş bir coğrafyaya yayılması açısından Bulgaristan olacaktır.

3.3.1.4. Bulgaristan

Türkiye ile sınır komşusu olan ve AB üyeliği bulunan Bulgaristan'a, önce Türkiye sınırından, sonrasında ise (Yunanistan-Kuzey Makedonya sınırının kapanmasıyla birlikte) Yunanistan sınırından sığınmacılar gelmiş, hukuksal ve politik sorunlar da başlamıştır. Bu hukuksal ve politik sorunlar bağlamında Bulgaristan'daki Suriyeli vb. sığınmacı sorunu, kimi milliyetçi Bulgar vatandaşların (halkın tamamını temsil etmemektedir) sığınmacılara zulüm yaptığı bazı görüntülerin basına yansmasıyla farklı bir yöne evrilse de⁴⁸³, bu durum, sığınmacı kabul merkezlerinin tamamına yakınının dolduğu gerçeği ile yüzleşilmesini ve hukuksal konulara odaklanılması gerektiğini unutturmamıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye'ye komşu olan ve Balkanlar'a giriş güzergahında bulunan Bulgaristan'ın, Suriyeli ve diğer sığınmacılar açısından önemi büyüktür. Sığınmacıların, deniz üzerinden (Midilli, Sisam, Sakız, Kos vb. Yunan adalarından) ulaştıkları Yunanistan'dan sonra, ikinci transit ülke olarak Bulgaristan'ı kullanmaları, ciddi bir tehlike oluştursa da göç güzargahlarını değiştirmemiştir. Her iki rota da kendi içinde olumsuzluklar barındırmış, her türlü ölümcül sonuca açık oldukları görülmüştür.⁴⁸⁴ Yunanistan'a gidişte kullanılan ölümcül deniz yolunda (küçük bot, tekne vb. ile) kayıpların artmasından dolayı, Bulgaristan yolunun daha güvenli olduğu düşünülmüş, ama yaşanan olumsuz gelişmeler bunun tam tersini ortaya çıkarmıştır.

⁴⁸³ Dinko Valev isimli milliyetçi Bulgar vatandaşının, sığınmacıları yakalayıp ellerini ve ayaklarını bağlaması, sığınmacıları “terörist” olarak nitelendirmesi, işin en kötü yanı ise, AB ülkelerinin ve Bulgar makamlarının bu duruma sessiz kalması, Avrupa’da, aşırı sağın yükselmesi ve ırkçı eylemlerin artması gibi bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Kısacası, Avrupa üzerindeki korku sarmalı geri dönmüştür. Valev’in, Bulgar devlet televizyonu BTV’de: “Teröristlere karşı devlet bizi korumazsa, biz kendimizi koruruz!” ifadelerini kullanması, Avrupa ülkelerinin sığınmacılar bağlamında ciddi önlemler almadığını ve ırkçılık sarmalından kurtulamadığını göstermiştir. İnternet: “Bulgaristan’ın ‘mülteci avcısı’ Dinko Valev”. (2017, Mart). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39399414> adresinden 12 Temmuz 2017’de alınmıştır.

⁴⁸⁴ Köse Akkaraca, M. (2014). *Güvensizlik Sarmalında AB Göç Politikalarına Uyum: Türkiye’nin Dış Politika Tercihlerinde Rasyonalitenin Sınırları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları, 34-37.

Ek olarak, yaşanan bu gelişmeler bağlamında farklı bir tablonun ortaya çıktığını görmek ve buna göre analiz yapmak gerekmektedir. Bulgaristan'dan geçen, geçmeye çalışırken yakalanıp sığınmacı kampına yerleştirilen ya da Türkiye'ye iadesi gerçekleşen bu insanların yaşadıkları sıkıntılar insan hakları ihlali oluşturmuş, sığınmacı ve mülteci hakları önemsenmemiş, çoğu uluslararası hukuk teamülü görmezden gelinmiştir.⁴⁸⁵

Sayısal verileri kullanarak bu olaylardan bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir. Bulgaristan'daki Suriyeli vb. sığınmacıların çoğunluğu 'Harmanlı Sığınmacı Kampı'na yerleştirilmiş, 3 bine yakın sığınmacının kaldığı kampın yarısına yakını Suriyeliler, yarısına yakını da Afganistan, Irak, İran, Eritre vb. ülke vatandaşları oluşturmuştur. Gerekli besin kaynaklarına erişemeyen sığınmacılar, aynı yiyecekleri yiyip, hijyenik olmayan ortamda barınıp, yeterli özgürlük alanına sahip olamadan (kamp dışına çıkmaları yasaklanmış) yaşam mücadelesine devam etmiştir.⁴⁸⁶ Bu süreç değerlendirildiğinde, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne⁴⁸⁷, Avrupa Birliği Anlaşmalarına ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne (14. maddeye⁴⁸⁸) aykırılık teşkil eden durumlarla karşılaşmıştır. Bu aykırılıklardan bazılarının değinilmesi gerekirse şunlar söylenebilir.

Türkiye-Bulgaristan sınırında bulunan 3 bin nüfuslu Demirköy ilçesinde, kimi Bulgar vatandaşları tarafından 'sığınmacılara ağır işkencelerde bulunulduğu' iddia edilmiş, bugüne kadar 8 bine yakın sığınmacı yakalanıp göç idaresine teslim edilmiştir. Sonrasında ise bu insanlar ya kamplara yerleştirilmiş ya da Türkiye'ye geri gönderilmiştir. Ayrıca, bu yakalama eylemlerinin çoğunlukla şiddete başvuru olarak yapıldığı iddia edilmiştir. Bunların dışında da ciddi işkence iddiaları mevcuttur. Bulgar sınırını geçtikten sonra yakalanan bu insanların değerli eşyaları ve kıyafetlerinin alındığı (Danimarka'da da buna benzer bir durum devlet eliyle, yani çıkartılan bir kanun ile gerçekleşmiştir⁴⁸⁹), tekrardan sınırın öteki tarafına

⁴⁸⁵ İnternet: "Bulgaristan'da Sığınmacılar Yargısız Olarak Sınır Dışı Ediliyor". (2014, Nisan). *HRW (Human Rights Watch)*. Web: <https://www.hrw.org/tr/news/2014/04/28/253505> adresinden 22 Mayıs 2019'da alınmıştır.

⁴⁸⁶ İnternet: "Büyük Kale Avrupa: Suriyeli Mülteci Utancı Ortaya Çıktı". (2013, Aralık). *Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)*. Web: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/buyuk-kale-avrupa-suriyeli-multeci-utanci-ortaya-cikti> adresinden 22 Mayıs 2019'da alınmıştır.

⁴⁸⁷ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 30.

⁴⁸⁸ Çakmak, H. (2012). *Avrupa Birliği'nin Etnik Yapısı: Avrupa Birliği'ndeki Halkların Kökenleri ve Gerçekler*. (Birinci Baskı). Ankara: Kripto Yayınları, 153.

⁴⁸⁹ "Danimarka mültecilerin ziynet eşyasına el koyacak", *a.g.e.*

bırakıldıkları belirtilmiştir. Bölgede bulunan Türk köylerindeki vatandaşların yardımlarıyla bu zor durumdan kurtuldukları, tekrardan bu göç rotasında devam ettikleri söylenmiştir.⁴⁹⁰

Kısacası, yakalandıkları anda ya sınır dışı edilen ya da ülke içinde dört duvar arasında sıkışıp kalan, tellerle örülü kamptan dışarı adım atamayan bu insanlar, sonunda isyan emiş, polisin sert müdahale ettiği olaylarda sığınmacılar da karşılık vermiş, 24 polis ve 2 sığınmacı yaralanmış, 300 sığınmacı da gözaltına alınmıştır. Bu olaylardan dolayı Afganistanlı 6 sığınmacı Bulgar makamları tarafından sınır dışı edilmiştir.⁴⁹¹ Devletler hukuku bağlamında bu olaylar incelendiğinde, ‘kamu düzeni ve güvenliğinin tehdit edildiği yerde sınır dışı uygulanabilir’ (1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi-32/1) maddesinin devreye girdiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ama asıl sorun Cenevre sözleşmesinin 32. madde 2. fıkrası (delil sunma, temyize gitme vb. haklar) ve 33. madde 1. fıkrası (sığınmacı ya da mülteci, hayatı ya da özgürlüğünün tehdit altında olduğu yere geri gönderilemez) maddeleridir.⁴⁹²

Yaşanan gelişmelere dönmek gerekirse şunlar söylenebilir. Bu tür isyan hareketleri, iki önemli negatif sonuca neden olmuştur. Bunlardan birincisi, özellikle terör örgütlerinin bu durumları iyi takip edip, öfke ve kinle dolan sığınmacıları yanlarına çekmeleri gerçeğidir. İkinci olumsuz sonuç ise, bulundukları ülkedeki sağ partilerin güçlenip sığınmacıların ülkeyi terk etmelerini istemeleri gerçeğidir.

Sonuç itibariyle, Bulgaristan’da yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı ve ekonomik göçmen sorunu bunlarla sınırlı kalmamış, başka olumsuz gelişmeler de meydana gelmiştir. Aşağıda bu örnek olaylardan bazıları anlatılmıştır.

İlk örnek, Almanya’da faaliyet gösteren aşırı sağ hareketi PEGİDA’nın kurucularından olan Tatjana Festerling isimindeki bir aktivistin, yanında bulunan emekli askerlerle birlikte sığınmacıları yakalayıp Bulgar polisine teslim etmesi olayıdır. Daha sonra ise bu marjinal görüşlü kişiler, Çek Cumhuriyeti’nin başkenti Prag’a giderek benzer grupların

⁴⁹⁰ İnternet: “Bulgaristan için kan donduran iddia: Mültecilere çok ağır işkenceler yapılıyor”. (2016, Kasım). *Yeni Akit*. Web: <http://www.yeniakit.com.tr/haber/bulgaristan-icin-kan-donduran-iddia-multecilere-cok-agir-iskenceler-yapiliyor-232028.html> adresinden 5 Aralık 2017’de alınmıştır.

⁴⁹¹ Bulgaristan’da Mültecilerle Polis Çatıştı!, *a.g.e.*

⁴⁹² “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 29-30.

temsilcileriyle toplantı yapıp ortak bir bildiri yayınlamıştır.⁴⁹³ Başka bir ülkeden gelip bu tür eylemlerde bulunan bu kişilerin, Bulgar polisi ve kolluk kuvvetlerinin yetkisi dahiline girdiği görülmüştür. Bu durum bir nevi, o ülkenin, egemenlik haklarını yitirmeye ve uluslararası toplum nezdinde prestij kaybetmeye başladığını göstermiştir.

İkinci örnek ise, korumasız masum sığınmacılara ‘terörist’ muamelesi yapan kimi Bulgar vatandaşlarının varlığıdır. Önceki kısımlarda da vurgulanan bu durum, Müslüman düşmanı bir Bulgar vatandaşı olan Dinko Valev adlı kişinin ve arkadaşlarının, silah ve bıçaklarla masum sığınmacıları yakalayıp elleri ve ayaklarını bağlamaları, işkence yapıp Bulgar makamlarına teslim etmeleri olayıdır.⁴⁹⁴ İnsanlık dışı bu yöntemler, Avrupa Birliği üyesi olan, insan hakları anlaşma ve sözleşmelerinin altında imzası olan Bulgaristan devletinin, seyirci kaldığı ve tepki göstermediği bir durum ortaya çıkarmıştır.

Sonuç itibariyle, sınır geçişleri sırasında, Türkiye’den Balkanlar’a gelen Suriyeli vb. sığınmacı, mülteci ve ekonomik göçmenlere yönelik saldırılar devam etmiş, bir Afganistan vatandaşı vurularak öldürülmüş, onlarcası da hafif ve ağır yaralı olarak zor kurtulmuştur. Ayrıca, asıl amaçları gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine gitmek olan bu insanların, yaşadıkları bu zor durumlarla ilgili, resmi görevlilerden kimi bilgiler de alınmıştır. Harmanlı Sığınmacı Kampı müdürü Jordan Malinov bu kişilerden birisidir. Malinov, ‘sığınmacıların daha çok Almanya, İsveç ve Danimarka gibi ülkelere gitmek istediklerini söylemiş, bu ülkelerde sosyal yardım miktarının yüksek olduğunu’ belirtmiştir. Bu ülkelerdeki akrabalarının yanına gitmek için her türlü zorlu yolculuktan geçen, insan kaçakçılarına 1.000-10.000 dolar arası para veren bu insanlar için tek kurtuluş yolu bu görünmektedir. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki, terör örgütlerinin (Taliban, DAESH vb.) zulmünden kaçan Irak ve Afganistanlı vatandaşlar da, mülteci koruması bir yana, sığınmacı korumasından dahi yararlanamamış, insan hakları ve mülteci hukukundan kaynaklanan haklarından mahrum bırakılmışlardır.⁴⁹⁵ Bu konular ışığında anlatılacak diğer bir Balkan ülkesi Kuzey Makedonya olacaktır.

⁴⁹³ İnternet: “Pegidacı Tatjana Mülteci Avında”. (2016, Temmuz). *Sabah*. Web: <http://www.sabah.de/gundem/2016/7/6/pegidaci-tatjana-mul-teci-avinda> adresinden 6 Aralık 2017’de alınmıştır.

⁴⁹⁴ “Bulgaristan’ın ‘mülteci avcısı’ Dinko Valev”, *a.g.e.*

⁴⁹⁵ İnternet: “İlticanın ara istasyonu Bulgaristan”. (2016, Nisan). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <http://www.dw.com/tr/iltican%C4%B1n-ara-istasyonu-bulgaristan/a-19221783> adresinden 9 Aralık 2017’de alınmıştır.

3.3.1.5. Kuzey Makedonya

Türkiye’den yola çıkıp, Yunanistan’ın kıyı kasabalarına ya da Atina’nın merkezine gelen, oradan da otobüslerle Kuzey Makedonya sınırına ulaşan (İdomeni Sığınmacı Kampına) Suriyeli ve diğer sığınmacılar yeni sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmışlar, diğer bir transit geçiş ülkesinin kendileriyle ilgili vereceği kararı beklemeye başlamışlardır. Kuzey Makedonya’daki bekleme noktası olan Gevgelya kasabasına ulaşan bu insanlar, trenlerin hareket etmesi için sığınmacı sayısının artmasını ve vagonların dolmasını beklemişler ya da orta düzey ve altında bir kapasiteye sahip kamplarda (‘geçici koruma’ koşulları altında) bekleyiş içine girip hayatta kalma mücadelesi vermişlerdir.⁴⁹⁶ Kısacası, istikrarlı ve düzenli bir sığınmacı politikası olmayan Kuzey Makedonya’da, her an her şeyin değiştiği, insan hayatının önem taşımadığı bir durum ortaya çıkmıştır.

Özellikle 2015 yılındaki yoğun sığınmacı akınından sonra Makedon yönetimi sınırları kapatmış, sınıra tel örgüler çekmeye başlamıştır. Alman hükümetinin ‘800 bine yakın Suriyeli sığınmacı alma planı’nı açıklamasından sonra ise Kuzey Makedonya tekrardan sınırlarını açmış, bu insanlar da trenler vasıtasıyla bir sonraki durak olan Sırbistan’ın yolunu tutmuştur.⁴⁹⁷

Belli bir süre zarfından sonra ise sınırlar tamamen kapatılmış, 12 bine yakın sığınmacı İdomeni Sığınmacı Kampı’ndan ayrılma imkanı bulamamıştır. Devlet organizasyonlarının sığınmacılara yardımda bulunmaması sonucu da binlerce insan açlık ve sefaletle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Makedon ve Yunan makamlarının gerekli yardımlarda bulunmamasının en önemli nedenlerinden birisi ise, ‘sığınmacılara yardımda bulunulduğu takdirde sığınmacı kamplarının yaygınlaşacağı’ düşüncesi olmuştur.⁴⁹⁸ Bu olaylardan sonra, önemli yardım kuruluşlarından birisi olan Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF)⁴⁹⁹ örgütü ve bazı sivil toplum kuruluşları devreye girmiş, sığınmacıların hayatta kalmalarını sağlamışlardır.

⁴⁹⁶ “Türkiye’den Almanya’ya tehlikeli göç yolculuğu”, *a.g.e.*

⁴⁹⁷ İnternet: “Almanya: Diğer AB ülkeleri de mültecilere kapısını açmalı”. (2015, Eylül). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150907_almanya_multeci adresinden 23 Mart 2017’de alınmıştır.

⁴⁹⁸ “Dev mülteci sorununa Avrupa’dan mini bütçe”, *a.g.e.*

⁴⁹⁹ “Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF); dil, din, ırk, cinsiyet ve siyasi görüş gözetilmeksizin, fiziksel sınırlardan bağımsız olarak, her bireyin nitelikli sağlık hizmetlerine ulaşması gerektiği inancıyla hayata geçirilmiş bir yapıdır. Sınır Tanımayan Doktorlar’ın faaliyetlerinin çerçevesini ve çalışma yöntemini belirleyen ilkeler,

2016 yılının Mayıs ayında ise, Makedon hükümetinin girişimleri, Yunan makamlarının kararıyla İdomeni Sığınmacı Kampı'nın boşaltılması için girişimlerde bulunulmuş, 700'e yakın polis, Arapça ve İngilizce çevirmenler eşliğinde kampı boşaltmaya başlamıştır. Kendisini ya da çadırını yakmaya çalışan kişiler olsa da, kamp tamamen boşaltılana kadar çalışmalar devam etmiş, Kuzey Makedonya için 'en büyük tehlikelerden birisi' ortadan kalkmıştır. 'Moving Europe' gibi kimi gruplar, kampın boşaltılmasını 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Mülteci Mutabakatı'na bağlasa da, Makedon ve Yunan makamlarının hatalarını ve suçlarını, kurumsal bir AB yapısına ya da Türkiye gibi topraklarında 4 milyona yakın Suriyeli vb. sığınmacıyı barındıran bir ülkeye yüklemek hiç de adilane olmayacaktır.⁵⁰⁰

Bu konuda kimi durumlara da açıklık getirmek gerekmektedir. Soyut bağlamda düşünüldüğünde, mültecilik statüsü, bir ülke tarafından verilen ve sığınmacıyı 'o ülkeye bağımlı' konumuna getiren bir hak olarak görülmemelidir. Mültecilik statüsü, sığınmacı pozisyonuna dahil olan kişilerin, sadece 'sığınmacı statüsü'nden dolayı hak ettiği bir kazanımdır. Literatürde ise kimileri, bu durumu uluslararası hukuk bağlamında Jus Cogens (Buyruk Kural ya da Üstün Hukuk Kuralı) kavramıyla bütünlük kurarak açıklamaya çalışmış, mültecilikle ilgili birçok uluslararası ve bölgesel anlaşma ve sözleşme de (1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi, Cartagena Mülteciler Deklarasyonu⁵⁰¹ vb.) bu durumu doğrular niteliktedir.⁵⁰² Ayrıca, Balkan ülkeleri de bu anlaşma ve sözleşmelerin altına imza atmışlar, Pacta Sunt Servanda (ahde vefa=söze bağlılık kuralı) kavramı gereği verdikleri sözleri tutmaları ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir.⁵⁰³ Aksi takdirde, bu tür uluslararası hukuk kurallarına büyük emekler verip ortaya çıkaran kişilerin ifadeleri ve eylemleri boşa gidecek, Uluslararası Toplum'un bakış açısına göre, 'tarafsızlık ilkesi'ne de aykırılık teşkil edecektir. Sonuç olarak, non-

dernek tüzüğünde tanımlanmıştır.", İnternet: "Tarihçe". *Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF)*. Web: <http://sinirtanimayandoktorlar.org/hakkimizda/tarihce/> adresinden 1 Temmuz 2017'de alınmıştır.

⁵⁰⁰ İnternet: *İdomeni Mülteci Kampı Polis Zoruyla Boşaltılıyor*. (2016, Mayıs). Web: <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/175106-idomeni-multeci-kampi-polis-zoruyla-bosaltiliyor> adresinden 9 Temmuz 2017'de alınmıştır.

⁵⁰¹ "Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama", *a.g.e.*, 36.

⁵⁰² Yıldırım Mat, T., Özdan, S. (2018). "AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 42-43.

⁵⁰³ Çakmak, C. (2014). *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama*. (Birinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi, 46-47.

refoulement (geri-göndermeme) ilkesiyle zıtlık teşkil eden her davranış ve eylem batıl (hükmü ve geçerliliği olmayan) olacaktır.⁵⁰⁴

Kuzey Makedonya bağlamında sığınmacıların yaşadıkları sıkıntılardan bahsedilmeye devam edilirse, Balkan ülkeleri içinde, Yunanistan dışında (kısmi de olsa) olumlu eylemler sergileyen bir devletin ve bölgesel yapının ortaya çıkmadığı görülmüştür. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Kuzey Makedonya'nın, 'Yunanistan'dan hiçbir sığınmacıyı almayacağını' belirtmesi işleri daha da kötü duruma sokmuş, tüm bunların sonucunda, sığınmacılar için en önemli güzargahlardan birisi daha kapatılmış, sığınmacılar, Kuzey Makedonya'dan geçemedikleri için Slovenya'dan geçmeye çalışmışlar, Slovenya hükümetinin de olumsuz tavırlarıyla karşı karşıya kalmışlardır.⁵⁰⁵

Üsküp yönetiminin bu tavırları, Yunanistan-Kuzey Makedonya sınırındaki İdomeni Sığınmacı Kampı'nda yaşam mücadelesi veren 12 bine yakın Suriyeli vb. sığınmacının hayatını olumsuz etkilemiş, tek amaçları Avrupa'nın gelişmiş ülkelerine gitmek olan bu insanlar için ıstırap dolu günlerin başlamasına neden olmuştur 2014-2016 yılları arasında oluşan yoğun göç süreci sonucunda, zorlu koşullarda buralara gelen sığınmacıların bu sıkıntıları yaşamaları ciddi bir insan hakkı ihlali oluşturmuştur. Tüm bu olumsuzluklara çözüm bulma amacıyla, insan hakları örgütleri gibi uluslararası yapılar ve AB gibi bölgesel kurumların çabalarıyla olumlu çalışmalar yapılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda, 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye-AB arasında Mülteci Mutabakatı imzalanmış, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'nın gördüğü en büyük göç akınıyla (2011-2018 yılları arasında 1 milyondan fazla insan Avrupa'ya göç etmiştir. Aralarında Suriye, Irak, Afganistan, Pakistan, İran, Eritre, Mısır, Fas, Libya vb. ülkelerden insanlar vardır) karşılaşılan bölge ülkelerinin bu yükten kurtulması için her türlü çaba gösterilmiştir. Bu bağlamda, Yunan adalarındaki Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye iade edilmesi amaçlanmış, yerlerine de Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların (AB ülkelerine bölüştürülerek) yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Bunun karşılığında ise Türkiye'ye, sığınmacılara harcanmak üzere 6 (3+3) milyar avro verilmesi amaçlanmıştır. Bunlara ek olarak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Schengen alanından yararlanması için vizesiz geçiş imkanı sunulması da amaçlanmıştır.⁵⁰⁶ Ama tüm bunlar, bölgedeki sığınmacılar için olumlu bir senaryo

⁵⁰⁴ Yıldırım Mat ve Özdan, *a.g.m.*, 42-44.

⁵⁰⁵ İnternet: "Makedonya da kapılarını mültecilere kapadı". (2016, Mart). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160308_slovenya_ab adresinden 9 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁵⁰⁶ "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *a.g.e.*

yaratmamıştır. Hedeflemiş oldukları gelişmiş Batı ülkelerine gidememek, hem aileleri ile çıktıkları bu zorlu yolculukta ciddi bir hayal kırıklığı yaşamalarına, hem de tüm birikimlerini insan kaçakçılarına verdikleri için döndükleri ülkelerde hiçbir gelirleri olmadan yaşamak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Kuzey Makedonya’da sıkışıp kalanlar ise ilk etapta yukarıda bahsedilen Mutabakat’a konu olmadığı için, Yunan adalarındaki Suriyeli sığınmacıların değişime konu olmasını beklemek zorunda kalmışlar, sınırları aşmak isteyenler ise aşağıda bahsedilen durumlara maruz kalmıştır.

Bilindiği üzere, Makedon sınırına yönelen binlerce sığınmacı, dikenli telleri yıkarak polisin sert eylemlerine maruz kalmıştır. Bu bölgeden çıkış yolu bulma bağlamında pek sonuç alamayan sığınmacılar, başka bir sınır bölgesindeki kapıları yıkarak Kuzey Makedonya’ya geçmeyi başarmış, kimileri kaçmayı başarırken kimleri de Makedon polisi tarafından yakalanıp kamyonlara bindirilmiş, Yunanistan’daki İdomeni Sığınmacı Kampı’na geri gönderilmiştir. ‘Asıl amaçlarının Batı Avrupa ülkelerine geçmek olduğunu bildiren sığınmacılar, Kuzey Makedonya’da kalmak gibi bir düşünceleri olmadığını’ vurgulamalarına rağmen bir sonuç alamamışlardır.⁵⁰⁷

Yunanistan yönetimi ise, Kuzey Makedonya’nın Suriyeli ve diğer sığınmacılara yaptığı bu duruma tepki göstermiş, ‘krizde olan ekonomilerinin sığınmacı yüküyle birlikte daha da kötü bir hal alacağını’ belirtmiştir. Alman hükümeti de bu duruma şiddetle karşı çıkmış, Şansölye Angela Merkel, sığınmacılar için durumun daha da kötüye gittiğini vurgulamıştır. Makedon makamlarının ise, tüm bu ısrarlara rağmen hiçbir sığınmacıyı ülkesine almayacağını bildirmesiyle birlikte kriz derinleşmiş, önlenemeyecek bir hal almıştır. Böylece, İdomeni Sığınmacı Kampı’nda sıkışıp kalan binlerce sığınmacı, Sınır Tanımayan Doktorlar vb. birkaç gönüllü örgüt haricinde yardım alamadıkları için kötü koşullarda yaşamaya devam etmiştir.⁵⁰⁸

Kısacası, İdomeni Sığınmacı Kampı’ndan kurtulamayacaklarını anlayan Suriyeli vb. sığınmacılar, son çare olarak Yunanistan-Kuzey Makedonya sınırındaki nehirde geçmeye çalışmış, bu geçiş sırasında boğulup ölen insanlar olmuş, insanlık yeniden sınıfta kalmıştır. Dünyanın birçok yerinden, zulüm ve baskıdan kaçıp gelen bu insanlar için uygun bir

⁵⁰⁷ İnternet: “Makedonya sınırında bekletilen mülteciler dikenli tellere saldırdı”. (2016, Şubat). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160229_makedonya_yunanistan_mudahale adresinden 11 Aralık 2017’de alınmıştır.

⁵⁰⁸ “Makedonya sınırında bekletilen mülteciler dikenli tellere saldırdı”, *a.g.e.*

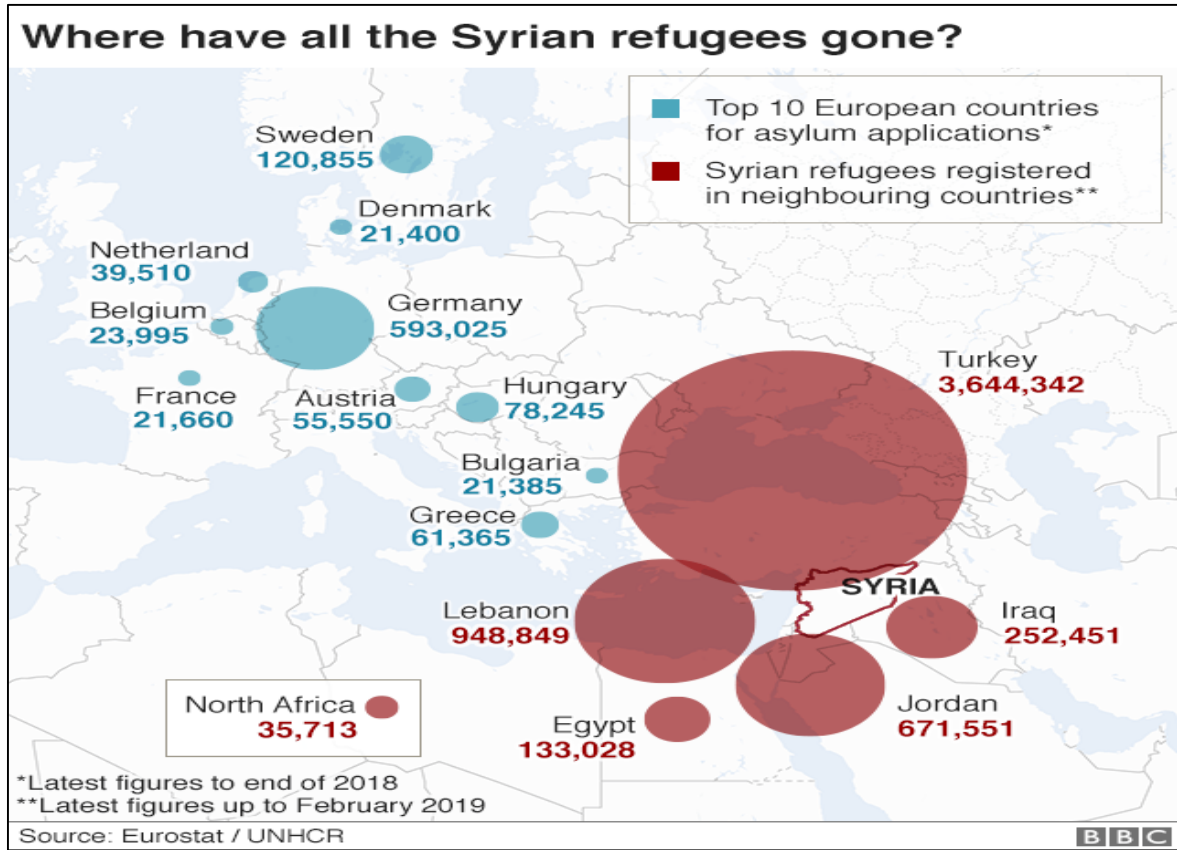
sığınmacı kampı oluşturmamayan Makedon hükümeti, tüm bunlar yetmezmiş gibi, bir de bu kişilerin Kuzey Makedonya sınırını kullanıp Almanya vb. Batı Avrupa ülkelerine ulaşmasını engellemeye çalışmış ve kimilerini de ülkesine göndermeye çalışmıştır⁵⁰⁹ (bilinmesi gereken ise, ‘sığınmacı statüsüne dahil olan kaynak ülke vatandaşının, terk ettiği ülkede şiddet eylemleri durup kamu düzeni sağlanana kadar transit ya da hedef ülkede asgari yaşam standartlarından yararlanması gerektiği; ülkelerinde çatışmalar biter ve gitmelerine engel teşkil eden mücbir (zorunlu) sebepler sona ererse, güvenli ortam oluşturulmuş kabul edilir ve ülkelere dönmeleri sağlanır’ maddesinin gözden kaçmaması gerektiğidir).⁵¹⁰

Sonuç olarak, sığınmacı krizinin yanında, Yunanistan gibi ekonomik krizle de cembelleşen Makedon hükümeti, sığınmacıları kendi topraklarında barındırmayacağını anlamış, Makedon toplumunun tepkisinden çekindiği (oy kaygısı taşıdığı) için sığınmacı karşıtı tutumunu devam ettirmiştir. Çoğunluğu Suriyelilerden oluşan ama aralarında Afganistanlı, Iraklı, Pakistanlı ve İranlıların da bulunduğu bu insanlar, savaş, terör ve yoksulluktan kaçıp gelmişler, daha huzurlu ve güvenli bir hayat yaşamayı umarken, büyük zorluklara göğüs germek zorunda kalmışlardır. Kısacası, küçük bir sorundan kaçarken daha büyüğüne yakalanmışlardır.⁵¹¹ Aşağıdaki şekilde de, Türkiye’den Balkanlar rotasına geçişlerde çoğunluğu oluşturan Suriyelilerin sığınma başvuru rakamları ve komşu ülkelerdeki sayıları verilmiştir. Bununla birlikte, bilinmesi gerek diğer bir durum ise, bir bu kadar sayı da insanın da diğer ülke (Afganistan, Irak, İran vb.) vatandaşlarından oluşuyor olmasıdır.

⁵⁰⁹ İnternet: “Mülteciler İdomeni’de Makedonya sınırını zorluyor”. (2016, Mart). *Hürriyet*. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/multeciler-idomenide-makedonya-sinirini-zorluyor-40068614> adresinden 11 Aralık 2017’de alınmıştır.

⁵¹⁰ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 30.

⁵¹¹ İnternet: *Makedonya’da mülteci krizi*. (2015, Ağustos). Web: <http://www.mynet.com/haber/dunya/makedonyada-multeci-krizi-1984394-1> adresinden 15 Aralık 2017’de alınmıştır.

Şekil 3.2.⁵¹² Suriyeli Sığınmacı ve Mültecilerin Bulunduğu Ülkeler

Yukarıdaki şekildeki sayısal verileri görüp, tüm bu insan hakları ihlallerinden bahsederken, hukuksal perspektif bağlamında da değerlendirmeler yapmayı ihmal etmemek gerekir. Bilindiği üzere, 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ne göre ülkelerin kimi kısıtlı (sığınmacı ve mültecileri sınır dışı etmek için) yetkileri vardır. Bunlar, kamu düzeni, kamu sağlığı ve ülke güvenliği ile ilgili maddelerdir (1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi, 32/1).⁵¹³ Bununla ilgili iki ihtimal mevcuttur. İlki, sınırda gerekli kontrollere tabii tutulan sığınmacıların geçici koruma merkezlerinde işleme tabii tutulmasıdır. İkincisi ise, ülkeye alınıp kamplara yerleştirildikten sonra işleyecekleri bu istisnai suçlar nezdinde işleme tabii tutulmalarıdır. Bulunduğu ülkenin güvenliği için ciddi anlamda tehdit oluşturması durumunda, ya da, işlemiş oldukları ciddi bir 'adi suç' (hırsızlık, tecavüz, adam öldürmek vb.) nedeniyle kesinleşmiş bir hükümle mahkum olmaları durumunda bu bahsedilen benzer prosedür uygulanır ve sığınmacı suçlu bulunursa sınırdan geçişine izin verilmez ya da ülkede bulunuyorsa, 'geri-göndermeme' prosedürüne tabii tutulmaz (1951

⁵¹² İnternet: "More than 70 million displaced worldwide, says UNHCR". (2019, Haziran). BBC News. Web: <https://www.bbc.com/news/world-48682783> adresinden 14 Temmuz 2019'da alınmıştır.

⁵¹³ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", a.g.e., 29.

Cenevre Mülteci Sözleşmesi, 33/2).⁵¹⁴ Bu durumda sınır dışı edilir ya da ülkesine iade edilir. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için, yukarıda bahsedilen işlemlerin yanında, sığınmacı ve mültecinin yasal haklarının da korunması gerekmektedir. Yasal temsilci atanmaması, tercüman bulunmaması, temyize gidilememesi, itiraz başvurularının kurallara uygun şekilde yönetilmemesi vb. haller, tüm bu olumsuz sonuçların başlangıcını oluşturmaktadır ve ilgili ülkenin hukuksal ihlal yapmasına neden olmaktadır (1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi, 32/2).⁵¹⁵

Sonuç olarak, Kuzey Makedonya ve diğer Balkan ülkeleri, uygulamaları gereken zorunlu sığınmacı prosedürlerini uygulamamışlar, insan haklarına aykırı hareket etmişlerdir. Bu bağlamda, anlatılmayan diğer Balkan ülkelerinden de bahsetmek gerekmektedir.

3.3.1.6. Diğer Balkan Ülkeleri

Düzensiz göç güzargahında olmalarına rağmen çok fazla Suriyeli vb. sığınmacının kullanmadığı göç rotaları da oluşabilmektedir. Özellikle Macaristan, Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Bulgaristan gibi Orta Avrupa ve Balkan ülkelerinin 2015 Eylül'ünden itibaren sınırlarını çitlerle ve duvarlarla (Kale Avrupası-Fortress Europe) kapatması sonucu alternatif düzensiz göç yolları oluşmuştur. Bu düzensiz göç yollarında bulunan ülkeler, Romanya, Hırvatistan, Slovenya, Arnavutluk, Karadağ, Bosna-Hersek vb. olmuştur. Anlatılacak başlıklar içinde bahsedilecek ilk ülke Romanya olacaktır.

3.3.1.6.1. Romanya

Macaristan, Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Bulgaristan gibi Balkan ülkelerinin yanında, Romanya da sığınmacıların AB üye ülkelere dağıtılması (120-160 bin arası sığınmacı)⁵¹⁶ fikrine karşı çıkmış, farklı göç güzargahında olduğu için ülkesine pek sığınmacı gelmemiştir. Romanya, Bulgaristan gibi ekonomik olarak en zayıf (AB içinde) ülkelerinden birisi olduğu

⁵¹⁴ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 30.

⁵¹⁵ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 29.

⁵¹⁶ "AB'den 120 bin yeni mülteci kotası", *a.g.e.*

için, sığınmacılar ülkesine gelse dahi onlara yer-yurt sağlayacak imkanlara sahip olamamıştır.⁵¹⁷

3.3.1.6.2. Hırvatistan ve Slovenya

Özellikle 2015 yılının Eylül ayından itibaren Sırbistan-Macaristan sınırının kapanmasıyla birlikte binlerce sığınmacı Hırvatistan sınırına yönelmiş, Hırvatistan ve Slovenya üzerinden Avusturya'ya, oradan da Almanya ve İsviçre gibi gelişmiş Batılı ülkelere geçme planı yapmışlardır. Bu iki ülkenin de sınırlarını kapatmasıyla, sığınmacılar tekrardan başka göç güzargahları aramak zorunda kalmıştır. Başka bir rota bulamayınca da mevcut ülkede hayatlarını idame ettirmeye devam etmişlerdir.

3.3.1.6.3. Arnavutluk, Karadağ ve Bosna-Hersek

Yunanistan-Kuzey Makedonya sınırının kapanması, Bulgaristan sınırında geçiş konusunda yaşanan zorluklar, tek göç rotası olarak Arnavutluk, Karadağ ve Bosna-Hersek seçeneğini ortaya çıkarmış, bu ülkelerden de, plastik botlarla İtalya'ya, ya da, Hırvatistan-Slovenya üzerinden Avusturya'ya geçme planları gündeme gelmiştir.

3.4. İdealizm'den Realizm'e Geçiş Süreci; Türkiye-Balkanlar Rotasında Yaşanan Suriyeli Sığınmacı Sorunu: Tarihsel Süreç ve Teorik Analiz

20 yüzyıl o kadar acımasız ve hızlı geçmiştir ki, İngiliz tarihçi ve yazar Eric J. Hobsbawm dahi bu yüzyılı kitabında anlatırken attığı başlık, “*Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*” olmuştur.⁵¹⁸ I. ve II. Dünya Savaşları gibi, milyonlarca insanın öldüğü ve yaralandığı, yoğun çatışmaların olduğu bir dönemde herkesin bir ‘öteki’ kavramı olmuş, II. Dünya Savaşı’ndan sonra İki Kutuplu Dünya’nın (ABD-SSCB arasında) ön plana çıkmasıyla birlikte Soğuk Savaş kendi ‘öteki’sini yaratmıştır. 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması ve 1990’da Soğuk Savaş’ın bitişiyle, ABD uluslararası sahnede tek süper güç olarak yalnız kalmıştır. ‘İki kutuplu’ ve ‘çok kutuplu’ dünyanın ortadan kalktığı bu dönemde, Balkanlar,

⁵¹⁷ İnternet: “Balkan ülkelerinin mülteci krizine bakışı”. (2016, Eylül). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <http://www.dw.com/tr/balkan-%C3%BClkelerinin-m%C3%BClteci-krizine-bak%C4%B1%C5%9F%C4%B1/a-35880361> adresinden 7 Temmuz 2017’de alınmıştır.

⁵¹⁸ Bkz. Hobsbawm, E. (1995). *Age of Extremes. The Short Twenties Century 1914-1991*. (First Edition). London: Abacus.

Ortadoğu ve Afrika bölgesindeki ülkeler arasında çatışmalar devam etmiş, 11 Eylül 2001 yılına kadar ‘öteki’ kavramı çok fazla ön plana çıkmamıştır. Bu sürecin başlamasıyla ve El-Kaide terör örgütünün eylemleri sonucunda bu tür saldırılar tüm Müslüman alemine mal edilmeye çalışılmış, o an için Türkiye gibi birçok Müslüman ülkenin ‘kınama’ mesajları göremezden gelinmiştir. Tüm bunlara rağmen, hoşgörü ve kardeşliği temsil eden İslam dinini, bu saldırılarla aynı çizgiye koyma çabaları başarısız olmuş, kendine bir ‘öteki’ arayan Batılı devletler Müslümanlığı seçerek çok büyük hata yapmıştır. Asıl ‘öteki’ olan, Müslüman alemi değil, tüm dünyayı sarmaya başlayan ve nerede ortaya çıkacağı belli olmayan ‘terör’ yapılanması olmuştur. Bu yaşanan gelişmeleri ve ardından bahsedilecek sığınmacı ve mülteci olaylarını, dönüm noktası oluşturan tarihsel süreçlerle, ülkesel (AB ve Balkan ülkeleri vb.) ve teorik analizlerle anlatmak gerekirse şunla söylenebilir.

3.4.1. Tarihsel Süreç

11 Eylül 2001 tarihinden sonra Taliban’ı ve El-Kaide’yi yok etmek için Afganistan’a, Saddam Hüseyin’i devirmek için (kimilerine göre ise, Şii ve Sünniler arasında bir mezhep çatışmasının temellerini atmak için⁵¹⁹) Irak’a giren (Irak’ta kitle imha silahı olduğu iddia edilmiştir. Yıllar sonra ise bu gerekçe, eski ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell tarafından yalanlanmıştır⁵²⁰) ABD, oluşturduğu çatışma ortamıyla yine (1929 Dünya Ekonomik Krizi’ne neden olmuştu) bir dünya ekonomik krizine (2008 Dünya Ekonomik Krizi) neden olmuştur. Ayrıca, 2008 yılında başlayan bu ekonomik krizi tarihin derinliklerine inerek ‘analojik (benzeşik)’⁵²¹ süreçle değerlendirmek doğru olacaktır. 1929 Dünya Ekonomik Krizi (The Great Depression), New York borsasındaki hisse senetlerinin bir anda düşmesi sonucu başlamış ve ABD’den kredi alıp bunu Versay Antlaşması’ndan kalma savaş tazminatına veren Almanya için işlerin kötü gitmesine neden olmuş, 1933 yılında Adolf Hitler’in güç kazanmasının yolu açılmış ve bu süreç II. Dünya Savaşı’na neden olmuştur.⁵²²

⁵¹⁹ Whelan, R. (2006). *El-Kaidecilik: İslam’a Tehdit, Dünya’ya Tehdit*. (Birinci Baskı). (Çev. Bağcı, H., Sinkaya, B., Arıkan, P.). Ankara: Platin Yayınları. (Eserin orijinali 2005’te yayımlandı), 190.

⁵²⁰ İnternet: “Savaş mimarından acı itiraf”. (2005, Eylül). *CNN Türk*. Web: <https://www.cnnturk.com/2005/dunya/09/09/savas.mimarından.aci.itiraf/124035.0/index.html> adresinden 21 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁵²¹ *Analoji*: “Aklın, bazı nesnelerin birbirine benzeyen özelliklerinden yola çıkarak özelden özele doğru izlediği yoldur. Bu durumda, bir nesne ya da olay hakkında ileri sürülen bir yargı, ona benzeyen başka bir nesne ya da olay için de geçerlidir.”, İnternet: *Akıl Yürütme Biçimleri: Analoji (Benzeşim)*. Web: http://www.felsefe.gen.tr/mantik/benzenesim_analoji_nedir_ne_demektir.asp adresinden 21 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁵²² İnternet: *1929 Dünya Ekonomik Krizi*. (2015, Ekim). Web: <https://www.tarihyolu.com/1929-dunya-ekonomik-krizi/> adresinden 5 Aralık 2017’de alınmıştır.

Günümüzde olan olaylara bakıldığında ise, Afganistan ve Irak Savaşları sonucu ABD ekonomisinin kötüye gitmesi ve ABD'deki Mortgage (konut kredisi) krizi ile tetiklenen olaylar silsilesi baş göstermiştir. Bu kriz tüm dünyaya yayılmaya başlamış, özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki Arap Baharı süreçlerinin de fitilini tetiklemiştir. Görüldüğü üzere, kriz durumlarında içe kapanan Batılı ülkeler, klasik 'izolasyonist (yalnızcılık)'⁵²³ politikaları sonucu Realist perspektif ile hareket eder olmuşlar, İrealist bakış açısı bir yana, İdealist çizgiye dahi yaklaşamamışlardır.

Tekrardan Arap Baharı sürecine dönmek gerekirse şunlar söylenebilir. Bu dönemlerde, Libya'da Muammer Kaddafi'nin devrilmesiyle ülke içindeki 13 kabile birbirleriyle mücadele etmeye başlamışlar, otorite boşluğu çatışma durumlarını artırmış, insanların güney Avrupa ülkelerine yönelmesine neden olmuştur. Mısır, Libya ve Tunus'tan İtalya ve İspanya gibi ülkelere yoğun bir sığınmacı akını başlamıştır.⁵²⁴ Bilindiği üzere, Irak'ta Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra da aynı otorite boşluğu oluşmuş, bu bölgede de El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerinin etkinliği artmıştır.⁵²⁵

Kısacası, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta, Muhammed Buazizi adlı gencin ekonomik nedenlerle kendini yakmasından sonra başlayan (18 Aralık 2010) Arap Baharının (yukarıda da bahsedildiği üzere) ekonomik krizle bağlantılı olduğu anlaşılır bir durumdur. Ekonomik durumları daha iyi olan ve krallıkla yönetilen Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt vb. ülkelerde Arap Baharı'nın hissedilmemesi, bunun 'demokrasi' adı altında, bilinçaltında ise 'ekonomik krizle' bağlantılı bir isyan olduğunu göstermektedir.⁵²⁶ Tüm bu olaylar da, hem Ortadoğu'dan hem de Afrika ve Asya'dan düzenli ve düzensiz göçlerin oluşmasına neden olmuş, Türkiye'ye, oradan da Balkanlar'a yönelen bir sığınmacı akının

⁵²³ *İzolasyonizm (Yalnızcılık)*: Ülkelerin kendi kendilerine yetecek şekilde içe kapanmaları ve diğer ülkeler ile ekonomik, siyasi, askeri ve diplomatik ilişkilerden uzak durma halidir. İlk olarak, ABD'nin ilk başkanı ve kurucusu George Washington tarafından 1796 yılında ABD Kongresi'nde yapılan konuşma ile şekillenmeye başlamış, 1823 Monroe Doktrini ile netleşmiştir. Kısacası bu kavram, 'ABD'nin, özellikle Avrupa politikalarından uzak durması üzerine kurgulanmış' bir görüştür. Ama sonraki yüzyıllarda tam tersi bir durum gerçekleşmiştir. ABD, I. Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra dünya politik sahnesinden çekildiğini iddia etse de sonuç böyle olmamıştır. Her ne olursa olsun, iki dünya savaşının da içine çekilmiştir. Realist paradigmanın bir yansıması olan İzolasyonist politika, günümüzün iletişim, teknoloji ve taşımacılık dünyasında başarı şansı düşük bir politikadır. Küba, Kuzey Kore ve İran gibi ülkeler dahi tamamen İzolasyonist olamamaktadır. Kuzey Kore'nin Çin ile, İran'ın Rusya ile, Küba'nın da diğer Latin Amerika ülkeleriyle ekonomik, siyasi, askeri ve diplomatik ilişkileri devam etmektedir.

⁵²⁴ "18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı", *a.g.e.*

⁵²⁵ "IŞİD nedir?", *a.g.e.*

⁵²⁶ "18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı", *a.g.e.*

fitilini tetiklemiştir. Sonuç olarak, ekonomik kriz zamanlarında ve savaş dönemlerinde İdealist çizgiden çıkıp Realist çizgiye yönelen Avrupa ve Balkan ülkelerinin, İrealist senteze ulaşmak için çaba göstermesi, hem AB varlığının devamı hem de ülkeler arası iletişimin uzun vadeli gelişimi için gerekli görülmektedir. Bu olaylar perspektifinde, 2011 yılından sonra artan Suriyeli vb. sığınmacı sorununa, Balkanlar coğrafyasındaki düzensiz göç hareketleri bağlamında açıklık getirmek mantıklı olacaktır.

3.4.2. Türkiye'den Balkanlar'a ve Avrupa'ya Yönelen Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında Ülkesel ve Teorik Analiz

Yaşanan sığınmacı ve mülteci sorunu, Balkanlar ve Avrupa'da yaşanan ilk büyük sorun değildir. 1960'lardan itibaren, birinci kuşak olarak, Almanya, Fransa ve Avusturya'ya gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı işçiler; Libya, Moritanya, Cezayir, Fas ve Tunus'tan Fransa'ya gelen Mağrip ülkeleri vatandaşları; İngiltere'ye gelen Hindistan ve Pakistanlılar, uzun yıllar bu coğrafyada kaldıkları için sığınmacı ve mülteci konumundan çıkıp göçmen statüsüne geçmişler, sonrasında ise çoğunluğu vatandaş olmuştur.⁵²⁷ Şu an için bu ülkelerin vatandaşı konumundadırlar ve birçok haktan yararlanmaktadırlar. Ama özellikle ilk kuşaklar halen yaşadıkları kültüre entegre olamamıştır. Ayrıca bu dönemlerde, 'entegre olmanın asimile olmak anlamına geleceği' şeklinde ortaya atılan düşünceler de yanlış bir algı oluşturmuştur. Çünkü, kendi kültürünü ve dilini iyi bilen bir insanın, her türlü kültürü ve dili öğrenmekte özgür olduğu gerçeği unutulmuştur. Eğer sürekli olarak o ülkede yaşanıyor ve toplum tarafından dışlanmak istenmiyorsa, o ülkenin kültürünü ve dilini öğrenmek, başka bölgelerden gelen yabancıların faydasına olacaktır. Bu kısa bilgilerden sonra, Suriyeli sığınmacılar perspektifinde Türkiye'den Balkanlar rotasına yönelen düzensiz göç sürecine değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

AB ülkeleri, Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı sorununda kendi koydukları kuralları çiğneyerek, oluşturulması ve şekillenmesi uzun yıllar alan değerlerini hiçe saymışlardır. Burada sorulması gereken en önemli soru ise şudur; 'bölgede oluşan sığınmacı zulmünü tetikleyen Balkan ülkelerini ve bu hukuksuzluğa karşı ciddi bir yaptırım uygulamayan Avrupa Birliği'ni kim ya da kimler yargılayacaktır?'⁵²⁸ Elbette ki bu sorunun

⁵²⁷ İnternet: *AB, Balkanlar ve Mülteci sorunu*. (2017, Nisan). Web: <http://www.igman.tv/ab-balkanlar-ve-multeci-sorunu/> adresinden 15 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁵²⁸ "AB, Balkanlar ve Mülteci sorunu", *a.g.e.*

cevabı bir belirsizlik içermekte, yargılayacak mekanizmaların AB ve Batı değerleri perspektifinde yorumlar yapması da şaşırtıcı olmayacaktır. Bu konuları daha iyi anlamak için Balkan ve Avrupa ülkelerinde yaşanan ırkçı ve yabancı düşmanı hareketlere de dikkat çekmek gerekmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için ülke örnekleri anlamında bir anlatım oluşturulması da anlamlı olacaktır. Ayrıca, bu süreçte, düşünülmesi gereken diğer bir önemli konu da sağ partilerin iktidarı ele geçirme kapasitesi olacaktır.

Örnek olarak, Yunanistan'da, 'Altın Şafak' adlı sağ parti seçimlerde 3. olarak ciddi bir oy kazanmıştır. Bilindiği gibi, Türkiye üzerinden gelen sığınmacıların ilk varış noktalarından birisi olması bakımından Yunanistan'ın büyük önemi vardır. Halen 60 bine yakın sığınmacının sıkışıp kaldığı bir yer olduğu için⁵²⁹, sağcı bir partinin iktidara gelmesi durumunda bu durumu hoş karşılamayacağı, bu insanları hiçbir sığınmacı prosedürüne tabii tutmadan sınır dışı edeceği aşikardır.

Ayrıca, 2011-2018 yılları arasında 1 milyondan fazla sığınmacıyı ülkesine kabul eden Almanya'da da kimi sıkıntılar baş göstermiştir. PEGİDA (Batının İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar) adlı sağcı hareketin 'pazartesi yürüyüşleri' şeklinde oluşan (Dresden'de başlamıştır) popülist yayılımı da kısa sürede Almanya'nın birçok eyaletini (bir domino etkisiyle) sarmıştır.⁵³⁰ Bu kişilere muhalif olan kişiler tarafından sosyalist yürüyüşler de gerçekleşmiş, bunların çoğunu da Yeşiller Partisi ya da gönüllü sivil toplum örgütleri organize etmiştir. Sonuç olarak, PEGİDA lideri Lutz Bachmann'ın, Nazi lideri Adolf Hitler'i taklit eden resminin ortaya çıkmasından ardından istifa etmesiyle, PEGİDA'nın gücü zayıflamaya başlamış, ama Almanya'da diğer sağcı hareketler (AFD vb.⁵³¹) güçlerini artırmaya devam etmiştir.⁵³²

Bir diğer ülke Polonya'da da, 'Türkiye-Balkanlar rotasından gelen Suriyeli vb. sığınmacıların kabul edilemeyeceğine' dair ifadeler yer almıştır. Bu ifadeler, 2015 yılında iktidara gelen muhafazakar Adalet ve Hukuk Partisi (PiS)'nin yükselişi ile paralellik göstermiştir. Hem bu ülkede hem de diğer Vişegrad ülkelerinde, 'Yunanistan'da ve diğer

⁵²⁹ "More than 70 million displaced worldwide, says UNHCR", *a.g.e.*

⁵³⁰ Alkan, M., N. (2015). "Avrupa'da Yükselen İrkçılık: Pegida Örneği". *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 8 (16), 286.

⁵³¹ Taş, *a.g.e.*, 96-99.

⁵³² İnternet: "Pegida lideri Hitler tartışması sonrası istifa etti". (2015, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150121_pegida_lider_istifa adresinden 20 Aralık 2017'de alınmıştır.

Balkan ülkelerinde sıkışıp kalan sığınmacıların Avrupa Birliği kararıyla diğer AB ülkelerine dağıtılması planı'na karşı çıkmıştır.⁵³³

Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan gibi ülkelere (Vişegrad ülkeleri) göre ise, Avrupa Birliği'nin bu planı 'gönüllük' esasına dayanmalıdır.⁵³⁴ Anlaşılacağı üzere, burada ciddi bir çifte standarttan bahsetmek mümkün olacaktır. Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakerelerinde her türlü kural ve koşulu ('imtiyazlı ortaklık'⁵³⁵ vb.) öne süren bu ülkeler, kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman AB değerlerini hiçe saymış, mevcut kuralları uygulamama yolunu seçmişlerdir.

Ülke örneklerine devam edilirse şunlar söylenebilir. Macaristan'da Viktor Orban liderliğindeki Genç Demokratlar (Fidesz) Partisi de sığınmacı ve mülteci karşıtı politikalarıyla ön plana çıkmıştır. Orban, sığınmacı karşıtı liderler içinde en keskin açıklamaları yaparak, iktidara geldiği zamandan itibaren olumsuz çizgide devam etmiş, insan haklarını hiçe sayan, sadece kendi iktidarını düşünen portre çizmiştir. Bununla paralel olarak, 2015 yılının Eylül ayında Sırbistan-Macaristan sınırına tel örgüler çekilmiş, sonrasında ise yüksek duvarlar örülmüştür. Kimi AB liderlerinin iddialarına göre bu harcamaların çoğu AB fonlarından karşılanmıştır. AB tarafından yararlı alanlara harcanması gereken bütçeler, AB'nin o an için karşı çıktığı tel örgülere harcanmıştır (bu bahsedilenler, belirtilen görüşlerin bir kısmıdır. Bunun aksini iddia eden açıklamalar da mevcuttur).⁵³⁶

Görüldüğü üzere, II. Dünya Savaşı'na giden sürecin alt yapısını hazırlayana devletçi (Realist) ve milliyetçi çizginin benzeri bir durum, sığınmacı ve mülteci kriziyle günümüz Avrupa'sını da esir almış durumdadır. Realizm'in çıkışı II. Dünya Savaşı sonrasına dayandırılrsa da, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra İdealizm'in değil, Realizm'in etkilerini görmek zor olmamaktadır. Kısacası, II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın ürünü olan AB gibi bölgesel örgütler dahi sığınmacı ve mülteci sorununu çözememiş, yeni bir bakış açısına ihtiyaç duyulmuştur. Bu durumda devreye, globalist, örgütsel, devletçi ve milliyetçi

⁵³³ "Mülteci krizi: AB, Doğu Avrupa'yı iknaya çalışıyor", *a.g.e.*

⁵³⁴ İnternet: *Slovakya'daki AB Zirvesi*. (2016, Eylül). Web: <https://www.haberler.com/slovakya-daki-ab-zirvesi-8780246-haberi/> adresinden 20 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁵³⁵ Mathieu, J. L. (2006). *Avrupa Birliği*. (Birinci Baskı). (Çev. Yerguz, İ.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1994'te yayımlandı), 136.

⁵³⁶ İnternet: "Macaristan ile İtalya arasında 'tel örgü' krizi". (2016, Kasım). *Dünya Bülteni*. Web: <http://www.dunyabulteni.net/avrupa/384255/macaristan-ile-italya-arasinda-tel-orgu-krizi> adresinden 24 Aralık 2017'de alınmıştır.

yapının bütünleştiği ve kesiştiği noktada oluşan İrealizm girmekte ve hayat sahası bulmaktadır.

Sonuç itibariyle, II. Dünya Savaşı öncesi var olan kimlik bunalımı ve dışlayıcı unsurlar, 2011 sonrası dünyayı da esir almış durumdadır. Avrupa ve Balkanlar bölgesinde yaşanan gelişmeler de bunun bir göstergesidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Balkanlar'daki bu sağ parti yükselişlerinin, Avrupa'nın diğer büyük ülkelerine de sıçrama ihtimali oluşmuştur. Örneğin, Almanya'da Merkel hükümetine karşı sağ partilerin yükselişi devam etmiş, Fransa'da ise, 2017 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aşırı sağ temsil eden Marine Le Pen'in liderliğindeki Ulusal Cephe'nin yükselişe geçip ciddi bir oy alacağı tahmin edilmiştir. Ama bunun tam tersi bir durum gerçekleşmiş, 6 Nisan 2016 yılında kurulup hızlı bir şekilde yükselişe geçen Emmanuel Macron liderliğindeki Yürüyüş (En Marche) Partisi seçimleri kazanmıştır.⁵³⁷ Nefret dolu ve yabancı düşmanı eylem ve oluşumlara rağmen, halkın yanlış yönlendirilmesi ve bu durumdan rant elde edilmesi durumu engellenmiştir. Ama unutmamak gerekir ki, Yunanistan ve Fransa gibi ülkelerde sosyalist partilerin hükümette olması, sosyalist düşünceler bağlamında sığınmacı ve mülteci politikaları oluşturulacağının da garantisi olmamıştır. Avrupa sağ partilerinde olduğu gibi nefret söylemleri ön plana çıkmamıştır ama bu konuda ciddi önlemler de alınmamıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, sağ partilerin yükselişi ile yabancılara, özellikle de Müslümanlara yapılan saldırılar çözülemeyen sorunlar yumağı oluşturmuş, gelecekte daha da büyük saldırıların gerçekleşeceğine dair emareleri gün yüzüne çıkarmıştır. Avrupa ülkelerinin bu tavırları devam ettikçe, 'öteki kavramının içinde gizlenen düşman ya da düşmanlar da her zaman var olacaktır' denilebilir.

Tüm bu yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde, 'Türkiye'deki sığınmacı politikasının daha başarılı olduğunu' söylemek de mantıksız olmayacaktır. 2019'un ilk dönemi itibariyle 3.6 milyon Suriyeli sığınmacıya, 400 bine yakın da diğer ülke (Afganistan, Irak, İran, Pakistan, Eritre, Sudan, Somali vb.) vatandaşlarına ev sahipliği yapan Türkiye, 'dünyanın en çok sığınmacı ve mültecisini barındıran ülke' unvanına sahip olması bakımından tarihe geçmiştir.⁵³⁸ Türkiye, 2011 yılı öncesinde sadece 58 bin sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği

⁵³⁷ İnternet: "Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerini Macron kazandı". (2017, Mayıs). *World Socialist Web Site*. Web: <https://www.wsws.org/tr/articles/2017/05/10/macrc-m10.html> adresinden 10 Ocak 2018'de alınmıştır.

⁵³⁸ "Geçici Koruma", *a.g.e.*

yaparken, günümüzde 4 milyona yakın sığınmacıyı ağırlayarak ciddi bir külfetin altına girmiştir. Bu zor koşullar altında, Uluslararası Toplum'un ciddi desteği olmadığını da belirtmek gerekir. Ayrıca bu süre zarfında (2011-2018), 5.5 milyona yakın sığınmacı Türkiye topraklarına gelmiş, bu insanların çoğunluğu (1.2 milyonu), Balkan ülkeleri üzerinden Avrupa ülkelerine geçmiştir.⁵³⁹

Türkiye'nin başarısının her yönüyle eksiksiz olduğu iddia edilmese de, 'asgari koşulların üstüne çıkan, birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından örnek gösterilen, 4 milyona yakın sığınmacının yer aldığı bir sistemler bütünü olduğunu' söylemek şaşırtıcı olmayacaktır. Ayrıca, tüm dünyayı ilgilendiren bu soruna, Türkiye, Lübnan, Ürdün, 'AB'nin lokomotif'i konumundaki Almaya (Şansölye Angela Merkel liderliğinde) dışında ciddi bir çözüm arayan olmamış, Avrupa kendi gerçeklerinden kaçır olmuştur. Avrupa tarihine bakıldığında da, düzenli ve düzensiz göçmenler ve ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin olduğunu ve ciddi önlemler alınmadığını görmek mümkündür. 1960'lardan sonra çalışmak için Almanya'ya giden Yunanlılar ve İtalyanlar, İngiltere'ye giden Polonyalılar (Brexit sonrasında, 'istenmeyen kişiler' olarak adlandırılırsalar da), Bulgaristan, Romanya, Kosova, Arnavutluk vb. Balkan ülkesi vatandaşı olup Almanya ve Avusturya'ya giden kişiler, bu göç ve sığınmacı politikasının gerçekçi bir kanıtı durumundadır.⁵⁴⁰

Bu dönemden sonra, özellikle 1973 Petrol krizinden sonra bu durumun tersine döndüğü ve gelişmiş Batı ülkelerinin sığınmacı ve göçmen istemediği bir döneme girildiği, Realizm'in tekrardan sahaya indiği görülmüştür. Ayrıca, 80'ler ve 90'lardaki yerel ve bölgesel çatışmalar da bu durumun düzelmesini engellemiş, 90'larda bitti diye düşünülen Sosyalist düşünceler sonraki dönemlerde, özellikle sivil toplum kuruluşları aracılığıyla "*Marx'ın Hayaletleri*"⁵⁴¹ olarak geri dönmüştür. Kısacası, bu sosyal anlayışlar denge unsuru oluşturmuş, sığınmacı ve mülteci politikalarını da olumlu yönde etkilemiştir. Yunanistan, Macaristan, Sırbistan vb. Balkan ülkelerindeki sosyalist örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının sığınmacılara yardımları da bu durumu kanıtlar niteliktedir.

⁵³⁹ "Global Trends: Forced Displacement in 2018", *a.g.e.*, 2-74.

⁵⁴⁰ "AB, Balkanlar ve Mülteci sorunu", *a.g.e.*

⁵⁴¹ Derrida, J. (2006). *Specters of Marx. The State of the Debt, the Work of Mourning and the New International*. (First Edition). London: Routledge Classics.

Bahsedilen dönemlerde bu olumlu gelişmeler yaşanırken, sağ hareketler de popülist çizgilerini korumuş, sığınmacı ve mülteciler üzerinden oy devşirmeye devam etmiştir. Bu yaşanan süreçlerle bağlantılı olarak, özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Zenofobi (yabancı korkusu-düşmanlığı) ve İslamofobi (İslam korkusu) had safhaya çıkmış, günümüze kadar devam etmiş, düzensiz göç sürecine de yansımaları olmuştur. Bunun somut örneklerinden birisi de, 2011-2018 yılları arasında yaşanan Suriyeli sığınmacı krizinde, Avrupa ülkelerinin bilinçaltı düşüncelerini ortaya çıkarmaları olmuştur. Bu olaylarla bağlantılı olarak, ‘sadece Hristiyan sığınmacılara izin verileceğini’ belirten kimi ülkeler (Slovakya vb.) de⁵⁴², ayrımcı politikalarıyla gerçek politikalarını ifşa etmişlerdir.⁵⁴³

Tüm bu durumlar, ‘kültürel çeşitlilik, dini ve etnik hoşgörü ve beraber yaşama kültürü’nden bahseden Avrupa medeniyetinin sınıfta kaldığını, AB hukuk ve demokrasi yapısının da zayıflayıp çöküşe geçtiğini göstermiştir. Gerekli önlemler alınmazsa, sonu gelmeyen olumsuzluklar silsilesi ile yüzleşeceği gerçeği aşıkardır.

Ayrıca, Ortadoğu’da yaşanan bu zulme AB ve ABD gibi Batılı güçlerin pek ses çıkarmaması ve verdikleri sözleri tutmaması, sığınmacı ve mülteci sorununu daha da büyütmüş, sorunlar bir bumerang etkisiyle kendilerine de dönmüştür. Kısacası, Balkanlar’da çözülemeyen bu sorunlar, Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Mısır gibi ülkelerin üstüne yıkılmış görünmektedir.

Bunların dışında, Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan bu sorunlara çözüm önerileri getirmek ve ne tür gelişmeler olduğuna da değinmek gerekmektedir. Avusturya’nın başkenti Viyana’da 2016 yılının sonlarına doğru yapılan mülteci zirvesine Alman Şansölye Angela Merkel ve Avrupa Birliği Konseyi başkanı Donald Tusk gibi üst düzey liderler (11 ülke) katılmış, tüm bu liderlere rağmen ciddi bir çözüm önerisi oluşturulamamıştır. Ülkeler, Almanya ve AB’nin önerdiği kota uygulamasını kabul etmiş gibi görünseler de, uygulama alanında gerçekçi bir çözüm ortaya çıkmamıştır. Sonuç olarak, kendi kotalarını kendileri belirleme yoluna gitmişlerdir. Örneğin, Avusturya, yıllık 37.500 kişilik bir sığınmacı kontenjanı ayırdığını, bunun üstüne çıkamayacağını belirtmiştir.⁵⁴⁴

⁵⁴² “Slovakya sadece Suriyeli 'Hristiyan' mültecileri kabul edecek”, *a.g.e.*

⁵⁴³ “AB, Balkanlar ve Mülteci sorunu”, *a.g.e.*

⁵⁴⁴ İnternet: “Balkan ülkelerinin mülteci krizine bakışı”. (2016, Eylül). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <http://www.dw.com/tr/balkan-%C3%BClkelerinin-m%C3%BClteci-krizine-bak%C4%B1%C5%9F%C4%B1/a-35880361> adresinden 25 Ocak 2018’de alınmıştır.

‘Sığınmacıları AB ülkeleri arasında paylaşırma’ plan ve önerilerine imza atan Angela Merkel dahi, halkının son dönemdeki tepkilerinden çekinerek sığınmacılarla ilgili olumlu çizgisinden çıkmaya başlamıştır. Ama tüm bunlara rağmen, marjinal görüşleri de pek dikkate almamış, koalisyon ortağı Hristiyan Sosyal Birliği (CSU)’nin sığınmacı kotasına da sıcak bakmamıştır.⁵⁴⁵

Diğer bir ülke Yunanistan ise, Türkiye ile 18 Mart 2016’da yapılan Mülteci Mutabakatı ile sığınmacı sayısının ciddi oranda düştüğünü belirtmiş, ülkesinde sıkışıp kalan 60 bine yakın sığınmacının da (AB mekanizmalarının söz verdiği gibi) diğer AB ülkelerine dağıtılması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴⁶ Bu durumu dikkate alıp uygulayan AB ve Balkan ülkesi olmamış, zor durumda kalan yine sığınmacılar olmuştur.

Diğer bir ülke Macaristan da, aşırı sağcı başbakanları Viktor Orban liderliğinde sığınmacı karşıtı politikalarına devam etmiş, Avrupa’daki en sert tepkiyi gösteren ülkelerden birisi olmuştur. Türkiye’den gelen, çoğunluğunu Suriyeli sığınmacıların oluşturduğu bu sığınmacılara karşı, özellikle 2015 sonbaharından itibaren Balkan ülkelerinde eziyetler ve şiddet eylemleri artmıştır. Sırbistan sınırını dikenli tellerle kapatan Macaristan, tüm bu olaylar yetmezmiş gibi bu konuyla ilgili referandumda da gitmiştir. Referandumda halka şu soru sorulmuştur: “*Avrupa Birliği’nin, Ulusal Meclis’in onayı alınmadan, Macaristan vatandaşı olmayan kişileri Macaristan’a yerleştirme kararı vermesini istiyor musunuz?*”. 2 yıl içinde 1294 sığınmacının Macaristan’a yerleştirilmesini konu alan plan referandumda yüzde 98 gibi bir oyla kabul edilmiştir ama oy kullananların oranı yüzde 43’te kaldığı için (referandumun geçerli olması için oy kullananların yüzde 50’den fazla olması gerekir) referandum başarıya ulaşamamıştır. Ayrıca Budapeşte yönetimi, ‘Balkanlar’da bulunan 120-160 bin arası Suriyeli vb. sığınmacının AB ülkelerine dağıtılması’ planına da karşı çıkmış, sığınmacıların AB’nin geleceğini tehdit ettiğini beyan etmiştir.⁵⁴⁷ Tüm bu olumsuz tablo sığınmacılar için hayal kırıklığına neden olmuş, domino etkisiyle diğer Balkan ülkelerine de (negatif bir biçimde) yayılmıştır.

Ayrıca, yukarıda bahsedilen siyasi konjonktürün politik ve teorik alana yansımaları da kronolojik süreçle bağlantılı olmuş, Realizm’in Uluslararası Toplumu geri planda bırakan

⁵⁴⁵ “Balkan ülkelerinin mülteci krizine bakışı”, *a.g.e.*

⁵⁴⁶ “Balkan ülkelerinin mülteci krizine bakışı”, *a.g.e.*

⁵⁴⁷ “Macaristan Başbakanı Orban’dan mülteci referandumu sonrası zafer ilanı”, *a.g.e.*

anarşik yapısı, Avrupa'nın, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında gerilemesine neden olmuş, İdealizm'in, bölgesel ve uluslararası örgütsel yapıyı ön plana çıkara görüşleri de pratiğe dökülemediği için ciddi bir başarı şansı yakalanamamıştır. Amerikalı siyasetçi ve düşünür, Neo-Realizm'in kurucusu olarak gösterilen Kenneth N. Waltz'ın görüşleri dahi bu sorunlara çözüm bulamamıştır. Bunun asıl nedeni ise, Neo-Realistlerin, devleti, gücü ve çatışmayı teorilerinin merkezine oturtmaları durumudur. Bu teori, uluslararası örgütlerin öneminden bahsetse de, devletin başat güç olduğu ve gücü ön plana çıkardığı gerçeğinden kurtulamamıştır.⁵⁴⁸

Sonuç olarak, teorilerin, Eski Yunanda dahi insan doğasına ve sorunlarına çözüm önerileri getirmeye çalışırken, günümüzde politik ve ekonomik unsurların eğiliminde analizler yapmaları, gerçek amaçlarından uzaklaştıkları anlamına gelmektedir. Soyut aklın ve düşüncenin ürünü olan Realizm ve İdealizm'in, somut sorunlar olan sığınmacı ve mülteci sorununa çözüm bulamamasının nedeni de budur. Sığınmacı ve mültecilerle ilgili olarak ciddi çözüm önerileri ortaya atılamaması, hem AB'nin hem de Balkan ülkelerinin, kendi değer ve düşüncelerine aykırı eylemler içinde olduklarını kanıtlamaktadır. Tam da bu noktada İrealist yaklaşım devreye girmekte ve hayat sahası bulmaktadır.

3.5. Suriyeli Sığınmacı Sorununa Çözüm Önerisi; İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım

Bu kavramın alt yapısını oluşturmak için ilk bölümde birçok teorik yaklaşım ve teorisyen incelenmiş, uluslararası ilişkiler ve devletler hukuku bağlamında değerlendirmeler yapılmış, Suriyeli vb. sığınmacı sorunu paralelinde bir anlatım oluşturulmuştur. Hem bu bölümde hem de sonraki bölümlerde İrealist yaklaşımlardan bahsedilecek, literatürdeki eksiklikler ve hatalar giderilmeye çalışılacaktır.

Ayrıca, bu yaklaşımı çözümlemek için tarihsel perspektife bakmak da anlamlı olacaktır. Sonrasında ise bu yaklaşımın, kendiliğinden değil de bir zorunluluktan dolayı (sığınmacı ve mülteciler bağlamında) ortaya çıktığına değinmek gerekecektir. Tüm bu süreçlerden bahsedilecek olmasının nedeni ise, 20. yüzyılda çok önemli bir yer tutup tam anlamıyla incelenemeyen ve hakkında çözümler sunulamayan düzenli ve düzensiz göç sürecinin, 21.

⁵⁴⁸ Waltz, *a.g.e.*, 179.

yüzyılla birlikte daha önemli hale geldiği, 2018 yılı itibariyle 70⁵⁴⁹ milyona yakın sığınmacı, mülteci, ilticacı, vatansız ve ülke içinde yerinden edilmiş kişinin⁵⁵⁰ olduğu dünyada, bu kişilere göçmelerin de eklenmesiyle sayının 250 milyona çıktığı gerçeğidir.⁵⁵¹

Ek olarak, günümüzdeki sığınmacı ve mülteci sayısının da günde 30-40 bin arası artması, yılda da 1-2 milyon arası yeni sığınmacı ve mülteci sayısının oluşması⁵⁵², günümüz yüzyılının ‘terör çağı’ olarak adlandırılmasının yanında, ‘sığınmacı ve mülteci çağı’ olarak da adlandırılması gerektiğini göstermiştir. Nasıl ki İdealizm ve Realizm, 20. yüzyılda, sırasıyla I. ve II. Dünya Savaşları’nın küllerinden doğduysa, İrealizm de 21. yüzyılda, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, İslamofobi vb. kavramları karşısına alarak, bu bakış açısından doğmuştur. Günümüzde, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi kavramlar, birçok hükümetin, kuruluşun, partinin ve marjinal örgütün çıkarları bağlamında kullanıldığı için, yeni bir varsayım olan İrealizm gibi yaklaşımların çözüm önerileri ve durum analizleri de önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere, yazının önceki bölümlerinde de, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı (Büyük Buhran) ve 2008 Dünya Ekonomik Krizleri arasındaki bağlantıya, sığınmacı ve mültecilere yansımalarına, ortak ve ayrışan yönlerine değinilmiş, İrealizm’in ortaya çıkış süreci anlatılmıştı. Bu olayları anlatırken sadece tarihsel bilgiler sunulmamış, çözüm önerileri de getirilmişti. Böylece, bundan sonraki analizler de bu çerçevede olacaktır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, bu yeni yaklaşımın alt yapısını ve gelişimini daha iyi anlayabilmek için tanım kısmında kimi açıklamalar yapılacaktır, bu görüşün diğer yaklaşımlarla farklarına da değinilecektir. Önce Balkanlar ve Avrupa Birliği, sonrasında ise Türkiye’de yaşanan Suriyeli sığınmacı sorununa İrealist bakış ve çözüm önerileri sunulacak, örnek vakalarla da konu pekiştirilecektir. İlk olarak bahsedilmesi gereken ise, İdealizm-Realizm Sentezi (İrealist yaklaşım) ve bu konu bağlamındaki önemidir.

⁵⁴⁹ İnternet: “Dünya genelinde göçe zorlanan kişi sayısı 68.5 milyona yükseldi”. (2018, Haziran). *Euronews Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37533504> adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.

⁵⁵⁰ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 2.

⁵⁵¹ “Labour migration”, *a.g.e.*

⁵⁵² İnternet: “Global Trends: Forced Displacement in 2016”. (2017, Haziran). *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf> adresinden 1 Mayıs 2018’de alınmıştır, 6.

3.5.1. Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında İdealizm-Realizm Sentezi: İrealist Yaklaşım (İrealizm)

İdealizm-Realizm Sentezi (İrealizm), ulus-devlet ile Uluslararası Toplum yapılanmasının kesişim kümesi olarak nitelendirilebilir. Kısacası, İrealist yaklaşım, ulus-devlet ile örgütsel yapının ortak paydada bulunduğu (birbirlerine üstünlük kurmadıkları ve herhangi birinin merkezde olmadığı), örgütsel kararlar noktasında devlet politikalarının da önemsendiği ve dikkate alındığı bir düzlem oluştuğunda ortaya çıkacaktır. İrealist yaklaşım, çıkar ve güç temelinde davranışlar oluşturmak yerine, birey (sığınmacı, mülteci, göçmen vb.) ve ulus-devlet arasındaki iletişim ve işbirliğini tesis etmeyi amaçlamıştır (birinci bölümde yer alan ‘İdealizm-Realizm Sentezi’ kısmında da bu görüşlerden bahsedilmiştir).

Ulus-ötesi bir örgütün, yaptırım gücünün tarafsız ve etkili olduğu, ulus-devlet gücünün de bu durumları dengelediği durumlarda, İrealizm’in başarı şansı da yüksek olacaktır. Aksi takdirde, örgütsel diktanın artacağı, ulus-devlet yapısının olumsuz geribildirimler vereceği, tüm bu koşullarda ise, sığınmacı ve mülteci politikalarının negatif etkileyeceği bir durum ortaya çıkacaktır.

Ayrıca, 20. yüzyılın savaşları, iç çatışmaları ve krizleriyle şekillenen uluslararası ilişkiler ve kuramları (yazının ilk bölümlerin de anlatıldığı üzere), anlatılan birçok teorik yaklaşımla ve görüşle şekillenmeye başlamış, her bir yaklaşımın üstüne eklenen yeniliklerle diğer yaklaşımların kapasitesi ve vizyonu genişlemiştir. Büyük ve yıkıcı savaşların olduğu bu yüzyılda, sığınmacı ve mülteci sorunu tüm dünyayı etkiler olmuş, Rusya’daki Ekim Devrimi ile beliren sığınmacı krizi, Fridtjof Nansen gibi uzmanlar tarafından çözülmeye çalışılmış, o dönem için kısıtlı imkanlarla ve çözülmesi imkansız gibi görülen sorunlarla yüzleşilmeye çalışılmıştır. Tüm bu eylemler olurken, sığınmacı ve mülteci yaklaşımlarının, nitel (soyut) alandan nicel (somut) alana yönelişinde bir eksiklik meydana gelmiş, düzensiz göç akışı bağlamında analizler yetersiz kalmıştır.

Kimi teorik yaklaşımlar ve teorisyenler, kısıtlı miktarda da olsa sığınmacı ve mülteci sorunlarından bahsetmiş, tam anlamıyla bir çözüm önerisi sunan kişi sayısı az olmuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı’ndan sonra, ABD başkanı Woodrow Wilson’un on dört ilkesi

(Fourteen Points)⁵⁵³ tarafından şekillenen yeni dünya düzeni (18 Ocak 1918), Milletler Cemiyeti gibi kurumsal yapılar ve İdealizm gibi teorik yaklaşımlarla şekillenmeye başlamış, o dönem için sığınmacı ve mülteci sorunlarına, Nansen öncülüğünde devrim niteliğinde çözümler (Nansen Pasaportu vb.)⁵⁵⁴ bulunmuş, Fridtjof Nansen gibi bu alana katkı sağlayanların hayata veda etmesi, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve II. Dünya Savaşı gibi yıkıcı olaylarla sığınmacı haklarında duraklama yaşanmış, 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler ve 14 Aralık 1950 yılında göreve başlayan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nin katkılarıyla oluşan, 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi devreye girmiş, düzensiz göçmelerin haklarını savunan, statülerinin sınırlarını belirleyen ve uluslararası hukuka atıf yapan bir belge imzalanmıştır.⁵⁵⁵

Ayrıca, 1950’lere denk gelen bu dönemde İdealist yaklaşım son bulmuş, Realist yaklaşım aktif olarak uluslararası ilişkiler çalışmalarına dahil olmuştur. Devlet-merkezci yapının terk edilmemesi, Realizm’in sığınmacı ve mülteci sorununa katkı sunmasını engellemiş, 1970’lerde Neo-Realist Yaklaşım ile yenilenen vizyonu, örgütsel yapının önemine vurgu yapsa da, ‘ulus-devlet çizgisinde kalması’ durumu değişmemiş,⁵⁵⁶ düzensiz göçle ilgili çalışmalara pek bir katkı sağlayamamıştır. Yazının ilk bölümünde bahsedilen, İnşacılık (Konstrüktivizm), Globalist yaklaşım (Merkez-Çevre, Kuzey-Güney ve Yeni Dünya Bakış Açıları), Eleştirel yaklaşım, İngiliz Okulu (Çoğulcu ve Dayanımcı yaklaşımlar) ve Kopenhag Okulu (Bölgesel Güvenlik yaklaşımı) gibi yaklaşımlar da ciddi çözüm önerileri sunamamıştır. Bu bağlamda, İdealizm ile Realizm’in ortak kesişim kümesinde yer alan ‘üçüncü bir yol’un gerekliliği önem arz etmektedir. Bu durum, ne sadece uluslararası örgütlerin ne de sadece ulus-devletlerin egemenliğine dayanan, öncelikle, sorunları çözme yeteneğine ve bu iki yaklaşımın uyum içinde çalıştığı, sığınmacı ve mülteciler anlamında oluşturulan bir İrealist yaklaşıma katkı sunduğu bir perspektife dayanan bir hal almıştır.

⁵⁵³ Link, “The Papers of Woodrow Wilson”, *a.g.e.*

⁵⁵⁴ İnternet: “The Nansen passport: the innovative response to the refugee crisis that followed the Russian Revolution”. (2017, Kasım). *The Conversation*. Web: <http://theconversation.com/the-nansen-passport-the-innovative-response-to-the-refugee-crisis-that-followed-the-russian-revolution-85487> adresinden 4 Aralık 2018’de alınmıştır.

⁵⁵⁵ Bkz. Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees.

⁵⁵⁶ Waltz, *a.g.e.*, 179.

Böyle bir yeni yaklaşım oluşturulmaz ve başarı sansı olmazsa, çözüm getiremeyen yaklaşımlarla eksiklikler devam edecek ve daha da artacaktır.

Kısacası, çözümsüzlük sarmalı yaratan bu yaklaşımlarla, soyut alan sınırları içinde kalınacak, bir önceki yaklaşımı çürütme ya da kendi iç dünyalarında felsefik bir argüman oluşturma çabaları, hem dünya sorunlarına hem de sığınmacı ve mülteci sorunlarına çözüm bulamamalarına neden olacak, böylece, İrealist yaklaşım (İrealizm)'in hayat sahası bulması da gecikecektir. Ayrıca, İrealizm'in tanımı ve anlamı, eylemlerin, olayların ve olguların kökeninde ve içinde yer aldığı için, örnek vakalarla bu yaklaşımı anlatmak mantıklı olacaktır.

3.5.2. Türkiye'den Balkanlar'a ve Avrupa Birliği'ne Yönelen Suriyeli Sığınmacı Sorununa İrealist Yaklaşım ve Çözüm Önerileri

Bu konu bağlamında ilk olarak yaşanan gelişmelere değinilecek, sonrasında da çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır. Bilindiği üzere, 18 Aralık 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve Arap Baharı ile tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine yayılan çatışma ve isyan hareketleri, milyonlarca sığınmacının, Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, bir domino etkisiyle tüm dünyayı tesiri altına alan sığınmacı sorunu oluşmuştur.⁵⁵⁷ Bu sığınmacı sorunu oluşurken en çok hangi coğrafyaları ve ülkeleri etkilediğinden bahsetmek ve bu konuda İrealist çözüm önerilerinde bulunmak gerekmektedir.

Bu sorunlardan en çok etkilenen bölgelerden birisinde, yani Türkiye-Balkanlar rotasında yoğunlaşan düzensiz göç sürecinde, özellikle Türkiye'den Yunanistan'a geçişlerde hız kazan Suriyeli vb. sığınmacı akını tüm bölgeyi etkiler olmuştur. Bu bağlamda, yaşanan kimi güncel gelişmelere, sonrasında da kimi kavramsal tartışmalara değinmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Hatırlanacağı üzere bu süreç, insan kaçakçıları aracılığıyla Türkiye'nin Çeşme, Dikili ve Bodrum gibi kıyı kentlerinden, 1.000-10.000 dolar arası bir ücret karşılığında, 15-20 kişilik

⁵⁵⁷ "18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı", *a.g.e.*

botlara ortalama 50-100 kişinin bindirilip yolculuk ettiği, Yunanistan'ın Midilli⁵⁵⁸, Kos, Sakız vb. adalarına gitmeye çalıştığı, bir kısım sığınmacının ise bu yolculuk sırasında boğulup hayatını kaybettiği, diğer şanslı kesimin ise bir bilinmezlik içinde Avrupa coğrafyasına yolculuk ettiği olumsuzluklar silsilesini doğurmuştur. Böylece, sığınmacıların çoğu için, Yunanistan içinde en önemli varış noktalarından birisi Pire Limanı olmuş, Selanik ve Kavala gibi diğer varış noktalarına deniz yoluyla (tehlikeli olduğu için pek tercih edilmeyen rota) ulaşan sığınmacılar da kendilerini şanslı hissetmiştir.⁵⁵⁹

Balkan toprakları, çoğunluğunu Suriyeli sığınmacıların oluşturduğu, Afganistan, Irak, Pakistan, İran, Fas, Somali, Cezayir, Eritre ve Nijerya gibi diğer ülkelerden gelen birçok sığınmacıya da ev sahipliği yapan bir konuma bürünmüştür. Atina'ya ulaşan sığınmacılar, kendilerini burada 'güvende' (diğer ülkelere göre kötünün iyisi olduğu için) hissetseler de, Yunan hükümeti tarafından oluşturulması gereken 'geçici barınma merkezleri'ne gidemedikleri için Atina'nın merkezinde (Viktorya parkı vb. bölgelerde) toplanmışlar⁵⁶⁰, ya Yunan halkının yardımlarıyla ya da sürekli destek organizasyonları (İrlanda, Almanya, ABD vb. ülkelerden gelen gönüllü insanlar ve sivil toplum kuruluşları) aracılığıyla ayakta kalmayı başaramışlardır.⁵⁶¹

Bu olaylara İrealist bağlamda bakıldığında, teorik ve pratik yapının birleştirmesi sürecinde, sadece 'de facto (fiili)' ya da sadece 'de jure (hukuki)' unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Ama asıl olması gereken, ikisinin ayrılmaz bir bütün olduğu gerçeğidir. Sonuç olarak, bu yaşanan olaylar konusunda en önemli eksiklik de sığınmacı ve mülteci statülerinin belli bir çerçeveye oturtulamamış ve bir bütünlük teşkil etmemiş olmasıdır. İrealist bir çözüm için, bu süreci oluşturan kavramsal tartışmanın netleşmesi ve hak kazanımlarının uluslararası hukuk ve ülke içi hukuk bağlamında ortak bir temele oturtulması

⁵⁵⁸ İlk başlarda Yunanistan'ın Midilli adasına gelip, oradan da diğer bölgelerine gitmeye çalışan sığınmacıların, Midilli'deki Moria Mülteci Kampı'nda çadır ve konteynırlarda kalmaları ve kötü koşullara mahkum olmaları, insan hakları örgütlerini harekete geçirmiş, imkanlar dahilinde bu insanlara yardım ulaştırılmaya çalışılmıştır. İnternet: "Midilli'nin göçmenleri: Koşulları gittikçe kötüleşiyor". (2017, Eylül). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/midillinin-g%C3%B6%C3%A7menleri-ko%C5%9Fullar%C4%B1-gittik%C3%A7e-k%C3%B6%C3%BCle%C5%9Fiyor/g-40424989> adresinden 23 Aralık 2018'de alınmıştır.

⁵⁵⁹ İnternet: "Balkanlar'ı aşamadılar, yine Atina'yı doldurdular". (2016, Şubat). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/balkanlar/balkanlari-asamadilar-yine-atinayi-doldurdular-foto-h356083.html> adresinden 23 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁵⁶⁰ İnternet: "Atina'da çaresiz bekleyiş". (2016, Mart). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/atinada-%C3%A7aresiz-bekleyi%C5%9F/a-19089011> adresinden 23 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁵⁶¹ Akdeniz, E. (2016). *Ölüm Koridorundan Mülteci Pazarlığına: Sığınamayanlar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 167-168.

gerekir. Olayların ülkeler tarafından siyasallaştırılması ise hukuki zemine zarar verecektir. Aşağıdaki kısımda da bu tartışma, kavramsal süreçle bağlantılı olarak anlatılmaktadır.

Bilindiği üzere mültecilik süreci, menşei (kaynak) ülkesini zorunlu olarak terk etmek zorunda kalan kişi ya da kişilerin, başka bir ülkede sığınmacı olduktan sonra, başvuru yaparak almak istediği statü olarak belirmektedir. Bu konuda yaşanan en büyük eksiklik ve sıkıntı da, sığınmacılığın, bireysel bir hak olarak uluslararası hukuk içindeki belirginliğine rağmen, ülkelerin uygulamaları açısından belirsizliğidir. Bu durumlardan dolayı, ‘sadece mültecilik statüsü alındıktan sonra tam bir hukuki statüye sahip olunabildiği’ gerçeği ortaya çıkmakta, bunun alt statüsü olan ‘sığınmacılık’ süreci tamamlanamadığı için bu noktaya ulaşamamakta, kimi sıkıntılar belirmektedir. Uluslararası yapının ‘mülteci’ kavramını kullanmasının altında da bu fikir yatmakta, olayları bütünsel bir hukuki sürece dayandırma amacı yer almaktadır. Ayrıca, mülteci kavramının bu hukuki perspektife dayandırılmasında kimi unsurlar da ön plana çıkmaktadır. Bu unsurların başında, geçmişte yapılan anlaşma ve sözleşmeler gelmekte ve buna göre bir bakış açısı oluşmaktadır. Bu anlaşma ve sözleşmelere göre, hukuki unsurların hızlı bir biçimde devreye girebilmesi için, kişi ya da kişilerin menşe ülkesiyle bağlarının kopma noktasına gelmesi ve mülteciliğin gerektirdiği unsurların sağlanması gerekmektedir.⁵⁶² Bu minimalde, mültecilik haklarının sağlanabilmesi adına bu unsurlar, bahsedildiği üzere, anlaşma ve sözleşmelerle koruma altına alınmaktadır. Bu sözleşmelerden birisi olan 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi’nde de mülteciliğin tanımı açık ve net olarak belirtilmiştir;

Mülteci, 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut milliyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi ya da kişiler⁵⁶³

olarak tanımlanmaktadır.

Görüldüğü üzere, mültecilik statüsü almak için uyulması gereken kimi şartlar vardır. İlki, bu durumun ırkı, dini vb. nedenlerden ötürü cereyan etmesi gerektiğidir. İkinci, belli bir zulüm tehlikesi olması durumudur. Üçüncüsü, bu kişi ya da kişilerin ülkelerinin dışında olmaları

⁵⁶² Öztürk, *a.g.e.*, 65-66.

⁵⁶³ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 14.

halidir. Bu kavramsal süreç de dikkate alınırsa, Realist bakış açısıyla olaylara bakan çoğu Avrupa ve Balkan ülkesinin, altına imza attıkları Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ni uygulamadıkları görülmüştür. Bu eksiklikleri gidermek için de kimi çözümler bulunması gerekmektedir. İrealist bağlamda oluşacak bir çözüm ise, devletlerin ve örgütsel yapının, sığınmacı ve mülteci anlaşma ve sözleşmelerini koruyan Uluslararası Adalet Divanı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Adalet Divanı (AAD), BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) vb. kurumların tarafsız yorumları ve bütünleşme süreçleriyle ortaya çıkacağı gerçektir.

Bilindiği üzere, İrealist yaklaşımın merkezinde ne birey ne de devlet vardır. Tek merkez unsur, ahde vefa (söze bağlılık) ilkesi ve denge unsurlarının (ulus-devlet ve Uluslararası Toplum'un kesişim kümesi) faaliyet sürecidir. Bu da İrealizm'in temel argümanlarından birisidir. Bu durum, Türkiye-Balkanlar rotasındaki Suriyeli sığınmacı sorununun çözümü için de tek gerçeklik olmaktadır.

Ayrıca, bu olumlu katkıların, eksik ve sıkıntılı yönlerinin de olacağı bilinmelidir. Bütün bu çözüm önerilerine rağmen, sorunların uygulama alanına yansıtılamaması ve 'mültecilik' statüsünün verilememesi durumları da gerçekleşebilir. 'İstisnai haller' olarak bilinen bu durumlar ise şunlar olacaktır; bulunduğu ülkenin güvenliği için ciddi anlamda tehdit oluşturması, ya da, vatandaşı olduğu menşe ülkesinde, vatandaşlığı yoksa sürekli ikamet ettiği ülkede ciddi bir 'adi suç' işlemiş olması, bulunduğu ülkede kamu düzenini, kamu güvenliğini ya da kamu sağlığını tehdit etmesi halleri...⁵⁶⁴

Ek olarak şunu da söylemek gerekir ki, hem Türkiye'de hem de Avrupa ve Balkan ülkelerinde, Suriyeli vb. insanların mültecilik statüsü değerlendirildiğinde, uygulama ile teori arasında da tezatlık ortaya çıkmış, resmi anlamda ciddi çözüm önerileri getirilememiştir. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise, bu sorunların İrealist bağlamda çözülememesi sorunların büyümesine neden olmuş, Suriye'de 'Arap Baharı' adı altında beliren bağımsızlık hareketleri, mezhep (Sünni-Alevi)⁵⁶⁵ temelinde bir çatışmaya evrilmiş, ABD ve Rusya gibi büyük güçlerin, elde tutmak ya da ele geçirmek istedikleri hayat sahaları

⁵⁶⁴ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 29-30.

⁵⁶⁵ Fisk, R., Cockburn, P., Sengupta, K. (2015). *Suriye: Cehenneme Düşüş 2011-2014 Çağdaş Haberciliğin Unutulmaz Antolojisi*. (Birinci Baskı). (Çev. Adalier, A., Çevik, S. Yasin B.). İstanbul: İyidüşün Yayınları. (Eserin orijinali 2014'te yayımlandı). 87-90.

adına destekledikleri bir kargaşa ve çatışma ortamını gün yüzüne çıkarmış, bu olaylar, mağdur olan milyonlarca düzenli ve düzensiz göçmene mal olmuştur.⁵⁶⁶

Sonuç itibariyle Suriye’de, 400 bine yakın insanın öldüğü, 13 milyona yakın insanın da (ülke içinde 6.5 milyon, ülke dışında 6.5 milyon) yerinden edildiği acı bir tablo ortaya çıkmış, ‘Yıkım Paradigması’nın (daha önceki kısımlarda bahsedilen, Avrupa’da artan ırkçı, İslamofobik ve yabancı düşmanı tavrın, AB’nin değerlerini yok etme tehdidinde bulunduğu, AB ve Balkanlar’daki istikrarı engellediği ve Balkan güvenlik politikalarını olumsuz etkilediği⁵⁶⁷ üzerine kurulan paradigma) önünü açmıştır.

Yukarıda bahsedilen konuya göre kimi statü sorunları ortaya çıkmakta, İrealist bağlamda çözüm getirilmesi zorunlu olmaktadır. Bu durum, ‘ülke içinde yerinden edilmiş kişileri’ (diğer bir adı ‘ülkesel mülteciler’⁵⁶⁸), mültecilik statüsü alan kişilerin hukuksal kategorisine dahil etme gerekliliğidir. İnsani yardımların resmi yollardan gerçekleşebilmesi için bu durum elzem olmaktadır. Bu anlatılanlardan, ülke içinde ve dışında yaşayan Suriyelilerin ‘bu haklardan yararlanma konusunda gerekli hukuksal şartları sağladıkları’ sonucu ortaya çıkmakta, statü belirleme çalışmalarını zorunlu kılmaktadır.

1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nin dışındaki anlaşma ve sözleşmelerde de (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi⁵⁶⁹, Çocuk ve Kadın Hakları Sözleşmeleri vb.), özellikle çatışma ve savaş durumlarında, mültecilerin elde edeceği haklar açık bir biçimde belirtilmekte, tartışmaya açık bir durum oluşmamaktadır. Bunun dışında, AB’nin kendi içinde yaptığı Dublin I-II, Maastricht, Amsterdam ve Lizbon Anlaşmalarında da sığınmacı ve mültecilerin yararlanması gereken haklar kesin çizgilerle belirtilmiş, Dublin anlaşması gibi belgelerde de, ‘ilk kabul ülkesinin sorumlulukları’ anlatılmıştır.⁵⁷⁰

AB ülkelerinin, bu anlaşmalara uymadan ve ‘ortak sorumluluk ilkesi’ni devre dışı bırakarak Suriyeli vb. sığınmacılara bu tarz bir politik yönelimleri, AB kuruluşlarının bugüne kadar

⁵⁶⁶ “18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı”, *a.g.e.*

⁵⁶⁷ Cocco, E. (2017). “Where is the European Frontier? The Balkan Migration Crisis and its Impact on Relations between the EU and the Western Balkans”. *European View*, 16 (2), 295.

⁵⁶⁸ Ekşi, N. (2015). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, 191.

⁵⁶⁹ Ergül, E. (2012). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku’nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*. (Birinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi, 69-83.

⁵⁷⁰ “Dublin Convention”, *a.g.e.*, 254/4.

vurguladığı insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramlarına zarar verecek şekilde cereyan etmiş, soyut İdealist değerlerin, devletçi Realist görüşlerle uyumsuzluğunu gözler önüne sermiştir. Sonuç itibarıyla, iki görüşün kesişim kümesinde yer alan İrealizm'in devreye girmemesi durumunda çatışmalar ve uyumsuzluk da devam edecektir.

İrealist yapı yerleşmedikçe sorunların artması devam edecek, bu çözümsüzlüğün doğurduğu diğer bir sonuç da, Suriyeli vb. sığınmacıların, transit ve hedef ülkelere kendi ülkelerine dönememeleri durumu olacaktır. Bilindiği üzere, 2011 yılından beridir devam eden çatışmalar, Suriye'nin kuzey bölgesindeki şehirleri (muhaliflerin yaşadığı Halep, İdlip, Hama vb.) yakıp yıkmış, taş taş üstünde bırakmamıştır. Sonuçta, çatışmalar tamamen bitse dahi bu şehirlerin eski haline dönmesi 3-5 yılı bulacaktır. Bu insanların, Türkiye'den gönderilmek istenmeleri durumunda ise; "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir"⁵⁷¹ maddesi devreye girecek, ülkelere dönmeleri halinde soruşturma ya da insan hakları ihlalleriyle karşılaşacakları gerçeğini ortaya çıkaracaktır.⁵⁷² Bu durumlarda ise (ahde vefa ilkesi bağlamında), hem Türkiye'den hem de Balkanlar'dan gönderilme süreçlerinde 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin 33(1). maddesi (geri göndermeme ilkesi)'nin⁵⁷³ önemi ortaya çıkacaktır. Böylece, yapılan bir hukuksuzluk durumunda ise, ulusal hukuk yolları tüketildikten sonra Uluslararası Mahkemeler yoluyla bu hakkın arayışı ortaya çıkacaktır. Bilindiği üzere, hem Türkiye'nin hem de Balkan ülkelerinin bu konuda tazminat ödediği birçok dava mevcuttur.⁵⁷⁴

Kısacası, özellikle Balkanlar rotasında yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı sorunu bağlamında analiz yapıldığında, Avrupa Konseyi'nin yapmış olduğu ve birçok ülkenin imzalayıp uygulamaya koyduğu 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ndeki tanımın tüm unsurları Suriyeli vb. sığınmacılar için de tezahür etmiş, mültecilik statüsü almamaları için bir neden bulunmamıştır. Bu hallerde dahi insan hakları ihlallerinin devam etmesi, AB demokrasinin

⁵⁷¹ "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", *a.g.e.*, 12047.

⁵⁷² İnternet: "Grafiklerle: Suriye'de 8. yılına giren savaş". (2018, Mart). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137> adresinden 20 Mayıs 2019'da alınmıştır.

⁵⁷³ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 30.

⁵⁷⁴ Bkz. Ekşi, (2010b), *a.g.e.*

çökmeye başlayacağını ve yıkım paradigmalarıyla⁵⁷⁵ yüzleşmek zorunda kalacağını göstermektedir. İrealist çözümler (ulus-devletler, uluslararası örgüt ve kuruluşlar ve STK'ların birlikte çalıştığı, üstünlük kurma ve merkezde olma düşüncelerinin devre dışı bırakıldığı, 'de facto' ve 'de jure' kavramların birleştiği, düzenli ve düzensiz göçmen odaklı bir dünyanın olduğu düzlem) getirilmezse bu sorunlar daha da büyüyecektir.

Sonuç olarak, 'Suriyeli ve diğer sığınmacıların Türkiye'den Avrupa'ya göç sürecinde Balkan güzargahından geçmesi ve Almanya, Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelere ulaşma çabası yarı yarıya başarıya ulaşmıştır' denilebilir. Ayrıca, 18 Mart 2016 yılında Türkiye-Avrupa Birliği arasında yapılan zirve sonrasında açıklanan Mülteci Mutabakatı, düzensiz göç akınını durdurmaya yönelik olmuş, 16 Aralık 2013 yılında imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nı tekrardan gündeme getirerek Vize Serbestisi Mutabakatı ile birleştirme amacı gütmüştür.⁵⁷⁶ Bu anlaşma, Avrupa'ya yönelen sığınmacıların ciddi oranda azalmasını sağlamış, AB ülkeleri için de hayati öneme sahip olmuştur. Bu sürece giden dönemde özellikle Balkan ülkelerinin, akabinde de diğer Batı Avrupa ülkelerinin, ırkçı ve yabancı düşmanlığına dayanan uygulamaları ve muameleleri devam etmiş, Realist (ulus-devletlerin) ve İdealist (AB ve BM'nin) ilkelerin çatışmasına sahne olmuş, Türkiye-Balkanlar rotasındaki çözümsüzlük büyüdükçe, sığınmacı kamplarında ve şehir merkezlerindeki eski fabrika, hastane, okul vb. yerlerde zor koşullarda kalan sığınmacıların sayısı da artmıştır. Devletler ve örgütler arasındaki 'de facto' sürecin uygulamaya dönüştürülememesi durumu (120-160 bin arası sığınmacının AB ülkelerine, nüfus, ulusal gelir ve işsizliğe göre dağıtılması gibi durumlar)⁵⁷⁷, İrealist yaklaşımın önemini artırmış, bu yaklaşımın daha detaylı incelenmesini zorunlu kılmıştır. Avrupa ve Balkanlar'da yaşanan bu süreci anlattıktan sonra, Türkiye'de yaşanan olaylara da İrealist bağlamda değinmek, bu olayları tarafsız bir şekilde anlatmak gerekmektedir.

⁵⁷⁵ *Yıkım Paradigması:* Avrupa'da II. Dünya Savaşı öncesi başlayan, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile şekillenen, günümüzde İslamofobi ile devam eden, ekonomik krizlerle beliren, Avrupa adına felaketlerin başladığı korku senaryosudur (tezin yazarına aittir).

⁵⁷⁶ "18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *a.g.e.*

⁵⁷⁷ "AB'den 120 bin yeni mülteci kotası", *a.g.e.*

3.5.3. Türkiye’de Yaşanan Suriyeli Sığınmacı Sorununa İrealist Yaklaşım ve Çözüm Önerileri

Anlatılması gereken bu konuda asıl durum, Türkiye’de yaşanan sığınmacı ve mülteci sorununun kökenini bilmek ve bunun üzerinden bir İrealist okuma yapabilmektir. Bu anlamda, ‘geçici koruma’ koşulları altında hayatta kalma mücadelesi veren sığınmacıların, elde etmeleri gereken haklardan birisi olan mülteciliğin, İrealist bağlamda Türkiye’deki yansımalarına, sığınmacılık ve geçici korumadan farklı ve eksik yönlerine değinmek gerekmektedir. Bu durumu da, Suriyeli vb. sığınmacılar özelinde örneklendirip anlatmak gerekirse şunlar söylenebilir.

29 Nisan 2011 tarihinden itibaren 252 kişilik sığınmacı grubunun Hatay’ın Cilvegözü sınır kapısından giriş yaparak Türkiye’ye (Yayladağı ilçesine) adım atması,⁵⁷⁸ büyük kitlesel akışın öncesinde küçük bir sorun olarak görülmüş, 2011 yılından 2018’e kadar geçen sürede bu 252 kişilik sayıya, binler, yüzbinler ve milyonlar eklenmiş, bu göç akışının en yoğun olduğu dönemlerde 250 bine yakın insanın, Şanlıurfa, Hatay, Kilis, Gaziantep, Adıyaman ve Malatya gibi şehirlerdeki sığınmacı kamplarında yaşamaları gerekmiş, bu duruma rağmen, kampta kalmak istemeyen 3.5 milyondan (2019) fazla insan, İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde kendi imkanlarıyla yaşamaya başlamıştır.⁵⁷⁹ Bu durum, Türkiye’nin o ana kadar düzenli bir sığınmacı ve mülteci politikası olmaması ve statü sorunları yaşanmasından kaynaklanmıştır. Türkiye ve Avrupa Birliği’nin bu duruma bakış açıları bağlamında bir değerlendirme yapıldığında ise şunlar söylenebilir.

Türkiye’nin, 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi anlamında kimi çekinceleri olmuştur ve bunlardan kimileri halen devam etmektedir (coğrafi çekince)⁵⁸⁰. Sözleşme imzalandığında iki tür çekince koyulmuştur. Daha sonra bunlardan birisi kaldırılmış ama diğeri halen devam etmektedir. 1967 New York Protokolü’nde de kaldırılmış olan çekince, ‘sadece 1951 öncesi olan olaylarla bağlantılı olarak kişilerin

⁵⁷⁸ “Türkiye’de Geçici Koruma”, *a.g.e.*

⁵⁷⁹ “Geçici Koruma”, *a.g.e.*

⁵⁸⁰ Coğrafi çekince sonucu, sadece Avrupa’dan Türkiye’ye gelen kişiler ‘mülteci’ olarak kabul edilecektir. Avrupa ülkeleri dışından gelen kişiler ise, duruma göre, ‘şartlı mülteci’, ‘geçici koruma’ vb. statülere sahip olacaktır. Gerekli açıklamalar Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nda mevcuttur, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*

mülteci olarak kabul edileceği' maddesidir.⁵⁸¹ Türkiye vb. birkaç ülke hariç⁵⁸² tüm ülkelerin kaldırdığı madde ise, 'sadece Avrupa ülkelerinde olan olaylar için ve Avrupa Konseyi üye ülkelerinden gelenler için mültecilik statüsünün kabul edileceği, diğer kişilerin ise sığınmacı statüsünde kalacağı' ile ilgi maddedir.⁵⁸³

Bu durum çerçevesinde analiz yapıldığında, 'Türkiye'nin uzun yıllar boyunca Avrupa ülkeleri dışından gelen insanlara mültecilik statüsü vermemesi' durumu eleştirilerin merkezinde olmuştur. Güvenlik boyutu araştırıldığında ise, durumun hiç de düşünüldüğü kadar basit olmadığı gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, kimi uzmanlara göre, coğrafi çekince koyulması eleştiri konusuysen, kimi uzmanlara göre ise, hem o dönem için hem de günümüzde dört bir yanı sorunlarla çevrili olan, hava, kara ve deniz egemenlik alanları tehdit altında olan bir ülke olan Türkiye'nin hassasiyetleri anlamında, coğrafi çekince koyulması zorunlu olmuştur. Üçüncü bir yol olan İrealist bağlamda düşünüldüğünde ise, bu tartışmalar bir son vermek için, Türkiye-AB arasında oluşacak bir uyum ve paylaşım komisyonu ile (geçmiş dönemlerden itibaren), Türkiye'ye Avrupa dışından gelen sığınmacıların mülteci olması sağlanabilir, yük paylaşımı (Türkiye'deki bu sığınmacıların Avrupa ülkelerine de paylaştırılması) bağlamında Türkiye de zor durumda kalmayacağı için bu coğrafi çekinceyi kaldırabilirdi.

Kısacası, devlet ile bölgesel örgüt arasındaki yapının etkin çalışmamasının sonucunda bu durumun ortaya çıktığı söylenebilir. Türkiye'nin ise, çoğunlukla, görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmesine rağmen, AB'nin, sadece zor durumda kaldığı hallerde Türkiye ile işbirliğine gitme çabası, ciddi bir kopukluğu ve müzakere başarısızlığını göstermektedir. Bu durum, 'AB'nin Türkiye'ye yönelik çifte standardından mı yoksa AB içindeki koordinasyon eksikliğinden mi' ileri gelmektedir bilinmez ama tarihsel konjonktürün de incelenmesi gerektiği gerçeği aşıkardır. Türkiye açısından incelenmesi gerek durum ise, Osmanlı devlet geleneğinde sığınmacı politikalarının nasıl olması gerektiği ile ilgili olmaktadır.

⁵⁸¹ Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 46-47.

⁵⁸² Türkiye, Madagaskar, Monako ve Kongo hariç tüm ülkeler 1967 New York Mülteci Protokolü ile birlikte coğrafi çekinceyi kaldırmıştır. Dost, S. (2014). "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu". *S.D.Ü. (Süleyman Demirel Üniversitesi) Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 36-37.

⁵⁸³ "Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin onaylanması hakkında kanun", *a.g.e.*, 5027.

Bu bağlamda, Osmanlı devletinin sığınmacı sisteminin, İrealist yaklaşıma daha yakın olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. O dönemlerin sığınmacı politikaları detaylı bir şekilde incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulaması gererek İrealist sığınmacı ve mülteci politikalarının nasıl olması gerektiği daha iyi anlaşılacaktır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Balkanlar ve Avrupa'dan Anadolu'ya gerçekleşen göç politikaları, ikinci bölümde yer alan 'Osmanlı döneminde sığınmacı ve mülteci hareketleri' kısmında da anlatılmıştır. Ayrıca değinmek gerekir ki, yüzyıllar boyunca birçok koşul da değişmiş, dünya dengeleri farklı bir denkleme evrilmiştir. Tüm bu araştırmalar yapılırken, o dönemlerin güvenlik sorunları ile günümüzün güvenlik sorunlarını karşılaştırmayı da unutmamak gerekir.

Sonuç itibarıyla, dört bir yanı çatışma bölgeleri ve sorunlarla çevrili olan Türkiye, hem Irak ve Suriye gibi çatışmaların eksik olmadığı Ortadoğu coğrafyasındaki ülkelerle, hem de Kafkasya ve Balkanlar'da yer alan ve geçmişten bugüne siyasi tartışmaların devam ettiği Ermenistan ve Yunanistan gibi devletlerle sorunlar yaşamaktadır. Türkiye bu sorunları yaşarken, Ortadoğu bölgesinin ekonomik olarak sıkıntılı yapısı ve gelecek kişilerin de sığınmacı olması ihtimali, Türkiye'de güvenlik tabanlı sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunlara ek olarak, Türkiye'de işsizlik gibi kimi sorunların olması, işverenlerin çıkar temelli ucuz işçi bulma çabası ve Suriyeli sığınmacıların mülteci ya da vatandaş olduktan sonra daha fazla imkana sahip olacak olmaları, bu kişilerin yerel halk tarafından hoş karşılanmadığı, kültürel farklardan dolayı en ufak bir sorunda veya toplumsal huzuru bozmaları durumunda hedef gösterildikleri bir durum oluşturmuş, 'geçici koruma' statüsü altında kalmalarına neden olmuştur. Görüldüğü üzere, tarihsel dönemleri incelerken, günümüzün çok yönlü bakış açısını ve türdeş unsurlarını da dikkate almak gerekecektir.

Bu konular İrealist bağlamda değerlendirildiğinde ise, sorunların temelde Suriyeli vb. sığınmacıların hukuksal haklarıyla bağlantılı olduğu görülecektir. Nesnel kalması gereken kavramların öznelleşmesi de, sorunların büyüdüğünü kanıtlar niteliktedir. 'Geçici koruma' statüsü adı altında kamplara yerleştirilen ya da şehir merkezlerine yerleşen bu insanların, bu statü altında kalmaları (mülteci olamamaları) durumunda yaşayacakları kimi sıkıntılar da şunlar olacaktır;

1) Çalışma izinleri (27 Şubat 2003 tarihli, ‘Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK)’⁵⁸⁴ ile şekillenen⁵⁸⁵, 15 Ocak 2016 tarihinde imzalanan, “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile nihai amacına ulaşan mevzuatlar dizini)⁵⁸⁶ kısıtlı olacağı (işyerinin yüzde 10’u kadar) için, işverenler tarafından kayıtlı olarak çalıştırılma imkanları zor olacaktır. Bu durumda işverenlerin inisiyatifine bırakılmış olacaklar, işverenin belirleyeceği herhangi bir ücret karşılığında çalışmak zorunda kalacaklardır. Resmi olarak çalıştırılma imkanları varken (prosedürler, sigorta vb. masraflar fazla olduğu için pek tercih edilmemektedir), daha çok kaçak olarak çalıştırılacaklardır. Hem sigortasız çalışacaklar hem de işverenleri tarafından ücretleri yatırılmadığı durumlarda, ya da baskı, şiddet ve zorbalıkla karşılaştıkları anda şikayet haklarını kullanamayacaklardır.

Kısacası, sığınmacılar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından daha az ücretle ve sigortasız çalıştırılacakları için, ülke vatandaşları işsiz kalmaya başlayacak, bundan dolayı sığınmacılara yönelik baskı, şiddet ve saldırı olaylarında artış olacaktır. Suriyeliler özelinde değerlendirildiğinde ise, bu anlatılanları kanıtlar birçok örnek bulunmaktadır. Sığınmacılar, İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde kaçak olarak çalışmakta, ucuz ücretlerle kalabalık ailelerini geçindirmeye çalışmaktadırlar. İş bulamayıp dilencilik yapanların sayısı artmakta, bu koşullar altında toplumsal düzenin ve huzurun bozulduğu görülmektedir. Hem Suriyeli sığınmacılar hem de işsiz kalan Türk vatandaşları mağdur olmakta, şirket sahipleri ise bu durumdan en karlı çıkan kesim olmaktadır.

Çalışma hakkı sorunuyla ilgili ekonomik ve sosyolojik örnekler vermek konuyu anlamak için daha anlaşılır olacaktır. Bilindiği üzere Türkiye’de, kimi sığınmacıların Güneydoğu Anadolu illerinde, kimilerinin ise İzmir, Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde çalışmak zorunda kalmaları ve birbirlerinden ayrılmaları, ülkelerinden kopup gelen bu insanların yaşadıkları zorlukları gözler önüne sermektedir. Adana vb. illerde tarım işçiliği ile uğraşan bu sığınmacılar, İstanbul’a geldiklerinde, Çağlayan, Fatih vb. semtlerde tekstil işiyle uğraşmaya başlamaktadırlar.⁵⁸⁷ Suriyeli sığınmacılarla yapılan röportajlarda da;

⁵⁸⁴ İnternet: “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği”. T.C. Resmi Gazete. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030829.htm> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

⁵⁸⁵ Özer, İ. (2016). *Doğu ve Güneydoğu Komşu Ülkelerinden Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, 45.

⁵⁸⁶ “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”, a.g.e.

⁵⁸⁷ İnternet: “‘Çalışma izni değil insanlık istiyorum’”. (2016, Ocak). Cumhuriyet. Web http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yazi_dizileri/470609/_Calisma_izni_degil_insanlik_istiyorum_.html# adresinden 28 Aralık 2017’de alınmıştır.

‘durumlarının dışarıdan anlatıldığı gibi iyi olmadığını, devletten yüksek maaşlar almadıklarını’ beyan etmişlerdir⁵⁸⁸ (AB fonlarından aylık kişi başı 133 tl almaktadırlar-2018 itibariyle 200 bine yakın ailede 1 milyona yakını bu yardımlardan faydalanmaktadır. Bu kişilerin çoğu da, kadın, çocuk, yaşlı ve engellilerden oluşmaktadır)⁵⁸⁹. Ayrıca, Suriyeli sığınmacıların çoğu, ‘kendileriyle ilgili kötü imaj oluşturduğu için, suç teşkil eden işlerde çalışanlardan ya da eylemlerde bulunanlardan rahatsızlık duyduklarını’ ifade etmişlerdir.⁵⁹⁰

Kısacası, Türkiye gibi transit geçiş ülkelerinde iş bulma oranları düştükçe başka ülkelere gitme oranlarında da artış olacaktır. Bu anlamda ilk akla gelen, Avrupa Birliği ülkeleri olmakta, daha refah dolu bir hayat düşüncesi binlerce dolar verip uzun göç yolculuklarını göze almaya kadar varmakta, kimileri için sonu olumlu olmakta, kimileri için ise hüsrarla sonuçlanmaktadır. Bu düzensiz göç süreciyle tüm sorunlar bitmemekte, ardından başka sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

Sonuç itibariyle, 2008 dünya ekonomik krizinden sonra tüm dünyada olduğu gibi AB ülkelerinde de işsizlik oranları yükselmiş, sığınmacıların gelmesiyle birlikte yerel halkın itirazları da artmış, marjinal (kimi durumlarda ırkçı) grupların gücünde ve sayısında yükseliş olmuş, hayal kırıklıkları da beraberinde gelmiştir. Realizmin tekrardan ön plana çıktığı bu dönemlerde, devletlerin gücü ve hiyerarşisi tekrardan sahaya inmiş, uluslararası sistemin anarşik yapısına geri dönüş yaşanmaya başlanmıştır.

Tüm bu olaylar bağlamında görülmüştür ki, İrealizm’in devreye girmemesi, sadece sığınmacı ve mülteci sorununda değil, Türkiye, Balkanlar ve Avrupa özelinde yaşanan diğer tüm sorunlarda da yükselişe neden olacaktır. Ayrıca bu sorunlar olurken, bu koşulları oluşturan siyasi dengelere de dikkat etmek gerekmektedir. Bu siyasi dengelerden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

⁵⁸⁸ İnternet: “‘Suriyelilerin devletten maaş aldıkları bilgisi doğru değil’”. (2018, Kasım). *Habertürk*. Web: <https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/16963532-suriyelilerin-devletten-maas-aldiklari-bilgisi-dogru-degil> adresinden 28 Aralık 2019’da alınmıştır.

⁵⁸⁹ İnternet: *Avrupa’dan Suriyeli mülteciler için ne kadar para geldi*. Web: <https://www.finansgundem.com/haber/avrupadan-suriyeli-multeciler-icin-ne-kadar-para-geldi/1248740> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

⁵⁹⁰ İnternet: *Türkiye’de Yaşayan Suriyeliler, ‘Suriyeli Dilenciler’den Rahatsız*. (2015, Aralık). Web: <https://www.haberler.com/turkiye-de-yasayan-suriyeliler-suriyeli-dilenciler-7979462-haberi/> adresinden 26 Mayıs 2019’da alınmıştır.

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra, Batılı ülkelerde İslam'a karşı gizli ya da açık yollardan bir düşmanlık başlamış, Müslümanlar, ayırt edilmeksizin toplumun dışına itilmeye başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde, Londra, Madrid ve Paris gibi şehirlere yapılan saldırılar durumu daha da tetiklemiş, ılımlı bir durum oluşacakken süreç daha da alevlenmiş, günümüze kadar uzanan silsilelerle yüzleşilmek zorunda kalınmıştır.⁵⁹¹ Realist süreçten İdealist sürece doğru yumuşak bir geçiş yaşanacakken, bu olumsuz olaylar neticesinde, tekrardan devletlerin mutlak gücü (Realizm) ön plana çıkmış, İrealist politikaların etkinlik kazanması zorunluluk arz etmiştir.

Bu kısa analizden sonra tekrardan Türkiye’de yaşanan sürece dönmek gerekirse belirtilmesi gereken kimi durumlar da vardır. 2011 yılından itibaren Türkiye’ye sığınmaya başlayan Suriyelilerin kimileri Türkiye’yi eleştirip yapılan yardımları görmezden gelseler de, Avrupa’ya gittikten sonra gerçeklerle yüzleşmeye başlamışlar, Türkiye’deki huzurlu ortamı arar olmuşlardır. Bunun en önemli nedeni ise, Türkiye’nin Müslüman bir ülke olması ve Osmanlı Devlet geleneği ve kültürünün Ortadoğu coğrafyasını boydan boya etkilemiş olmasıdır. Kimi Avrupa Birliği ülkesinde ise Osmanlı düşmanlığı devam etmiş, Ortadoğu’dan gelen bu insanlar Osmanlı tebaası olarak görülüp ayrımcılığa maruz kalmıştır.⁵⁹² Ayrıca kimi ülkeler (Slovakya vb.) bu konuda daha da ileri gitmiş, ‘sadece Hristiyan olan Suriyelilerin ülkelerine gelişlerinin kabul edileceğini’ beyan etmiştir.⁵⁹³ Bu durum, dini ayrımcılık yapıldığını ve insan hakları anlaşmalarına tezat bir durumun oluştuğunu göstermiştir. Bu bağlamda, Suriyeli sığınmacı sorununun çözümü de ertelenmiş, Türkiye bu sorunu çözme konusunda yalnız bırakılmıştır.

Böylece, Türkiye’de yaşanan sığınmacı ve mülteci sıkıntılarına sessiz kalan Batı dünyasından ve gerekli yardımları yapmayan resmi yardım kuruluşlarından dolayı olumsuzluklar artmış ve sorunların büyümesi de engellenememiştir. 2014 yılında 150 bini, 2015 yılında 700 bini, 2016 yılında da 1 milyonu aşan Avrupa’daki sığınmacı sayısı AB

⁵⁹¹ İnternet: “Europol'den IŞİD'e propaganda operasyonu”. (2018, Nisan). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2018/04/28/europol-den-isis-e-propaganda-operasyonu> adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁵⁹² Bosna Hersek ve Kosova’da yaşayan Müslüman vatandaşların da bu durumu böyle gördüğü, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) gibi güçlerin, 1992-1995 yılları arasında bölgeye geç müdahalesinin arkasında da bu vb. nedenlerin olduğu söylenmektedir, İnternet: “NATO 18 yıl önce bugün Bosna’ya müdahale etmişti”. (2013, Ağustos). *Sabah*. Web: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2013/08/30/nato-18-yil-once-bugun-bosnaya-mudahale-etmisti> adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁵⁹³ “Slovakya sadece Suriyeli 'Hristiyan' mültecileri kabul edecek”, *a.g.e.*

Ülkelerini zor durumda bırakmıştır. Bu insanların yüzde 50’den fazlası Suriye’den, diğerkleri ise Afganistan, Irak, İran, Pakistan ve Eritre gibi ülkelerden gelmiştir.⁵⁹⁴ 2016 yılının Mart ayında Türkiye ile Avrupa Birliğı arasında yapılan Mülteci Mutabakatı (16 Aralık 2013 tarihli Geri Kabul Anlaşması’nın devamı niteliğindedir) sonucunda sığınmacı sayısı düşmüş, günlük geçişte sayıları 3-5 bin arasında olan bu sığınmacılar, 20-30 gibi minimal rakamlara düşmüştür.⁵⁹⁵

Türkiye ise bu dönemde, zor durumda kalan ve Suriyeli vb. sığınmacı sorunuyla başa çıkamayan AB lkelerinin yardımına yetişmiş, Alman şansölyesi Merkel ve birkaç üst düzey görevli dışında Türkiye’ye şükran duygularını sunan olmamış, Türkiye şaşırtıcı bir biçimde eleştiri oklarının hedefi haline gelmiştir.⁵⁹⁶ Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, yeri geldi mi Türkiye’ye demokrasi, insan hakları ve hukuk dersleri vermeye alışan AB lkeleri, sığınmacı ve mülteci sorunu söz konusu olduğunda sınıfta kalmış, milyonlarca sığınmacının Balkan güzergahında ölmesine, kaçırılmasına, kaybolmasına ya da yaralanmasına neden olmuştur.⁵⁹⁷

Sonuç itibariyle, Realist g paradigmasının sonucunda yıkım paradigmasına evrilecek olan AB ve Balkan politikalarına rağmen, Türkiye’de uygulanan sığınmacı ve mülteci politikaları (belirtilen eksik yönleri unutulmadan) İrealist yaklaşıma daha yakın görünmüştür. AB, BM ve diğerk resmi ya da gayri-resmi sivil toplum kuruluşlarını ülkesine davet eden ve teknik imkanlar sunan Türkiye’nin, özellikle uygulama alanında, Avrupa sığınmacı ve mülteci politikalarının çok ilerisinde olduğı (4 milyona yakın sığınmayı topraklarında barındırmasından) anlaşılmaktadır.⁵⁹⁸ Türkiye’de var olan eksikler de, hem uzmanların destek ve tavsiyeleri hem de devlet ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa çabalarıyla çözülecektir. Uzun yıllar ihmal edilen durumlar, sığınmacı ve mülteci yasaları ve uygulamalarının artmasıyla, Türkiye’nin, İrealist yaklaşımın pilot bölgesi olacağını göstermiştir. Bunun kanıtı da, AB lkelerinin, imzaladıkları sığınmacı ve mülteci anlaşma ve sözleşmelerine uymamalarına rağmen, Türkiye’nin, ahde vefa (söze bağıllık) ilkesine

⁵⁹⁴ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 66.

⁵⁹⁵ “Akdeniz’de mülteci ölümleri azaldı”, *a.g.e.*

⁵⁹⁶ İnternet: “Avrupa’nın Türkiye’ye yönelik ‘mülteci’ eleştirisi haklı mı?”. (2016, Ocak). *Sputnik News Türkçe*. Web: <https://tr.sputniknews.com/columnists/201601121020144222-suriye-turkiye-multeci-siginmaci/> adresinden 26 şubat 2017’de alınmıştır.

⁵⁹⁷ “BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti”, *a.g.e.*

⁵⁹⁸ “Geçici Koruma”, *a.g.e.*

uyması ve mevcut imkanlarının üstünde bir yardımlaşma örneği göstermesidir. Bunlardan bahsettikten sonra, yukarıda bahsedilen ve Türkiye'nin çözmesi gereken sorunlara değinmeye devam etmek gerekmektedir.

2) Mültecilik öncesi sığınma statüsünde diğer bir sorun da eğitim ve sağlık imkanlarından yeterince yararlanamama durumudur. Suriyeli sığınmacılar için kurulan çadır ya da konteynır kentlerde ufak müdahale gerektiren tıbbi yardımlar yapılmakta ama daha ciddi bir rahatsızlık için hastane imkanlarından yararlanmak gerekmektedir. Eğitim alanında da aynı durum geçerlidir. Çadır kentlerdeki eğitim her ne kadar iyi olsa da, normal okullardaki eğitimin verimliliği alınamayabilir. Çünkü halen savaş, çatışma, hastalık, afet, sel vb. nedenlerden dolayı kaçtıkları yerlerin travmasını yaşayan insan miktarı azımsanmayacak kadardır. Türk makamları bu konuda çalışmalarına devam etmekte, özellikle eğitim ve sağlık alanındaki eksiklikleri gidermeye çalışmaktadır. Hastanelerde sığınmacılar için ayrı kayıt masaları oluşturulmuş,[89(3a)]⁵⁹⁹ eğitim alanında da atılımlar gerçekleşmiş, 2016-2017 eğitim-öğretim döneminden başlamak üzere, geçici eğitim merkezlerinden (bu tarihten itibaren yeniden açılmaması kararlaştırılmış) Türk okullarına aktarım başlamış, 650 bine yakın (2019) Suriyeli çocuğun Türk okullarına gitmesine aracılık edilmeye çalışılmıştır [okul çağındaki 400 bine yakını çocuk halen okullara gidememekte, ucuz ücrete ağır işlerde çalışmaktadır (2019)].⁶⁰⁰ Geri kalan çocukların da, sokaklarda çalışmak yerine okullara dönmesi gerektiği söylenmektedir. Bu bağlamda statü problemlerinin çözülmesi zorunlu görünmektedir. Şayet bu sorunlar çözülürse, şu ankiye göre daha iyi imkanlar dahilinde çalışma hakkı kazanacak olan anne-babalar, daha iyi işler bulacakları için çocukları da çalışmak zorunda kalmayacak, okullarına döneceklerdir. Bu durum, hem devlet hem de toplum açısından büyük öneme sahiptir. Eğitim alamayan her bir çocuk, hem Türk toplumuna ve kültürüne entegre olamayacak, hem de ileride devlete büyük bir yük teşkil edecektir. Bu konuda başarı sağlamış ülkelerin uygulamalarına bakmak mantıklı olacaktır. Almanya ve İsveç gibi AB ülkelerinin en iyi yaptıkları işlerden birisi de, sığınmacı ve mültecileri ülkelerine aldıktan sonra

⁵⁹⁹ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12046.

⁶⁰⁰ İnternet: “Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar”. *UNICEF Türkiye Milli Komitesi*. Web: <https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar> adresinden 7 Temmuz 2019'da alınmıştır.

entegrasyona tabii tutmalarıdır⁶⁰¹ (her ne kadar son dönemlerde, sığınmacıların, Almanya'daki geçici barınma merkezlerinde daha uzun süre kaldıkları ve aylık yardımlarında azalma olduğu söylene de⁶⁰²). Bu ülkeler, dil eğitimi ve sonrasında oluşturulan meslek kurslarıyla entegrasyonu hızlandırmakta, ülkelerinin gelecekte yaşayacakları büyük sorunları engellemiş olmaktadır. Bu konularda daha iyi olmalarının nedeni de geçmişten gelen tecrübeleridir. Özellikle Almanya, 1950-60'lardan sonra önce İtalya ve Yunanistan'dan, sonrasında da Türkiye'den işçi göçleriyle bu konuda uzmanlaşmaya başlamıştır. Önceleri Gasterbeiter (misafir işçi) olarak nitelendirilen ve Almanya'da geçici oldukları sanılan Türk göçmenler, zamanla bu ülkede kalıcı olmaya başlamışlar, vatandaşlık statüsüne kadar yükselmişlerdir.⁶⁰³

Tüm bu bahsedilen sorunlara ve eksiklere rağmen Türkiye'de olumlu gelişmeler de olmaktadır. Özellikle Türkiye'deki sığınmacı kamplarının, dünyada eşi benzeri olmayan kamplar olmaya başladığı vurgulanmaktadır. Bu vurguyu yapan ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'dir. Hem Birleşmiş Milletler'den hem de Avrupa Birliği'nden birçok görevli Türkiye'deki sığınmacı kamplarını gezip dolaşmış, bir kusur bulamamışlardır.⁶⁰⁴ Tüm bunlar, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), Kızılay, İnsani Yardım Vakfı (İHH), valilikler, genelkurmay ve emniyetin destekleri ile gerçekleşebilmiştir. Bu çalışmaların arkasında on binlerce görevli, yüzbinlerce gönüllü ve milyonlarca vatandaş vardır. Kısacası, birçok insanın bu yardımlaşmadaki payı tartışılmaz bir gerçektir. Bu kamplar, hem sağlık ve eğitim imkanları hem de sakin ve huzurlu bir ortam sağlaması açısından örnek gösterilecek niteliktedir ama önceki konularda da bahsedildiği üzere, şehir içindeki imkanlarla karşılaştırıldığında kimi eksikleri de ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu kamplarda, sığınmacıların şikayetleri dinlenmekte, bir eksikleri varsa tamamlanmaktadır. Zaman zaman kimi sıkıntılar ve sorunlar yaşansa da, hemen müdahale

⁶⁰¹ İnternet: “Almanya göç yasasına kavuşuyor”. (2018, Ekim). *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/dunya/almanya-goc-yasasina-kavusuyor-2752808> adresinden 13 Şubat 2019'da alınmıştır.

⁶⁰² İnternet: “Almanya'da iltica yasası sertleştiriliyor”. (2018, Kasım). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/almanyada-iltica-yasas%C4%B1-sertle%C5%9Ftiriliyor/a-46222013> adresinden 19 Şubat 2019'da alınmıştır.

⁶⁰³ İnternet: “Almanya'da geçtiğimiz yıl en çok Türkler vatandaşlık aldı”. (2019, Mayıs). *Habertürk*. Web: <https://www.haberturk.com/almanya-da-gectigimiz-yil-en-cok-turkler-vatandaslik-aldi-2479702> adresinden 13 Haziran 2019'da alınmıştır.

⁶⁰⁴ İnternet: “BM'den Türkiye'ye Övgü”. (2016, Mart). *VOA (Amerika'nın Sesi)*. Web: <https://www.amerikaninsesi.com/a/bm-den-turkiye-ye-ovgu/3216686.html> adresinden 5 Haziran 2018'de alınmıştır.

sığınmacı olduğu tahmin edilmektedir)⁶¹², sonlarının ne olacağını bilmeden, mültecilik başvurusu imkanlarından yoksun bir biçimde ve kötü koşullarda hayatlarını sürdürmektedirler. Yunanistan'daki kampları gezen sivil sağlık örgütleri ve Yunan sağlık kuruluşları da dahil, çoğu kurum, bu kampların sığınmacıların yaşamı için uygun olmadığını görmüş ve Yunan hükümetini uyarmıştır.⁶¹³

Son olarak belirtilmesi gereken konu ise, Avrupa, Balkanlar, Türkiye vb. çoğu ülke ve bölge için geçerli bir çözüm önerisidir. Suriyeli vb. sığınmacılar için oluşturulması gereken bu İrealist çözüm ise, aile bileşimi ve bütünlüğü konusundaki çabalar ve atılacak adımlar olmakta, aşağıda da bu konu belirtilmektedir.

3) Bilindiği üzere, geçici koruma altında ya da sığınmacı konumunda kalmanın diğer bir sıkıntısı da aile birleşimi imkanlarından yeterince yararlanamama durumudur. Sığınmacı olarak bulunduğu ülkede kendi geleceğini dahi garanti altına alamayan kişi, eşini ve çocuklarını yanına alamama korkusu ve endişesiyle yaşayacaktır. Bölünen aile üyelerinin, kaynak ülkede ya da transit ülkede kalmaları ve Cenevre sözleşmesinin 'aile bütünlüğü ve sürekliliğini koruma'⁶¹⁴ imkanlarından yararlanamaması, durumun olumsuz yanına işaret etmektedir. Bu koşullarda, birçok mülteci anlaşmasında da koruma altına alınan 'hassas gruplar' (kadın, çocuk, yaşlı, engelli ve hasta insanlar)⁶¹⁵ bu negatif durumdan etkilenecek, anlaşma kurallarına uyulmayan ve hukuksal ihlallerin yaşandığı bir hal ortaya çıkacaktır.

Özellikle Suriyeli sığınmacılar bağlamında değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir ve dört çeşit durum belirgin bir şekilde analiz edilebilir.

- a) Suriye içinde yerinden edilmiş kişilerin bölünmüşlüğü,
- b) Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi ülkelere gidip bölünen aileler,
- c) Türkiye'ye gelip bölünen aileler,

⁶¹² İnternet: "1 milyon mülteci Libya'da bekliyor". (2015, Nisan). *Hürriyet*. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/1-milyon-multeci-libya-da-bekliyor-28790248> adresinden 17 Aralık 2017'de alınmıştır.

⁶¹³ İnternet: "Yunanistan: Mülteci "Erişim Noktaları" Güvenli ve Hijyenik Değil". (2016, Mayıs). *HRW (Human Rights Watch)*. Web: <https://www.hrw.org/tr/news/2016/05/20/290201> adresinden 8 Kasım 2018'de alınmıştır.

⁶¹⁴ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 10.

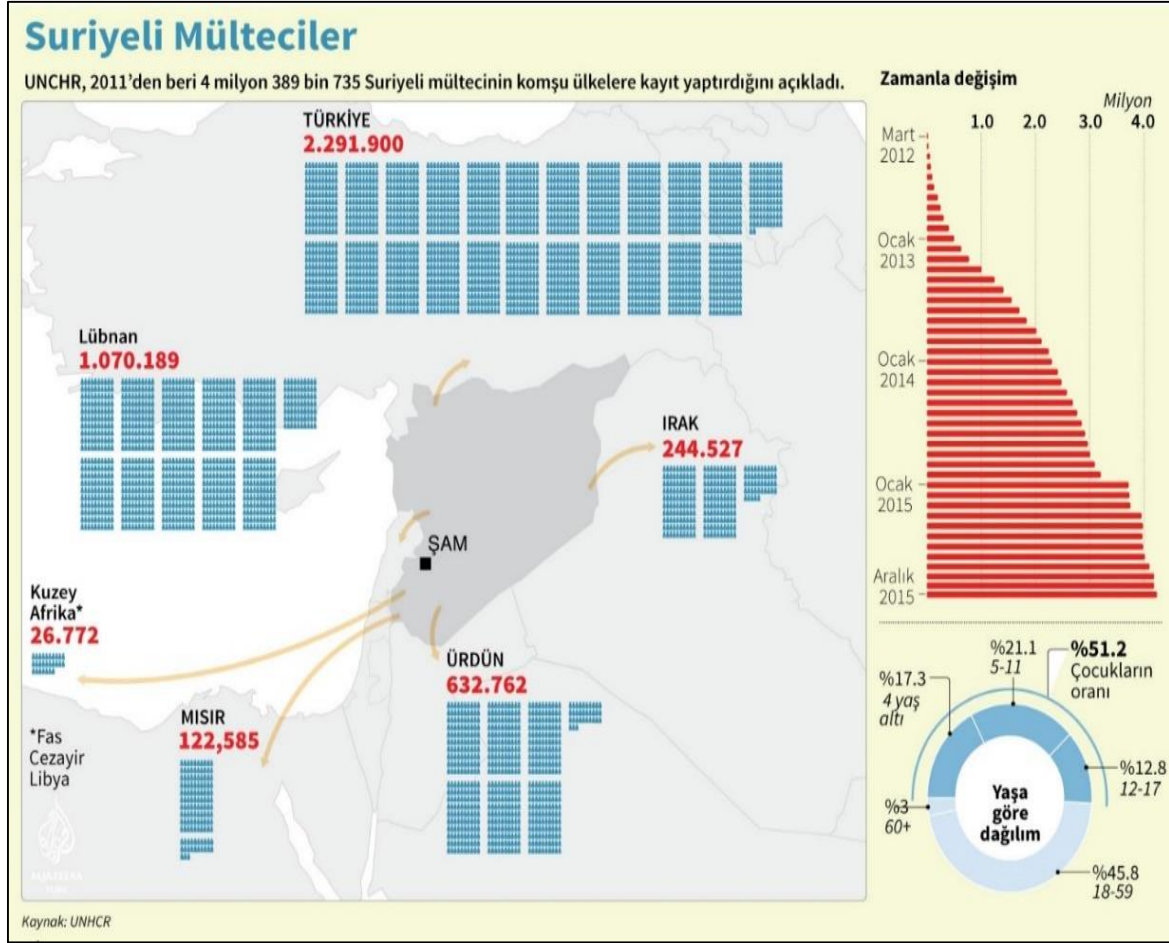
⁶¹⁵ "Convention on the Rights of the Child", *a.g.e.*, 1.

d) Avrupa ve Balkanlar'a gidip bölünen aileler...

Sonuç itibariyle, Suriye'deki çatışmaların sık yaşandığı Halep, İdlip ve Hama gibi şehirlerden kaçıp Suriye'nin güney ya da doğu bölgesine gelen bu insanlar, ailelerinden geçici ya da sürekli bir biçimde ayrılmak ve bölünmüşlüğü acısıyla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Tüm bu durumlara Uluslararası Toplum sessiz kalmış, yük paylaşımı konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Bu bağlamda değinilmesi gerekenler ise şunlardır. Tüm bunlara rağmen, Türkiye yoğun bir biçimde, Batı dünyası da kısmi anlamda sığınmacılara destek verirken, Müslüman dünyanın sığınmacı ve mülteci sorununa sessiz kalması anlaşılır bir durum değildir. Realist görüşün ulus-devlet korumacılığının hemen hemen tüm unsurlarının görüldüğü Müslüman Arap ülkelerinde (Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır, Libya gibi yardım eden ve sığınmacı kabul eden ülkeler hariç), Suriyeli sığınmacılara yönelik ciddi bir destek oluşmamıştır. Sayısal veriler de bu durumu kanıtlamaktadır. 2015-2016 itibariyle, 2.3 milyona yakınının Türkiye'ye (2019'un ilk dönemi itibariyle bu sayı 3.6 milyonu geçmiştir)⁶¹⁶, 1.100 bine yakınının Lübnan'a (2018'in sonu itibariyle 100 bine yakını Suriye'ye dönmüştür), 650 bine yakınının Ürdün'e, 250 bine yakınının Irak'a, 125 bine yakınının Mısır'a ve 30 bine yakının da Libya'ya gitmiş olması bunun kanıtı niteliğindedir.⁶¹⁷ Çoğu sığınmacı kadın ve çocuğun Suriye'de kalması ya da Türkiye'ye gelmesi, erkeklerin de, yukarıda bahsi geçen beş ülkeye gidip iş bulma çabaları tam anlamıyla başarıya ulaşamamış, insanlar açlık ve sefaletle yüzleşmeye devam etmiştir. Aşağıdaki şekilde de sığınmacı ve mültecilerin bu ülkelerdeki sayıları verilmiştir (göçün en yoğun olduğu 2015-2016 yılını kapsamaktadır. 2018'in sonu ve 2019'un ilk dönemi güncel bilgileri yukarıda verilmiştir).

⁶¹⁶ "Geçici Koruma", *a.g.e.*

⁶¹⁷ "Global Trends: Forced Displacement in 2018", *a.g.e.*, 2-74.

Şekil 3.3.⁶¹⁸ Ükelere Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı

⁶¹⁸ İnternet: “Mülteci sayısı 4.5 milyona doğru”. *Al Jazeera Türk* Web: http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2015/12/15/suriyeli-multeciler_2.jpg adresinden 15 Aralık 2016'da alınmıştır.

SONUÇ

Yazının en önemli bölümlerinde birisi olan bu kısmın daha iyi anlaşılabilmesi için, anlatılan ve analizi yapılan tüm konuların kronolojik çizgide belirtilmesi daha doğru olacaktır. Bundan dolayı da, 2010 yılında başlayan olaylar bağlamında değerlendirme yapılacak, bu anlatım süreci 2018 yılının sonuna kadar devam edecektir.

Bilindiği üzere, 2010 yılında Tunus'ta başlayan halk ayaklanmaları, sonu gelmeyen çatışmalar ve sığınmacı akınlarından dolayı çözölemeyen sorunlar yumağı oluşturmuş, 'Arap Baharı' adı altında Kuzey Afrika (Tunus, Libya, Cezayir vb.) ve Ortadoğu (Mısır, Yemen, Suriye vb.) coğrafyasına kadar yayılmıştır. Bu çatışma alanlarından birisi olan Suriye'de, iktidardaki Baas Rejimi'ne (Beşar Esad iktidarı) karşı Halep, İdlip ve Hama gibi kuzey Suriye şehirlerinde halk ayaklanmaları başlamış, 2011 yılının 15 Mart'ında başlayan ayaklanmalar günümüze kadar sürüp gelmiştir.⁶¹⁹ Yazının çoğu yerinde de, bu dönemde başlayan sorunlar çözüm önerileri ile birlikte verilmiş, yapılan insan hakları ihlalleri bağlamında vurgulamalar yapılmıştır. Ayrıca, anlatılan bu çözüm önerileri, İdealizm-Realizm sentezi (İrealist yaklaşım) bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Bilindiği üzere, tüm bu olaylar silsilesi meydana geldiğinde Avrupa'daki ırkçı ve yabancı düşmanı eylemler başlamamış, daha sonra ise çığ gibi büyümüştür. Yoğun Suriyeli vb. sığınmacı akını, başka birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

29 Nisan 2011 tarihinde Türkiye'ye, 252 kişilik ilk Suriyeli sığınmacı kafilesi giriş yapmış,⁶²⁰ sayıları günümüze kadar 3.6 milyonu geçmiştir. Türkiye'de, toplamda 11'e yakın kampta sayıları 100 bine yaklaşan sığınmacı yer almış (2019), geri kalan kesim ise (3.5 milyonu aşan kesim), Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde ya da İstanbul, İzmir ve Ankara gibi metropol şehirlerde kendi çabalarıyla hayatta kalma mücadelesi vermiş ve vermektedir.⁶²¹ Bu gelişmeler yaşanırken dünyanın birçok ülkesi de sığınmacı sorununa sessiz kalmış, Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi ülkeler dışında sığınmacılara kapılarını açan pek olmamıştır (yukarıdaki şekildeki sayısal veriler de bunu

⁶¹⁹ "18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı", *a.g.e.*

⁶²⁰ "Türkiye'de Geçici Koruma", *a.g.e.*

⁶²¹ "Geçici Koruma", *a.g.e.*

kanıtlamaktadır). Sonraki dönemlerde Almanya'nın (Şansölye Merkel'in inisiyatifiyle⁶²²) çabaları olsa da, birçok sığınmacı Balkan rotasını kullanırken bölgede mahsur kalmış, halen burada zor durumda yaşamaktadır. Realist yaklaşım bağlamında düşünüldüğünde, Avrupa Birliği'nin otorite boşluğundan yararlanan aşırı sağ partiler, sığınmacı sorununu bir fırsata çevirerek Avrupa'daki yabancı düşmanlığını körükleyen ifade ve eylemlerde bulunmuşlardır. İdealist söylemlerin ötesine geçemeyen Avrupa Birliği ülke ve liderleri ise, bu duruma sessiz kalmış, sorunlar daha da karmaşık hale gelmiştir.

İrealist bağlamda bu durumlara çözüm bulmak gerekirse, Balkan ülkelerinde halen 120-160 bin arası Suriyeli vb. sığınmacı bulunduğu gerçeği kabul edilmeli ve bu insanlar Avrupa Birliği ülkeleri arasında (daha önceleri, liderler zirvesinde alınan kararlarda olduğu gibi), ülke nüfusları, ülke işsizlik oranları ve kişi başına düşen milli gelir miktarına göre bölüştürülmelidir.⁶²³ AB-Türkiye arasındaki diyalog ve işbirliği de artırılmalı ve aşağıda bahsedilecek sorunları azaltmak için çaba gösterilmelidir.

Bilindiği üzere, Avrupa ve Balkanlar'da olduğu gibi Türkiye'de de kimi sıkıntılar baş göstermiş, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar, tam anlamıyla mültecilik statüsündeki haklara sahip olamamışlar, düzensiz göçün fitilini ateşlemişlerdir. Bunun temel nedeni ise, Türkiye'nin de imzaladığı Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, 'sadece Avrupa'dan gelen sığınmacılara mültecilik hakkı verileceği' gerçeğidir⁶²⁴ (Suriyeli sığınmacıların, 'geçici koruma' statüsü altındayken, 'mültecilik' ya da 'vatandaşlık' haklarını alamayacaklarını düşünmeleri, düzensiz göç akının oluşmasının en önemli nedenlerinden birisi olmuştur). Kısacası, 'sürekli ikamet', 'çalışma hakkı' ve 'eğitim hakkı' gibi, çoğunlukla mültecilik statüsü dahilinde elde edilen haklara geç ve eksik olarak sahip olsalar da, bu durum sığınmacıları, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olarak etkilemiş, Batı'nın gelişmiş ülkelerine göç etmelerine neden olmuştur. Her ne kadar Türkiye, 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

⁶²² Birçok muhalif partinin ve liderin açıklamalarına, hatta kendi partisindeki karşıt görüşlere rağmen Angela Merkel sığınmacılardan yana taraf tutmuştur. İlk etapta da, 800 bine yakın sığınmacıyı alabileceklerini duyurmuştur. Kısacası, 'bu kararı Almanya'nın değil de Angela Merkel'in şahsi olarak aldığını' söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca, Aylan Kurdi olayına kadar, Alman halkının üçte ikisinin sığınmacı alımına karşı olduğunu da unutmamak gerekir.

⁶²³ "AB'den 120 bin yeni mülteci kotası", *a.g.e.*

⁶²⁴ "Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees", *a.g.e.*, 15.

çerçevesinde, Türkiye'ye giren Suriyeli vb. sığınmacılara, 'şartlı mülteci'⁶²⁵ ve 'geçici koruma'⁶²⁶ statüsü adı altında kimi haklar tanısa da, bu haklar onlar için yeterli olmamış, bu sığınmacılar, Almanya, Avusturya, İsviçre vb. gelişmiş ülkelere gidip yüksek yaşam standartları elde etme çabası içine girmiştir. Ama, iyi bir iş bulma ve yaşam kurma konusunda, Avrupa, Balkanlar ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler, çoğu zaman Suriyeli vb. sığınmacılar için tam tersi bir senaryo da ortaya çıkarmıştır. Bunun en büyük nedeni ise, 'gittikleri ülkedeki vatandaşların işlerini ellerinden alacakları' yönündeki yanlış algıdır.

Tüm bu gelişmeleri teorik yaklaşım bağlamında bir sonuca bağlamak gerekirse şunlar söylenebilir. Realist bakışa göre, 'bu insanların, hedef ya da transit ülke vatandaşlarının yaptığı işleri daha ucuz ücretlere yapmaları hedef tahtasına oturmalarına neden olmuş, ülkeden gönderilmelerini gerektirmiştir'. İdealist bakış açısına göre ise, 'bu insanlara kısa zamanda vatandaşlık ve oy hakkı verilmesi gerektiği savunulmuştur'. Bu iki görüşüm dışında, İrealist yaklaşıma göre de bir değerlendirme yapılması gerekirse mantıklı olan çözüm şöyle olacaktır. Hem ülkeden bir anda gönderilmeleri hem de bir anda vatandaşlık verilmesi, birinci durum için hukuksuz, ikinci durum için de aceleci bir karar oluşturacaktır. Uluslararası hukuka göre (1951 Cenevre Sözleşmesi vb.) gerçekleşmesi gereken ise, önce sığınmacı, sonra mülteci olmalarıdır. Diğer bir süreç, ülkelerindeki çatışmalar sona ererse ve uygun koşullar oluşursa ülkelere dönmeleri durumu olmaktadır. Son seçenek ise, bu durum gerçekleşmezse ve kaynak ülkeye dönme imkanları da yoksa, uzun bir entegrasyon sürecini başarılı bir şekilde tamamlamaları şartıyla vatandaşlık sürecine tabii tutulmaları gerçeğidir. Bu adımlar atılmazsa ve bu süreçler tamamlanmazsa, sığınmacıların yaşadığı ülkelerde suç olayları artacak, bu kişiler, ölümcül göç yolculuklarına devam etmek zorunda kalacaklardır. Aşağıda yaşanan gelişmeler de bunun bir kanıtı niteliğindedir.

Türkiye vb. transit ülkelerde yaşanan sıkıntılar sonucunda, Balkanlar bölgesinden geçmek ve birçok olumsuzlukla yüzleşmek zorunda kalan Suriyeli vb. sığınmacılar için zorlu göç süreci başlamış, o güne kadarki tüm birikimlerini insan kaçakçılarına, tren ve otobüs

⁶²⁵ Avrupa ülkeleri dışında olan olaylar nedeniyle; dini, ırkı, milliyeti, siyasi görüşü veya belli bir sosyal gruba mensup olmasından dolayı zulme uğrama korkusu olan ve zorunlu olarak ülkesinin dışına çıkmak durumunda kalan vatandaşın, ülkesinin korumasından yararlanamaması veya söz konusu korkudan dolayı yararlanmak istememesi durumunda; ya da, vatandaşlığı olmayan (vatansız) kişinin, önceden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunması, oraya dönememesi veya söz konusu korkudan dolayı dönmek istememesi durumunda, gerekli yasal işlemlerin ardından verilen statünün adıdır, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", *a.g.e.*, 12037.

⁶²⁶ "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir", "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", *a.g.e.*, 12047.

yolculuklarına veren sığınmacılar, tüm paralarını harcamışlar, tek amaçları, çocukları ve kendileri için iyi bir hayat sürecekleri bir yer bulmak olmuştur. Türkiye-Balkanlar göç rotasında ise bu isteğin tam tersi bir durum mevcut olmuştur. Balkan ülkelerinin çoğu, sığınmacıların tel örgülerle çevrili sınırlardan geçişine izin vermemiş, derme çatma çadırlarda sağlıksız koşullarda yaşamalarına dahi sabır göstermemişlerdir. Çoğu insan hakları savunucusu ise, sınırların açılmasını ve sığınmacıların istedikleri yere gitmelerinin önünün açılmasını talep etmiştir.⁶²⁷ Ama, sığınmacıların içine kimi terör örgütlerinden kişilerin sızdığı gerçeği, Paris, Brüksel, Berlin ve Barselona saldırıları sonucu tespit edildiği için, ‘gerekli incelemeler ve araştırmalar yapılmadan, geçişlerine olanak tanınmaması gerektiği’ beyan edilmiştir.⁶²⁸

Yukarıdaki bilgiler ışığında görülmektedir ki, Balkan ülkeleri tarafından uygun sığınmacı koşulları sağlanamadığı ve Avrupa Birliği kuruluşlarından da (Frontex, Europol, Eurosur vb.) gerekli personel desteği alınamadığı için doğru tespitler yapılamamıştır (gerekli destek olmamasına rağmen, eleştiri oklarının yönelmesi de önlenememiştir).⁶²⁹ Eğer bu tespitler yapılırsa, hem AB ve Balkan ülkelerinin güvenlik kaygıları belli bir miktar dizginlenecek, hem de sığınmacıların sağlıklı koşullar altında hedef ülkeye varma çabaları başarıya ulaşacaktır. İşte tam da bu noktada İrealizm (İdealizm-Realizm sentezi) devreye girmiş olacaktır.

Ayrıca, belirtilmesi gereken diğer bir çıkarım da, hedef ülke olan Almanya, İsveç, Hollanda ve İngiltere gibi ülkelerde, Suriyeli sığınmacılar tarafından aranan ideal hayatın bulunamaması durumudur.⁶³⁰ Bu Batı ülkelerinde, Balkanlar’daki sıkıntıların bir benzeri yaşanmasa da, Türkiye’deki huzur ortamının ve ‘benzer bir kültür ve dinde yaşama rahatlığının’ bulunamadığı da bir gerçektir (Almanya gibi ülkelerde entegrasyona yönelik dil ve meslek kursları AB içindeki pozitif yönler olsa da, yabancı düşmanı ve ırkçı

⁶²⁷ İnternet: “Balkanlar’daki mülteci dramı bitmek bilmiyor”. (2017, Eylül). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2017/09/21/balkanlardaki-multeci-drami-bitmek-bilmiyor> adresinden 26 Nisan 2018’de alınmıştır.

⁶²⁸ İnternet: “10 soruda AB sınırlarının korunması”. (2016, Ekim). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/10-soruda-ab-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1n-korunmas%C4%B1/a-35980022> adresinden 9 Temmuz 2017’de alınmıştır.

⁶²⁹ İnternet: “Avrupa Konseyi’nden Yunanistan’a sığınmacı eleştirisi”. (2019, Şubat). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/avrupa-konseyinden-yunanistan-a-s%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n-ele%C5%9Ftirisi/a-47576599> adresinden 3 Temmuz 2019’da alınmıştır.

⁶³⁰ “Hollanda’dan ülkelere dönmek isteyen Suriyelilerin sayısı artıyor”, *a.g.e.*

saldırıların azımsanamayacak kadar çok olduğu da bilinen bir gerçektir⁶³¹). Sığınmacılar, Türkiye’de bulundukları süre zarfında kimi zorluklarla karşılaşmalarına rağmen, burada beğenmedikleri hayatın, aslında çok da kötü olmadığını, Türkiye-Balkanlar rotasındaki geçişleri sırasında, Balkan ülkelerinde yaşadıkları zulüm ve hukuksal ihlallerle anlamışlardır. Balkan ülkelerinde yaşadıkları ve yaşamakta oldukları olaylar halen çözülememiş bir karmaşadan ibarettir. Bu sorunlar en kısa zamanda çözüme kavuşturulmazsa, ya bu insanlar ölmeye devam edecekler ya da yasa dışı örgütlerin pençesine düşeceklerdir.

Kısacası, 2011 yılında başlayan ve 2014-2017 yılları arasında tavan yapan Balkanlar ve Avrupa’daki Suriyeli sığınmacı sorunu, Balkan ülkelerinin insan haklarına aykırı önlemler almalarıyla görmezden gelinmeye devam edecek, Türkiye ve AB’nin, aralarında birçok anlaşmazlık konusu olmasından dolayı, uzlaşma masasına oturarak çözüm bulma şansını da azaltacaktır. Tüm bu olaylardan dolayı, 2015 yılının Eylül ayının başında toplanan AB liderlerinin, hem Türkiye-Balkanlar rotasında sıkışıp kalan 120-160 bin arası mültecinin paylaşılması konusunda uzlaşmaya varmaları, hem de ‘yapılacaklar listesi’ oluşturmaları bir sonuca varamamış⁶³², böylece, Realist bakış açısı ön plana çıkıp daha görünür olmuştur.

Bu konu bağlamında bahsedilen ‘yapılacaklar listesi’ (İrealist çözüm maddeleri) arasında ise: ‘Türkiye ile işbirliği yapılması; Frontex (ya da Yunanistan, İtalya, Almanya vb. ülkelerden birisinde merkezinin olması beklenen, yeni kurulacak ‘Euroex’ sınır koruma ajansı) ve Europol (Avrupa Polis Teşkilatı) gibi AB kurumlarıyla daha yakın iletişim kurup, dış sınırların daha etkili korunmasını sağlamak; coğrafi koşulları gereği, sığınmacıların ilk giriş yaptığı ülkeler olan Yunanistan ve İtalya gibi ülkelere AB fonlarından daha fazla yardım aktarmak’ gibi maddeler yer almıştır.

Ayrıca, dünya geneline yaşanan sığınmacı ve mülteci sorununa çözüm amacıyla da kimi girişimlerde bulunmak gerekmektedir. BMMYK ve diğer bölgesel-ülkesel mülteci örgütlerinin (resmi ve sivil örgütler) organizatörlüğünde, daha geniş çaplı, daha fazla personele ve bütçeye sahip, Birleşmiş Milletler’in tekelinde olmayan, ortak bir mülteci

⁶³¹ Ünver, *a.g.e.*, 141.

⁶³² “AB’den 120 bin yeni mülteci kotası”, *a.g.e.*

yardım örgütü (Dünya Sığınmacı ve Mülteci Örgütü-World Asylum-Seeker and Refugee Organization-WARO⁶³³) kurarak işlerliğini sağlamak gerekmektedir.

Türkiye, Balkan ülkeleri, Avrupa Birliği ülkeleri ve AB kurumları, bu yapılacaklar listesini atlarsa dönüşü olmayan bir yola girilecek, Suriyeli vb. sığınmacılar için daimi bir çözüm sunulamayacaktır. Şu an için görünen tablo ise, Balkanlar ve AB’de olumsuz seyrinde bir politika takip edildiği yönündedir. Yapılan uygulamalar ve sonuçlarına bakıldığında bu durumu kanıtlar durumlar çoğunluktadır. Örneğin, Yunanistan ve İtalya’ya verilen yardım sözlerinin tutulmaması, İtalya’nın çok fazla sığınmacıyı kurtardığı Mare Nostrum (Bizim Deniz) kurtarma operasyonu yerine, başarı oranı az ve düşük bütçesi olan Triton kurtarma operasyonunun getirilmesi gibi olaylar buna örnek gösterilebilir.⁶³⁴ Bu örnekler, AB’nin başarısızlıklarının sadece belli bir kısmını oluşturmuştur.

Bu minimalde ve İrealist bağlamda değerlendirmeler yapıldığı takdirde ise, kimi yenilikçi görüşlerden bahsetmek gerekir. Frontex gibi kuruluşların, ‘Poseidon’ ve ‘Triton’ adı altında, ‘sığınmacı ve mülteciyi koruma odaklı’ değil de, ‘sınır ve ulus-devlet koruma odaklı’ kurtarma operasyonları gerçekleştirmesi, büyük bir hataya ve hak ihlaline neden olmuştur (Danimarka’nın ‘tecrit adası’ uygulaması da buna benzer bir olaydır).⁶³⁵ Frontex yerine, sığınmacı ve mülteci odaklı bir kuruluşun (Euroex) kurulması, Poseidon ve Triton’dan farklı bir kurtarma operasyonunun da (Nansen Kurtarma Operasyonu) etkin hale getirilmesi gerektiği elzem olmuştur.

AB’de olan tüm bu gelişmelere rağmen, gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye, 2019’un ilk dönemi itibarıyla 100 bine yakın sığınmacıyı çadır ve konteynır kentlerde barındırmakta, imkanları kısıtlı olmasına rağmen birçok ülkenin gösteremediği fedakarlık örneğini göstererek, insan hakları alanında başarısını da ortaya koymaktadır.⁶³⁶ Bunlara ek olarak belirtilmesi gereken diğer bir durum da, 3.6 milyona yakın Suriyeli ve 400 bine yakın diğer ülke vatandaşının (2018’in sonu itibarıyla 190 bine yakını Afganistanlı, 150 bine

⁶³³ Tezin yazarına ait bir yaklaşımdır.

⁶³⁴ “Dev mülteci sorununa Avrupa’dan mini bütçe”, *a.g.e.*

⁶³⁵ İnternet: “Avrupa’dan mülteci sorununa yeni ‘çözüm’: Tecrit adası”. (2018, Aralık). *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/avrupadan-multeci-sorununa-yeni-cozum-tecrit-adasi/1344996> adresinden 26 Nisan 2019’da alınmıştır.

⁶³⁶ “Geçici Koruma”, *a.g.e.*

yakını Iraklı, 40 bine yakını İranlı, 5 bine yakını Somalili ve 15 bine yakını da diğer ülkelerden) kamp dışında kendi imkanlarıyla hayatta kalma mücadelesi vermiştir.⁶³⁷

Ayrıca bu insanlar için, eğitim alanında da çalışmalar devam etmekte, 2019'un ilk dönemi itibariyle, 1.750 bine yakın Suriyeli çocuktan okul çağında olanların 650 bine yakını okula gitmekte, 400 bine yakını ise bu imkanlardan yoksun kalmaktadır.⁶³⁸ Bu şartlarda dahi Türkiye'yi suçlamaktan geri kalmayan Avrupa ülkeleri, kendi hatalarını görmekten uzaklaşmıştır. Mülteci anlaşmalarında yer alan 'ortak sorumluluk ve dayanışma ilkesi'ni de tam olarak uygulayamamışlar, Türkiye'yi bu konuda da yalnız bırakmışlardır.⁶³⁹

Bunlara ek olarak belirtmek gerekir ki, Mülteci Mutabakatı yapılırken Türkiye'yi 'güvenli üçüncü ülke' ilan edeceklerini ifade eden Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye'nin kimi 'eksiklerini' görünce ağır eleştirilerde bulunmuş, objektiflik ilkesinden uzaklaşmıştır. Bu bahsedilen olumsuz koşullar altında, Türkiye'nin, 'güvenli üçüncü ülke' ve Avrupa'dan geri dönüşler noktasında sığınmacılar için uygun bir varış noktası olamayacağını' da belirterek, kendileriyle de çelişmişlerdir. Tüm bunlarla birlikte, Türkiye'nin İrealist politikaları aracılığıyla büyük bir sorundan kurtulmakta olduklarını ise unutmuşlardır.

Bu bağlamda, bilinmelidir ki, Türkiye'nin çabaları ve katkıları olmasaydı farklı bir senaryo ortaya çıkabilirdi. Mülteci Mutabakatı devreye girmeseydi, Avrupa'ya gitmeye devam edenler artacak, insan kaçakçılarına 1.000-10.000 dolar arasında değişen miktarlarda para veren insanlar eksilmeyecekti. En olumsuz tablo ise, Ege ve Akdeniz'de sığınmacı ölümlerinin devam edeceği gerçeğiydi.

Sonuç itibariyle, Suriye ve Türkiye'deki yakınlarını geride bırakıp Avrupa yolculuğuna çıkan Suriyeli sığınmacılar, ulaşabilecekleri bir umut kapısı bulmaya çalışmışlar, bu arzularının hüsrarla sonuçlanacağını ise ummamışlardır. Özellikle 2015 yılının ikinci döneminden itibaren, Avrupa Birliği ülkeleri olan Yunanistan ve Macaristan'da kalan, ne Türkiye'ye dönebilen ne de Avusturya, Almanya ve İsveç gibi gelişmiş ülkelere gidebilen

⁶³⁷ "İran üzerinden Türkiye'ye geçen Afgan göçmenlerin sayısı neden arttı?", *a.g.e.*

⁶³⁸ "Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar", *a.g.e.*

⁶³⁹ "Dublin II Regulation", *a.g.e.*, 50/1.

bu insanlar, ailelerinden ayrı kalmak zorunda kalmışlar, devam eden bu koşullar altında insan hakları ihlaline maruz kalmışlardır.

Bilindiği üzere, çok önceleri (2011-2014) göç yoluna düşüp, AB ülkelerine varanlar için de sorunlar bitmemiştir. Almanya gibi Avrupa ülkelerinde sayıları 1 milyonu geçen bu Suriyeli sığınmacıların, Türkiye’dekine benzer bir biçimde ‘geçici koruma’ statüsünde yaşaması, ailelerini bu ülkeye getirememelerine neden olmuştur.⁶⁴⁰ Bu sorunların temelinde statü problemi olduğu aşikardır. Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri karşılaştırıldığında ise ciddi bir fark ortaya çıkmaktadır. 2014’te Türkiye’de yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Suriyeli sığınmacılara ‘geçici koruma’⁶⁴¹ statüsü verilerek aile birleşimi durumunda kolaylık sağlanmış ve sağlanmaktadır. Aynı durum çoğu AB ve Balkan ülkesi için söz konusu olmamıştır. Bu ülkelerde Suriyeli sığınmacıların aile birleşiminden yararlanamamaları, hem Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne hem de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne aykırılık teşkil etmektedir.⁶⁴²

Aile birleşimi durumunun dışında daha olumsuz bir tablo da vardır. O da kimsesiz çocuklar meselesidir. Bu yolculuğu başarıp Balkan ülkelerine ya da Almanya ve Avusturya gibi ülkelere ulaşabilen insanlar içinde kimsesiz çocukların sayısı ciddi rakamlara ulaşmıştır. 2011-2018 yılları arasında, Türkiye’den Yunanistan’a botlarla geçmeye çalışan kişiler içinde, 10 bine yakın çocuğun kaybolduğu hesaplanmaktadır.⁶⁴³ Balkanlar rotasında kaybolan çocukların organ mafyası tarafından, kadınların ise kadın ticareti yapan tacirler tarafından kaçırıldığı varsayılmaktadır. 1979 tarihli Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi⁶⁴⁴ ve 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de ‘hassas guruplar’ (kadın, çocuk, yaşlı ve hasta insanlar) olarak nitelendirilen bu insanlar özel bir korumaya muhtaç olarak görünmektedir.⁶⁴⁵ Anne ve babaları olmadan hayata tutunmaya

⁶⁴⁰ “Global Trends: Forced Displacement in 2018”, *a.g.e.*, 14.

⁶⁴¹ “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *a.g.e.*, 12047.

⁶⁴² “Universal Declaration of Human Rights”, *a.g.e.*

⁶⁴³ İnternet: “Avrupa’da 10 bin göçmen çocuk kayıp”. (2016, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160131_europol_10_bin_kayip_cocuk adresinden 9 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁶⁴⁴ İnternet: “Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women”. *OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights)*. Web: <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf> adresinden 23 Nisan 2019’da alınmıştır, 1.

⁶⁴⁵ İnternet: “Convention on the Rights of the Child”. *OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights)*. Web: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf> adresinden 23 Nisan 2019’da alınmıştır, 1.

çalışmaktalar, ‘devletlerin öncelikli olarak koruması gereken gruplar’ olarak öne çıkmaktadırlar. Ayrıca, belirtmek gerekir ki, Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan bu sorunların, ulus-devletler ve örgütsel yapılar tarafından analiz edilerek bir çözüme kavuşturulmasında fayda vardır.

Bunlara ek olarak, sığınma prosedürleri bağlamında değerlendirildiğinde, siyasi bir suçtan dolayı kaçıp bir ülkeye sığınan kişi iltica talebinde bulunuyorsa ve zorlanmadan mülteci statüsü alabiliyorsa, yukarıda bahsedilen bu hassas gruplar da aynı önemde korumaya tabii olmalı ve mültecilik statüsü almalıdır. Durumu sadece sığınmacı hakları olarak değil, insanın doğuştan gelen hakları olarak görmek daha tarafsız eylemde bulunma şansı verecektir.

Realiteye dönmek gerekirse şunlar söylenebilir. Ege ve Akdeniz’den geçerek Yunanistan ve İtalya gibi ülkelere erişmeye çalışan sığınmacılar ölümle burun buruna gelmişler, belli bir kısmı Ege ve Akdeniz’in derin sularında boğularak can vermiş, cansız bedenleri dahi bulunamamıştır. ‘Nansen Kurtarma Operasyonu’ devreye girmez, ‘Euroex’in etkinlik alanı sığınmacı ve mültecilere odaklanmaz, ‘Dünya Sığınmacı ve Mülteci Örgütü (World Asylum-Seeker and Refugee Organization-WARO)’ oluşturulmazsa, tüm bu sorunların çözülmesi hayalden öteye geçemeyecektir. Böylece, hem Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan şu anki Suriyeli sığınmacı sorunu, hem de gelecekte yaşanacak sorunlar çözümsüz kalacak, AB değerleri zedelenecek, Yıkım Paradigması hayat sahası bulacaktır.

Bu sorunlar çözülmedikçe, sığınmacı ve mülteci sayısı da çığ gibi artacaktır. Bilindiği üzere, 2010 yılında çok düşük rakamlardan bahsedilirken, 2011 yılında ani bir yükselme trendi gerçekleştiren sığınmacı ve mülteci sorunu, 2012-2013 yıllarında kayda değer bir yükseliş göstermemiş, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında ise ciddi anlamda bir yükselişe geçmiştir.⁶⁴⁶ Yukarıda bahsedilen sorunlar çözülmezse, bu yükseliş devam edecektir.

Ayrıca, sığınmacı ve mülteci sayısı arttıkça, Türkiye-Balkanlar rotasında ve diğer bölgelerde sıkışıp kalan Suriyeli vb. sığınmacılara yönelik acil çözümler bulunması gerekecektir. İrealist bağlamda düşünüldüğünde ise bunun tek çözümü devletler ile örgütler arasında işbirliği yapılması, var olan ya da oluşturulacak hukuksal metinlerin uygulama sahasına

⁶⁴⁶ “Global Trends: Forced Displacement in 2016”, *a.g.e.*, 6.

yansıtılması olacaktır. Bunlar gerçekleşmezse sığınmacı ve mülteci sıkıntıları da devam edecektir.

Halihazırda, Türkiye-Balkanlar güzargahında kimi sıkıntılar devam etmekte, sığınmacılara (Suriye, Irak vb. ülkelerden gelenlere), ‘çatışma bölgelerinden geldiklerini kanıtlayamamaları halinde ülkelere gönderilecekleri, mültecilik bir yana, sığınmacı statüsünden dahi yararlanamayacakları’ söylenmektedir.⁶⁴⁷ Ayrıca, Afganistan, Pakistan, İran, Eritre, Somali, Cezayir vb. Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden gelen sığınmacılar ülkelere gönderilmek üzere (idari gözetim kararı olmadan), ‘geri gönderme merkezleri’nde bekletilmektedir.⁶⁴⁸ Kısacası, çoğu Avrupa Birliği ve Balkan ülkesinde, hukuksal nitelikteki geri gönderme prosedürleri uygulanmamakta, mülteci anlaşma ve sözleşmeleri yok sayılmaktadır. Bu konu bağlamında şunu da belirtmek gerekir ki, Suriye dışından gelen sığınmacıların, çatışma bölgelerinden geldikleri unutulmamalı, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi maddeleri (32/1, 32/2, 32/3, 33/1) gereği, önce sığınmacı, ardından da mülteci olma haklarının saklı tutulduğu, ‘geri göndermeme (non-refoulement)’ ilkesine göre işleme tabii tutulmaları gerektiği bilinmelidir.⁶⁴⁹

Belirtilmesi gereken diğer bir durum da, Avrupa içinde bu politik gelişmeler yaşanırken ve hukuksal ihlaller yapılırken, Türkiye-AB arasındaki sığınmacı pazarlığının da devam etmiş olduğudur. Bu anlaşma sürecinde, yapılan kimi liderler zirvesi ise ciddi bir etkiye sahip olmuştur. Bunlar içinde en önemli olanı ise, Türkiye ile yapılan 18 Mart 2016 tarihli Mülteci Mutabakatı sonuç zirvesi olmuştur. Bunun nedeni ise, günde ortalama 3-5 bin kişinin giriş yaptığı Balkan ülkelerine, şu anda ortalama 20-30 kişinin anca girebildiği gerçeğidir.⁶⁵⁰ Her ne kadar Sırbistan ve Kuzey Makedonya gibi Balkan ülkeleri ve Macaristan gibi Orta Avrupa ülkeleri bu başarıyı kendilerine mal etseler de, var olan gerçekler değişmemektedir. Eğer Türkiye, sınırlarını kapatmamış olsaydı ve Suriyelilerin Balkanlar’a geçmesine izin vermeye devam etseydi, Yunanistan’da şu an sıkışıp kalan sığınmacı sayısı 60 bin değil, belki de 600 bin olacak, Sırbistan, Macaristan, Bulgaristan ve Kuzey Makedonya’daki sığınmacı sayısı

⁶⁴⁷ İnternet: “AB’de mülteci krizi: Yunanistan ile Avusturya/Balkan ülkeleri arasında gerilim”. (2016, Şubat). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160225_ab_bakanlar_multeci_onerilerini_gorusuyor adresinden 10 Kasım 2018’de alınmıştır.

⁶⁴⁸ “AB’de mülteci krizi: Yunanistan ile Avusturya/Balkan ülkeleri arasında gerilim”, *a.g.e.*

⁶⁴⁹ “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, *a.g.e.*, 29-30.

⁶⁵⁰ “Akdeniz’de mülteci ölümleri azaldı”, *a.g.e.*

da kat ve kat artacaktı. Şu anki sığınmacı sayılarıyla dahi başa çıkamayan Balkan ülkeleri, sığınmacıların yarısına yakınının derme çatma fabrikalarda ya da sokaklarda barındığı, kamplarda kalanların ise sürekli kötü koşullardan şikayet ettiği (hapis hayatı yaşadıklarını iddia etmeleri, bunun sonucunda da intihar girişimi vb. psikolojik travmalarla yüzleşmeleri)⁶⁵¹ olumsuz silsilelerle yüz yüze gelmek zorunda kalmış ve kalacaktır.

Kısacası, belirtmek gerekirse, ilk başlarda Türkiye'nin sınır sorunları dikkate alınıp Türkiye-AB diyalogu gelişmiş olsaydı, hem İrealist çözüm önerileri aktif edilmiş olacak, hem de günümüzde, Balkanlar ve Avrupa Birliği içinde yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı sorunu minimize edilmiş olunacaktı. Sorunları sadece kendi sınırları özelinde çözmeye çalışan AB yapısı ve bünyesindeki ülkeler, kaynak ya da transit ülkelere gelen milyonlarca sığınmacı için alternatif çözümler üretmeyi unutmışlar ve krizin artmasına neden olmuşlardır. Görüldüğü üzere, eğer uzun vadede İrealist sığınmacı ve mülteci politikaları başarıya ulaşmazsa, AKÇT ile kurulan 'Avrupa Ahengi' kaybolmaya başlayacak, büyük zorluklarla kurulan özgür ve bağımsız Avrupa ortamı yok olmaya başlayacaktır.

Sonuç itibariyle bilinmelidir ki, 2018'in sonu itibariyle Avrupa ve Balkanlar'da, Suriyeli vb. sığınmacılar halen kötü kamp koşullarında yaşamaya devam etmektedir. Gerekli önlemler alınmazsa, hem bu insanlar hem de Avrupa Birliği'nin temel değerleri zarar görecektir, olumsuz olaylar bir domino etkisiyle (İrealizm devreye girmez ve başarılı olamazsa) tüm dünyaya yayılacaktır. Daha huzurlu ve güvenli bir Avrupa için, bu çaba ve önlemler, önce Türkiye ve Balkanlar'da yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı sorununu çözmekle başlamalı ve tüm bölgeye yayılmalıdır.

Kısacası, Türkiye-Balkanlar rotasında yaşanan Suriyeli vb. sığınmacı zulmü, hem AB'nin hem de Uluslararası Toplum'un değerleriyle ilgilidir. Ortak sorumluluk çerçevesinde hareket etmemek çözümsüzlüğü daha da artırmaktadır. Kısacası, batmakta olan gemiyi (AB değerler yapısını) terk etmek, başarıdan çok başarısızlığın göstergesidir. Çünkü hiçbir teknede (ülke), fırtına ve dalgalara karşı, gemide (AB) olduğu kadar güvende olunamayacaktır.

⁶⁵¹ İnternet: "İki sığınmacı Atina'nın göbeğinde intihara kalkıştı". (2016, Şubat). NTV. Web: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/iki-siginmaci-atinanin-gobeginde-intihara-kalkisti,Wzf4NUP2m0aTi4ApZt0Fag> adresinden 20 Mayıs 2019'da alınmıştır.

KAYNAKLAR

Basılı Kaynaklar

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akdeniz, E. (2014). *Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Akdeniz, E. (2016). *Ölüm Koridorundan Mülteci Pazarlığına: Sığınamayanlar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Aleinikoff, T. A. (2001). "Membership in a Particular Social Group": Analysis and proposed conclusions. *Background Paper for "Track Two" of the Global Consultations* (UNHCR 2002).
- Alkan, M. N. (2007). "The Future of the European Union". M. N. Alkan (Editör). *The Future of The European Union*. (Birinci Baskı). Ankara: Platin Yayınları.
- Alkan, M.N. (2015). "Avrupa'da Yükselen İrkçılık: Pegida Örneği". *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 8 (16), 275-289.
- Arat, E. (2016). *Türklere Güvendiler: Tarih Boyunca Türk Topraklarına Sığınanlar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları.
- Asar, A. (2016). *Göç Yönetimi*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, M. (1993). "Musevilerin Osmanlı Topraklarına Kabulünün 400. Yıl Dönümü Kutlamaları". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XIII, 28-39.
- Bayraklı, E. ve Keskin, K. (2015). "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi". *SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları*, İstanbul, Sayı: 143, 1-31.
- Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22), 61-96.
- Beter, Ö. (2006). *Sınırlar Ötesi Umutlar: Mülteci Çocuklar*. (Birinci Baskı). Ankara: SABEV (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı) Yayınları.
- Betts, A., Loescher, G. and Milner, J. (2017). *BMMYK: Mülteci Koruma Siyaseti ve Pratiği*. (Birinci Baskı). (Çev. Ö. E. Koç). İstanbul: İKÜ Yayınevi. (Eserin orijinali 2008'de yayımlandı).
- Bilgin, A. A. (2017). "Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 55-82.
- Biner, Ö. (2016). *Türkiye'de Mültecilik: İltica, Geçicilik ve Yasallık, 'Van Uydu Şehir Örneği'*. (Birinci Baskı). (Çev. Çakmak, E.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 2013'te yayımlandı).

- Birdişli, F. ve Gören, M. (2018). "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Gç ve Sınır Güvenliği". *İran Çalışmaları Dergisi*, 1 (2), 11-38.
- Borjas, G. J. (1994). "The Economics of Immigration". *Journal of Economic Literature*, 32 (4), 1667-1717.
- Butterfield, H., Wight, M. (1966). *Diplomatic Investigations. Essays in the Theory of International Politics*. (First Edition). Cambridge: Harvard University Press.
- Buzan, B., Weaver, O. (2003). *Regions and Powers. The Structure of International Society*. (First Edition). New York: Cambridge University Press.
- Bykbay, C. (2016). *Avrupa Birliği, Almanya ve Türkiye: İlişkilerde Temel Değerler ve Dönüşen Stratejiler*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Büyükçalık, M. E. (2015). *Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye’de Mültecilerin Sosyal Hakları*. (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Byman, D. and Speakman, S. (2016). "The Syrian Refugee Crisis: Bad and Worse Options". *The Washington Quarterly*, 39 (2), 45-60.
- Cabot, H. (2017). "Philia and phagia: Thinking with Stimmungswechsel through the refugee crisis in Greece". *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 7 (3), 141-146.
- Caldwell, C. (2011). *Avrupa’da Devrimin Yansımaları: Gç, İslam ve Batı*. (Birinci Baskı). (Çev. Kaya, H.). İstanbul: Profil Yayıncılık. (Eserin orijinali 2009’da yayımlandı).
- Can, H. (2007). *İsviçre’de Türkiyeli Göçmenler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Canatan, K. (1995). *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*. (Birinci Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Carr, E. H. (1945). *Nationalism and After*. (First Edition). New York: Macmillan.
- Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years’ Crisis 1919-1939. An Introduction to the Study of International Relations*. (Second Edition). London: Macmillan & Co. Ltd.
- Cıngı, A. (2011). *Ortadoğu’nun öfkesi ve Batı’da Irkçılık: Arap Baharı- Avrupa Sağı/Etkileşimler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Cocco, E. (2017). "Where is the European Frontier? The Balkan Migration Crisis and its Impact on Relations between the EU and the Western Balkans". *European View*, 16 (2), 293-302.
- Comte, A. (2009). *A General View of Positivism*. (First Published in 1865). New York: Cambridge University Press.
- Çakmak, C. (2014). *Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama*. (Birinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

- Çakmak, H. (2011). *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Barış Kitabevi Yayınları.
- Çakmak, H. (2012). *Avrupa Birliği'nin Etnik Yapısı: Avrupa Birliği'ndeki Halkların Kökenleri ve Gerçekler*. (Birinci Baskı). Ankara: Kripto Yayınları.
- Çam, F. (2014). *Avrupa Birliği Göç Politikaları: Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye*. (Birinci Baskı). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Çınar, M. U. (2017). "Rousseau ve Kant ile Avrupa'da Kalıcı Barışa ve Avrupa Birliği'ne Dair". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16 (1), 61-80.
- Demirağ, Y. (2015). "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2 (7), 125-155.
- Derrida, J. (2006). *Specters of Marx. The State of the Debt, the Work of Mourning and the New International*. (First Edition). London: Routledge Classics.
- Devlen, B. ve Özdamar, Ö. (2010). "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (25), 43-68.
- Doğan, K. (2008). *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dost, S. (2014). "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu". *S.D.Ü. (Süleyman Demirel Üniversitesi) Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 27-69.
- Dunne, T. (1998). *Inventing International Society: A History of the English School*. (First Edition). London: Macmillan.
- Duran, A. ve Köse, İ. (2017). "Lajos Kossuth ve Macar Mülteciler". *USAD (Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi)*, (6), 291-314.
- Durusoy, S., Şamiloğlu, Ö. (2012). "AB'nin Zayıf Ekonomik Halkası Yunanistan'ın Ekonomik Krizi Dinecek mi?". *Alternatif Politika*, 4 (1), 84-128.
- Ekşi, N. (2010a). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia-Türkiye Davası: Mülteci ve Sığınmacı Hukuku Açısından Değerlendirme*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2010b). *Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2015). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2016). *Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Ergül, E. (2012). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*. (Birinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Erkiner, E. (2016). *Mülteciler-Göçmenler*. (Birinci Baskı). İstanbul: TDAS Yayınları.
- Erol, M. S. (2007). "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve 'Dört Tarz-ı Siyaset'". *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 1 (1), 33-55.
- Fisk, R., Cockburn, P. and Sengupta, K. (2015). *Suriye: Cehenneme Düşüş 2011-2014 Çağdaş Haberciliğin Unutulmaz Antolojisi*. (Birinci Baskı). (Çev. Adaher, A., Çevik, S. Yasin B.). İstanbul: İyidüşün Yayınları. (Eserin orijinali 2014'te yayımlandı).
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. (First Edition). New York: Free Press Pub.
- Göçer, M. (2002). *Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Göçer, M. (2009). *İnsan Haklarının Korunması ve Birleşmiş Milletler: Güvenlik Konseyinin İnsan Hakları Alanındaki Faaliyetinin Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Göçmen, İ. (2015). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gramsci, A. (1978). *Selections from Political Writings 1921-1926*. (First Edition). London: Lawrence and Wishart Ltd.
- Grotius, H. (2005). *The Rights of War and Peace*. Indianapolis: Liberty Fund, Inc.
- Gümüş, M. (2015). "Leh ve Macar Mültecilerin Osmanlı Devleti'ne Sığınması Beyin Göçü Olarak Değerlendirilebilir mi?". *TOD (Tarih Okul Dergisi)*, 8 (23), 363-387.
- Hammarberg, T. (2012). *Avrupa'da İnsan Hakları*. (Birinci Baskı). (Çev. Ekmekçi, A.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2011'de yayımlandı).
- Hampshire, J. (2015). "Europe's Migration Crisis". *Political Insight*, 6 (3), 8-11.
- Hegel, G. W. F. (2010). *The Science of Logic*. (First Edition). New York: Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (1997). *Leviathan or the Matter, Form & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill*. (First Edition). New York: Touchstone Publishers.
- Hobsbawm, E. (1995). *Age of Extremes. The Short Twenties Century 1914-1991*. (First Edition). London: Abacus.
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. (First Edition). New York: Simon & Schuster.
- Jackson, R. H. (2000). *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*. (First Edition). Oxford: Oxford University Press.

- Kahya, Y. ve Sever, M. (2013). *Türkiye’de Göçmen Kaçakçıları*. (Birinci Baskı). Ankara: Karınca Yayınları.
- Karabulut, B. (2011a). “Helsinki’den Astana’ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT’in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 4 (8), 69-93.
- Karabulut, B. (2011b). *Güvenlik: ‘Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek’*. (Birinci Baskı). Ankara: Barış Kitabevi Yayınları.
- Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*. (Birinci Baskı). (Çev. Ural, N. Y.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 2009’da yayımlandı).
- Keskin-Ata, F. (2013). *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*. (Birinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Kant, I. (2006). *Toward Perpetual Peace and Other Writings on Politics, Peace and History*. New Haven and London: Yale University Press.
- Koç, T. (2004). *Küreselleşme ve Türkiye Basınında Avrupa Birliğine Adaylık Süreci*. (Birinci Baskı). Ankara: Naturel Yayınları.
- Koroutchev, R. (2016). “The Syrian Refugee Crisis in Europe”. *Journal of Liberty and International Affairs*, 1 (1), 26-37.
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler*. (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Köse, O. (2006). “Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)”. *Turkish Studies Academic Journal (Türkoloji Dergisi)*, 1 (2), 237-272.
- Köse-Akcaraca, M. (2014). *Güvensizlik Sarmalında AB Göç Politikalarına Uyum: Türkiye’nin Dış Politika Tercihlerinde Rasyonalitenin Sınırları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Kurtoğlu, M. (2016). *Bu Eller Utandırmaz Adamı: Göçler, Mülteciler ve Suriye Savaşı*. (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Link, S. A., et al., eds. (1984). *The Papers of Woodrow Wilson. Volume 45*. Princeton: Princeton University Press.
- Machiavelli, N. (1994). *Prens*. (İkinci Baskı). (Çev. N. Güvenç). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi. (Eserin orijinali 1532’de yayımlandı).
- Marx, K. (1906). *Capital. A Critique of Political Economy*. (First Edition). New York: The Modern Library.
- Marx, K., Engels, F. (1970). *Manifesto of the Communist Party*. (Third Printing). Peking: Foreign Languages Press.

- Mathieu, J. L. (2006). *Avrupa Birliği*. (Birinci Baskı). (Çev. Yerguz, İ.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1994'te yayımlandı).
- Mayall, J. (2000). *World Politics: Progress and its Limits*. (First Edition). Cambridge: Polity Press.
- Mengiler, Ö. (2005). *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*. (Birinci Baskı). Ankara: Platin Yayınları.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. (First Edition). NewYork: Alfred A. Knoff, Inc.
- Özer, İ. (2016). *Doğu ve Güneydoğu Komşu Ülkelerinden Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özer, Y. (2015). *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Özgür, N. ve Özer, Y. (2010). *Türkiye'de Sığınma Sisteminin Avrupalılaştırılması*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Özkan, I. (2014). *Hukukun Küreselleşmesi ve Ulusötesi Hukuk*. (Birinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Öztürk, N. Ö. (2015). *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Plato. (1988). *The Laws of Plato*. (First Edition). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Popper, K. (2002). *The Logic of Scientific Discovery*. (First Edition). New York: Routledge Classics.
- Rousseau, J. J. (2002). *The Social Contract and the First and Second Discourses*. (First Edition). New Haven and London: Yale University Press.
- Sabic, S. S. (2017). "The Impact of the Refugee Crisis in the Balkans: A Drift Towards Security". *Journal of Regional Security*, 12 (1), 51-74.
- Sav, Ö. (2016). "Uluslararası Hukuk Açısından 'Sığınma', 'Göç', 'Nüfus Mübadelesi', 'Vatansızlık' gibi 'Silahlı Çatışma' Bağlantılı Nüfus Sorunları". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (124), 497-558.
- Sezgin, M. N. (2005). *Bilinmeyen Avrupa: Avrupa'nın Gerçek Gündemi, Siyasi, toplumsal, ekonomik ve dış politik dinamikler*. (Birinci Baskı). Ankara: Platin Yayınları.
- Smith, A. (1981). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Indianapolis: Liberty Fund, Inc.

- Taneri, G. (2012). *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non- Refoulemenet) İlkesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Taş, M. (1999). *Avrupa 'da Irkçılık: Göçmeler ve Aşırı Sağ Partiler*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tosunoğlu, B. T. ve Erden, C. (2014). "Kuzey-Güney Ayırımı ve Güneyin Yükselişi: Kalkınma Retoriğinde Yeni Kutuplaşma Tartışmaları". *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 51 (590), 19-32.
- Töre, N. (2016). *Uluslararası Göç Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Triandafyllidou, A. (2018). "A "Refugee Crisis" Unfolding: "Real" Events and Their Interpretation in Media and Political Debates". *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 16 (1-2), 198-216.
- Uğur, M. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- Ultan, M. Ö. (2016). *Avrupa Birliği 'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünver, O. C. (2015). *Alman Kışı: Neo-Liberal Çağın Almanya'sında Irkçılığın Hedefindeki Göçmenler*. (Birinci Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.
- Varvin, S. (2017). "Our Relations to Refugees: Between Compassion and Dehumanization". *The American Journal of Psychoanalysis*, 77 (4), 359-377.
- Vietti, F. and Tibaldeo, R. F. (2015). "A Human Rights and Ethical Lens on Security and Human Dignity: The Case Study of Syrian Asylum Seekers". *Information and Security: An International Journal*, 33 (1), 35-53.
- Vincent, R. J. (1986). *Human Rights and International Relations*. (First Edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Voutira, E. and Dona, G. (2007). "Refugee Research Methodologies: Consolidation and Transformation of a Field". *Journal of Refugee Studies*, 20 (2), 163-171.
- Wallerstein, I. (1976). *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. (Sixth Edition). New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis. An Introduction*. (Fourth Printing). Durham and London: Duke University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. (First Edition). California: Addison-Wesley Publishing Company, Inc.

- Weber, M. (2005). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London and New York: Routledge.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. (Birinci Baskı). (Çev. H. S. Ertem, S. G. I. Öner). İstanbul: Küre Yayınları. (Eserin orijinali 1999'da yayımlandı).
- Wheeler, N. J. (2000). *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. (First Edition). Oxford: Oxford University Press.
- Whelan, R. (2006). *El-Kaidecilik: İslam'a Tehdit, Dünya'ya Tehdit*. (Birinci Baskı). (Çev. Bağcı, H., Sinkaya, B., Arıkan, P.). Ankara: Platin Yayınları. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Wight, M. (1992). *International Theory. The Three Traditions*. (First Edition). New York: Holmes & Meier Publishers, Inc.
- Yazan, Y. (2016). *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası: Türkiye Örneği Çerçevesinde İnsan Hakları Sorunsalı*. (İkinci Baskı). İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik*. (Birinci Baskı). (Çev. P. B. Yalın). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 2012'de yayımlandı).
- Yıldırım, T. (2016). *Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yıldırım-Mat, T. ve Özdan, S. (2018). "AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 36-49.
- Yılmaz, S. (2016). *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

- İnternet: "AB'de Doğum Oranları Artıyor Ancak İstenen Düzeyde Değil". (2018, Nisan). *VOA (Amerika'nın Sesi)*. Web: <https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-de-dogum-oranlari-artiyor-ancak-istenen-duzeyde-degil/4329141.html> adresinden 4 Haziran 2019'da alınmıştır.
- İnternet: "Akdeniz'de mülteci ölümleri azaldı". (2016, Mayıs). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/akdenizde-multeci-olumleri-azaldi-h365245.html> adresinden 9 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: "Almanya'da mültecilere yönelik artan hoşnutsuzluk Merkel'e geri adım attırabilir". (2016, Şubat). *Sputnik News Türkçe*. Web: https://tr.sputniknews.com/dunya_panorama/201602161020918532-almanya-siginmaci-krizi-angela-merkel/ adresinden 21 Şubat 2017'de alınmıştır.

- İnternet: “Aquarius gemisi arama kurtarma faaliyetlerine son veriyor”. (2018, Aralık). *Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF)*. Web: <http://sinirtanimayandoktorlar.org/saha-projeleri/aquarius-arama-kurtarma-faaliyetlerine-son-veriyor/> adresinden 26 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Arab Convention on Regulating Status of Refugees in the Arab Countries”. *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/publications/legal/455c733b2/collection-international-instruments-legal-texts-concerning-refugees-others.html?query=Arab%20Convention%20on%20Regulating%20Status%20of%20Refugees%20in%20the%20Arab%20Countries> adresinden 3 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Asimilasyon ve Göç: Bulgaristan Türkeri’nin Öyküsü”. (2014, Temmuz). *CNN Türk*. Web: <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu> adresinden 2 Ekim 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “Avrupa Yetim-Der mültecilere yardım ulaştırdı”. (2017, Şubat). *Hürseda Haber*. Web: <http://hurseda.net/Dunya/179355-Avrupa-Yetim-Der-olme-terk-edilen-multecilere-ulasi.html> adresinden 3 Aralık 2017’de alınmıştır.
- İnternet: “Balkan ülkelerinin mülteci krizine bakışı”. (2016, Eylül). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <http://www.dw.com/tr/balkan-%C3%BClkelerinin-m%C3%BClteci-krizine-bak%C4%B1%C5%9F%C4%B1/a-35880361> adresinden 25 Ocak 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “Başbakan Davutoğlu Yunanistan Başbakanı Çıpras ile görüştü”. (2015, Kasım). *NTV*. Web: https://www.ntv.com.tr/turkiye/basbakan-davutoglu-yunanistan-basbakani-cipras-ile-gorustu,r-USFgj3J0e-W_7faFbkrw adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Bulgaristan için kan donduran iddia: Mültecilere çok ağır işkenceler yapılıyor”. (2016, Kasım). *Yeni Akit*. Web: <http://www.yeniakit.com.tr/haber/bulgaristan-icin-kan-donduran-iddia-multecilere-cok-agir-iskenceler-yapiliyor-232028.html> adresinden 5 Aralık 2017’de alınmıştır.
- İnternet: “Bulgaristan’da Sığınmacılar Yargısız Olarak Sınır Dışı Ediliyor”. (2014, Nisan). *HRW (Human Rights Watch)*. Web: <https://www.hrw.org/tr/news/2014/04/28/253505> adresinden 22 Mayıs 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Bulgaristan’ın 'mülteci avcısı' Dinko Valev”. (2017, Mart). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39399414> adresinden 12 Temmuz 2017’de alınmıştır.
- İnternet: “Büyük Kale Avrupa: Suriyeli Mülteci Utancı Ortaya Çıktı”. (2013, Aralık). *Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)*. Web: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/buyuk-kale-avrupa-suriyeli-multeci-utanci-ortaya-cikti> adresinden 22 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Cartagena Declaration on Refugees: Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama”. *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html> adresinden 1 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”. *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: https://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf?fbclid=IwAR2sGq55XmzF-BtGtWfwu1vLreJ4nplpF0Dm6tg3UNOyYJwqRo_K4d9S7OA#zoom=95 adresinden 22 Kasım 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa (OAU Convention)”. *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html> adresinden 31 Mart 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women”. *OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights)*. Web: <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf> adresinden 23 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Convention on the Rights of the Child”. *OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights)*. Web: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf> adresinden 23 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Council Directive”. *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/directive_2004_80_relating_to_compensation_en_1.pdf adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Dev mülteci sorununa Avrupa’dan mini bütçe”. (2015, Haziran). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2015/02/11/avrupa-29-milyon-euroluk-triton-operasyonu-mltecilerle-dalga-gecti> adresinden 26 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Dublin Convention”. *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41997A0819(01)&from=EN) adresinden 22 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Dublin II Regulation”. *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R0343&from=EN> adresinden 22 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Dünyadaki mültecilerin yarısından çoğu 10 ülkede”. *Akademik Perspektif*. Web: <http://haber.akademikperspektif.com/2017/01/31/dunyadaki-multecilerin-yarisindan-cogu-10-ulkede/> adresinden 26 Şubat 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Ensar ne demek?”. *Sabah*. Web: <https://www.sabah.com.tr/ensar-ne-demek> adresinden 15 Ekim 2018’de alınmıştır.

İnternet: “European Border and Coast Guard Agency (Frontex) Regulation”. *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.251.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2016:251:FULL adresinden 23 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Europol'den IŞİD'e propaganda operasyonu”. (2018, Nisan). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2018/04/28/europol-den-isid-e-propaganda-operasyonu> adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Fransa cumhurbaşkanlığı seçimlerini Macron kazandı”. (2017, Mayıs). *World Socialist Web Site*. Web: <https://www.wsws.org/tr/articles/2017/05/10/mac-r-m10.html> adresinden 10 Ocak 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM)”. *The Council of Europe*. Web: <https://www.coe.int/en/web/minorities> 3 Ekim 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Fridtjof Nansen”. *Encyclopedia Britannica*. Web: <https://www.britannica.com/biography/Fridtjof-Nansen> adresinden 16 Ocak 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”. *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Global Trends: Forced Displacement in 2016”. (2017, Haziran). *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf> adresinden 1 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Global Trends: Forced Displacement in 2018”. (2019, Haziran). *UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees)*. Web: <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf> adresinden 1 Temmuz 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Grafiklerle: Avrupa'da göçmen karşıtlığının en yüksek olduğu ülkeler”. (2018, Mart). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43392262> adresinden 4 Haziran 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Grafiklerle: Suriye'de 8. yılına giren savaş”. (2018, Mart). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137> adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: “İŞİD nedir?”. (2018, Mayıs). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/i%C5%9Fid-nedir/g-43621048> adresinden 7 Temmuz 2018’de alınmıştır.

İnternet: “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı”. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*. Web: [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) adresinden 4 Haziran 2019’da alınmıştır.

İnternet: “İran üzerinden Türkiye'ye geçen Afgan göçmenlerin sayısı neden arttı?”. (2018, Nisan). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43668567> adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “İsveç Kralı 12. Şarl Osmanlı Devleti’ne niçin sığınmıştı?”. (2011, Temmuz). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/isvec-krali-12sarli-osmanli-devletine-nicin-siginmisti-h166940.html> adresinden 20 Ağustos 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Labour migration”. *International Labour Organization (ILO)*. Web: <https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/lang--en/index.htm> adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Macaristan Başbakanı Orban, AB yetkilileriyle göçmen krizini değerlendirdi”. (2015, Eylül). *İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı)*. Web: http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=1017 adresinden 12 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Macaristan Başbakanı Orban'dan mülteci referandumu sonrası zafer ilanı”. (2016, Ekim). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37533504> adresinden 12 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Macaristan ile İtalya arasında 'tel örgü' krizi”. (2016, Kasım). *Dünya Bülteni*. Web: <http://www.dunyabulteni.net/avrupa/384255/macaristan-ile-italya-arasinda-tel-orgu-krizi> adresinden 24 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Macaristan mülteci kotasına karşı anayasa değişikliğine gidiyor.” (2016, Ekim). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37554938> adresinden 3 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Macaristan’ın sınıra duvar planına Sırbistan’dan Tepki”. (2015, Haziran). *Euronews Türkçe*. Web: <http://tr.euronews.com/2015/06/19/macaristan-in-sinira-duvar-planina-sirbistan-dan-tepki> adresinden 11 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Macaristan'da mülteci referandumu yapıldı, tartışması bitmedi”. (2016, Ekim). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37543830> adresinden 2 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Makedonya da kapılarını mültecilere kapadı”. (2016, Mart). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160308_slovemya_ab adresinden 11 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Makedonya sınırında bekletilen mülteciler dikenli tellere saldırdı”. (2016, Şubat). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160229_makedonya_yunanistan_muda_hale_adresinden 11 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “More than 70 million displaced worldwide, says UNHCR”. (2019, Haziran). *BBC News*. Web: <https://www.bbc.com/news/world-48682783> adresinden 14 Temmuz 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Mülteciler için kilise Sırbistan’a bilgi merkezi kurdu”. (2015, Eylül). *Sat 7 Türk Haber*. Web: <http://haber.sat7turk.com/multeciler-icin-kilise-sirbistana-bilgi-merkezi-kurdu/> adresinden 9 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Mülteciler İdomeni’de Makedonya sınırını zorluyor”. (2016, Mart). *Hürriyet*. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/multeciler-idomenide-makedonya-sinirini-zorluyor-40068614> adresinden 11 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Nansen Refugee Award”. *Permanent Missions to the UN and WTO/EFTA in Geneva*. Web: <https://www.norway.no/en/missions/wto-un/our-priorities/humanitarian-affairs/nansen-refugee-award/> adresinden 16 Ocak 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Pegida lideri Hitler tartışması sonrası istifa etti”. (2015, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150121_pegida_lider_istifa adresinden 20 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Sırbistan’da göçmenler soğuk havada hayatta kalmaya çalışıyor”. (2017, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38569883> adresinden 4 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Tarihçe”. *Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF)*. Web: <http://sinirtanimayandoktorlar.org/hakkimizda/tarihce/> adresinden 1 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Türkiye’deki Suriyeliler-Özel Rapor”. *T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman)*. Web: <https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/files/basic-html/page71.html> adresinden 31 Mart 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”. *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> adresinden 15 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Türkiye-AB anlaşması kapsamında ilk göçmen kafilesi Dikili’de”. (2016, Nisan). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160403_yunanistan_turkiye_gocmen adresinden 1 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”. T.C. *Mevzuat Bilgi Sistemi*. Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden 31 Mart 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme”. *İHD (İnsan Hakları Derneği)*. Web: <http://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklarin-korunmasina-k-rve-slee/> adresinden 3 Ekim 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm ve İdealizm”. *Polis Akademisi*. Web: <http://politikaakademisi.org/wp-content/uploads/tablo.jpg> adresinden 30 Ocak 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Universal Declaration of Human Rights”. *United Nations*. Web: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf adresinden 23 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Üçüncü Reich: Genel Bakış”. *USHMM (United States Holocaust Memorial Museum)*. Web: <https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005141> adresinden 16 Ocak 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Ütopyalar: Platon ve ‘İdeal Devlet’”. Web: http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/platon_ve_ideal_devlet_utopyasi_anlayisi_nedir.asp adresinden 28 Aralık 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”. T.C. *Mevzuat Bilgi Sistemi*. Web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Yeni Çağın Hastalığı: Yabancı Korkusu”. *Akademik Perspektif*. Web: <http://akademikperspektif.com/2015/03/31/yeni-cagin-hastaligi-yabanci-korkusu-zenofobi/> adresinden 2 Şubat 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”. T.C. *Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: *Uluslararası İlişkiler Nedir?*. Web: <https://www.diplomasi.net/uluslararasi-iliskiler-nedir/> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: Waever, O. (1993). “Securitization and Desecuritization”. *Centre for Peace and Conflict Research*. Web: <https://www.libraryofsocialscience.com/assets/pdf/Waever-Securitization.pdf> adresinden 26 Eylül 2018’de alınmıştır, 1-31.

İnternet: “Danimarka mültecilerin ziynet eşyasına el koyacak”. (2015, Aralık). *Al Jazeera Türk*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/danimarka-multecilerin-ziynet-esyasina-el-koyacak> adresinden 6 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Slovakya sadece Suriyeli 'Hristiyan' mültecileri kabul edecek”. (2015, Ağustos). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2015/08/19/slovakya-sadece-suriyeli-hristiyan-multecileri-kabul-edecek> adresinden 26 Nisan 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Treaty of Lisbon”. *EUR-Lex (Access to European Union law)*. Web: http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19 adresinden 22 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Türkiye'deki Suriyeliler: Gidenler ve kalanlar ne düşünüyor, onları istemeyenler ne diyor?”. (2019, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46744287> adresinden 26 Haziran 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Hollanda'dan ülkelerine dönmek isteyen Suriyelilerin sayısı artıyor”. (2018, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42792701> adresinden 1 Aralık 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Türkiye-AB arasındaki Geri Kabul Anlaşması ve vize serbestisi”. (2017, Şubat). *Yeni Şafak*. Web: <https://www.yenisafak.com/turkiye-ab-arasindaki-geri-kabul-anlasmasi-ve-vize-serbestisi-h-2607341> adresinden 30 Nisan 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Ankara-AB hattındaki mülteci anlaşması nasıl ilerleyecek?”. (2019, Mart). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/ankara-ab-hatt%C4%B1ndaki-m%C3%BClteci-anla%C5%9Fmas%C4%B1-nas%C4%B1l-ilerleyecek/a-47958813> adresinden 9 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Türkiye-AB anlaşması kapsamında ilk göçmen kafilesi Dikili’de”. (2016, Nisan). *BBC Türkçe*. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160403_yunanistan_turkiye_gocmen adresinden 1 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Times: Suriyelilerin Avrupa’ya gizli yolculuğu İstanbul’da başlıyor”. (2015, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150128_times_istanbul_insan_kacakc-iligi adresinden 19 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Mülteci krizi: AB, Doğu Avrupa’yı iknaya çalışıyor”. (2015, Eylül). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150911_ab_multeci_visegrad adresinden 10 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Macar polisinden sığınmacılara biber gazlı müdahale”. (2015, Eylül). *Sputnik News Türkçe*. Web: <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201509161017777272/> adresinden 26 Şubat 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Türkiye’den Almanya’ya tehlikeli göç yolculuğu”. (2015, Ağustos). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150826_gocmenler adresinden 4 Mart 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Fotoğraflarla: Sırbistan’da mahsur kalan mülteciler”. (2016, Kasım). *BBC Türkçe*. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38128872> adresinden 15 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Sırbistan’daki mültecilere destek için AB’den ilave acil yardım”. (2017, Ekim). *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*. Web: <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/sirbistandaki-multecilere-destek-icin-abden-ilave-acil-yardim-6923> adresinden 28 Ekim 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Almanya: Diğer AB ülkeleri de mültecilere kapısını açmalı”. (2015, Eylül). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150907_almanya_multeci adresinden 23 Mart 2017’de alınmıştır.

İnternet: “The Nansen passport: the innovative response to the refugee crisis that followed the Russian Revolution”. (2017, Kasım). *The Conversation*. Web: <http://theconversation.com/the-nansen-passport-the-innovative-response-to-the-refugee-crisis-that-followed-the-russian-revolution-85487> adresinden 4 Aralık 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Balkanlar’ı aşamadılar, yine Atina’yı doldurdular”. (2016, Şubat). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/balkanlar/balkanlari-asamadilar-yine-atinayi-doldurdular-foto-h356083.html> adresinden 23 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği”. *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030829.htm> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: *Türkiye’de Yaşayan Suriyeliler, ‘Suriyeli Dilenciler’den Rahatsız*. (2015, Aralık). Web: <https://www.haberler.com/turkiye-de-yasayan-suriyeliler-suriyeli-dilenciler-7979462-haberi/> adresinden 26 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: “‘Suriyelilerin devletten maaş aldıkları bilgisi doğru değil’”. (2018, Kasım). *Habertürk*. Web: <https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/16963532-suriyelilerin-devletten-maas-aldiklari-bilgisi-dogru-degil> adresinden 28 Aralık 2019’da alınmıştır.

İnternet: “NATO 18 yıl önce bugün Bosna’ya müdahale etmişti”. (2013, Ağustos). *Sabah*. Web: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2013/08/30/nato-18-yil-once-bugun-bosnaya-mudahale-etmisti> adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Avrupa’nın Türkiye’ye yönelik ‘mülteci’ eleştirisi haklı mı?”. (2016, Ocak). *Sputnik News Türkçe*. Web: <https://tr.sputniknews.com/columnists/201601121020144222-suriye-turkiye-multeci-siginmaci/> adresinden 26 Şubat 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Almanya’da geçtiğimiz yıl en çok Türkler vatandaşlık aldı”. (2019, Mayıs). *Habertürk*. Web: <https://www.haberturk.com/almanya-da-gectigimiz-yil-en-cok-turkler-vatandaslik-aldi-2479702> adresinden 13 Haziran 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Türkiye’deki Suriyeliler: Birlikte yaşam mümkün mü?”. (2018, Ekim). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyedeki-suriyeliler-birlikte-ya%C5%9Fam-m%C3%BCmk%C3%BCn-m%C3%BC/av-45823389> adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Yunanistan: Mülteci ‘Erişim Noktaları’ Güvenli ve Hijyenik Değil”. (2016, Mayıs). *HRW (Human Rights Watch)*. Web: <https://www.hrw.org/tr/news/2016/05/20/290201> adresinden 8 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Balkanlar'daki mülteci dramı bitmek bilmiyor”. (2017, Eylül). *Euronews Türkçe*. Web: <https://tr.euronews.com/2017/09/21/balkanlardaki-multeci-drami-bitmek-bilmiyor> adresinden 26 Nisan 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Avrupa Konseyi'nden Yunanistan'a sığınmacı eleştirisi”. (2019, Şubat). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/avrupa-konseyinden-yunanistana-s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1-ele%C5%9Ftirisi/a-47576599> adresinden 3 Temmuz 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Avrupa'dan mülteci sorununa yeni 'çözüm': Tecrit adası”. (2018, Aralık). *Anadolu Ajansı*. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/avrupadan-multeci-sorununa-yeni-cozum-tecrit-adasi/1344996> adresinden 26 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “AB'de mülteci krizi: Yunanistan ile Avusturya/Balkan ülkeleri arasında gerilim”. (2016, Şubat). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160225_ab_bakanlar_multeci_onerile_rini_gorusuyor adresinden 10 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “İki sığınmacı Atina'nın göbeğinde intihara kalkıştı”. (2016, Şubat). *NTV*. Web: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/iki-siginmaci-atinanin-gobeginde-intihara-kalkisti,Wzf4NUP2m0aTi4ApZt0Fag> adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Midilli'nin göçmenleri: Koşulları gittikçe kötüleşiyor”. (2017, Eylül). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/midillinin-g%C3%B6%C3%A7menleri-ko%C5%9Fullar%C4%B1-gittik%C3%A7e-k%C3%B6%C3%BCle%C5%9Fiyor/g-40424989> adresinden 23 Aralık 2018’de alınmıştır.

İnternet: “1934 İskan Kanunu”. *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> adresinden 14 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “2006 İskan Kanunu”. *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm> adresinden 14 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: *Akıl Yürütme Biçimleri: Analoji (Benzeşim)*. Web: http://www.felsefe.gen.tr/mantik/benzenesim_analoji_nedir_ne_demektir.asp adresinden 21 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: *Alt Yapı, Üst Yapı ve İktisadi Yapı Kavramları*. Web: <http://www.iktisadi.org/alt-yapiust-yapi-ve-iktisadi-yapi-kavramlari.html> adresinden 11 Şubat 2017’de alınmıştır.

İnternet: *Avrupa'dan Suriyeli mülteciler için ne kadar para geldi*. Web: <https://www.finansgundem.com/haber/avrupadan-suriyeli-multeciler-icin-ne-kadar-para-geldi/1248740> adresinden 25 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: Baran, T. A., “Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı”. *T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı*. Web: <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/mutareke-doneminde-istanbuldaki-rus-multecilerin-yasami> adresinden 14 Eylül 2018’de alınmıştır.

İnternet: *BM: Libya açıklarında 239 sığınmacı hayatını kaybetti.* Web: <http://staff.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2016/11/03/mu%CC%88lteciler.png> adresinden 13 Aralık 2016'da alınmıştır.

İnternet: *Bosna Savaşı.* Web: <https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/30/bosna-savasi/> adresinden 11 Ekim 2018'de alınmıştır.

İnternet: *Boşnakların Türkiye'ye göçleri.* Web: <http://www.bosnahersek.ba/bosnaklarin-turkiyeye-gocleri/> adresinden 18 Ekim 2018'de alınmıştır.

İnternet: *Bulgaristan'da Mültecilerle Polis Çatıştı!* Web: <http://www.haksozhaber.net/bulgaristanda-multecilerle-polis-catisti-86367h.html> adresinden 5 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: *Cumhuriyet Döneminden Günümüze: Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri.* Web: <https://www.bosnakmedya.com/cumhuriyet-doneminden-gunumuze-bosna-hersekten-turkiyeye-goclerin-nedenleri/> adresinden 5 Ekim 2018'de alınmıştır.

İnternet: *Ey Türk evladı... Ben Aliya Izzetbegoviç!* Web: <http://osmandiyadin.com.tr/ey-turk-evladi-ben-aliya-izzetbegovic/> adresinden 16 Ekim 2018'de alınmıştır.

İnternet: *Frankfurt Okulu Nedir?, Frankfurt Okulu'nun Tarihçesi.* Web: http://www.felsefe.gen.tr/frankfurt_okulu_nedir.asp adresinden 25 Şubat 2017'de alınmıştır.

İnternet: "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik". *T.C. Resmi Gazete.* Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf> adresinden 25 Mayıs 2019'da alınmıştır.

İnternet: *İdomeni Mülteci Kampı Polis Zoruyla Boşaltılıyor.* (2016, Mayıs). Web: <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/175106-idomeni-multeci-kampi-polis-zoruyla-bosaltiliyor> adresinden 9 Temmuz 2017'de alınmıştır.

İnternet: Kaymak, O. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorilerini Bilmek; İngiliz Okulu Kuramı.* Web: <https://www.ilimvemedenyet.com/uluslararasi-iliskiler-teorilerini-bilmek-ingiliz-okulu-kurami.html> adresinden 14 Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: *Macaristan'a mültecileri geri yollama hükümleri uygulanamaz.* (2015, Kasım). Web: <http://www.karar.com/dunya-haberleri/macaristana-multecileri-geri-yollama-hukumleri-uygulanamaz-53157#> adresinden 3 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: *Osmanlı'ya Sığınan Macar Mülteciler.* Web: <http://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/osmanliya-siginan-macar-multeciler> adresinden 3 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: *Polonezköy Mahallesi Genel Bilgileri.* Web: <http://www.nufusune.com/191717-istanbul-beykoz-polonezkoy-mahallesi-nufusu> adresinden 5 Mayıs 2019'da alınmıştır.

İnternet: *Polonezköy'ün Tarihçesi.* Web: <http://www.polonezkoy.biz/polonezkoyun-tarihcesi.html> adresinden 2 Eylül 2018'de alınmıştır.

- İnternet: *Schengen Anlaşması*. Web: <https://www.schengenvisa.info.com/tr/schengen-anlasmasi/> adresinden 21 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: *Sınır Tanımayan Doktorlar: Balkan Rotası Kapandı, Şiddet Arttı*. (2016, Ağustos). Web: <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/177647-sinir-tanimayan-doktorlar-balkan-rotasi-kapandi-siddet-artti> adresinden 3 Aralık 2017’de alınmıştır.
- İnternet: *Sırbistan’dan Avrupa Topluluğu’na mülteci eleştirisi*. (2016, Eylül). Web: <http://www.birgun.net/haber-detay/sirbistan-dan-avrupa-toplulugu-na-multeci-elestirisi-128340.html> adresinden 9 Temmuz 2017’de alınmıştır.
- İnternet: *Tarih Boyunca Türkiye Polonya İlişkileri*. Web: <http://www.polonezkoy.biz/tarih-boyunca-turkiye-polonya-iliskileri.html> adresinden 2 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet: *Türkiye-AB ortak raporu, kışa bağlı “mülteci akınında gerilemeye” işaret etti*. Web: <https://zete.com/turkiye-ab-ortak-raporu-kisa-bagli-multeci-akininda-gerilemeye-isaret-etti/> adresinden 13 Şubat 2017’de alınmıştır.
- İnternet: *Ural-Altay Dil Grubu*. Web: <http://www.anadilim.org/ural-altay-dil-grubu.html> adresinden 8 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Uturgaauri, S., “Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye”. *TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*. Web: <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/UTURGAUR%C4%B0-Svetlana-BEYAZ-RUSLAR-VE-KEMAL%C4%B0ST-T%C3%9CRK%C4%B0YE.pdf> adresinden 20 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Vildiç, S. (2013). *Türkiye Boşnakları: Göç Hakkında*. Web: <http://www.zambak.ba/imagestore/diger/dokuman-xmhbf48urjp32x697r1s.jpg> adresinden 18 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet: *Yeniden Canlanma ve Büyük Göç: 1989*. Web: <http://www.tarihakli.com/yeniden-canlanma-ve-buyuk-goc-1989/> adresinden 16 Ekim 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Yıldız, M. (2016). “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler”. *Akademik Perspektif*. Web: <http://akademikperspektif.com/2016/12/27/bulgaristandan-turkiyeye-gocler/> adresinden 26 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet: “Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’nin onaylanması hakkında kanun”. *T.C. Resmi Gazete*. Web: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf> adresinden 31 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Dünya genelinde göçe zorlanan kişi sayısı 68.5 milyona yükseldi”. (2018, Haziran). *Euronews Türkçe*. Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37533504> adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.
- İnternet: “Savaş mimarından acı itiraf”. (2005, Eylül) *CNN Türk*. Web: <https://www.cnnturk.com/2005/dunya/09/09/savas.mimarindan.aci.itiraf/124035.0/index.html> adresinden 21 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “18 Aralık 2010: Arap Baharının Başlangıcı”. (2014, Aralık). *İHH (İnsani Yardım Vakfı)*. Web: <https://www.ihh.org.tr/haber/18-aralik-2010-arap-baharinin-baslangici-1975> adresinden 3 Temmuz 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Hama katliamının 30. yılı”. (2012, Şubat). *CNN Türk*. Web: <https://www.cnnturk.com/2012/dunya/02/02/hama.katliaminin.30.yili/647434.0/index.html> adresinden 2 Ekim 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Bosna Hersek 20 yaşında”. (2012, Mart). *Haber Türk*. Web: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/720772-bosna-hersek-20-yasinda> adresinden 11 Ekim 2018’de alınmıştır.

İnternet: “ABD, Esad'a yardımı teşhir etti”. (2012, Eylül). *NTV*. Web: <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-esada-yardimi-teshir-etti,tp25b37RBk2xTE18hqUpPg> adresinden 20 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Portre: Muhammed Mursi”. (2014, Şubat). *Al Jazeera Türk*. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-muhammed-mursi> adresinden 6 Temmuz 2018’de alınmıştır.

İnternet: “1 milyon mülteci Libya’da bekliyor”. (2015, Nisan). *Hürriyet*. Web: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/1-milyon-multeci-libya-da-bekliyor-28790248> adresinden 17 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: *Makedonya’da mülteci krizi*. (2015, Ağustos). Web: <http://www.mynet.com/haber/dunya/makedonyada-multeci-krizi-1984394-1> adresinden 15 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “AB’den 120 bin yeni mülteci kotası”. (2015, Eylül). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_ab_gocmen_plani adresinden 1 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Aylan Avrupa’yı değiştirdi”. (2015, Eylül). *NTV*. Web: https://www.ntv.com.tr/dunya/aylan-avrupayi-degistirdi,OzVV_Y4Jm0uDZqHpr6PWdQ adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: Allison, G. (24.09.2015). “The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?”. *The Atlantic*, Web: <https://www.hks.harvard.edu/sites/default/files/centers/mrcbg/files/Allison%202015.09.24%20The%20Atlantic%20-%20Thucydides%20Trap.pdf> adresinden 20 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: “ABD’den Avrupa’ya İslamofobik destek”. (2015, Ekim). *Dünya Bülteni*. Web: <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/abdden-avrupaya-islamofobik-destek-h342095.html> adresinden 7 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: *1929 Dünya Ekonomik Krizi*. (2015, Ekim). Web: <https://www.tarihyolu.com/1929-dunya-ekonomik-krizi/> adresinden 5 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Merkel Mültecilere Neden Sıcak Bakıyor?”. (2015, Kasım). *VOA (Amerika'nın Sesi)*. Web: <https://www.amerikaninsesi.com/a/merkel-multecilere-neden-sicak-bakiyor/3048715.html> adresinden 4 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: ““Çalışma izni değil insanlık istiyorum””. (2016, Ocak). *Cumhuriyet*. Web: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yazi_dizileri/470609/_Calisma_izni_degil_insa_nlik_istiyorum_.html# adresinden 28 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: “Avrupa'da 10 bin göçmen çocuk kayıp”. (2016, Ocak). *BBC Türkçe*. Web: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160131_europol_10_bin_kayip_cocuk adresinden 9 Kasım 2018'de alınmıştır.

İnternet: *Mültecilerin değişmez adresi: Anadolu*. (2016, Şubat). Web: <http://www.gercek hayat.com.tr/tarih/multecilerin-degismez-adresi-anadolu/> adresinden 20 Eylül 2018'de alınmıştır.

İnternet: “Macaristan Taş Koydu”. (2016, Mart). *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/macaristan-tas-koydu/dunya/detay/2206016/default.htm> adresinden 11 Temmuz 2017'de alınmıştır.

İnternet: “Atina'da çaresiz bekleyiş”. (2016, Mart). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/atinada-%C3%A7aresiz-bekleyi%C5%9F/a-19089011> adresinden 23 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: “BM'den Türkiye'ye Övgü”. (2016, Mart). *VOA (Amerika'nın Sesi)*. Web: <https://www.amerikaninsesi.com/a/bm-den-turkiye-ye-ovgu/3216686.html> adresinden 5 Haziran 2018'de alınmıştır.

İnternet: “18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”. (2019, Temmuz). *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*. Web: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf adresinden 8 Temmuz 2019'da alınmıştır.

İnternet: “İlticanın ara istasyonu Bulgaristan”. (2016, Nisan). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <http://www.dw.com/tr/iltican%C4%B1n-ara-istasyonu-bulgaristan/a-19221783> adresinden 9 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: “Pegidacı Tatjana Mülteci Avında”. (2016, Temmuz). *Sabah*. Web: <http://www.sabah.de/gundem/2016/7/6/pegidaci-tatjana-multeci-avinda> adresinden 6 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: *Slovakya'daki AB Zirvesi*. (2016, Eylül). Web: <https://www.haberler.com/slovakya-daki-ab-zirvesi-8780246-haberi/> adresinden 20 Aralık 2017'de alınmıştır.

İnternet: “10 soruda AB sınırlarının korunması”. (2016, Ekim). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/10-soruda-ab-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1n-korunmas%C4%B1/a-35980022> adresinden 9 Temmuz 2017'de alınmıştır.

İnternet: “Yunanistan: Sığınmacıların Çileli Yılı”. (2017, Mart). *HRW (Human Rights Watch)*. Web: <https://www.hrw.org/tr/news/2017/03/16/301221> adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: *AB, Balkanlar ve Mülteci sorunu*. (2017, Nisan). Web: <http://www.igman.tv/ab-balkanlar-ve-multeci-sorunu/> adresinden 15 Aralık 2017’de alınmıştır.

İnternet: “Almanya göç yasasına kavuşuyor”. (2018, Ekim). *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/dunya/almanya-goc-yasasina-kavusuyor-2752808> adresinden 13 Şubat 2019’da alınmıştır.

İnternet: “1 milyon göçmen kayıt dışı çalışıyor”. (2018, Kasım). *Yeniçağ*. Web: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/1-milyon-gocmen-kayit-disi-calisiyor-212137h.htm> adresinden 4 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: “Almanya’da iltica yasası sertleştiriliyor”. (2018, Kasım). *Deutsche Welle Türkçe*. Web: <https://www.dw.com/tr/almanyada-iltica-yasas%C4%B1-sertle%C5%9Ftiriliyor/a-46222013> adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar”. (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Web: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasında-18-mart_ta-varılan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa?fbclid=IwAR1BsgbxqnEd0Z1ETj4CSjvfn3gkKYa1HBZaqfhl5cJ6VEaIngme6hz-tt8 adresinden 28 Nisan 2019’da alınmıştır.

İnternet: “Mülteci sayısı 4.5 milyona doğru”. *Al Jazeera Türk*. Web: http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2015/12/15/suriyeli-multeciler_2.jpg adresinden 15 Aralık 2016’da alınmıştır.

İnternet: “Geçici Koruma”. (2019, Temmuz). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*. Web: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden 16 Temmuz 2019’da alınmıştır.

İnternet: *11 Kasım Polonya Bağımsızlık Günü...* Web: <http://www.polonyadan.com/2011/11/08/11-kasim-polonya-bagimsizlik-gunu/> adresinden 4 Eylül 2018’de alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÇAKMAK, Serdar
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 29.10.1984, İzmir
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (537) 065 58 54
 E-mail : serdarcakmak1945@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi/Uluslararası İlişkiler	Devam ediyor
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi/Uluslararası İlişkiler	2013
Lisans	Selçuk Üniversitesi/Uluslararası İlişkiler	2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017-devam ediyor	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2011-2017	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2010-2011	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce, Lehçe (Polakça)

Yayınlar

- Çakmak, S. (2011). “Türk Dış Politikasında 41 Kriz (1924-2012)”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 5(9), 300.
- Çakmak, S. (2018). “Türkiye – Balkanlar Rotasında Sığınmacı ve Mülteci Krizi (2011-2017)”. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 366-397.

Hobiler

Roman ve Kısa Hikayeler Okumak ve Yazmak, Film Seyretmek, Futbol İzlemek...

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

Gazili olmak ayıptır

